

SUBOTIČKA

DANICA

KALENDAR

1971

SUBOTIČKA DANICA

KALENDAR

ZA **1971.** GOD.

LXI GOD.

zkvnh.org.rs

SUBOTIČKA DANICA, kalendar za 1971. godinu

God. LXI Subotica, 1970. god.

Uredio

UREDNIČKI ODBOR

Izdaje

ŽUPNI URED SV. ROKA

Subotica, Ivana Milutinovića 52

Odgovorni urednik

BLAŠKO DEKANJ

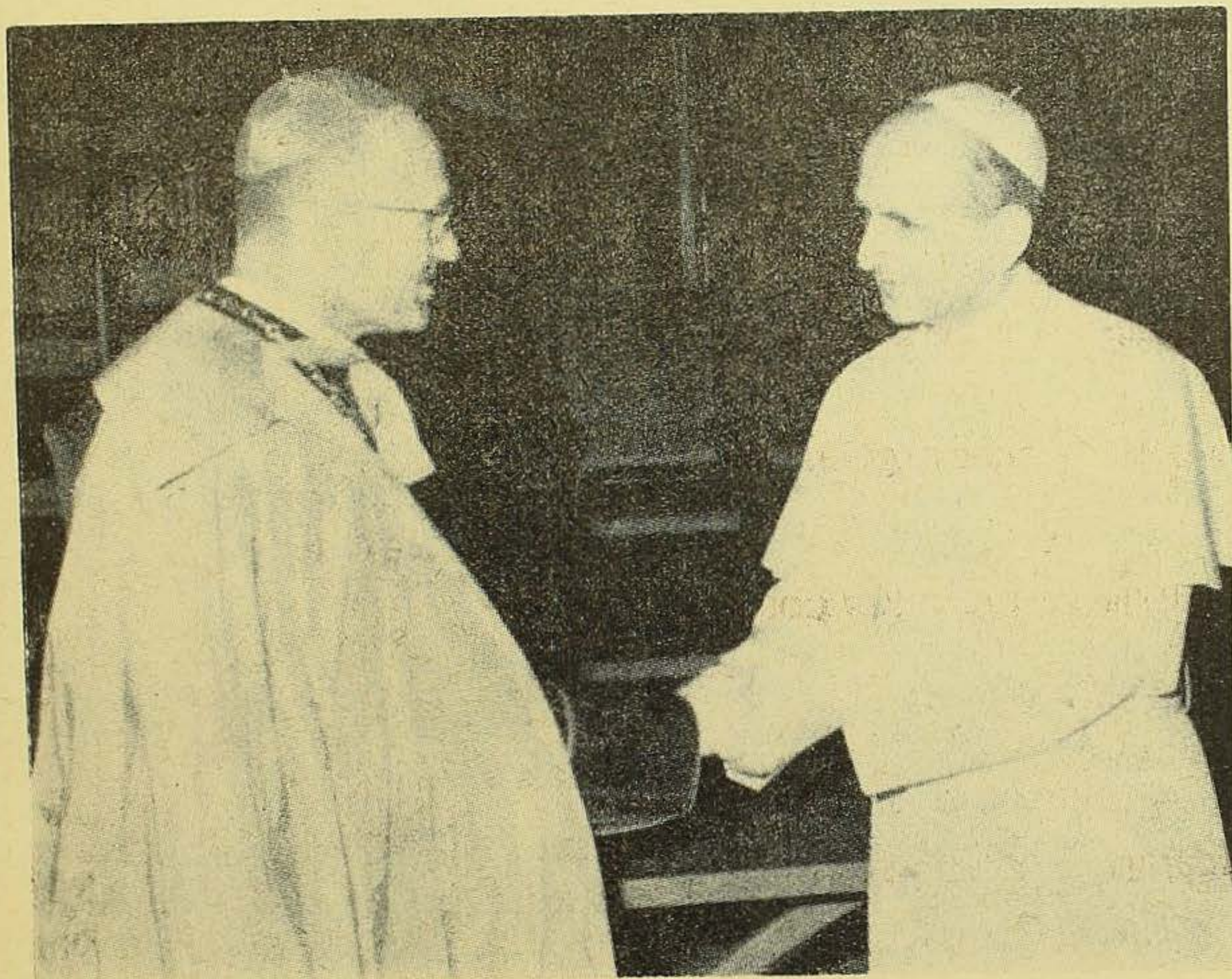
Subotica, Ivana Milutinovića 52

Korice i crteži

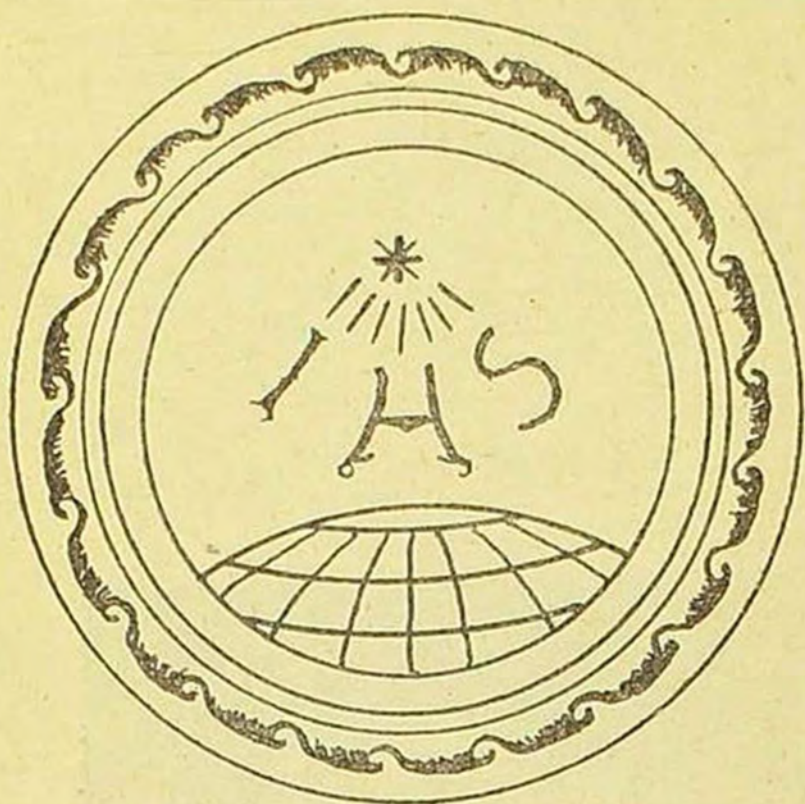
ANDRIJA KOPILOVIĆ

Štampa

Grafički zavod »Panonija« u Subotici

*Srdačan susret Pape Pavla VI
i subotičkog biskupa Matije Zvekanovića*

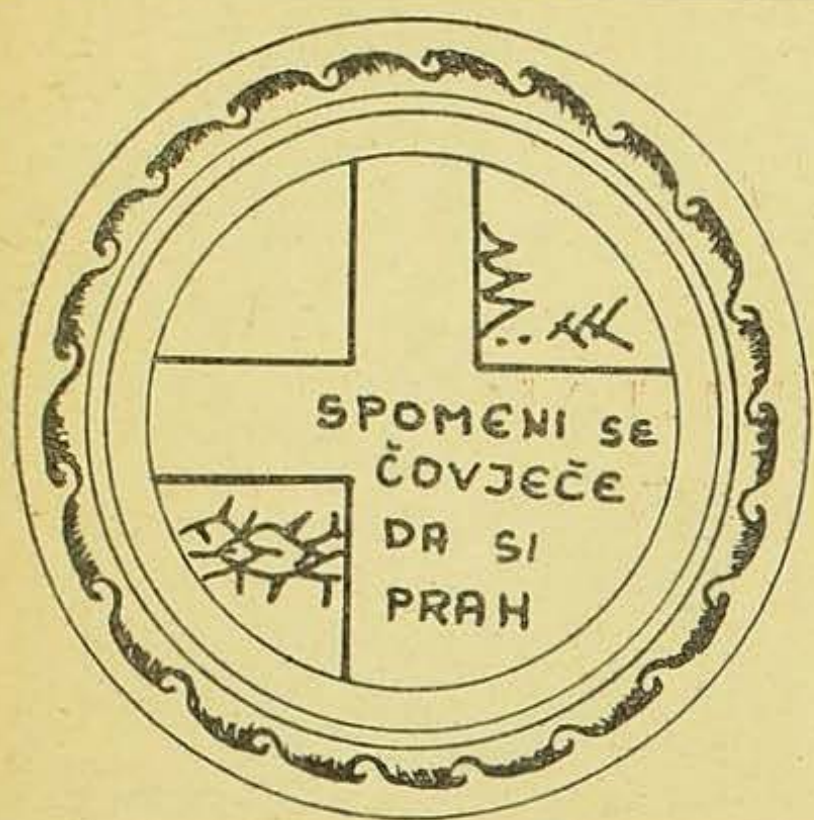

SIJEČANJ JANUAR

Dani	Rimokatolički kalendar	Bilješke
1. petak	NOVA GOD, Marija B.	
2. subota	Makarije	
3. nedjelja	2. PO BOŽIĆU	
4. ponedjeljak	Dafroza	
5. utorak	Telesfor	
6. srijeda	BOGOJAVLJENJE	
7. četvrtak	Lucijan	
8. petak	Severin	
9. subota	Julijan	
10. nedjelja	KRŠTENJE GOSPOD.	
11. ponedjeljak	Higin	
12. utorak	Ernest	
13. srijeda	Veronika	
14. četvrtak	Hilarije	
15. petak	Pavao pustinjač	
16. subota	Marcel	
17. nedjelja	2. KROZ GODINU, Antun	
18. ponedjeljak	Priska	
19. utorak	Mario, Kanut	
20. srijeda	Fabijan i Sebastijan	
21. četvrtak	Agneza	
22. petak	Vinko	
23. subota	Rajmund	
24. nedjelja	3. KROZ GODINU	
25. ponedjeljak	Obraćanje sv. Pavla	
26. utorak	Polikarp	
27. srijeda	Ivan Zlatousti	
28. četvrtak	Petar Nolasko	
29. petak	Franjo Saleški	
30. subota	Martina	
31. nedjelja	4. KROZ GOD, Ivan B.	

SUNCE U SIJEČNJU		
Dan:	izlazi:	zalazi:
3.	7 h 37 m	16 h 24 m
10.	7 h 36 m	16 h 30 m
17.	7 h 32 m	16 h 40 m
24.	7 h 28 m	16 h 51 m
31.	7 h 20 m	17 h 01 m

MJESEČEVE MIJENE U SIJEČNJU	
Prva četvrt	4. u 05 h 56 m
Uštap	11. u 14 h 21 m
Posljednja četvrt	19. u 19 h 09 m
Mlađak	26. u 22 h 56 m

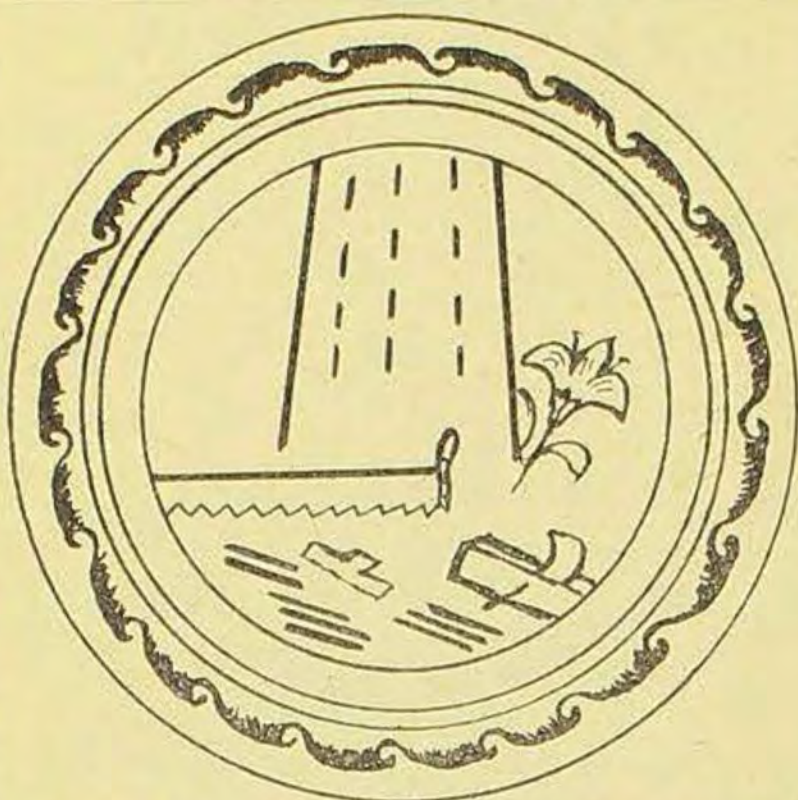

VELJAČA FEBRUAR

Dani	Rimokatolički kalendar	Bilješke
1. ponedjeljak	Ignacije	
2. utorak	Svijećica	
3. srijeda	Blaž, Tripun	
4. četvrtak	Andrija Korsini	
5. petak	Agata	
6. subota	Pavao Miki i dr.	
7. nedjelja	5. KROZ GODINU	
8. ponedjeljak	Ivan Mata	
9. utorak	Ćiril Aleksandrijski	
10. srijeda	Skolastika	
11. četvrtak	Gospa Lurdska	
12. petak	Sedam utemeljitelja	
13. subota	Katarina Riči	
14. nedjelja	6. KROZ GODINU	
15. ponedjeljak	Faustin i Jovita	
16. utorak	Julijana	
17. srijeda	Donat	
18. četvrtak	Bernardica, Simeon	
19. petak	Konrad	
20. subota	Eleuterije, Leon	
21. nedjelja	7. KROZ GODINU	
22. ponedjeljak	Stolica sv. Petra	
23. utorak	Petar Damiani	
24. srijeda	Pepelnica (post)	
25. četvrtak	Viktorin	
26. petak	Aleksandar	
27. subota	Gabrijel od Žal. Gospe	
28. nedjelja	1. KORIZMENA	

SUNCE U VELJAČI		
Dan:	izlazi:	zalazi:
7.	7 h 11 m	17 h 10 m
14.	7 h 01 m	17 h 21 m
21.	6 h 49 m	17 h 31 m
28.	6 h 38 m	17 h 41 m

MJESEČEVE MIJENE U VELJAČI	
Prva četvrt	2. u 15 h 31 m
Uštap	10. u 08 h 42 m
Poslednja četvrt	18. u 13 h 14 m
Mladak	25. u 10 h 49 m

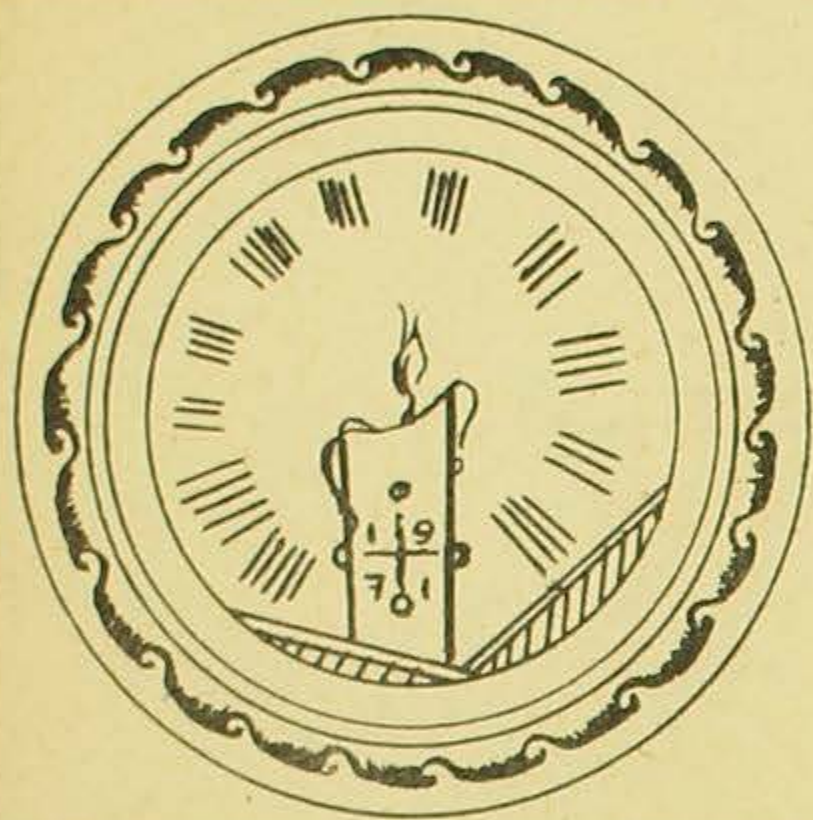

OŽUJAK MART

Dani	Rimokatolički kalendar	Bilješke
1. ponedjeljak	Albin	
2. utorak	Simplicije	
3. srijeda	Kunigunda (kvatre)	
4. četvrtak	Kazimir	
5. petak	Euzebije (kvatre)	
6. subota	Perpetua i F. (kvatre)	
7. nedjelja	2. KORIZMENA	
8. ponedjeljak	Ivan od Boga	
9. utorak	Franciska Rimska	
10. srijeda	Emil, Makarije	
11. četvrtak	Eutimije	
12. petak	Grgur Veliki	
13. subota	Rozalija	
14. nedjelja	3. KORIZMENA	
15. ponedjeljak	Longin	
16. utorak	Cirijak	
17. srijeda	Patrik	
18. četvrtak	Ćiril Jeruzalemski	
19. petak	JOSIP, Zlata	
20. subota	Niceta	
21. nedjelja	4. KORIZMENA	
22. ponedjeljak	Oktavijan	
23. utorak	Oton	
24. srijeda	Latin	
25. četvrtak	BLAGOVIJEST	
26. petak	Emanuel	
27. subota	Lidija	
28. nedjelja	5. KORIZMENA	
29. ponedjeljak	Jona	
30. utorak	Viktor	
31. srijeda	Benjamin, Amos	

SUNCE U OŽUJKU		
Dan:	izlazi:	zalazi:
7.	6 h 25 m	17 h 50 m
14.	6 h 10 m	18 h 00 m
21.	5 h 59 m	18 h 08 m
28.	5 h 45 m	18 h 19 m

MJESEČEVE MIJENE U OŽUJKU	
Prva četvrt	4. u 03 h 02 m
Uštap	12. u 03 h 34 m
Posljednja četvrt	20. u 03 h 31 m
Mlađak	26. u 20 h 24 m

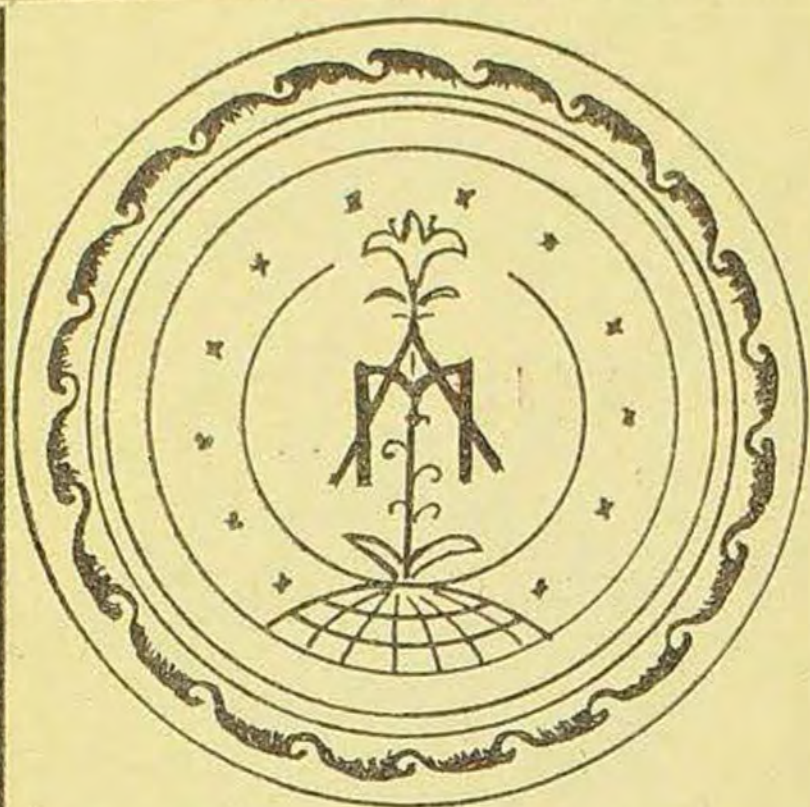

TRAVANJ APRIL

Dani	Rimokatolički kalendar	Bilješke
1. četvrtak	Hugo, Teodora	
2. petak	Franjo Paulski	
3. subota	Řikard	
4. nedjelja	CVIJETNICA, Izidor b.	
5. ponedjeljak	Vinko Fererski	
6. utorak	Celzo, Vilim	
7. srijeda	Herman	
8. četvrtak	Veliki četvrtak	
9. petak	Veliki petak (post)	
10. subota	Velika subota	
11. nedjelja	VAZAM — USKRS	
12. ponedjeljak	Uskrni ponedjeljak	
13. utorak	Hermenegildo, Ida	
14. srijeda	Justin mučenik	
15. četvrtak	Anastazija	
16. petak	Bernardica	
17. subota	Rudolf	
18. nedjelja	2. VAZMENA	
19. ponedjeljak	Konrad, Ema	
20. utorak	Agneza, Marcijan	
21. srijeda	Anzelmo	
22. četvrtak	Soter i Kajo	
23. petak	Juraj	
24. subota	Fidelis-Sigm.	
25. nedjelja	3. VAZMENA, Marko ev.	
26. ponedjeljak	Kleto i Marcelin	
27. utorak	Ozana Kot., Petar Kan.	
28. srijeda	Petar Chanel	
29. četvrtak	Petar od Verone	
30. petak	Katarina Sijenska	

SUNCE U TRAVNJU		
Dan:	izlazi:	zalazi:
4.	5 h 31 m	18 h 29 m
11.	5 h 18 m	18 h 37 m
18.	5 h 06 m	18 h 47 m
25.	4 h 53 m	18 h 57 m

MJESEČEVE MIJENE U TRAVNJU	
Prva četvrt	2. u 16 h 46 m
Uštap	10. u 21 h 11 m
Posljednja četvrt	18. u 13 h 58 m
Mladak	25. u 05 h 02 m

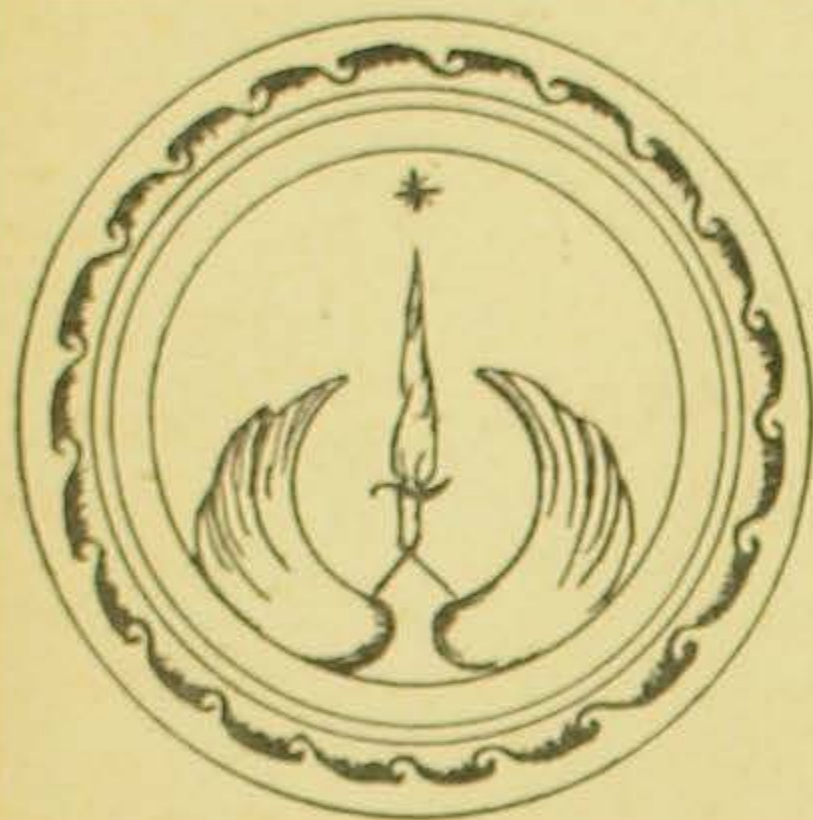

SVIBANJ MAJ

Dani	Rimokatolički kalendar	Bilješke
1. subota 2. nedjelja	Josip Radnik 4. VAZMENA	
3. ponedjeljak 4. utorak 5. srijeda 6. četvrtak 7. petak 8. subota 9. nedjelja	Teodul Monika Pio V Dominik Savio Stanislav b. Akacije, Viktor 5. VAZMENA	
10. ponedjeljak 11. utorak 12. srijeda 13. četvrtak 14. petak 15. subota 16. nedjelja	Antonin, Izidor Filip i Jakov Pankracije Servacije Bonifacije Sofija, Sonja 6. VAZMENA	
17. ponedjeljak 18. utorak 19. srijeda 20. četvrtak 21. petak 22. subota 23. nedjelja	Paskah (prosni dani) Venancije (prosni d.) Celestin (prosni d.) SPASOVO Andrija Bobola Helena 7. VAZMENA	
24. ponedjeljak 25. utorak 26. srijeda 27. četvrtak 28. petak 29. subota 30. nedjelja 31. ponedjeljak	Marija Pomoćnica Grgur VII, Urban Filip Negri Beda Časni Vilim Marija Magd. P. DUHOVI — PEDESETNICA Marija Kraljica	

SUNCE U SVIBNJU		
Dan:	izlazi:	zalazi:
2.	4 h 42 m	19 h 04 m
9.	4 h 32 m	19 h 14 m
16.	4 h 23 m	19 h 22 m
23.	4 h 17 m	19 h 31 m
30.	4 h 10 m	19 h 38 m

MJESEČEVE MIJENE U SVIBNJU	
Prva četvrt	2. u 08 h 35 m
Uštap	10. u 12 h 24 m
Posljednja četvrt	17. u 21 h 16 m
Mladak	24. u 13 h 32 m

LIPANJ JUNI

Dani	Rimokatolički kalendar	Bilješke
1. utorak	Andela Merici	
2. srijeda	Marcelin (kvatre)	
3. četvrtak	Karlo Lwanga i dr.	
4. petak	Evirin (kvatre)	
5. subota	Valerija (kvatre)	
6. nedjelja	PRESV. TROJSTVO	
7. ponedjeljak	Robert	
8. utorak	Medardo	
9. srijeda	Primo i Felicijan	
10. četvrtak	TIJELOVO	
11. petak	Barnaba ap.	
12. subota	Ivan Fakundo	
13. nedjelja	9. KROZ GOD, Antun P.	
14. ponedjeljak	Rufin	
15. utorak	Vid, Modesto	
16. srijeda	Gvido, Franjo Regis	
17. četvrtak	Grgur	
18. petak	Srce Isusovo	
19. subota	Gervazije i Protazije	
20. nedjelja	10. KROZ GODINU	
21. ponedjeljak	Alojzije G.	
22. utorak	Paulin	
23. srijeda	Sidonija	
24. četvrtak	Rođene Ivana Krst.	
25. petak	Vilim, Henrik	
26. subota	Ivan i Pavao	
27. nedjelja	11. KROZ GODINU	
28. ponedjeljak	Irenej muč.	
29. utorak	PETAR I PAVAO	
30. srijeda	Rimski prvomučenici	

SUNCE U LIPNJU		
Dan:	izlazi:	zalazi:
6.	4 h 07 m	19 h 43 m
13.	4 h 05 m	19 h 47 m
20.	4 h 05 m	19 h 50 m
27.	4 h 08 m	19 h 51 m

MJESEČEVE MIJENE U LIPNJU	
Prva četvrt	1. u 01 h 43 m
Uštap	9. u 01 h 04 m
Posljednja četvrt	16. u 02 h 25 m
Mladač	22. u 22 h 58 m
Prva četvrt	30. u 19 h 12 m

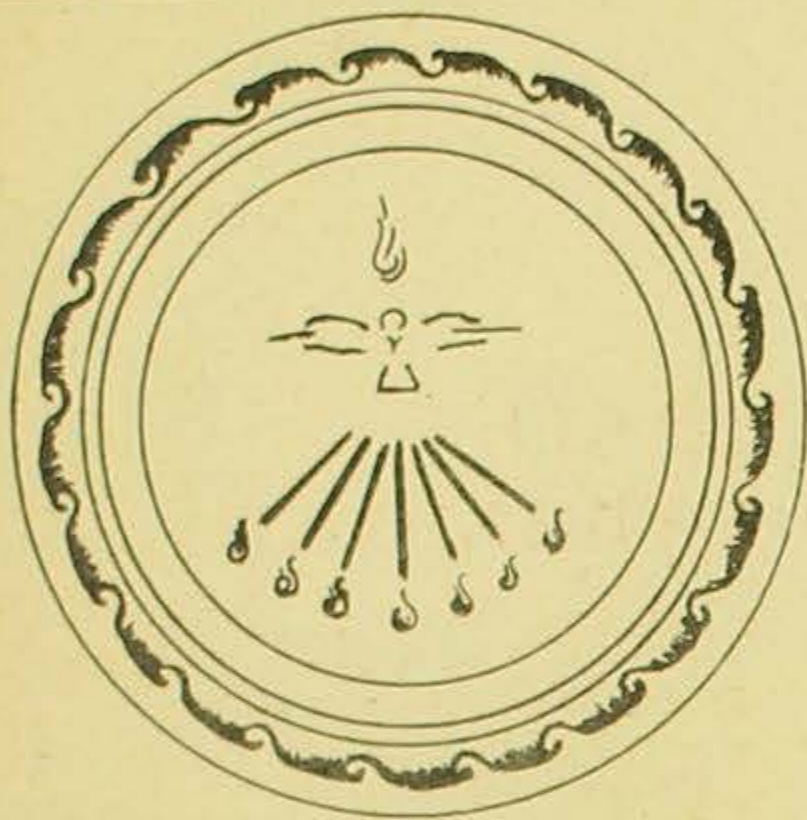

SRPANJ JULI

Dani	Rimokatolički kalendar	Bilješke
1. četvrtak	Aron	
2. petak	Pohod BDM	
3. subota	Trifun	
4. nedjelja	12. KROZ GODINU	
5. ponedjeljak	Ciril i Metod (Zgb)	
6. utorak	Marija Goreti	
7. srijeda	Vilibald, Ciril i M.	
8. četvrtak	Elizabeta	
9. petak	Leticija, Toma Mor	
10. subota	Amalija	
11. nedjelja	13. KROZ GODINU	
12. ponedjeljak	Mohor, Ivan Gv.	
13. utorak	Eugen	
14. srijeda	Bonaventura	
15. četvrtak	Henrik	
16. petak	Gospa Karmelska	
17. subota	Aleksije	
18. nedjelja	14. KROZ GODINE	
19. ponedjeljak	Vinko Paulski	
20. utorak	Ilija	
21. srijeda	Danijel, Lovro Br.	
22. četvrtak	Marija Magdalena	
23. petak	Apolinar	
24. subota	Kristina	
25. nedjelja	15. KROZ GODINU, Jakov	
26. ponedjeljak	Ana, majka BDM	
27. utorak	Natalija, Klement O.	
28. srijeda	Nazarije	
29. četvrtak	Marta	
30. petak	Abdon i Senen	
31. subota	Ignacije Lojolski	

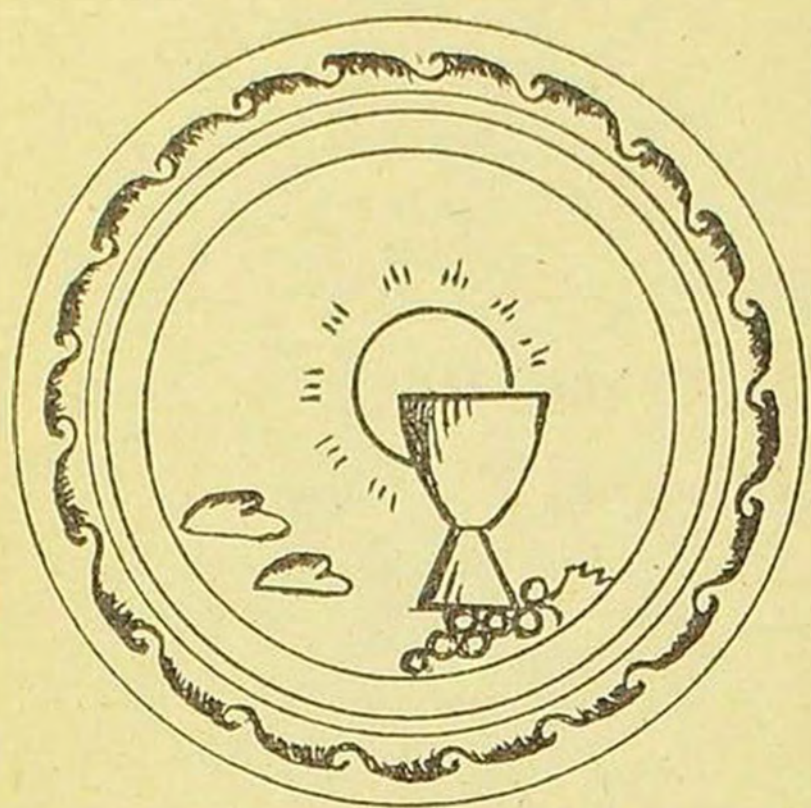
SUNCE U SRPNJU		
Dan:	izlazi:	zalazi:
4.	4 h 12 m	19 h 49 m
11.	4 h 17 m	19 h 46 m
18.	4 h 22 m	19 h 41 m
25.	4 h 31 m	19 h 34 m

MJESEČEVE MLJENE U SRPNJU	
Uštap	8. u 11 h 37 m
Posljednja četvrt	15. u 05 h 47 m
Mladak	23. u 10 h 16 m
Prva četvrt	30. u 12 h 08 m

KOLOVOZ AUGUST

Dani	Rimokatolički kalendar	Bilješke
1. nedjelja	16. KROZ GODINU	
2. ponedjeljak	Alfons Liguori	
3. utorak	Augustin Kažotić	
4. srijeda	Dominik	
5. četvrtak	Gospa Sniježna	
6. petak	Preobraženje	
7. subota	Kajetan	
8. nedjelja	17. KROZ GODINU	
9. ponedjeljak	Roman	
10. utorak	Lovro	
11. srijeda	Suzana	
12. četvrtak	Klara	
13. petak	Hipolit i Kasijan	
14. subota	Euzebije, Alfred	
15. nedjelja	VELIKA GOSPA	
16. ponedjeljak	Rok, Joakim	
17. utorak	Hijacint	
18. srijeda	Jelena	
19. četvrtak	Ivan Eudes	
20. petak	Bernard, Stjepan kr.	
21. subota	Ivana Franciska	
22. nedjelja	19. KROZ GODINU, Srce M.	
23. ponedjeljak	Filip B.	
24. utorak	Bartol ap.	
25. srijeda	Ljudevit kralj	
26. četvrtak	Zefirin, Jadranka	
27. petak	Josip Kalasancije	
28. subota	Augustin b.	
29. nedjelja	20. KROZ GOD., Glavosjek	
30. ponedjeljak	Ruža Limska	
31. utorak	Rajmund	
		SUNCE U KOLOVOZU
Dan:	izlazi:	zalazi:
1.	4 h 39 m	19 h 25 m
8.	4 h 47 m	19 h 16 m
15.	4 h 55 m	19 h 06 m
22.	5 h 04 m	18 h 55 m
29.	5 h 13 m	18 h 41 m
		MJESEČEVE MJENE U KOLOVOZU
Uštap	6. u 20 h 43 m	
Posljednja četvrt	13. u 11 h 56 m	
Mladak	20. u 23 h 54 m	
Prva četvrt	29. u 03 h 57 m	

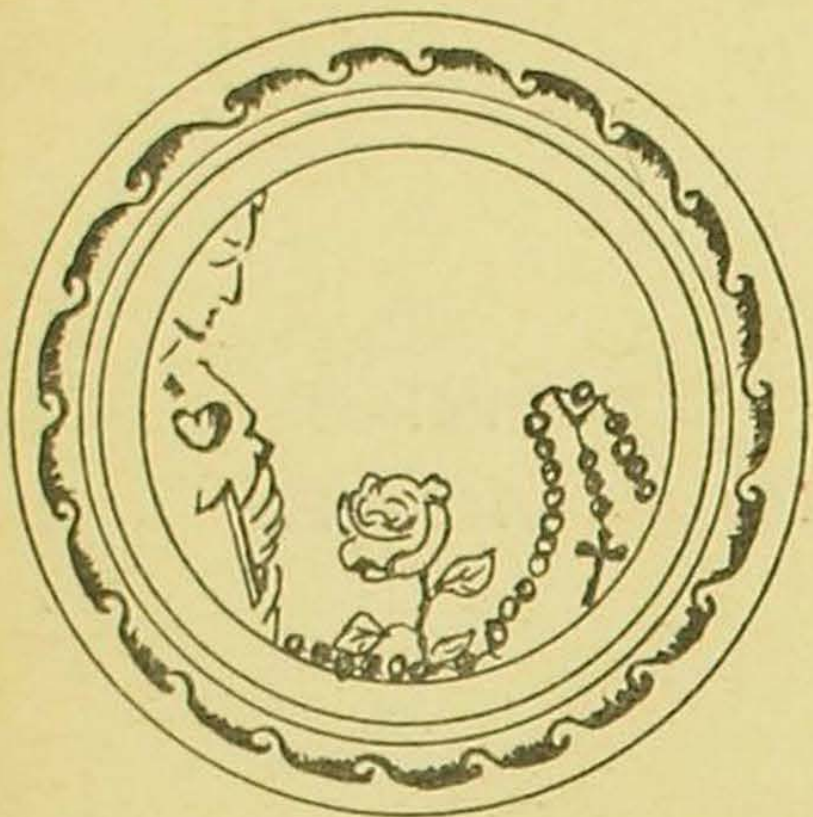

RUJAN SEPTEMBAR

Dani	Rimokatolički kalendar	Bilješke
1. srijeda	Egidije	
2. četvrtak	Zenon	
3. petak	Pio X	
4. subota	Ruža Viterpska	
5. nedjelja	21. KROZ GODINU	
6. ponedjeljak	Zaharija, Donat	
7. utorak	Marko Križevčanin	
8. srijeda	Mala Gospa	
9. četvrtak	Petar Klaver	
10. petak	Pulherija, Nikola Tol.	
11. subota	Proto i Hijacint	
12. nedjelja	22. KROZ GODINU	
13. ponedjeljak	Amat	
14. utorak	Uzvišenje sv. Križa	
15. srijeda	Sedam žalosti BDM	
16. četvrtak	Kornelije i Ciprijan	
17. petak	Rane sv. Franje	
18. subota	Josip Kupertinski	
19. nedjelja	23. KROZ GODINU	
20. ponedjeljak	Dionizije	
21. utorak	Matej ap.	
22. srijeda	Mauricije (kvatre)	
23. četvrtak	Konstancije	
24. petak	Marija otkup. (kvatre)	
25. subota	Aurelija (kvatre)	
26. nedjelja	24. KROZ GODINU	
27. ponedjeljak	Kuzma i Damjan	
28. utorak	Vjenceslav	
29. srijeda	Mihael, Gabrijel i Rafael	
30. četvrtak	Jeronim	

SUNCE U RUJNU		
Dan:	izlazi:	zalazi:
5.	5 h 22 m	18 h 28 m
12.	5 h 30 m	18 h 14 m
19.	5 h 39 m	18 h 01 m
26.	5 h 48 m	17 h 48 m

MJESEČEVE MIJENE U RUJNU	
Uštap	5. u 05 h 03 m
Posljednja četvrt	11. u 19 h 24 m
Mlađak	19. u 15 h 43 m
Prva četvrt	27. u 18 h 18 m

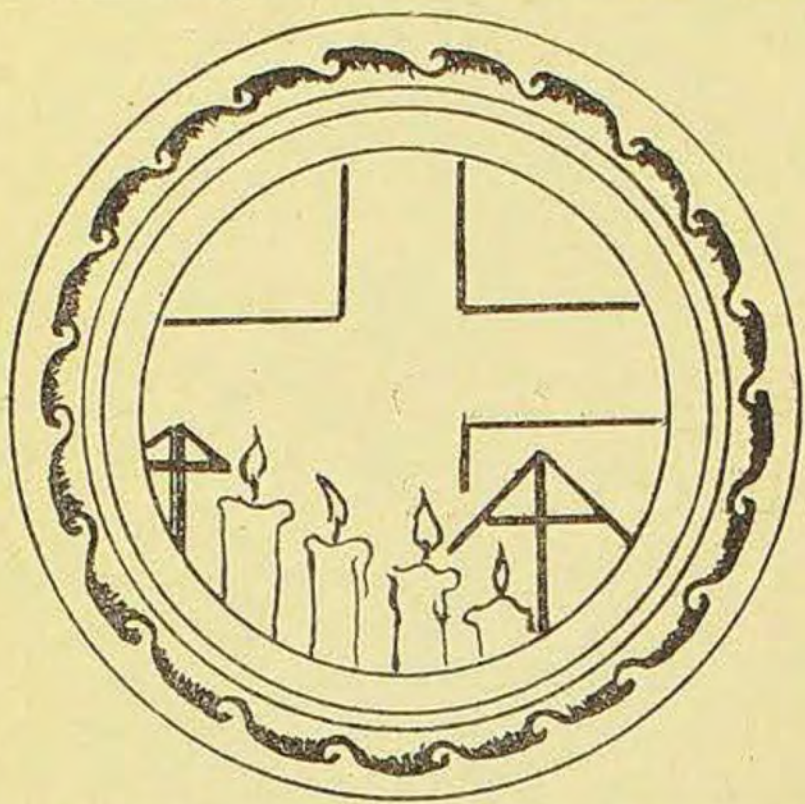

LISTOPAD OKTOBAR

Dani	Rimokatolički kalendar	Bilješke
1. petak	Remigije	
2. subota	Anđeli čuvari	
3. nedjelja	25. KROZ G., M. Terezija	
4. ponedjeljak	Franjo Asiški	
5. utorak	Placid	
6. srijeda	Bruno	
7. četvrtak	BDM od Krunice	
8. petak	Brigita	
9. subota	Ivan Leonardi	
10. nedjelja	26. KROZ GODINU	
11. ponedjeljak	Materinstvo BDM	
12. utorak	Serafin, Maksimilijan	
13. srijeda	Eduard	
14. četvrtak	Kalist	
15. petak	Terezija Avilska	
16. subota	Hedviga	
17. nedjelja	27. KROZ GODINU	
18. ponedjeljak	Luka ev.	
19. utorak	Izak Jogues i dr.	
20. srijeda	Vendelin	
21. četvrtak	Uršula	
22. petak	Kordula	
23. subota	Ivan Kapistran	
24. nedjelja	28. KROZ GODINU	
25. ponedjeljak	Krizant i Darija	
26. utorak	Demetrije	
27. srijeda	Sabina, Kontardo	
28. četvrtak	Šimun i Juda Tadej	
29. petak	Narcis, Ida	
30. subota	Alfons Rodriguez	
31. nedjelja	29. KROZ GODINU	

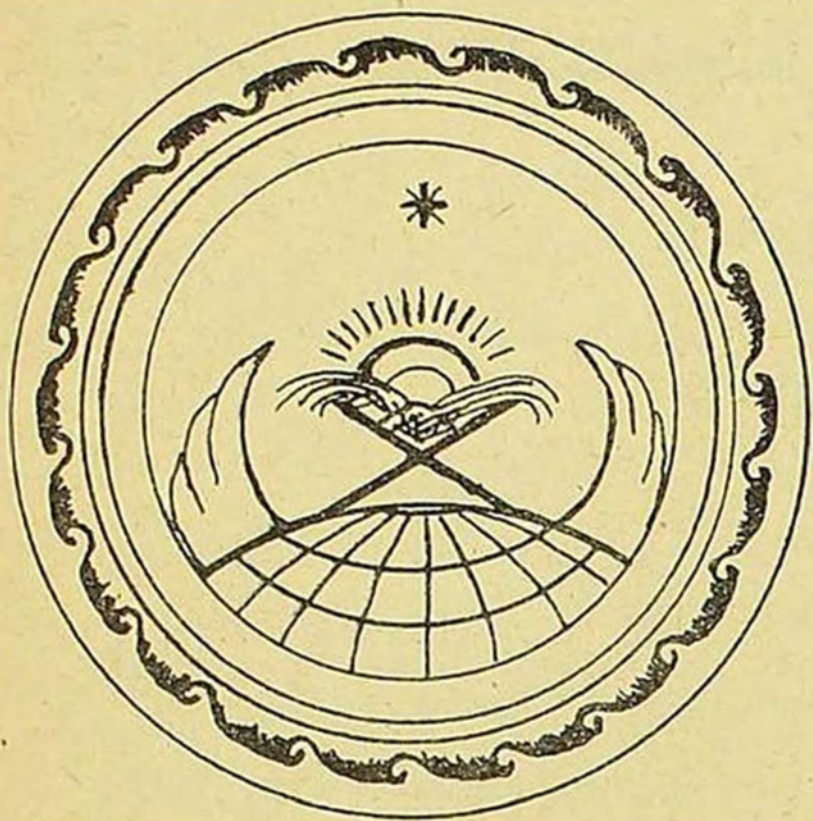
SUNCE U LISTOPADU		
Dan:	izlazi:	zalazi:
3.	5 h 56 m	17 h 33 m
10.	6 h 06 m	17 h 21 m
17.	6 h 15 m	17 h 07 m
24.	6 h 25 m	16 h 56 m
31.	6 h 35 m	16 h 45 m

MJESEČEVE MIJENE U LISTOPADU	
Uštap	4. u 13 h 20 m
Posljednja četvrt	11. u 06 h 30 m
Mladak	19. u 09 h 00 m
Prva četvrt	27. u 08 h 55 m

STUDENI NOVEMBAR

Dani	Rimokatolički kalendar	Bilješke
1. ponedjeljak	SVI SVETI	
2. utorak	Dušni dan	
3. srijeda	Martin Porres, Silvija	
4. četvrtak	Karlo Boromejski	
5. petak	Emerik	
6. subota	Leonardo	
7. nedjelja	30. KROZ GODINU	
8. ponedjeljak	Gotfrid	
9. utorak	Gracija Katorski	
10. srijeda	Andrija Avelinski	
11. četvrtak	Martin b.	
12. petak	Jozafat, Martin p.	
13. subota	Stanislav Kostka	
14. nedjelja	31. KROZ G., NIKOLA T.	
15. ponedjeljak	Albert, Leopold	
16. utorak	Gertruda	
17. srijeda	Grgur	
18. četvrtak	Odon, Maksim	
19. petak	Elizabeta ud.	
20. subota	Feliks Valois	
21. nedjelja	KRIST KRALJ	
22. ponedjeljak	Cecilija	
23. utorak	Klement	
24. srijeda	Ivan od Križa	
25. četvrtak	Erazmo, Katarina	
26. petak	Konrad	
27. subota	Maksim, Severin	
28. nedjelja	1. DOŠAŠĆA	
29. ponedjeljak	Saturnin, Filemon	
30. utorak	Andrija ap.	
		SUNCE U STUDENOM
		Dan: izlazi: zalazi:
		7. 6 h 43 m 16 h 36 m
		14. 6 h 55 m 16 h 27 m
		21. 7 h 04 m 16 h 19 m
		28. 7 h 12 m 16 h 16 m
		MJESEČEVE MIJENE U STUDENOM
		Uštap 2. u 22 h 20 m
		Posljednja četvrt 9. u 21 h 52 m
		Mladak 18. u 02 h 46 m
		Prva četvrt 25. u 17 h 37 m

PROSINAC DECEMBAR

Dani	Rimokatolički kalendar	Bilješke
1. srijeda	Eligije, Natalija	
2. četvrtak	Bibijana	
3. petak	Franjo Ksaverski	
4. subota	Petar K., Barbara	
5. nedjelja	2. DOŠAŠĆA	
6. ponedjeljak	Nikola b.	
7. utorak	Ambrozije	
8. srijeda	BEZGREŠNO ZAČEĆE	
9. četvrtak	Valerija	
10. petak	Gospa Loretska	
11. subota	Damas, Sabin	
12. nedjelja	3. DOŠAŠĆA	
13. ponedjeljak	Lucija	
14. utorak	Kalist	
15. srijeda	Irenej (kvatre)	
16. četvrtak	Adela, Albina	
17. petak	Lazar (kvatre)	
18. subota	Gracijan (kvatre)	
19. nedjelja	4. DOŠAŠĆA	
20. ponedjeljak	Amon, Eugenije	
21. utorak	Toma ap.	
22. srijeda	Flavijan, Zenon	
23. četvrtak	Viktorija	
24. petak	Badnjak, Adam i Eva	
25. subota	BOŽIĆ	
26. nedjelja	SV. OBITELJ, Stjepan	
27. ponedjeljak	Ivan ap.	
28. utorak	Nevina dječica	
29. srijeda	Toma b., David	
30. četvrtak	Sabin	
31. petak	Silvestar I papa	

SUNCE U PROSINCU

Dan:	izlazi:	zalazi:
5.	7 h 21 m	16 h 12 m
12.	7 h 28 m	16 h 11 m
19.	7 h 33 m	16 h 13 m
26.	7 h 36 m	16 h 18 m

MJESEČEVE MIJENE U PROSINCU

Uštap	2. u 08 h 49 m
Posljednja četvrt	9. u 17 h 02 m
Mlađak	17. u 20 h 03 m
Prva četvrt	25. u 02 h 36 m
Uštap	31. u 21 h 20 m

NARODNI BLAGDANI U SFR JUGOSLAVIJI

1. i 2. siječnja	—	Nova godina
1. i 2. svibnja	—	Blagdan rada
25. svibnja	—	Dan mladosti
4. srpnja	—	Dan borca
7. srpnja	—	Dan narodnog ustanka u Srbiji
13. srpnja	—	Dan narodnog ustanka u Crnoj Gori
22. srpnja	—	Dan narodnog ustanka u Sloveniji
27. srpnja	—	Dan narodnog ustanka u Hrvatskoj
27. srpnja	—	Dan narodnog ustanka u B. i H.
11. listopada	—	Dan narodnog ustanka u Makedoniji
29. i 30. studenog	—	Dan Republike
22. prosinca	—	Dan Jugoslavenske armije

»SUBOTIČKA DANICA« kao bunjevačko-šokački kalendar prvi put je objavljena 1884. godine.

Urednik je bio svećenik Pajo Kujundžić, veliki borac za nacionalna prava bunjevačko-šokačkih Hrvata u Ugarskoj prije prvog svjetskog rata.

Prva riječ poslije šutnje

Poslije četvrt stoljeća obnavljamo **Subotičku Danicu**.

Kazujemo i bilježimo prvu riječ poslije duge šutnje.

Ne vjerujemo da će naša riječ zbuniti, uznemiriti i poniziti. To nismo niti željeli.

Kazujemo i bilježimo riječ ljubavi i čovječnosti. Iskrenu riječ o nama, o širokim i plodnim djedovskim ravninama; o ljudima koji se lome, bore i snalaze u oluji vremena, društvenih i gospodarskih odnosa.

Upravo zato smo htjeli da naša **Danica** bilježi najkrupnija zbivanja u crkvenom i narodnom životu našega zavičaja. U svojoj prošlosti naš je kalendar to činio, a tu zadaću i namjenu nismo mijenjali.

Držimo da **Danica** treba bilježiti, provjeravati, ispitivati, istraživati i poučavati sve što nam svakidašnjica nudi **prvenstveno o nama i o našem zavičaju**.

Naša je obnovljena **Danica** otvorila stranice svoje ljudima od pera da svojim umijećem i znanjem pomognu sačuvati nas, ove ravnice, naše domove i kulturnu baštinu od zaborava.

Tražili smo suradnju od sviju — dobili smo je od mnogih. Željeli smo da suradnici kažu svoju i našu istinu — bez ustezanja, otvoreno — **o nama, o našim ljudima i problemima, i o sebi**.

Svima koji su poslali suradnju toplo zahvaljujemo. Uvjereni smo da nas neće zaboraviti ni druge godine.

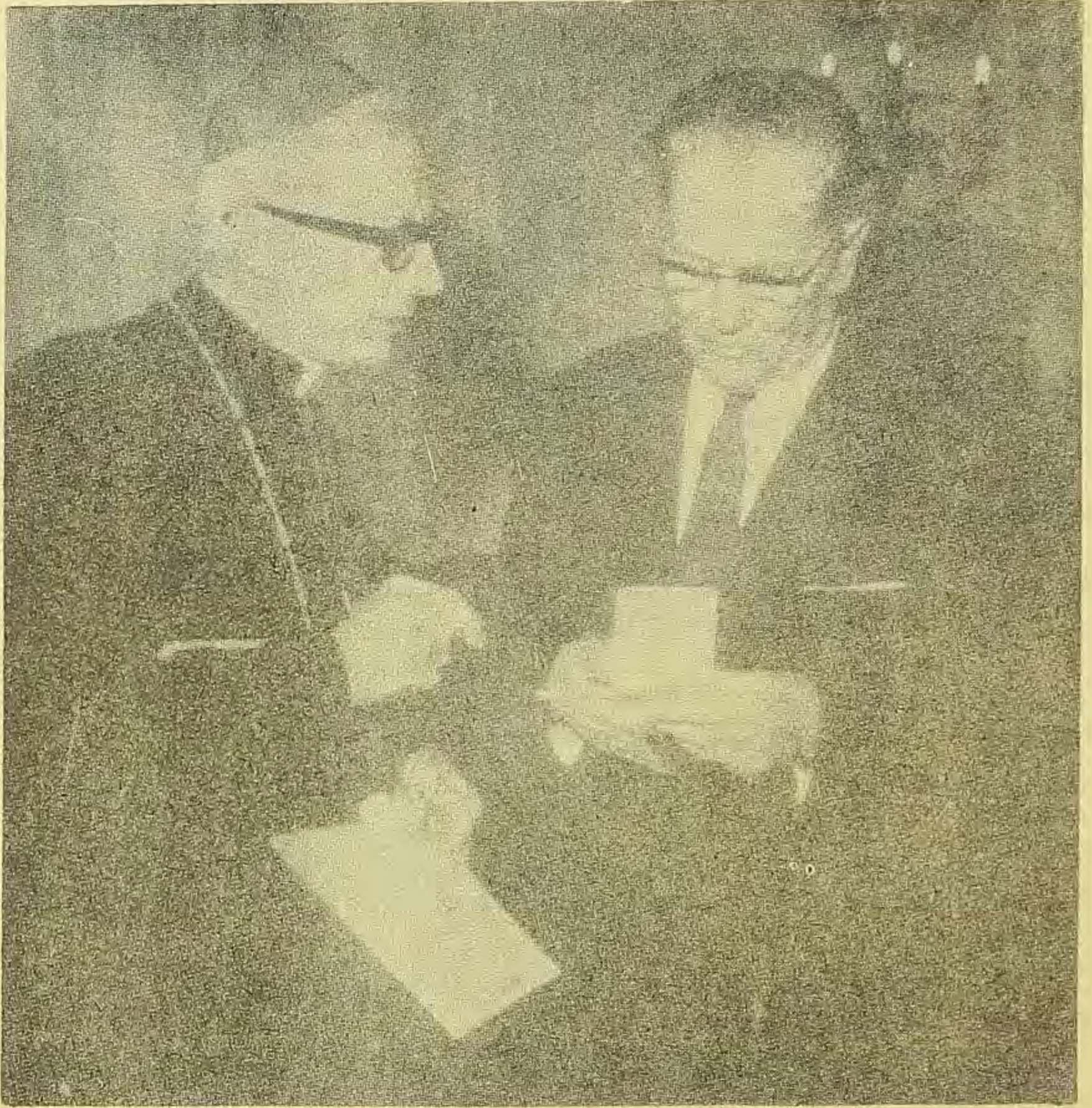
Hvala i svima našim sunarodnjacima koji će pročitati stranice naše **Danice** u želji da sačuvaju sve što je naše: hrvatski svoj ponos i djedovsku baštinu.

Želimo da naša **Danica** bude srdačan i iskreni pozdrav svima koji vole Istinu i ove ravnice.

Ima još mnogo tema i problema u našem kulturnom i društvenom životu. Ove godine **Danica** je samo neke obuhvatila i spomenula. Drugi problemi sa ostalim temama čekaju sljedeća godišta. Svi će naći svoje mjesto, ne gledajući na eventualne razlike u pogledima i razmatranjima.

Ima mnogo zaslužnih kulturnih radnika i književnika u našoj prošlosti i sadašnjosti, ali ove godine **Danica** je mogla dati priznanje samo nekima, najčešće povodom neke godišnjice, ali sljedeća godišta otvorit će svoje stranice i bit će prikazan rad i djela svih naših zaslužnih **predšasnika i savremenika**.

Djelo Danice nema kraja, jer želi biti u pratnji naroda na njegovom dugom putu kulture i napretka.

*Pronuncij Vatikana u Beogradu Msgr Mario Cagna
i Predsjednik SFR Jugoslavije Josip Broz Tito*

Povijesni osvrt od Bačke nadbiskupije do Subotičke biskupije

Da bi se što bolje i jasnije mogao utvrditi položaj Subotičke biskupije, neka nam prije svega bude dozvoljeno, u prvom obnovljenom kalendaru ovih krajeva, dati kratak povijesni pregled crkvene prošlosti Bačkih ravnica, a sve to prema podacima sa kojima do sada raspolazemo.

U središtu Panonske nizine, koja se široko prostire između Dunava i Tise, nalazi se prostrana i ravna pokrajina koju narod zove Bačka. Ova je crkvena pokrajina danas samostalna biskupija, zvana Subotička, dok je ranije pripadala Bačkoj apostolskoj administraturi, a sve do svršetka prvog svjetskog rata bila je sastavni dio Kaločko-bačke nadbiskupije. Prema povijesnim izvorima, koji su veoma blizu istini, nekoć je — na početku jedanaestog stoljeća — ova nadbiskupija bila podijeljena na dvije samostalne crkvene pokrajine: Bačka nadbiskupija i Kaločka biskupija.

O postanku, a posebice o ujedinjenju ovih dijeceza, naime, kaločke i bačke, postoje mnogi spisi i rasprave. Da se bolje razumijemo: Sve rasprave svode se na pitanje o Bačkoj nadbiskupiji. Naime, osnivanje Kaločke biskupije je poznato: utemeljio ju je sv. Stjepan, a njen prvi biskup je bio Astrik. Međutim, o osnivanju Bačke nadbiskupije povijesna vrela šute; o tome neriješenom pitanju postoje mnoga mišljenja.

Jedni drže da je sjedište biskupije u Baču podigao sv. Stjepan, a u vrijeme kralja sv. Ladislava, oko 1090, podignuto je na čast nadbiskupije, dok je konačno oko godine 1135. bilo kanonski »in perpetuum« (zauvijek) sjedinjeno s Kaločkom biskupijom.

Tako drži Fehér s još nekolicinom.

Drugi, naprotiv, odriču da je sv. Stjepan osnovao biskupiju u Baču i drže da ju je utemeljio sv. Ladislav te je odijelio od Kaločke biskupije i dao joj pravo nadbiskupije, a onda su za vladavine istog Ladislava, oko godine 1135. opet ujedinjene.

Ovo mišljenje brani ugledni povjesničar Katona i njegove pristaše.

Ni jedna od ovih pretpostavki ne izgleda vjerojatna tako da sa pravom s Julijem Várossy možemo zaključiti: »Ova nas, dakle, gledišta potiču da pokušamo mirno riješiti to pitanje mimo ovih uglednih i veoma učinih ljudi.« Tako je on iznio o tom pitanju treću svoju hipotezu: »Držim

da nikada nisu postojale dvije odvojene dijeceze, Kaločka i Bačka, nego je sjedište u Kaloči utemeljio sv. Stjepan i Astrika zauvijek obilježio nadbiskupskim naslovom, a kasnije je ono po nužnosti preneseno u Bač. Kaločko nadbiskupsko sjedište je ipak ostalo, te je jedan isti poglavar imao dva nadbiskupska sjedišta u svojoj dijecezi, zatim dvije stolne crkve i također dva nadbiskupska kaptola.«

Prema ovoj hipotezi: sv. Ladislav, kralj, pripojio je oko 1090. srijemsku pokrajinu kraljevini Ugarskoj i pravno ju je podredio kaločkom nadbiskupu, kojem je zbog toga odredio drugu metropoliju, tj. sjedište. Bio je to, naime, grad Bač, koji je imao središnji položaj u toj pokrajini. Prema ovom mišljenju, dakle, Kalača i Bač nisu nikada bile odijeljene dijeceze.

Ali razmotrivši pomno sve razloge učenoga pisca, navedene u raspravi »Disquisitio historica de unione ecclesiarum Coloczensis et Bachiensis«, moramo zaključiti da ne pružaju dovoljno sigurnosti, a osobito ne onaj za kojega pisac doslovno kaže: »Tvrđi se da je najjači razlog za ovu povijesnu činjenicu taj što se u najstarijim spisima nikada ne spominju dvije dijeceze, nego **stalno samo dvije crkve ili sjedišta.**«

Iz ove tvrdnje proizilazi da cijenjeni auktor tvrdi da dokumenti riječju »ecclesia« govore o ujedinjenju samo dvaju sjedišta ili katedralnih (stolnih) crkava, a ne o ujedinjenju dviju samostalnih dijeceza. Ovo je po našem skromnom mišljenju neodrživo. Istina je da svi dokumenti govore izrazima »ecclesia Coloczensis vel Bachiensis.« (Kaločka ili Bačka crkva). No, tvrdimo da je ovim izrazom »ecclesia« upravo označen pojam biskupije, duhovne zajednice vjernika, naroda Božjega. Tako govori već sv. Ivan apostol u Otkrivanju (1, 11): »Quod vides scribe et mitte septem ecclesiis . . .« (Što vidiš, napiši knjigu i pošalji sedmorim crkvama). Svakako se ovdje misli na duhovnu zajednicu vjernika u Efezu, Smirni itd, a ne na materijalnu zgradu ili mjesto. Taj se izraz u povijesti Crkve nebrojno puta ponavlja. I uvijek sa istim značenjem. Tako je i u našem slučaju. Povijesni dokumenti, istina, koriste izraze »Coloczensi et Bachiensi ecclesia«, no pod ovim izrazima uvijek se misli i pretpostavlja u Crkvi Isusovoj ustaljeni pojam duhovne zajednice vjernika određenoga teritorija. A osim toga, nisu poznati dokumenti iz povijesti Crkve, koji bi govorili o ujedinjenju dviju katedralnih (stolnih) crkava.

Naprotiv, iz dokumenata je sigurno: Postojale su dvije katedrale, dva sjedišta nadbiskupa, dva potpuno samostalna kaptola, samostalni pastiri svoga stada. A sve je to opravdano navelo znamenite i priznate povjesničare, kao što su Katona, Fehér i drugi, na zaključak da su postojale i dvije samostalne crkvene pokrajine. Ona u Kaloči i ona u Baču. Osnivač biskupije u Kaloči je poznat, dok je nepoznat osnivač biskupije u Baču. I ovdje moramo istaknuti da svi dokumenti, koji govore o osnivanju raznih okolnih biskupija, onu biskupiju u Baču jednostavno pretpostavljaju, samo je napominju kao već postojeću. Tako na pr. u spisu o osnivanju Zagrebačke biskupije, koju je osnovao sv. Ladislav, među

prisutnim jednostavno se spominje, i to na prvom mjestu »**FABIJAN, BAČKI NADBISKUP**«. Usput samo dodajem da iz toga što se spominje na prvom mjestu sa precedencijom pred svima ostalima, neki zaključuju da je Bač tada bio metropolija. Naprotiv, skoro u isto vrijeme u spisu o imovinskoj raspravi između pečujskog i kaločkog biskupa spominje se »Dezider, kaločki biskup.«

Ostaju, dakle, još uvijek otvorena pitanja:

Ko i kada je osnovao biskupiju u Baču? Kada je ona postala nadbiskupija? Da li odmah kod osnivanja ili kasnije?

Ova pitanja željeli bismo na temelju dokumenata i, uvjereni smo, opravdanih zaključaka rasvijetliti i novo svijetlo baciti na do sada još nezapaženu povijest ovih krajeva.

Na prvo pitanje: **Ko je osnovao biskupiju u Baču?** — odgovaramo: **Sigurno je da je u Baču postojala biskupija već u vrijeme cara Justinijana.** Kada je, naime, car Justinijan u šestom stoljeću, 535. godine, osnovao nadbiskupiju i metropoliju u svom rodnom gradu, on jurisdikciji nadbiskupa podvrgava cijelo područje srednjega i sjevernoga Balkana. U njegovoj XI noveli doslovno stoji ovo: »Želimo... da posvećeni poglavar Prve Justinijane naše domovine ne bude samo metropolit, nego i nadbiskup, a ostale pokrajine neka budu pod njegovom vlašću, to jest: unutrašnja Dacija i priobalna Dacija, također i Mizija prva, i Dardanija, i pokrajina Prevalitanija, i druga Macedonija, i **dio druge Panonije, koja je u gradu Baču...**«

Prema ovom dokumentu u Baču, dakle, već postoji samostalna biskupija, koja je podvrgnuta metropolitanskoj jurisdikciji nadbiskupa Prve Justinijane, a nije tada osnovana. U istom dokumentu car Justinijan naređuje osnivanje i nove biskupije u drugom mjestu: Želimo da Tvoja svetost zaredi biskupa i u Aqui, koja je u priobalnoj Daciji...«, dok prijašnjim riječima određuje da već od postojećih biskupija, među ostalima i biskupija u Baču, potpada metropolitanskoj, odnosno nadbiskupskoj jurisdikciji Prve Justinijane.

Ostaje još otvoreno da se odgovori na drugi dio pitanja: — **Kada je osnovana ova biskupija u Baču?** Sa sigurnošću se ne može utvrditi vrijeme postanka biskupije u Baču. Ipak, nije na odmet napomenuti što o tome misli Daniel Farlati. On u svome djelu »Illyricum sacrum« na tri mjesta tvrdi i obrazlaže, da je biskupiju u Baču osnovao Honorije II, splitski nadbiskup, u petom stoljeću kada su ovi krajevi nakon razorenja Sirmiuma bili podvrgnuti jurisdikciji splitske metropolije, a nadbiskupi radi velike udaljenosti nisu mogli dijeliti sakrament svete Krizme. A da vjerni puk ne ostane bez ovih duhovnih dobara, prema mišljenju Farlatija, splitski nadbiskup je osnovao biskupiju u Baču. Između mnogih, evo njegovih riječi na jednom mjestu: »Grad Bač nalazi se na istočnoj obali Dunava iznad ušća Drave u Dunav. On je poslije propasti države i ukidanja srijemske provincije pao pod vlast i upravu splitskog nadbiskupa. Honorije II, metropolita splitski, osnovao je biskupiju u Baču zbog toga što zbog

velike udaljenosti mjesta pokršteni narod rijetko dopijeva do svete krizme... U jedanaestom stoljeću poslije osnivanja metropolije u Ostrogonu, splitska nadbiskupija je izgubila taj dio Panonije i suzila je svoje međe do Save. Budući da je Crkva u Baču ujedinjena s Crkvom u Kaloči, postala je od obje Metropolija kaločka.«

O vjerodostojnosti ovoga pisca i o povijesnoj vrijednosti vrela kojima se služio, neka sude povjesničari, ali svakako je vrijedno zabilježiti i ovo, do sada jedino vrelo, koje govori izravno o postanku i osnivanju Bačke biskupije.

No, bez obzira na ovo, povijesno je puno važnije pitanje: Što je bilo sa biskupijom u Baču poslije Justinijana? **Kada je ona postala nadbiskupija?**

Povijesna vrela o tome šute. Ne daju odgovora na ta dva pitanja. Poslije Justinijana, u do sada poznatim vrelima, sve do jedanaestoga stoljeća, ona se ne spominje. A u jedanaestom stoljeću već se spominje kao postojeća nadbiskupija. Ovaj manjak povijesnih vrela sa potpunom šutnjom je i razumljiv svakomu tko pozna ove krajeve. Razni narodi su provaljivali u ove prirodno nezaštićene krajeve. Mijenjali su se razni gospodari. Bačka je bila podložna teškim i raznim iskušenjima. A nemiri, ratovi i pljačke nište sve kulturne, pa i povijesne vrednote.

No, ako pomno razmatramo geografske, povijesne, vjerske i psihološke razloge devetoga i desetoga stoljeća u ovim krajevima, pa ako to dovedemo u vezu sa postavljenim pitanjem, sam po sebi se nameće najvjerojatniji odgovor:

BAČKA NADBISKUPIJA DIREKTNO ILI INDIREKTNO IMA SVOJE PORIJEKLO OD SV. METODIJA.

Evo razloga ove tvrdnje:

1. U devetom stoljeću sveta braća Ćiril i Metodije na poziv kneza Rastislava polaze u Moravsku. Put ih je vodio preko Bačke. Tu su zatekli jake kršćanske naseobine. Teško je i pretpostaviti da su apostoli Slavena neprimjetno i bešćutno prolazili kraj ovih kršćanskih naseobina. Naprotiv, idući kroz Bačku prema sjeveru, oni su tu propovijedali, širili i učvršćivali Kristovu vjeru.

Dolazi godina 867, kada su sveta Braća morala poći u Rim pred Svetoga Oca da opravdaju svoje djelovanje, a osobito uvođenje slavenškoga jezika u liturgiju. Sveti Ćiril je umro u Rimu, te je najsvetčanije sahranjen u crkvi sv. Klementa u grobnici koju je Papa sebi pripremio. **Papa u znak priznanja imenuje sv. Metodija 868. godine panonskim nadbiskupom.** On se vratio u Panoniju sa velikim i posebnim ovlastima Svete Stolice da tu nastavi svoje djelovanje. Nije na odmet ovdje spomenuti da Metodijeva jurisdikcija po svoj prilici nije bila teritorijalna, nego per-

sonalna, tj. protezala se na sve Slavene Panonije. Takva je slična jurisdikcija na primjer križevačkog vladike, koja se proteže na sve grkokatolike Jugoslavije.

I Metodije se vratio u Panoniju. Sudeći po njegovoj apostolskoj revnosti, moramo zaključiti da je sav žar svoga apostolskoga srca uložio oko uređenja svoje nove nadbiskupije i pastorizacije povjerenoga stada. Pitanje je, međutim, gdje je bilo sjelo njegove nadbiskupije. **Povjesničari općenito na temelju dokumenata kažu da je Sveti Otac imenovanjem Metodija obnovio Sirmijsku nadbiskupiju.** No, ovdje moramo podvući da je grad Sirmium u ono vrijeme bio potpuno razrušen, bez vjernika, bez crkve, pa i bez kuća. Srijem je bio izložen borbama raznih naroda. Ne samo da je teško pretpostaviti, nego je i nemoguće da bi u tim i takvim okolnostima Metodije postavio sjelo svoje nadbiskupije u takvo mjesto, koje je osim toga još bilo i prilično udaljeno od njegova zaštitnika i pokrovitelja, kneza Kocelja.

U isto vrijeme na drugoj strani Dunava bilo je tada razvijeno i prometno mjesto, nazivom BAČ, po kojemu je i cijela pokrajina dobila naziv BAČKA. Ovo je mjesto već onodobno bilo utvrđeno, a riječicom Mostongom bilo je povezano sa blizim Dunavom i Srijemom. A u istom mjestu, makar možda tada i nije bilo biskupa, postojala je predaja o biskupskom sjedištu sa jakom slavenskom naseobinom. A osim toga, Bač je bio u najjužoj povezanosti sa Srijemom i starim Sirmiumom. Nedaleko, naime, još u doba Rimljana bio je Castellum Onagrium i odmah prijeko Banonia (Banoštor), luka Sirmiuma na Dunavu.

Metodije po svoj prilici, obzirom na prilike u kojima je živio, nije imao stalnoga sjedišta, ali ne nameće li se misao i sama od sebe da je barem i privremeno boravio, imao sjedište svoje nadbiskupije u ovom poznatom, prometnom, zaštićenom mjestu, koje je istovremeno bilo i bliže knezu Kocelju. **A Metodije je barem 10 godina nosio naslov i vršio dužnost panonskog nadbiskupa.** Istina, on 873. godine prelazi iz Panonije u Moravsku, ali još 876. godine naziva se panonskim nadbiskupom, a istom 880. godine prvi puta upotrebljava naziv: moravski nadbiskup. Sigurno je isto tako da ovi krajevi i nakon 873. godine pripadaju njegovoj jurisdikciji; nema, naime, drugoga nadbiskupa.

Ako sve ovo imamo pred očima, tada neka nam je dozvoljeno ono što ipak ne smijemo sa svom sigurnošću tvrditi: Sam sv. Metodije nije, doduše, stolovao u Baču, ali zaključujući po svim okolnostima, tu je podigao panonsko nadbiskupsko sjedište, povremeno se navraćao, a njegovi nasljednici, s pravom ili bez prava, nosili su ovaj naslov.

2. Povijesna je činjenica, također, da su Slaveni naselili bačko područje davno prije dolaska Mađara. Kod Slavena je kršćanski život cvao i bio veoma plodan, te su novi gospodari videći uzorno kršćanstvo svojih potčinjenih, također ga prihvatili.

Sveti Stjepan je pokrštavanje Mađara, koje je već prije započelo, dovršio, učvrstio i organizirao.

Pitanje je sada, na koji je način među tim Slavenima procvao tako bogat kršćanski život. Da li je moguć napredak vjerskog života bez svećenika i bez crkvene uprave?

Za objašnjenje te činjenice je odgovor: Sveta su Braća, polazeći u Moravsku i prolazeći kroz Panoniju, u ovim krajevima, naime u Bačkoj, koja je bila blizu bizantijskog carstva, a nedaleko od Koceljeve Panonije, našli pokrštene Slavene, te su u svojoj apostolskoj gorljivosti i njima naviještali Kristovo evanđelje i utvrđivali ih u vjeri. Posebice su to činili, vraćajući se iz Rima u Panoniju i Moravsku. Metodije je gorljivošću i apostolskim žarom počeo uređivati svoju nadbiskupiju i naviještavati Kristovo evanđelje.

Plod toga rada bio je primjeren život, koji je djelovao i na nove gospodare, koji su u to vrijeme bili barbari.

3. Najjači je dokaz nebeski zaštitnik, sv. Pavao, apostol. »Bačka Crkva je bila posvećena sv. Pavlu. To je toliko povijesno sigurno, da se u to ne može sumnjati«, kaže Várossy. Na uspomenu toga da je Bačka nadbiskupija imala za svoga nebeskoga zaštitnika sv. Pavla apostola i danas je župska crkva u Baču posvećena sv. Pavlu. Šta više i na građanskom području sv. Pavao je od pamtivijeka štovan kao zaštitnik. Njegov kip je do nedavno bio na zgradi Bač-Bodroške županije u Somboru kao građanskog zaštitnika Bačke. A njegov lik nalazi se i danas na više povijesnih predmeta i na mnogim pečatima u prošlosti iste županije.

Pitamo se: Zašto je upravo sv. Pavao izabran za nebeskog zaštitnika Bačke nadbiskupije i cijele ove pokrajine. Bačka nema nikakve veze sa sv. Pavlom. Niti je sv. Pavao putovao ovim krajevima, a niti je bila posebno razvijena pobožnost prema sv. Pavlu. Šta više, nije nam poznata niti jedna biskupija u srednjoj Evropi, pa ni na svijetu, koja bi imala samo sv. Pavla, bez sv. Petra, za svoga zaštitnika.

Zašto samo i jedino Bačka?

Jedini odgovor, kojim možemo biti zadovoljni, jest da Bačka nadbiskupija vodi svoje porijeklo od sv. Metoda. Jer:

a) sveta Braća su došla iz Soluna, gdje je i te kako bila razvijena pobožnost prema sv. Pavlu, apostolu naroda, koji je tako lijepe poslanice upravljao Solunjanima. a i sam je među njima djelovao.

b) povijesno je sigurno da su se sv. Braća isticala posebnom pobožnošću upravo prema sv. Pavlu. Suvremenici su ih nazivali »drugim sv. Pavlom«. Život, kreposti i rad sv. Metodija često su, kako suvremenici tako i kasniji pisci, upoređivali sa životom, krepostima i radom sv. Pavla. Pa i u samom Rimu posebne i svečane pobožnosti obavljali su u bazilici i nad grobom sv. Pavla. Sigurno je da su, bdijući ondje cijele noći, usavršavali se u pobožnosti prema sv. Pavlu. Slijedećeg dana su pak svoju žrtvu završili svečanom slavenskom liturgijom. Sam je Sveti otac poslao svoga knjižničara Atanasija, u ono vrijeme najvišeg vatikanskog dostojanstvenika, u baziliku sv. Pavla da svojom prisutnošću uveliča ovu javnu pobožnost i da je završi.

Kad je sve tako bilo, što je naravnije, istinitije i bliže srcu Metodija, nego ovo:

Sv. Metodije je od Velikog Svećenika određen i posvećen za panonskog nadbiskupa. Mnogim ovlastima i počastima odlikovan, vratio se novi nadbiskup i pastir svojim vjernicima. Morao je svoju novu nadbiskupiju organizirati, urediti i njome upravljati. Prvo mu je bilo da nađe nebeskog zaštitnika koji će biti uzor njemu i vjernicima. Tko će to biti? Zar ne onaj koga je najviše štovao, koji mu je bio vođa, uzor i učitelj? Znamo, a povijest potvrđuje, koliko su Solunjani štovali sv. Pavla. Sveti Pavao je sam poslao svoga najdražeg učenika Andronika u Srijem i ondje ga učinio biskupom. Konačno, sv. Pavao je bio apostol naroda kao što je sv. Metodije bio u svoje vrijeme.

Stari grb sa slikom sv. Pavla

Sve ovo vodi k tome da se jasno i s moralnom sigurnošću može zaključiti da je sv. Metodije za nebeskog zaštitnika svoje nove nadbiskupije namjeravao izabrati sv. Pavla, apostola naroda. To je zaista i učinjeno u Bačkoj nadbiskupiji, gde je nesumljivo sv. Pavao bio nebeski zaštitnik.

4. Ovu tvrdnju samo još više rasvjetljuju i potvrđuju novija povijesna istraživanja i podaci ,koji govore o stalnoj vezi između Srijema, odnosno Sirmiuma i Bačke ,te opetovna pripovijedanja o postojanju »grčke« metropolije u Sirmiumu, koja je prenesena u Bač. Tako na pr. Kinam u svom djelu »Epistome reum...« na strani 222. napominje o Baču: »Taj grad je bio metropolija onih, koji su se nalazili u Sirmiumu i rezidencija arhijereja toga naroda.«

U najnovijem izdanju »Leksikona za crkvu i bogoslovlje« Bogyai kaže sljedeće: »Izgleda da su Mađari za vrijeme kralja Ladislava, 1072. godine, pošto su Bizantu oteli Srijem, grčko nadbiskupsko sjedište prenijeli u Bač.

U ovom i u drugim sličnim slučajevima može se raspravljati samo o sjedištu sv. Metodija. Naime, u Srijemu nije postojala nijedna grčko istočna dijeceza dok nije došao Metodije, koji se u bogoslužju služi slavenskim jezikom, premda je bio Grk i u ove krajeve je došao kao Grk iz Soluna. I on i njegova dijeceza ili biskupija mogla se i može se zvati »grčka«. Posebice je to razložno pošto je imenovanjem sv. Metodija srijemskim nadbiskupom ova stara biskupija podignuta na čast nadbiskupije.

Na ovaj zaključak mogu se svesti misli pisaca, koji pristajući uz Katonu, tvrde da je Bačku nadbiskupiju osnovao sv. Ladislav. Ipak postoji razlika, jer prema Kinamu i Bogyai-u ne raspravlja se u ovom slučaju o stvaranju nove crkvene pokrajine, nego samo o prijenosu sjedišta i naziva u novo mjesto.

Takođe, prema ovoj postavci Bačka nadbiskupija, doduše, neizravno, vodi svoje porijeklo od sv. Metoda, koji je kao nadbiskup panonski imao prema određenim zakonskim odredbama svoje sjedište u Sirmijumu.

5. Negativni razlozi.

Na toj vezi i takvim porijeklom Bačke nadbiskupije najlakše se mogu riješiti teškoće oko postanka i ujedinjenja Kalačke i Bačke dijeceze, koje se povijesno jedva mogu riješiti.

a) Rješava se ta tajanstvena šutnja oko porijekla i početka Bačke nadbiskupije. Poznato je, naime, da su sv. Braća imala mnogo protivnika .Kada su pak učenici sv. Metodija bili prognani iz Moravske i Panonije, protivnici su uništili sve znakove njihova rada zajedno sa dokumentima, ako su postojali. To treba reći prvenstveno o prvom području njihova rada, odnosno o nadbiskupiji u Sirmijumu, koja je prenesena u Bač, ili jednostavnije: o Panonskoj nadbiskupiji.

b) Sv. Stjepan i sv. Ladislav osnovali su više biskupija. O svemu tome postoje povijesni dokumenti. U pretpostavci da je bilo koji od njih osnovao biskupiju u Baču, zašto se upravo ta i samo ta ne bi spominjala?

Razumljivo: Ona je postojala otprije. Nije je trebalo ponovo osnivati, pa se ni ne spominje. Njezino postojanje se samo i uvijek pretpostavlja.

c) Rješava se također i pitanje ujedinjenja dviju crkvenih pokrajina. Sv. Stjepan je oko 1010. godine osnovao Kaločku biskupiju, koja nije mnogo udaljena od Bača, niti te gradove dijeli neka prirodna granica. Bez obzira na pitanje da li je sjedište u Baču postojalo već prije ili ga je sv. Ladislav onamo prenio iz Sirmiuma, kako to kaže Bogyai i ostali, sasvim je razumljivo i dosljedno bilo, po tadašnjem shvatanju, da se te dvije pokrajine ujedine i da nestane Bačka nadbiskupija, koja je bila na kraju državnih granica, izložena napadajima raznih naroda, a osim toga stranog obilježja.

Ovim je malo duže raspravljeno pitanje davne crkvene povijesti u ovim krajevima. Držali smo to potrebnim i nastojali smo istaći neke misli koje nisu beznačajne i bacaju nešto svijetla na nepoznatu i tamnu stranicu povijesti o postanku Bačke nadbiskupije, kao i o svemu što može doprinijeti istini o toj stvari.

* † *

Nakon ovih općih podataka o davnoj prošlosti i početka organiziranog vjerskog života u ovim krajevima, evo još nekoliko povijesnih podataka nakon ujedinjenja dviju crkvenih pokrajina.

Po povijesnim podacima i mišljenju historičara, najvjerojatnije je da je ujedinjenje Bačke i Kalačke crkve u jednu nadbiskupiju uslijedilo oko 1135. godine. Naime, 1134. godine još se spominje bački nadbiskup. Već 1135. godine je zabilježen kalački nadbiskup Simon. Dekret o ujedinjenju je nepoznat.

Papa Grgur XI 1376. godine piše iz Avinjona zagrebačkom biskupu i moli da mu javi sve što zna o Kalačkoj i Bačkoj crkvi, koje su »od davnih vremena kao metropolitanske crkve međusobno kanonski ujedinjenje«, ali »apostolsko pismo, koje o tom ujedinjenju govori, ne postoji zbog ratova koji su bili u onim stranama ili zbog drugih razloga...«

Iz toga i iz više drugih dokumenata jasno je da su ujedinjene dvije samostalne crkvene pokrajine, kako je to već gore istaknuto.

Poslije godine ujedinjenja isprave govore dijelom »Kalačka«, a dijelom »Bačka« nadbiskupija.

Ustoličenje je vršeno uvijek u obje stolne crkve (katedrale). Nadbiskupi su imali svoje prebivalište kad u jednom, kad u drugom gradu.

Kada je napokon stvorena samostalna »Srijemska« biskupija, ujedinjena dijeceza se počela nazivati »Kaločko — bačka nadbiskupija« što je ostalo do najnovijih vremena.

Oba kaptola, od kojih je veći bio onaj u Baču, živjela su i djelovala svaki na svoj način. U Bačkoj se vrlo lijepo razvijao religiozni život. O tome svjedoči deset opatija koje su imale svoje samostane. Uspomena na njih je sačuvana do danas u naslovima opatija i prepozitura.

Ovo stanje je ostalo sve do mohačke bitke 1526. godine. Kad su Turci pobijedili, razorili su u našim krajevima sve crkve, samostane i ostale kršćanske spomenike. Kad su Turci protjerani poslije oko 150 godina, bački kaptol nije obnovljen, nego samo kaločki. U okolini Bača je jedino ostao veliki i najvrijedniji dio nadbiskupskog imanja, koje je poslije drugog svjetskog rata u cijelosti oduzeto.

Poslije prvog svjetskog rata 1918. godine otprilike tri četvrtine Kaločko—bačke nadbiskupije pripojeno je Jugoslaviji.

Svećenici nisu imali nikakve veze sa Starješinstvom u Kaloči. Razmotrivši nove uvjete, Sveta Stolica je 10. veljače 1923. godine utemeljila novu Apostolsku administraturu u Bačkoj, izravno podložnu Svetoj Stolicu.

Za prvog apostolskog administratora imenovan je Msgr Lajčo Budanović, tada župnik Sv. Terezije u Subotici. Zatim je 28. veljače 1927. godine imenovan, a 1. svibnja iste godine posvećen je u Subotici za biskupa s naslovom »cisamejski«.

Područje Bačke kao nove Apostolske administrature počelo je živjeti vjerskim životom nezavisno od ostalog dijela nadbiskupije. Stvorena je dijecezanska kurija sa sjedištem u Subotici. Crkveni se život odvijao prema načelima moderne pastorizacije. Podignute su mnoge crkve, ili su sagrađene, ili kupljene, ili na drugi način stečene. Osnovane su nove župe i vikarije kao i različita crkvena udruženja.

Prema želji Svete Stolice pripremljena je i održana 30. VI 1936. godine prva bačka Sinoda u crkvi sv. Terezije u Subotici. Na njoj je donesen Codex Bachiensis, koji ima 500 prokanona, kao temelj i načelo budućeg uređenja dijeceze.

U ono vrijeme vlada Kraljevine Jugoslavije sklopila je sa Svetom Stolicom konkordat, na osnovi kojeg bi bila obnovljena povijest i Bačka biskupija bi postala ponovo nezavisna. Ali, nažalost taj konkordat Beograd nije prihvatio i pravni položaj Administrature u Bačkoj ostao je kao i prije.

Za vrijeme rata, 1941. godine, Bačka je ponovo pripojena Mađarskoj. Iste godine 1. lipnja Msgr Lajčo Budanović, apostolski administrator, maknut je sa svoje dužnosti dekretom apostolskog nuncija u Budimpešti (br. 5450/41. od 26. svibnja), a na osnovu dopisa Državnog tajništva Svete Stolice (br. 3748/41.) novim apostolskim administratorom imenovan je kaločki nadbiskup, preuzv. gospodin Julije grof Zichy. Poslije njegove smrti ponovno je dekretom nuncija u Budimpešti (br. 753/42.) imenovan za apostolskog administratora preuzv. gospodin Viktor Horvath, pomoćni biskup. Novi nadbiskupi, preuzv. gg. Julije Glattfelder i Josip Grösz su poglavari »Metropolitanske Crkve kaločke« (AAS 10/42., str. 298 i 5/43.,

str. 146), a Bačkom upravlja posebni nadbiskupski povjerenik, u osobi gosp. Josipa Ijjaša, koji je boravio u Subotici.

Godine 1944. Bačka je oslobođena i vraćena Jugoslaviji, a 20. prosinca 1944. godine, dekretom br. 7400 kaločkog nadbiskupa postavljen je Msgr Lajčo Budanović za generalnog vikara onog dijela Kaločke nadbiskupije, kojim se upravlja kao apostolskom administraturom, a istodobno se suspendiraju ovlašćenja nadbiskupskih povjerenika.

13. lipnja 1946. dekretom Apostolske nuncijature u Jugoslaviji (17/3/46) po ovlašćenju Svete Stolice, dopisom Tajništva svete Kongregacije za izvanredne crkvene poslove, 7. svibnja 1946. godine br. 3259/46 Msgr Lajčo Budanović je imenovan apostolskim administratorom pokrajine koja se zove Bačka sa svim pravima, ovlastima i dužnostima koja pripadaju rezidencijalnim biskupima.

Tako je u novim okolnostima i u novim uvjetima Bačka administratura nastavila svoj vjerski život. Nisu bile, niti su male poteškoće, koje su u ovim modernim i poslijeratnim vremenima svima poznate. Nastojalo se učiniti sve da se sačuva, okupi i spasi, što se sačuvati dade.

Više radom nego dubokom starošću iscrpljen preuzv. gosp. Lajčo Budanović, koji je do svoga svršetka radio u povjerenom mu vinogradu Gospodnjem, umro je 16. ožujka 1958. godine. Sahranjen je, prema vlastitoj želji, pored oltara Uznesenja B. Dj. Marije u crkvi sv. Terezije u Subotici. Prisutni su bili preuzv. g. g. Josip Lach, Stjepan Bäuerlein, Gabrijel Bukatko, Matiša Zvekanović, skoro svi dijecezanski svećenici,

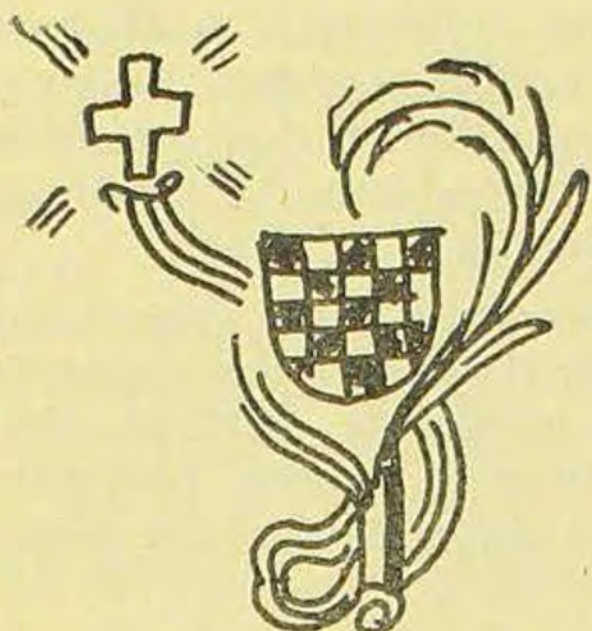
Već 19. ožuljka iste godine imenovan je za apostolskog administratora Msgr Matiša Zvekanović. On je ranije, tj. 13. studenog 1955. godine izabran, a 25. veljače 1956. godine je posvećen za biskupa u crkvi svete Terezije u Subotici, s naslovom biskupa burcenskog, a vršio je dužnost pomoćnika apostolskog administratora.

Na dan 25. siječnja 1968. godine Njegova Svetost Papa Pavao VI dobro uvažavajući povijesne, zemljopisne, demografske, psihološke i pastoralne razloge, na osnovi dekreta o pastoralnoj dužnosti biskupa udovoljio je željama mnogih i podigao je Bačku apostolsku administraturu kao samostalnu biskupiju pod imenom SUBOTIČKA BISKUPIJA.

Matiša Zvekanović
Subotica

(Ovo je prijevod predgovora sa latinskog jezika u prvom Šematizmu novoosnovane Subotičke biskupije. Subotica, 1968. godine.)

PROGLAŠAVANJE SUBOTIČKE BISKUPIJE

U toplim ljetnim danima 1968. godine proslavljen je rijedak povijesni događaj na prostranim bačkim ravnicama. Našli su se na okupu i Nijemci, i Mađari, i Slovaci, i Rusini skupa sa bačkim Hrvatima — Bunjecima i Šokcima kao vjerni puk Božiji oko svoje veličanstvene katedrale da svečano proslave proglašenje Subotičke biskupije

Sigurno je da nijedan sudionik tog rijetkog slavlja neće zaboraviti svečane dane 29. i 30. lipnja i 1. srpnja 1968. godine.

Dat ćemo redoslijed glavnih svečanosti:

U nedjelju, 30. VI je bila glavna svečanost i taj dan je bio ispunjen nizom svečanosti.

Prije podne od 6 do 11 sati bile su sv. Mise na jeziku svih naroda i narodnosti Subotičke biskupije.

U 12 sati bio svečani doček u katedrali. Povorka je pošla iz bioskopske kuće i bila je dočekana od mnoštva naroda pred katedralom i u katedrali. U povorci su učestvovali brojni svećenici, skoro svi biskupi Jugoslavije, kardinal Franjo Šeper, i papin delegat Mario Cagna.

U 15,30 sati bila je svečana akademija za uzvanike u Kazalištu.

U 16,30 sati bio je svečani dolazak svećenstva, biskupa, kardinala i papinog delegata.

U 17 sati bilo je proglašenje Subotičke biskupije.

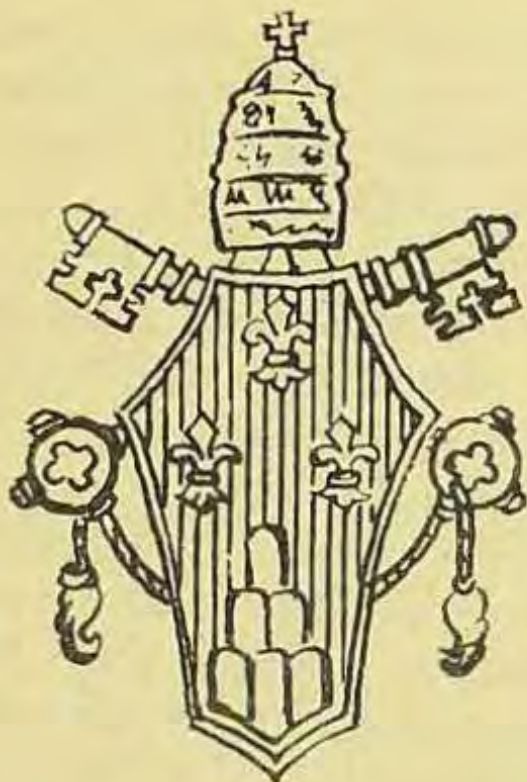
Pazin delegat msgr Mario Cagna je pročitao Papino pismo na latinskom jeziku o osnivanju Subotičke biskupije, a biskup Matiša Zvekanović je pročitao prijevod Papinog pisma. Zatim je kardinal dr Franjo Šeper pozdravio sve vjernike vrlo toplim govorom. U ime Kaločke nadbiskupije govorio je nadbiskupov delegat Horváth Alajos i zaželio je uspješno djelovanje nove crkvene zajednice.

Poslije ove svečanosti proglašenja i poslije pozdravnih govora bila je svečana sv. Misa koju je prikazao kardinal Franjo Šeper uz koncelebraciju papinog delegata i svih prisutnih biskupa. Prisustvovalo je veliko mnoštvo vjernika, a da bi što veći broj vjernika mogao prisustvovati ovim svečanostima, podignut je velik podij sa oltarom pored katedrale prema Paulinumu.

U ponedjeljak, 1. VII svečanosti su nastavljene u Baču, starom sjedištu Bačke nadbiskupije. Na taj način je dato priznanje povijesnoj slavi ovog grada po kojem cijela Bačka ima svoje ime.

U 10 sati je bila svečana staroslavenska liturgija u crkvi sv. Pavla, a zatim je bio »Te Deum« u staroj tvrđavi.

Završetkom ovih svečanosti počeo je novi život nove biskupije.

**Pismo Pape Pavla VI
o osnivanju Subotičke biskupije**

PAULUS EPISCOPUS

SERVUS SERVORUM DEI AD PERPETUAM REI MEMORIAM

Praeclarissima Pauli exempla sequentes, quem sane tanta urgebat Christi caritas, ut diu noctuque Ecclesiarum, quas condidisset, cura atque sollicitudine paene conficeretur — cf. II. Cor. 11, 28 —, Nos etiam, quos summi Numinis providentia — multarum genitum — patrem constituit — cf. Gen. 17, 5 — et aeternarum rerum procuratores, omni opera et ope annitimur ut omnibus, quotquot christiano nomine censeantur, quam plurimum prodesse queamus: quasi enim fluctus, Christi verba littus animi subeunt, iubentis Nos gregem, quem redemit, santissime custodire. Quam ob rem, cum in Administratione apostolica Baciensi res catholica nonnihil profecerit, cuius rei est argumentum quod ibi et Curia iam instructa sit, et sacrum Seminarium conditum pueris excipiendis quos Deus ad Sacerdotium vocaverit; cetera, petiit venerabilis frater Matthias Zvekanović, Episcopus titulo Burciensis atque Administrator Baciensis ut ea circumscriptio in dioecesis formam redigeretur. Nos autem, re bene condiderata, consilio exquisito a venerabili fratre Mario Cagna, Archiepiscopo titulo Heracleensi in Europa et in Jugoslavia apostolico Delegato, praetereaque Coetu Episcoporum eiusdem Nationis quid sentiret audito, haec quae sequuntur decernimus atque statuimus. Administrationem Apostolicam Baciensem diocesum numero adscribimus, SUBOTICANAM nomine, servatis finibus, ut hucusque fuere; cuius erit caput atque Episcopi domicilium urbs Subotica, templum autem cathedrale illud, quod est Sanctae

Teresiae Abulensi sacrum, cum debitis iuribus. Erit vero nova Sedes cathedralis recto apostolicae huic Sedi subiecta, donec aliter provideatur; atque beatum Paulum apostolum primum patronum habebit, alterum vero ab eo Cor Immaculatum Beatae Mariae Virginis. Decernimus etiam ut in nova dioecesi cathedrale Canonicorum Collegium constituatur, sive caeremoniarum causa, sive consiliis Episcopo dantis eidemque iuvando; tamen usquedum hoc fieri nequeat, Consultores dioecesani deligantur, qui sacro eorum Praesuli assistant. Mensam episcopalem constituent Curiae emolumenta atque fidelium collationes. Regimen, administratio Ecclesiae Suboticanae, electio Vicarii Capitularis Sede vacante, hisque similia omnia ad leges iuris Canonici temperentur. Ceterum, haec quae statuimus, venerabilis frater Marius Cagna, quem nominavimus, exsequi studebit, vel quem ille delegaverit. Re vero acta, documenta exarentur quorum sincera exempla ad Sacram Congregationem pro Episcopis cito mittantur.

Hanc vero Constitutionem nunc et in posterum efficacem esset fore volumus; ita quidem ut quae per eam decreta sunt ab iis quorum res est religiose serventur, atque igitur vim suam obtineant. Cuius Constitutionis efficacitati nulla, cuiusvis generis, contraria praescripta officere poterunt, cum per eam iisdem derogemus omnibus. Nemini praeterea haec voluntatis Nostrae documenta vel scindere vel corumpere liceat; quin immo huius Constitutionis exemplis et locis, sive typis impressis sive manu exaratis, quae sigillum viri praeferant in ecclesiastica dignitate constituti simulque ab aliquo publico tabellione sint subscripta, eadem omnino habenda erit fides, quae huic haberetur, si ostenderetur.

Datum Romae, aput S. Petrum, die quinto et vicesimo mensis Januarii, in Conversione S. Pauli Apostoli, anno Domini millesimo non-gentesimo sexagesimo octavo, Pontificatus Nostri quinto. — J. T.

Aloisius Card. Traglia
S. R. E. Cancellarius

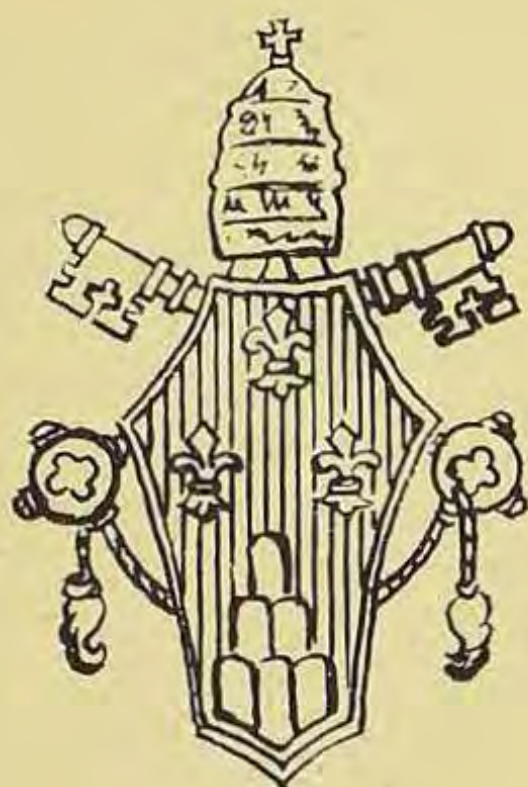
Carolus Card. Confalonieri
S. Congreg. pro Episcopis, Praefectus

Franciscus Tinello
Apostolicam Cancellariam Regens

Joannes Calleri, Proton. Apost.
Eugenius Sevi, Proton. Apost.

Expedita die II Mar. anno Pontif. V.

In Canc. Ap. tab. Vol. CXXVI N. 74

Pismo Pape Pavla VI
o osnivanju Subotičke biskupije

PAVAO BISKUP

SLUGA SLUGU

BOŽJIH NA VJEČNU USPOMENU

Slijedeći preslavni primjer Pavlov, koga je uvijek gonila tolika ljubav Kristova, da su ga brige oko crkava, koje je utemeljio, skoro iscrpile (isp. II. Kor. 11,18), i Mi, koga je providnost Božja postavila ocem mnogih naroda (isp. Gen. 17,5) i promicateljem vječnih dobara, svim silama nastojimo, da što više koristimo svima onima, koji su obilježeni imenom kršćanina, jer kao valovi biju obale naše duše riječi Kristove, koji nam zapovijeda da sveto čuvamo stado, koje je on okupio. Radi toga, jer je katolička stvar u Bačkoj apostolskoj administraturi toliko napredovala, čemu je dokaz što je tamo već uspostavljena biskupska kurija i podignuto sjemenište za prijem mladića, koje je Bog pozvao na svećeničku službu, molio je časni brat Matija Zvekanović, naslovni biskup burcenski i administrator bački, da se gornjem području dade oblik biskupije, dobro razmotrivši stvar i zatraživši savjet našeg časnog brata Marija Cagna, naslovnog nadbiskupa europske Herakleje i Apostolskog delegata u Jugoslaviji, saslušavši i mišljenje Zbora biskupa toga naroda, odlučujemo i određujemo kako slijedi: Bačku apostolsku administraturu pribirajmo biskupijama pod imenom SUBOTIČKA BISKUPIJA, sa dosadašnjim granicama; glava biskupije i sjedište biskupa bit će grad Subotica, a katedrala sa svim odgovarajućim pravima ona crkva, koja je posvećena svetoj Tereziji Avilskoj. Novo katedralno sjedište bit će podloženo ravno Svetoj Stolici, dok se drugčije ne odredi; za prvoga Zaštitnika će imati svetoga Pavla apostola, a za drugoga Prečisto Srce Blažene Djevice Marije. Određujemo također da se u novoj biskupiji

osnuje Katedralni zbor kanonika, bilo radi ceremonije, bilo da biskupu daju savjet ili ga pomažu; no ipak, dok se to ne mogne provesti, neka se izaberu dijecezanski konzultori, koji će biti na pomoć posvećenome Predstojniku. Prihode biskupa sačinjavat će prihodi kancelarije i doprinosi vjernika. Upravljanje, vođenje Subotičke biskupije, izbor Kapitularnog vikara u slučaju upražnjenja biskupske stolice i slično, neka se ravna zakonima crkvenoga prava. Uostalom, sve ovo što smo naredili, nastojat će provesti Naš brat Mario Cagna, koga smo već spomenuli, ili koga on ovlasti. Po završetku svega ovoga neka se sastave dokumenti i odmah pošalju u vjernom prepisu Svetoj Kongregaciji za biskupe.

Želimo da ova Konstitucija ima svoju moć i sada i u buduće; i to tako da oni, na koje se odnosi, vjerno obdržavaju sve ono što smo naredili, te ono dođe do punog izražaja. Valjanost ove Konstitucije ne mogu smetati nikakvi protivni propisi, ma koje vrste bili, jer smo ih njenim odredbama sve dokinuli. Osim toga, nitko ne smije ovaj dokumenat Naše volje dokinuti niti iskvariti; što više, ista vrijednost se mora dati i prepisima i mjestima ove Konstitucije, bilo da su štampani, bilo rukom pisani, ako nose pečat osobe u crkvenom dostojanstvu, ili ih pak potpisao koji službeni bilježnik, a vrijednost bi imao i ovaj original kada bi se on prikazao.

Dano u Rimu kod svetoga Petra, 25. siječnja, na Obraćanje svetoga Pavla apostola, godine Gospodnje 1968, pete Našega Pontifikata.

Izdano 2. ožujka, pete godine Pontifikata.

(Slijede potpisi)

Crkva sv. Petra u Rimu

Subotička biskupija

Marin Vakoš

Subotička katedrala

Godine Gospodnje 1968. siječnja 25. na dan Obraćanja sv. Pavla apostola, Nj. Sv. Papa Pavao VI proglasio je dotadanju Apostolsku Administraturu sa sjedištem u Subotici biskupijom sa službenim nazivom Subotička biskupija. Prvi biskup novoosnovane biskupije je Msgr Matiša Zvekanović.

Svršetkom prvog svjetskog rata i mirom u Versaillesu (Versaju) stvorena je nova država, Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca (Kraljevina Jugoslavija), koja je obuhvatila i neke pokrajine koje su bile u sklopu bivše Austro-Ugarske Monarhije.

Sjeverna granica prema Mađarskoj u predjelu Bačke povučena je od Dunava, između sela Bački Brijeg i Herczegszántó, iznad Subotice pa do Tise.

Tako je znatan dio teritorije, koja je bila u okviru Ugarske, državno-politički došao u okvir nove države. I u crkvenom pogledu ta teritorija je došla u okvir nove države, a ranije je pripadala Kaločkoj nadbiskupiji.

Kaločka je nadbiskupija svedena na četvrtinu, dok su tri četvrtine pripale Kraljevini Jugoslaviji.

Zbog novonastale državne stvarnosti, zbog redovne pastorizacije i da ne bi trpio vjerski život u tim krajevima, Sveta Stolica je od bivših pokrajina Kaločke nadbiskupije ustanovila Bačku Apostolsku Administraturu sa sjedištem u Subotici, a bila je podvrgnuta neposredno Svetoj Stolici. Za prvog administratora je imenovan tadašnji župnik Sv. Terezije u Subotici, Lajčo Budanović.

Za administratora je imenovan 28. veljače 1927. godine, a već 1. svibnja iste godine je posvećen za biskupa.

Radosti Bunjevaca i Šokaca nema kraja, gubi se stoljetni osjećaj manje vrijednosti. Imaju svoga sina za biskupa. To je čovjek iz naroda, on voli svoj narod i jedan dio rada bit će posvećen tom bunjevačkom i šokačkom puku.

Rat koji je 1918. godine bio završen, ostavio je katastrofalan trag uništenja i ljudskih života i ljudskih vrednota. To se odrazilo i na duhovni život novoosnovane Administrature. Zato je apostolski administrator prionuo na posao da bi podigao vjersku svijest svojih vjernika, da bi ih potaknuo na ličnu vjersku aktivnost i aktivnost katoličkih obitelji. U mjestima, gdje su katolici u znatnoj manjini, gradio je kapele da bi vjernici na dostojnom mjestu slušali sv. Misu, a ne u školskim učionicama. Gradi mnoge crkve, a neke su od njih prave umjetničke vrijednosti, kao na Đurđinu, u Maloj Bosni, na Kelebiji i u drugim mjestima. Osnivao je nove župe i vikarije radi lakšeg pastoralnog i administrativnog djelovanja. One su popunjene župnicima, odnosno, vikarima iz bačkog svećeničkog podmlatka.

Ne može biti govora o pravom duhovnom napretku vjernika, a niti pravog pastoralnog rada bez svećenika. Bački kler je bio u podmaklim godinama, a podmlatka nije bilo. Trebalo je dublje zahvatiti u srce vjernika i u nutrinu mladih srdaca i oduševiti ih za svećeničko zvanje.

1924. godine je godina kada je zaorana nova brazda na duhovnoj njivi bačkih ravnica i bačeno je sjeme duhovnoga zvanja. Otvara se sjemenište, najprije u Subotici pod nadzorom biskupa. Mnogi su spremali seminarce kao privatne đake, koji su polagali razredne ispite na državnoj gimnaziji. Zatim je sjemenište bilo u Baču, gdje su đake spremali za ispite dr. Stjepan Tumbas, Pavao Bešlić i drugi.

No, šire zasnovan sjemenišni život počinje tek 1928. godine kada naši đaci odlaze u dječjačko sjemenište u Travnik, u Bosnu.

Već nakon godinu dana vidimo i prve bogolsove iz tog sjemeništa, a poslije četiri godine i prve mladomisnike. Prva i prava duhovna slavlja širem Bačke, prvi svećenici, prve Mlade Mise. Prva duhovna zvanja stvaraju druga i za kratko vrijeme Bačka Administratura je prva po broju svećeničkih zvanja u državi.

Divnoj Isusovoj mladeži u napornom radu potreban je i odmor. Biskup je sagradio odmaralište u Sloveniji u Svetom Križu. Radili su

radnici, ali radili su i daci seminarci i bogoslovi. Sv. Križ je plod njihovog truda.

U vrijeme punog jeka duhovnoga života Administrature pada i održavanje Prve Dijecezanske Sinode, 30. lipnja 1936. godine. Svečani ceremonijal je održan u crkvi sv. Terezije uz prisustvo mnoštva vjernika i svih svećenika sa biskupom na čelu. Dijecezanski sabor je djelo duhovne zrelosti Administrature. Tada je donesen »Codex bachiensis« (Bački kodeks) sa svojih 500 prokanona, sastavljenih na temelju Kodeksa kanonskog prava (Zbornik crkvenog prava) s posebnim obzirom na bačke vjerske prilike. Ovim se Zakonikom i danas upravlja naša Biskupija.

1938. godine je godina PAULINUMA, našeg domaćeg sjemeništa. Ime je dobilo po sv. Pavlu apostolu, zaštitniku drevne Bačke nadbiskupije. Sjemenište je bilo u adaptiranoj zgradi za sjemenišne svrhe (kuća br. 8—10 u ulici Matije Gupca). Sjemeništarcima su pohadali državnu gimnaziju, a biskup je imao u planu da otvori posebnu klasičnu gimnaziju i zato je poslao grupu mladih svećenika na studije na sveučilište u Zagreb.

Paulinum je raspušten za vrijeme II svjetskog rata, a seminarci su bili u Kaloči.

1941. godina je godina napada na Jugoslaviju. Država se srušila, okupator zaposjeda Bačku i sa sobom donosi okupatorski režim, koji se odrazio i na crkvenom planu.

Administratura ostaje, ali crkveno-pravno pripojena je Kaločkoj nadbiskupiji, a novi administrator je kaločki nadbiskup. Administratorom upravlja posebni nadbiskupov komesar, koji je u Subotici. Biskup Lajčo Budanović je maknut kao administrator, a od mađarskih građanskih vlasti je interniran u jedan franjevački samostan u sjevernoj Mađarskoj.

Kolika je 1924. godine bila radost našeg puka, tolika je 1941. godine bila žalost i neizvjesnost.

Okupator je internirao i drugog bunjevačko-šokačkog rodoljuba, Msgr-a Blaška Rajića, generalnog vikara Administrature i župnika župe Sv. Rok u Subotici.

Dva lučonoše, dva nacionalna diva, dva narodna pastira su maknuta, ali misli i srca vjernoga naroda ostala su uz njih i u tuđoj zemlji.

Kasnije, kada se ratna i politička situacija promijenila, okupator je mislio da će biti korisnije ako ova dva nacionalna velikana budu među svojim narodom, pa su pred kraj rata bili pušteni. Obojica su vršili svoje župničke dužnosti, obasuti ljubavlju i poštovanjem svojega stada.

1944. godina je godina potpunog fijaska okupatora, koji se povlači u svoje stare granice. Stvari se stavljaju na svoje staro mjesto. Iste je godine ukinut komesarijat, a biskup Lajčo Budanović je postavljen za generalnog vikara.

1946. godine dekretom Apostolskog nuncija u Beogradu biskup Lajčo Budanović je ponovo postavljen za Apostolskog administratora Bačke kao što je i bio, dakle, ponovo je dobio apostolsku vlast nad Administra-

turom. Biskup Lajčo Budanović, iako u godinama i star, duhom je svjež i poletan, pun inicijative, pokretljivosti i energije, koja je bila njemu toliko svojstvena. Daje se na posao. Prva mu je briga svećenstvo i svećenički podmladak. Uoči rata Administratura ima, da tako kažem, svećenika na pretek, poslije rata broj je pao na jednu trećinu, pa je trebalo početi sve iz početka. No, izdale su tjelesne sile tog crkvenog veledostojanstvenika, širokog horizonta i neumornog inicijatora i stvaraoca. Često je poboljevao pa se spremao i na smrt, ali dok nije došao taj čas, vedra lica je primao svoje svećenike, bodrio ih da ustraju u vinogradu Gospodnjem i snažio ih svojom velikodušnošću u njihovoj eventualnoj malodušnosti.

16. ožujka 1958. godine uoči blagdana sv. Josipa prestalo je kucati veliko, plemento i očinsko srce biskupa Lajče Budanovića. Sahranjen je pored oltara Velike Gospe u crkvi sv. Terezije, sada katedrale, kako je sam želio. Oplakalo ga je i na vječni počinak ispratilo gotovo sve svećenstvo i cijela Subotica sa više biskupa na čelu.

Kao što se druge biskupije ponose svojim osnivateljima i duhovnim obnoviteljima, tako se i Apostolska Administratura Bačke ponosi svojim osnivateljem i duhovnim obnoviteljem. Sv. Otac ga je za tridesetogodišnjicu biskupovanja odlikovao najvišim odlikovanjem, koje se podjeljuje samo nadbiskupima, posebno zaslužnima. Dobio je odlikovanje »Asistent Papinskog prijestolja«.

Još prije smrti biskupa Lajče Budanovića umro je Blaško Rajić, mučen teškom bolešću. Subotica, da bi pokazala svoju ljubav prema velikom rodoljubu i nacionalnom borcu, ispratila ga je u velikoj pogrebnoj svečanosti do Kerskog groblja na njegov vječni počinak.

Smrću biskupa Lajče Budanovića završava se, može se reći, prvi period naše biskupije. Veliki je biskup još za života predložio sebi za nasljednika sadašnjeg biskupa Msgr-a Matišu Zvekanovića. Sve je svećensvo reklo da je »pravi« izabran.

Matiša Zvekanović je najprije postavljen za generalnog vikara. Izabran je mjeseca studenog 1955. godine, a 25. veljače, na dan sv. Matije apostola, svog nebeskog zaštitnika, posvećen je za pomoćnog biskupa biskupu Lajči Budanoviću.

Novi biskup je Subotičanin, gimnaziju je pohađao u Subotici i Travniku, gdje je 1932. godine položio ispit zrelosti. Bogoslovske nauke je slušao u Sarajevu, gdje je odličan u nauci, a svima uzor u vladanju i bratској ljubavi. Zaređen je za svećenika 1937. godine na Petrovo. Najprije je vikar na Đurđinu i u Aleksandrovu, a zatim upravitelj biskupskih dobara u Baču. Tu stiče iskustvo u ekonomskim pitanjima dijeceze, a to mu kasnije postaje toliko potrebno u upravljanju biskupijom. Okupator ga iz Bača premiješta za vikara u Bački Monoštor.

1948. godine je prešao u Suboticu, najprije za vikara pa za župnika u crkvi Kristovo uskrsnuće. Tu je bio do svog imenovanja za biskupa.

Biskup Matiša Zvekanović je duboko duhovan čovjek, ali i obdaren praktičnim svojstvima, aktivan, pun lijepih zamisli, koje odmah provodi u djelo. Na poteškoće gleda kao na nešto što treba savladati.

Msgr Matiša Zvekanović je poslije smrti biskupa Lajče Budanovića bio najprije Kapitularni vikar i administrator župe Sv. Terezije, a zatim Apostolski administrator Bačke i župnik Sv. Terezije. Osnivanjem Subotičke biskupije, postao je rezidencijalni biskup.

Svoje vjernike stavlja pod okrilje Bezgrešnoga Srca Marijina, a onda duboko zahvaća u potrebe biskupije, gdje je najveći problem u tome što je biskupija velika, svećenika malo. Treba osigurati svećenički podmladak.

Zgrada Paulinuma je na kraju rata zaposjednuta od Sovjetske armije, a zatim su u zgradi bili oficiri rekonvalescenti Jugoslovenske narodne armije. Na kraju je zgrada nacionalizirana i pretvorena u školski centar. Ostalo je da se bira: ili ići u tuđe sjemenište, ili graditi svoje. Biskup Matiša Zvekanović je odlučio da gradi novo sjemenište, koje će odgovarati svim potrebama modernog odgoja. Novi Paulinum je sagrađen u vrtu župe Sv. Terezije. Zgrada je sagrađena ljubavlju svih vjernika Bačke. Ta ljubav se manifestirala u nesebičnim novčanim priložima vjernika, tako da je sjemenište izgrađeno isključivo priložima vjernika naše biskupije, a radnu snagu, osim stručnog kadra, predstavljala je naša sjemenišna omladina, kako malog, tako i bogoslovskog sjemeništa.

Kamen temeljac je postavljen 1963. godine, na početku školske godine. Novo sjemenište treba da postane obiteljski dom za naše seminare, buduće svećenike. U tom domu će oni udisati duh Kristov, duh Crkve, duh ljubavi, duh razumijevanja, duh jedinstva i povjerenja. Naša je biskupija različitih naroda i narodnosti, no ipak u njoj »ne smije biti ni Grka ni Rimljana, nego narod Kristov.«

Zgrada novog dječaćkog sjemeništa je sagrađena za dvije godine, a svečano je blagoslovljena 30. lipnja 1965. godine na Spomendan sv. apostola Pavla. Blagoslovu novog sjemeništa su prisustvovali beogradski nadbiskup dr Gabriel Bukatko; tada skopski biskup, a sada sarajevski nadbiskup dr Smiljan Čekada; đakovački biskup msgr Stjepan Bäuerlein; kotorski administrator msgr Gracija Ivanović; banatski generalni provikar dr Géczy; upravitelji i zastupnici upravitelja ostalih sjemeništa i svi naši svećenici.

Novo sjemenište je, da tako kažem, centralno sjemenište, jer se u njemu nalaze djeca Beogradske i Sarajevske nadbiskupije, Skopske, Banjalučke i Subotičke biskupije i Administrature Banata.

Za blagoslov sjemeništa Nj. Sv. Papa Pavao VI poslao je apostolski blagoslov i svoju fotografiju.

Uz sjemenište osnovana je »Vjerska klasična gimnazija« koja je svoj rad započela 1962. godine u mjesecu rujnu. Počela je sa prva dva razreda. Prvi razred od novih đaka, a drugi razred od onih koji su došli iz Nadbiskupske gimnazije u Zagrebu. Učionice su otvorene u zgradi bivšeg Katoličkog kruga, gdje se i danas nalaze. (Samo je učionica prvog razreda u dvorišnoj zgradi sjemeništa.)

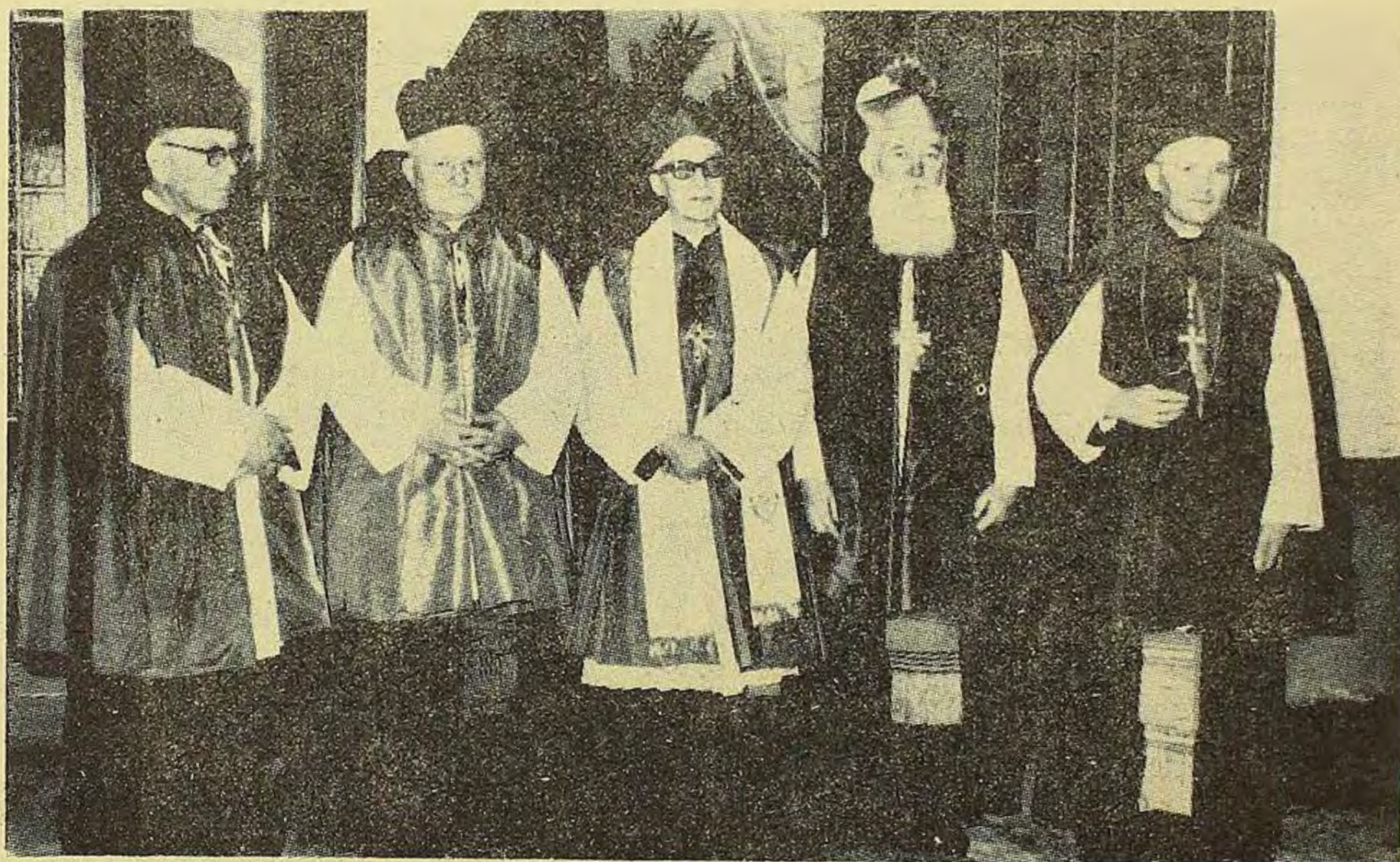
Profesorski kadar je sastavljen od domaćih svećenika, koji su svoje stručne kvalifikacije stekli na Sveučilištu u Zagrebu, i od profesora civila,

koji su zaposleni u pojedinim državnim školama. Do kraja školske 1969/70. godine u školi su predavali franjevac o. Dionizije Andrašec i dr.

Prvi ispit zrelosti (matura) je održana 1965. godine, a pristupilo mu je 15 maturanata. Prvi svećenik iz ovog našeg duhovnog rasadnika je Sauer Nikola, koji je prvu sv. Misu prikazao u Kuli 5. srpnja 1970. godine. Neka je pozdravljen mladomisnik i svi koji iza njega slijede.

Naše sjemenište ima divnu kućnu kapelu u kojoj sjemenarci svaki dan slučaju sv. Misu, vrše adoracije pred Božanskim Spasiteljem, moleći za milost svećeničkog zvanja, žrtve i apostolata, ali mu iznose i duhovne poteškoće, probleme duboke intimnosti mlade duše. Kapela je izvor snage, utjehe i novog idealizma.

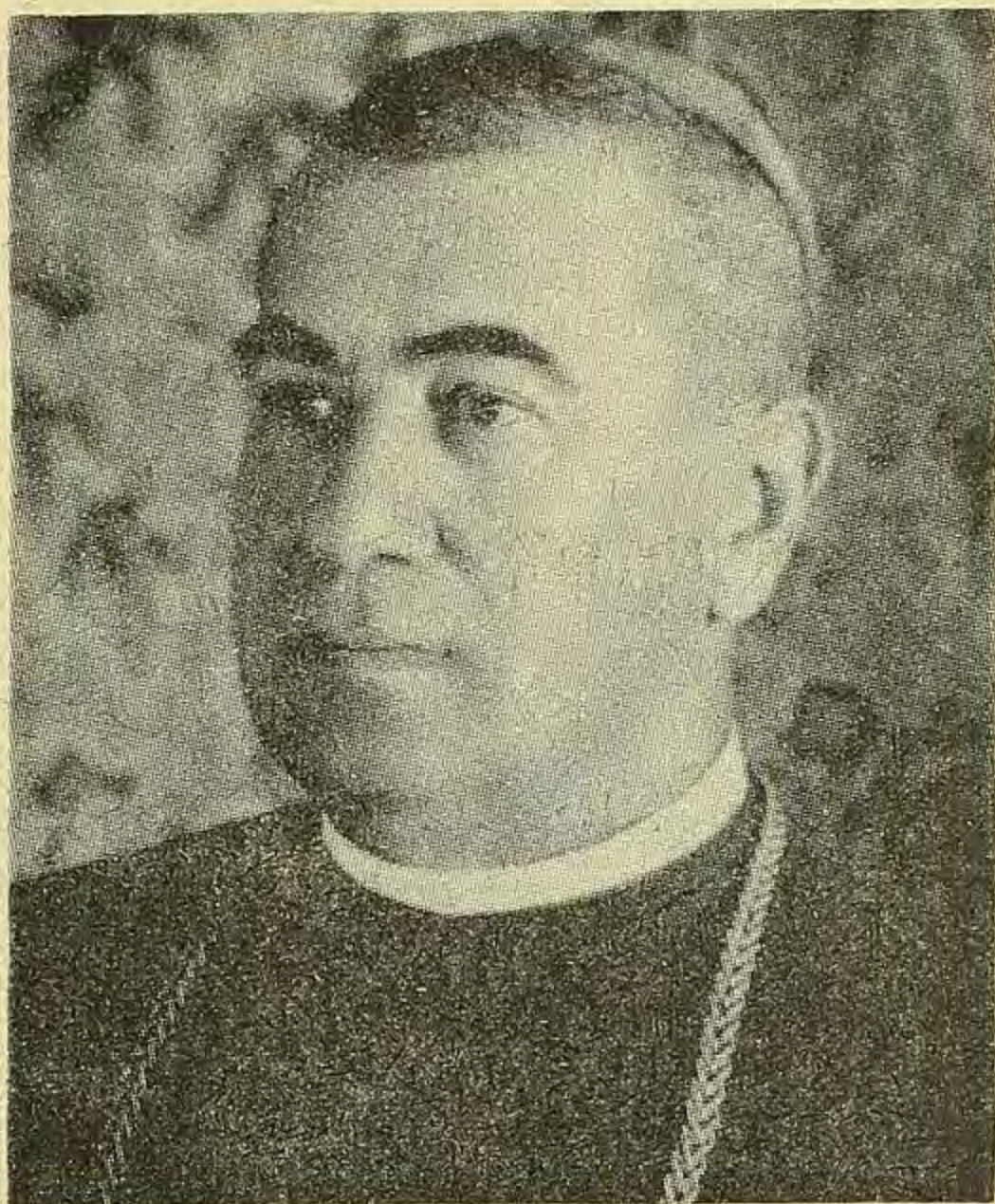
Sjemenište ima svoj pjevački zbor, koji nastupa u katedrali kod liturgijskih obreda i na raznim priredbama i akademijama u sjemeništu. Tu su razne sekcije, zabavni orkestar, fiskulturni centar sa potrebnim rekvizitima, a sve to da bi se postigla radost i vedrina Isusovih izabranika i da bi se ostvarila ona parola »zdrav duh u zdravu tijelu.«

Papinski pronuncij Msgr Mario Cagna. Njemu s lijeva: beogradski nadbiskup Gabriel Bukatko i biskup Matiša Zvekanović, sa desne strane: mostarski biskup Petar Čule i Pavao Bešlić, apost. protonotar

Cjeloviti lik Lajče Budanovića

(nacrt za studiju)

Ante Sekulić

Nedavno sam napisao da monografije biskupa Lajče Budanovića nema, ali je on nedvojbeno snažni čimbenik u društvenom i kulturnom životu svojih sunarodnika (Književnost bačkih Hrvata; Zagreb, 1970. str. 55).

Nekima se učinilo da sam u oblikovanju svoga suda o L. Budanoviću pretjerao, a drugi su držali da tvrdnja nije dovoljno potkrijepljena. K tomu je izražena misao da je L. Budanović proturječna ličnost. Napadalo se njegovo isticanje bunjevštine i zamjeralo mu se rijetko naglašavanje hrvatstva.

No u prosudbi i ocjeni Budanovićeve osobe i rada ima i teške istine o nama samima. L. Budanović je, naime, živio u zemlji silnih duhovnih lomova i kontrasta, s jedva zamislivim ponorima između univerzalnog poimanja istine svijeta i bezumnog gašenja svjetla istine, u zemlji u kojoj je jedna beskrajna pokrajina, njegov zavičaj, pretvorena u golemi prostor gdje mu je trebalo trošiti snage, sposobnosti u radu za opće dobro i za dobro naroda iz koga je potekao. Na tim prostorima treba biti strahovito osamljen, neshvaćen, ali postojan, uporan.

Ne opravdajući vlastite tvrdnje niti braneći Lajča Budanovića, pokušat ću mu prići jednostavno, neposredno kako sam to činio za njegova života. Znam da neću čuti njegove tvrde udarce šakom o stol, ali će podaci i istina o njemu udariti i ozvanjati snažno pred svima: pred našim sunarodnjacima i prijateljima našim, kao i pred sitnim dušama.

Lajčo Budanović je rođen 27. ožujka 1873. u Bajmoku, u uglednoj hrvatskoj posjedničkoj obitelji. Roditelji su mu bili Albe Budanović, »iz najpripoznatije bunjevačke kuće u Bajmoku«, a majka mu je bila Đula, kći Đene Dulića, »jednog od najuglednijih bunjevačkih starješina, prvog predsjednika Pučke kasine« (Subotička Danica 1928, str. 37.).

Srednjoškolsku naobrazbu stekao je u Subotici i Kaloči. Bio je najozbiljniji kandidat za studij bogoslovije u Rimu, ali nije onamo otišao. »Priječilo ga je njegovo porijeklo« (Sub. Danica 1928, str. 39.). Bogosloviju je, dakle, završio u Kaloči. Službovao je u Kačmaru, Subotici, N. Sadu, Somboru i drugdje, dok je kao župnik razvio bogatu djelatnost u Bregu, Baji i Subotici.

Za razumijevanje Budanovićeve rada u mjestima gdje je ostavljao duboke tragove, spomenut ću dvije ocjene njegova rada u dvije različite sredine.

U svome napisu **Tri dana med Bunjevcima i Šokcima** (Subotička Danica 1914, str. 55—74) zabilježio je Milko Cepelić:

»Večer i noć sprovedosmo kod prijatelja Lajče (Budanovića), koji nas je 11. rujna (1913.) u praskozorje pod kišom s' kolima otpratio do kolodvora. On je sretan, što imade uza se dobru svoju majku, koja mu upravo uzorno vodi kućanstvo; a sretan je i zato, što se u Bregu osjeća zadovoljnim i što već pri prvom nastupu župe pravi planove za budućnost, a ti se planovi tiču crkve, a tiču se i sačuvanja šokačkoga roda u riči i u odilu, jer mu je taj rod mio i drag, kao i onaj u rodnom mu Bajmoku, u velikoj Subotici i u probuđenoj mu Baji. Lajčo je pametan i znade, da nije njegov posao otuđivati onaj slavenski živalj od ugarske države... ali također znade, da taj živalj pod zaštitom Stjepanove krune imade pravo da sačuva svoje starinsko porijeklo, da spasi svoju materinsku rič, svoj jezik... — siromašni Šokci uz dunavske ritove trebaju **upravo** Lajču Budanoviću, koga je **sam Bog** tamo postavio« (Str. 73).

Izlučujući iz poduzeg članka ove riječi M. Cepelića, ne želim umanjiti niti uveličati Budanovićev rad, nego upozoriti na bitne značajke njegova djelovanja i njegovih stanova. Lajčo Budanović nije nikada držao sebe političarom niti velikim narodnim tribinom. Ali osluškivao je potrebe svoga naroda te je naoko jedva zamjetljivim radom budio svijest, obnavljao i čuvao običaje, nošnju. Napose je želio da bački Hrvati čuvaju svoj jezik, posebno i naročito svoju hrvatsku ikavicu.

Druga ocjena Budanovićeve rada je zabilježena u **Nevenu** (god. XXVIII, br. 7. od 15. srpnja 1911). Ondje nalazimo da je »Lajčo Budanović osnovao još prolitos čitaonicu u Baji, ali pravila ministarstvo nikako nije htio da odobri, jer da su panslavistička. Sada donosi službeni list da su pravila na molbu jedne deputacije ipak odobrena. Što je pravo i Bogu je drago« (str. 54).

Međutim, na prethodnoj stranici (53) istoga broja **Nevena** objavljena je i ova bilješka:

»Lajčo Budanović i Bajci. Uslid one hajke koju su nedavno podigli Čifuti u Baji protiv Lajče Budanovića, Bajci su pismeno zamolili biskupa da g. Lajču primisti. Kad je biskup molbu Bajaca čuo, izjavio je, da o primištenju Lajče Budanovića ne može biti ni razgovora, jer je Lajčo Budanović uzoran i marljiv svećenik u čijoj se prošlosti ne može naći ni jedna pogriška. Ova pohvala iz biskupovih usti lipo je priznanje našem pop Lajči, koji sada može reći da prava muka ipak ne propada.«

O značenju čitaonice u Baji, Santovu i ostalim našim mjestima nije potrebno ovdje govoriti. One su bile žarišta i rasadišta naše narodne misli, napose u vrijeme tuđinskih nasrtaja. Dodao bih samo još i to, da je u našim listovima bilo veoma pohvalnih i zanosnih napisa o Lajči Budanoviću (napose u **Nevenu**, u godinama poslije Prvog svjetskog rata — pisao ih je i Josip Đido Vuković).

Lajčo Budanović je od 12. siječnja 1920. godine župnik u Subotici. Bio je deseti po redu župnik crkve sv. Terezije. Naslijedio je Dr. Dezidera Vojnića u složenim poslijeratnim vremenima, u trenutku stvaranja prve jugoslovenske državne zajednice. Za Bačku je bilo neobično presudno što je trianonskim ugovorom uključena u novu državu. U Mađarskoj je ostao Bajski trokut sa selima kao što su: Bački Aljmaš, Santovo, Kaćmar, Gara, Bikić, Dušnok i dr.

U tim prvim poslijeratnim godinama Lajčo Budanović je preuzeo tešku ulogu čovjeka koji održava vezu i posreduje kod kalačkog nadbiskupa. Prelazi okvire ove bilješke o Budanoviću sve ono što je učinio za mnoge naše ljude, napose za svećenike. Vješto, spretno, a nerijetko i veoma odlučno, on je pisao crkvenim i državnim starješinama, branio njih i sebe, branio i čuvao pravo puka, povjerenih mu vjernika.

Prvenstveno svećenik, Lajčo Budanović je bio graditelj i organizator crkvenog života u Bačkoj. To je istina koju mnogi zanemaruju, ne htijući priznati da je L. Budanović u nesebičnom radu povezivao i svoj rad za narod.

Pokušat ću slijediti događaje i podatke.

U poratnim prilikama, nakon mirovnog ugovora s Mađarskom bila je otežana veza s crkvenim sjedištem u Kaloči pod čijom se upravom nalazila cijela Bačka. Pošta se dostavljala krišom (često se slala u vrećama kukuruza i na slične načine). Crkveni poglavari nisu mogli obavljati svoje pastoralne posjete. Na upozorenja da to šteti vjerskom životu, odlučila je Sveta Stolica, u smislu kanonskih propisa, osnovati Apostolsku administraturu, koja bi bila potpuno neovisna o Kaloči i podložna izravno Rimu.

Kad je 10. veljače 1923. Sveta Stolica imenovala Lajču Budanovića administratorom Bačke administrature, dao se novi crkveni poglavar na posao te je već godine 1927. imala nova administratura: 90 župa i 30 novosnovanih vikarija, 11 crkvenih dekanata, 151 svećenika, 3 muška redovnička samostana i 24 ženska, 17 bogoslova i 120 višeškolaca. Ukupno je na području Bačke administrature živjelo 756.455 žitelja, a od toga 491.097 katolika. (Sub. Danica 1928, str. 45).

Iste godine kada je primio imenovanje, novi je administrator već 13. veljače, na sjednici održanoj u župskoj zgradi sv. Terezije prisutnom svećenstvu prezentirao svoje imenovanje i preuzeo crkvenu upravu u Bačkoj. O tom skupu sačuvan je u Biskupskoj pismohrani (arhivi) u Subotici ovjereni zapisnik.

Prilike nisu bile pogodne i prikladne: nova država, nova crkvena pokrajina; bez kurije, bez potrebnih zgrada, bez sjemeništa.

Što je sve učinio Lajčo Budanović, spomenuli smo nešto prije. Dodajmo, da je već god. 1923. organizirao dijecezansku kuriju, ženidbeni sud, računarski ured, organizirao je potpuno redovitu upravu.

Iste godine izrađen je Pravilnik i Poslovnik crkvenih općina. Nije teško utvrditi da je duša toga pothvata bio Lajčo Budanović. Crkvene općine su pomoćno tijelo u upravljanju župama, a zadaća im je da se posebice brinu o gospodarskim i prosvjetnim poslovima župe. Neće biti suvišno istaći činjenicu, da su u skoro svim župama Bačke postojale — prije 1. svjetskog rata — vjerske škole. Svaka je župa imala i potrebne školske zgrade. Briga za škole povjerena je upravo crkvenim općinama, odnosno njihovim školskim odborima. Spomenuti Pravilnik i Poslovnik odobrilo je Ministarstvo vjera kraljevine SHS (Jugoslavije). Zastupstva crkvenih općina počela su odmah i djelovati.

Iste godine je Lajčo Budanović imenovan apostolskim protonatorom s ovlašću da može dijeliti sv. Potvrdu. Iste godine je i podijeljena sv. Potvrda širom Bačke. U crkvi sv. Terezije svake godine na blagdan Duhova dijelila se sv. Potvrda. Tako čitamo — na primjer — u **Hrvatskim novinama**, od 29. svibnja 1926, str. 3 — da se »po običaju svake godine obavlja u crkvi sv. Terezije krizmanje na prvi dan Duhova za mušku djecu, a drugi dan za žensku. Ove godine (1926) krizmalo se 1429. Bilo je ne samo iz sviju subotičkih župa, nego i iz okoline.«

Posebna briga Lajče Budanovića bila je odgoj podmlatka, napose svećeničkog. Već je godine 1924. počelo djelovati malo sjemenište u Baču. Đaci su ondje pod nadzorom poglavara i profesora učili, a ispite su polagali na državnoj školi u Subotici. Pokušalo se istodobno sa sjemeništem u Senti, gdje je postojala velika župnička zgrada. Kasnije je Lajčo Budanović slao svoje pitomce u Travnik gdje su u isusovačkoj gimnaziji svršavali svoje školovanje ne samo svećenici između dva rata, nego i brojni intelektualci iz Bačke: pisci, liječnici, pravnici, profesori.

Dozvoljavam sebi istaći misao koju nikako ne mogu otjerati kad se radi o Budanovićevim pokušajima da odgoji mladež, u prvom redu svećenike. Naime, on je radio na prosvjećivanju naroda, osnivao čitaonice, pisao rasprave, članke, molitvenike pa je sigurno bio svjestan činjenice da narod bez vlastitih intelektualaca ne može napredovati. Kao svećenik i crkveni poglavar morao se prvenstveno brinuti za svećenički podmladak, ali ne ističući, ne naglašavajući nigdje on je zapravo odgajao mladi naraštaj koji nije prilazio svećeničkom staležu, nego je obrazovan i spremljen

ulaziti u svakidašnjicu, spreman da brani i čuva djedovsku baštinu. To treba priznati Lajči Budanoviću, jer su iz takvih njegovih nastojanja oblikovani naši ljudi: Aleksa Kokić, Albe Vidaković, Ante Jakšić, Ivan Kujundžić, Stjepan Bartolović i dr. baš kao što su nekoć iz takvih škola izišli Mijo Mandić, Ilija Džinić i dr. Ili kao što je iz franjevačkih škola izašao Mladen Barbarić, Blaško Vojnić Hajduk i dr. ili iz karmelićanskog zavoda: Stipe Bešlin, Ante Stantić, Ladislav Merković i dr.

Ovu misao o djelovanju Lajče Budanovića bilježim napose zato što je u jednoj knjizi — nedavno objavljenoj — bilo istaknuto: »Bunjevačka intelegencija ne samo da nije bila nacionalno svesna, već je smatrala primitivizmom i prezirala sve ono što se održalo kod narodnih masa u vidu tradicije...« (A. Kuntić: Počeci borbe za preporod bačkih Bunjevaca, str. 373). Upravo zato što ne mogu prihvatiti polazišta A. Kuntića u cjelini, istrgnuo sam ovaj citat da bih istaknuo ustrajni i postojani rad L. Budanovića oko izgradnje intelektualaca. Kruna Budanovićeve rada oko toga bilo je otvaranje Paulinuma i namjera da osnuje Hrvatsku klasičnu gimnaziju u Subotici, otvorenu za sve učenike.

No vratimo se slijedu podataka.

Sveta stolica je imenovala Lajču Budanovića naslovnim biskupom cizamejskim, 28. veljače 1927. Posvećenje novoimenovag biskupa obavljeno je 1. svibnja 1927. u Subotici, u crkvi sv. Terezije. Konsekrator je bio apostolski nuncij u Beogradu Hermenegildo Pellegrinetti, a sukonsekratori su bili dr Ante Bauer ,zagrebački nadbiskup i Dr Antun Akšamović, đakovački biskup. O svečanostima koje su održane u povodu toga događaja pisalo se mnogo, a kroničar u **Subotičkoj Danici 1927.** bilježi:

»Narod je i bez ulaznica, još skorom zorom napunio crkvu, a napunio bi je, da je još deset puta tolika bila. Svi su se požurili, svi su htjeli da vide, još do sada neviđenu svečanost u Subotici, posvećenje biskupsko i to posvećenje prvog Bunjevca za najvećeg crkvenog dostojanstvenika.« (str. 37).

Dodajmo, da Biskupijska arhiva u Subotici čuva bulu Budanovićeve imenovanja.

Nakon posvete bila je Budanovićeve prva briga priprema dijecezanske sinode. Počelo se pripremanjem dekreta i izdavana su ABA = Acta Bačiensis administraturae. U njima su objavljeni pojedini dekreti u pripremi. Sve je bilo podijeljeno svećenicima te je svaki mogao pismeno uputiti svoje primjedbe. Poslije višegodišnjeg rada održana je 30. lipnja 1936, na blagdan sv. apostola Pavla, prva sinoda (u Subotici, u crkvi sv. Terezije). Prisutni svi svećenici su saslušali 500 prokanona i prihvatili ih. Poslije su objavljeni u knjizi: **Codex Bachiensis.**

Ne treba opet isticati da je Lajčo Budanović bio pokretač, duša ovog pothvata, jedinstvenog po sadržaju i dalekosežnosti. Iskustvo, izvrsno poznavanje prilika i odnosa, te crkvenog prava pomogli su Budanoviću da sa svojim suradnicima obavi posao veoma uspješno.

U punom zamahu rada došao je nagli prekid: buknuo je novi svjetski rat i bivša Kraljevina našla se 6. travnja 1941. u krvavom vrtlogu. Tih dana okupirala je mađarska vojska Bačku. Za vrijeme vojne uprave pozvan je Lajčo Budanović da se zahvali na svojoj dužnosti. On je to odbio. Ali već 26. svibnja 1941. nuncijatura u Budimpešti prema posebnom ovlašćenju Secretariae Status br. 3748/41 od 15. svibnja donijela je rješenje br. 5450/41 kojim se kaločki nadbiskup grof Julije Zichy imenuje apost. administratorom Bačke. (Izvornik rješenja čuva Biskupska arhiva u Subotici).

Istim rješenjem prestao je Lajčo Budanović vršiti dužnost administratora i već 1. lipnja iste godine odveden je iz Subotice i interniran u dominikanskom samostanu u Budimpešti. Najprije se smio kretati po Budimpešti i u bližoj okolici. Ali uskoro je odlučeno da bude interniran u franjevačkom samostanu u Mátraverebély. To je prošteništa u Karpaticima, više kilometara udaljeno od najbliže željezničke postaje. Tu je L. Budanović ostao sve do sredine 1943. godine, a tada se zbog bolesti sestre, posredništvom Dr Josipa Grösza, nadbiskupa kalačkog, vratio u Suboticu na kraće vrijeme, ali je ostao u svom gradu do svršetka okupacije. Međutim, upravu administrature Bačke vršio je nadbiskupski povjerenik Dr Josip Ijjas.

No kako je u listopadu 1944. prestala okupacija u Bačkoj, imenovao je u prosincu iste godine Dr Josip Grösz našeg Lajču Budanovića generalnim vikarom »za onaj dio nadbiskupije kojim se upravljalo kao administraturom.« (Izvornik ovog imenovanja čuva Biskupska arhiva u Subotici).

Novonastale prilike donijele su nova rješenja pa je 13. lipnja 1946. odlukom nuncijature u Beogradu br. 17/3/46. na osnovi ovlašćenja Tajništva svete Kongregacije za izvanredne crkvene poslove (pro negotiis ecclesiasticis extraordinariis) — od 7. svibnja 1946, br. 3259/46 — Lajčo Budanović, biskup, imenovan ponovo apostolskim administratorom »s pravima, ovlastima i dužnostima koja pripadaju rezidencijalnom biskupu.« (Izvornik imenovanja čuva Biskupska arhiva u Subotici.)

U prilikama poslije 1944., već u poodmaklim godinama biskup Budanović propovijeda, ispovijeda, krijepi, pridiže, dijeli krizmu gdje je god to moguće.

U kraćim razgovorima svjež, odlučan, L. Budanović je ipak pokazivao znakove umora i poodmakle dobi. Umro je u dubokoj starosti (86 godina) 16. ožujka 1958. Sprovod mu je bio veličanstven, a sahranjen je — prema vlastitoj želji — u crkvi sv. Terezije — (sada katedrali) — pored oltara Uznesenja Marijina.

Kad bismo ovakve podatke htjeli zaključiti, ne nalazim prigodnijih i prikladnijih riječi od onih koje su uklesane na jednoj od mramornih ploča kraj njegovog groba: »Labore magis quam aetate gravi consumptus obdormivit in Domino...«

Zaista: iscrpljen više radom nego svojom dobi, usnuo je u Gospo-
dinu . . .

Teško je cjelokupni rad Budanovićev u jednom napisu obuhvatiti,
a još je manje moguće taj rad ocijeniti.

Rekoh — bio je prvenstveno svećenik. Uzoran, neporočan, nesebičan.
Ponekad se činilo da je tvrd, klesan od kamena, ali tko je dublje zavirio
u njegovu dušu, otkrio je u njemu jednostavna čovjeka, pitoma i blaga
oca, brižnog staratelja. Ne govorim ovo samo srcem, nego su brojni svje-
doci kojima je pomagao i koje je razumio.

No rad Lajče Budanovića je značajan i vrijedan u narodnom i kul-
turnom smislu.

U svojoj knjizi »Književnost bačkih Hrvata« uključio sam Lajču
Budanovića u krug kulturnih i književnih poslenika. Imao sam za to
razloge.

Prije svega, Lajčo Budanović je pripadao skupini onih pojedinaca
koji su upućivali pravu riječ puku, ustajali u obranu osnovnih prava.
Nije ni Budanović književnik u strogom značenju riječi. Nisu ni kod njega
odlučna i presudna estetska mjerila. I njega treba razumjeti u sklopu
naših želja i nastojanja da se ne odrekemo svoga narodnog bića.

U spomenutoj knjizi zabilježio sam Budanovićeva djela (str. 316 —
317). Ponovit ću ih ovdje:

1. Turci idu ili izbori poslanički dolaze — Subotica, 1896.
2. Mala slava Božja — Budapešt, 1907.
3. Slava Božja u molitvama — molitvenik — Budapešt, 1908.
4. Délszláv nyelvtan — Baja, 1912.
5. Mate Glupanović se ženi — šala — Subotička Danica za 1922.
6. Codex statutorum synodi primae Bačiensis . . . Subotica, 1937.

Na prvi pogled čini nam se da L. Budanović nije napisao brojna
djela. Međutim, teško je u ovom trenutku nabrojiti brojne članke koje je
Budanović napisao u mlađim danima, a još je teže utvrditi što je sve
napisao kao visoki crkveni dostojanstvenik kada mu položaj biskupa nije
dopuštao da se potpisuje. Da se razumijemo: nitko mu nije branio, ali bio
je svjestan da je kao biskup crkveni starješina vjernicima svih narod-
nosti svoje biskupije. Međutim, nikada nije zatajio svoja čuvstva, svoje
domoljublje.

Ponavljam: služeći se različitim pseudonomima (na primjer: V. La-
budić i dr.) Budanović je po **Nevenu** (nekoliko članaka o jeziku), po **Subo-
tičkim novinama** (prigodni članci), **Subotičkoj Danici** (na primjer: Sa puto-
vanja po hrvatskom Gorskom kotaru i dr.)-rasuo svoje brojne i zanimljive
misli, dojmove i tvrdnje. Nešto je od svega toga zabilježeno u Bibliogra-
fiji Ivana Kujundžića (Zagreb, 1970).

Nije do sada nigdje zabilježeno da je Budanović ostavio pozamašnu
rukopisnu zbirku svojih propovijedi. Treba se nadati da će rukopis iz
ostavštine biti izvučen, pažljivo redigiran i objavljen. Koliko sam mogao

površno i letimično pregledati, u tim propovijedima treba tražiti ono najvrijednije u Budanovićevoj osobnosti.

Ne bih bio pravedan prema L. Budanoviću, ako ne bih ponovio svoju tvrdnju da je materijalno i moralno podržavao sve akcije naših kulturnih radnika. Njegovoj pomoći i zalaganju zahvaljujemo i dugujemo skoro sve naše manifestacije (pokrovitelj je bio veličanstvene proslave 250 godišnjice seobe veće skupine Hrvata u Bačku, inicijator je **Razgovora** i novčano ga osigurava i sl.), iza niza časopisa i institucija hrvatskih stoji Budanović (**Subotičke novine, Klasje naših ravni, Kolo mladeži, Subotička Danica** i sl.). Utemeljitelj je **Subotičke matice**, graditelj je **Paulinuma** koji je trebao postati hrvatska klasična gimnazija. Da li bi se moglo obuhvatiti ukratko sve ono što je u širokom zamahu svoga rada učinio L. Budanović za svoga života? Kada sam u kolovozu 1970. pregledavao arhivu Nadbiskupije u Kaloči, ostao sam iznenađen silnom upornošću kojom je L. Budanović branio svoje ustanove »Pro memoria«, svoje zaklade: **Maticu, Paulinum, Momačko kolo, Katolički krug.**

Pitanje pobuda iz kojih su te zaklade nastale ne ostavlja nikakve sumnje. Potkrijepit ću to Budanovićevim riječima napisanim u **Subotičkoj Danici 1934.** (str. 60) kojima obrazlaže svoju odluku osnivanja **Subotičke matice**: — »Pravila prosvjetnog društva »Kulture« (1913) nisu dobila odobrenje. »Neven« prosvjetno društvo (1920. god.) poslije sjajnog početka, vodio je pjevačko društvo pod istim imenom, koji živi i radi al' bez svoje matice — kao osamljen otok. Prva »Matica« je imala nekoliko nastupa al' bez jednolične publike (1922. god.) Vlastodršci osnovali su svoj »Kulturklub« al' ni ovo nije našlo većeg odziva (1924 god.) » — Zato Lajčo Budanović kupuje zgradu u ulici Paje Kujundžića 9. i svojim dopisom br. 2581/1933. od 20. srpnja 1933. jednostavno prijavljuje da je osnovao Maticu. Doduše, sve je to u sklopu njegova djelovanja i crkvenih općina, ali namjena je jasna: »članovi... mogu biti... Slaveni«. — Nije valjda ni potrebno isticati kakvu je sve djelatnost razvila MATICA: u njoj su bila uredništva, ona je izdavala knjige, u njoj se držale priredbe...

Danas se mnogima može činiti čudnim upotreba imena Slaven, može se to povezivati s Budanovićevim isticanjem bunjevštine. Ali tko poznaje prilike u bivšoj kraljevini tridesetih godina, tko zna Budanovićev oprez, neće se iznenaditi kad pročita u kaločkoj arhivi (dijelom dokumente čuva i Biskupija u Subotici) isprave u kojima ovaj tvrdokorni domoljub brani svoje zaklade od nasrtaja i pohlepa. U trenucima kad je bio lišen i slobode, i položaja, i imanja, Budanović postojano brani sve što je namijenio svo- me narodu. Tko ne prouči raspravu između Kaloče i Lajče Budanovića u godinama 1942 — 1944. jedva će moći ocijeniti čvrstinu, postojanosti i odlučnost Budanovićevu i njegovu trajnu ljubav prema narodu.

Budanović nije sebe držao vođom narodnim, niti političkim tribu- nom, ali nije nikada propustio prigodu da javno pokaže komu pripada: nije bilo ni jedne hrvatske priredbe i manifestacije kojoj nije prisustvo- vao. I nitko mu nije mogao to zamjeriti!

Kad je, dakle, riječ o Lajči Budanoviću kao poslaniku na narodnom radu, ne može se razlučiti njegovo svećeništvo od njegove ljubavi prema narodu. Temperament, osobna raspoloženja, slaganja i neslaganja, različita stajališta mogla su unositi pometnju u odnose prema pojedincima, ali nitko nije osporavao Budanoviću rad, organizacione sposobnosti, spretno gospodarenje i pravičnost. Njegov rad pruža jamstvo njegove iskrenosti i dosljednosti u stavu prema narodnim pitanjima i potrebama. Konačno, nisu ni Budanovićeve patnje i progoni bili maleni, neznatni...

U naslovu sam istaknuo cjelovitost Budanovićeve lika. Na osnovi njegova rada — ovako oskudno prikazana — može se zaključiti da je bio potpuna, cjelovita osobnost. Lik koji u svojoj potpunosti ostaje jasan, uzoran. U radu Budanovića preplitale su se dvije sastavnice: njegovo svećeništvo i kulturno djelovanje.

Ako sam u podnaslovu istaknuo da je ovo nacrt za studiju, onda bih zaključio:

Budanović je bio čovjek velikog formata, radnik silnog zamaha, krupna pojava koja se jedva može jednim prikazom i oskudnom riječi obuhvatiti...

Biskup Lajčo Budanović u pratnji beogradskog nadbiskupa Josipa Ujčića, koji je u svečanoj biskupskoj odori

BUNJEVAC

Beli Gabriću

*Moj Bunjevac nije odvaljen od stijene,
on je mek i trošan kao gruda zemlje
oranice ove, što nas kruhom hrani;
nikao iz brazde koja ne zna mijene . . .
i pod žrvnjem dana svoju snagu melje
kopneći u njive ko snijeg obasjani.
I ko Anteji stari jak je na toj grudi
zamišljen i zoran kad joj tuđin prijeti
tih je kao rijeke što ravnicom hode.
Ali, nevjerniče, na oprezu budi! . . .
Ako mrginj prijedeš, ti ćeš umrijeti.
U jedrome klasju blista kruh slobode.*

Moja baka

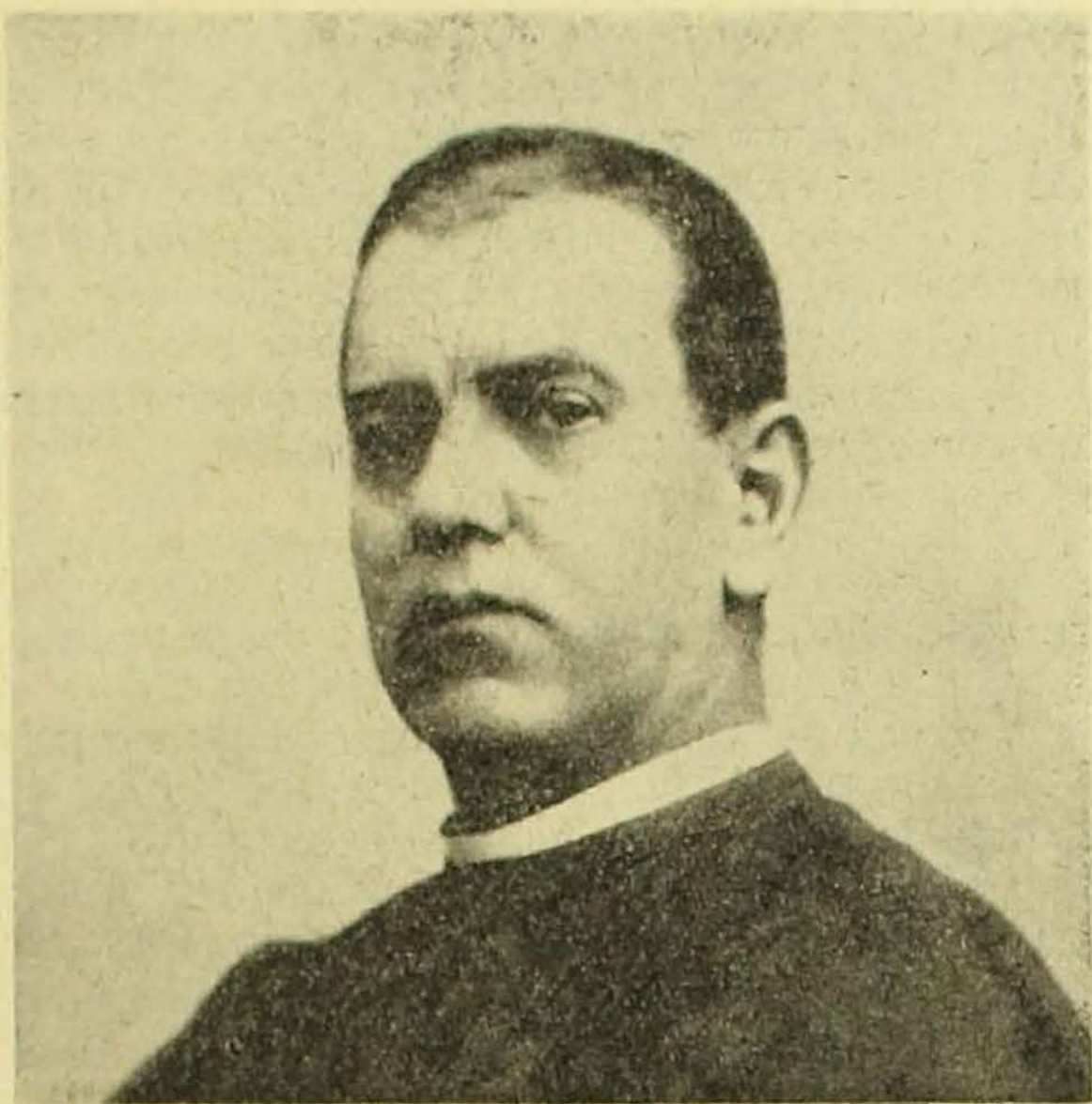
*Cijeloga je vijeka tuđe rublje prala
po šupama tuđim, uz puno korito,
samo da bi djeci koru kruha dala,
noseći u srcu ljubav, skrovito.*

*Petoro je djece na noge podigla,
a našla je nešto i za unuče;
od sreće na svijetu već se odvikla,
nije znala za strah, i zov u juče.*

*Prsti su joj bili od vode zgrčeni,
jabuke obrazi sjajni i rumeni,
ruj su pili dugo vedre zore rane.*

*Kakva snaga! Čelik-žena, starica.
Od sve djece jača, nad svima je bdjela
ko majka i sestra, ko vidarica.*

A danas je sama . . . Sobica i zdjela. Jakov Kopilović

NA RASKRIŽJU SVJETOVA

U povodu dvadesete obljetnice smrti Blaška Rajića

Već punih dvadeset godina počiva na subotičkom »Kerskom« groblju Blaško Rajić.

Obljetnica uvijek budi uspomene, otvara nezacijeljene rane. Tako i sjećanje na Blaška Rajića nudi pregršt uspomena na čovjeka koji je cijeli svoj život proveo na raskrižju svjetova.

Blaško Rajić se rodio 7. siječnja 1878. u Subotici, u gradskoj četvrti poznatoj pod imenom Gat. To je dio grada gdje je od davnine sirotinja gradila svoje kuće. I Rajićev otac Ilija živio je kao nadničar, a zatim je niz godina radio u tvornici opeke. Glavaru obitelji pomagali su u radu žena Marija (rod. Perčić) i sin Blaško.

Blaško Rajić je završio pučku školu i prvih šest razreda gimnazije u svome gradu, a zadnja dva gimnazijska razreda, maturu i bogoslovske nauke završio je u Kaloči gdje 24. lipnja 1903. g. zaređen za svećenika.

Životna iskustva i zvanje pomogli su mladom svećeniku da svoje zanos, gorljivost i polet usmjeri prema požrtvovnom radu za dobro povjerenih mu vjernika i svoga naroda. U kraćem napisu teško je sve spomenuti što je Blaško Rajić učinio kao kapelan (Dušnok, Santovo, Subotica) i župnik (župa sv. Roka u Subotici). Osnivao je društva (Katolički krug u Dušnoku, Posudbenu zadrugu u Santovu, Katoličko divojačko društvo u Subotici), bio je urednik (Subotičke novine i dr.), pisac brojnih članaka o našim ljudima u Bačkoj, pripovjedač (Bunjevčice), skupljač narodnog blaga (Narodno blago), pisac molitvenika (Duhovna mana).

*

U prikazu rada Blaška Rajića isticalo se da je prije svega svećenik. Naš sunarodnjak Josip Andrić piše o Blašku Rajiću:

»Dodite k njemu i potražite ga u njegovu župnom domu, pa će vam biti rečeno, da ga malo pričekate, jer je baš u ispovjedaonici. A ako nije u ispovjedaonici, tada je zacijelo na nekom drugom dušobrizničkom poslu. Jedva mu u tom svećeničkom radu ostaje slobodnog vremena...« (Josip Andrić: O piscu ove knjige — Bunjevčice, Zagreb, 1937, str. 60).

Ova ocjena Rajićeva poziva i rada o njemu može pomoći svima koji mu pristupaju otvorena srca, iskreno. Rajić je, naime, u svome radu bio neprestano sa svojim ljudima, poznavao je jednostavnost i tegobe njihove svakidašnjice. Probijajući se kroz različite društvene slojeve, Rajić se osjećao najbliži onima iz predgrađa, iz siromašnih četvrti svoga grada. Razumije dušu našega čovjeka, čuva srdačan osmeh za njegovu nespretnost, suosjeća s njegovim bolima.

Da se razumijemo: Blaško Rajić nije pisac velikog formata, nije se zanosio velikom književničkom slavom, ali »trebalo je samo jedanput pročitati koji od njegovih feljtona, što ih je pisao u novinama pod naslovom »Ivan i Bašo« pa da odmah otkriješ njegove velike pripovjedačke sklonosti i sposobnosti« (Josip Andrić, ondje).

Dodajem: Blaško Rajić nije kao pripovjedač pleo velike misli, niti je stvarao zapletene radnje. Ne. On je jednostavno i živo bilježio događaje, razgovarao je slikovito i živo s jednostavnim ljudima. I jednostavno je pričao o svome djetinjstvu — neposredno i pomalo naivno — o prvom čobanovanju, o dječjoj prvoj krađi, o novom prsluku i šeširu. Izlučio bih među tim pripovijestima: Moje čobanovanje, Nov šešir, Moj prvi prsluk.

Našao sam u njima Rajićevu težnju za širinom, za prostorima, za poljem:

»Još mi se iza dvi godine duša svejednako kupala u sunčevu svitlu, opojena mirisom poljskog bosiljka, zelenoga kukuruza, pčelinjim zujanjem i njihala se u visini na talasima ševina pivanja. Polje, polje... Sve me je privlačilo, mamilo: hajde u polje...«

(Moje čobanovanje)

Tu čežnju za poljem ponovit će i u »Prvoj krađi«: »Ginuo sam za poljem... Strnika obrasla travom. Trava miriše, Bože, kao život, kao sreća. Rosa trepti po njoj i smije se kao milijun malih sunaca i preliva se u sun-

čanom svitlu u sto boja, a one pivaju i igraju po svem polju i nadmeću se sa ševom, koja u visini klikće suncu i toplini i cvieću i svojemu gnjizdu . . .»

Iz te čežnje za širokim, mirisnim poljima rodila se i Rajićeva srdačnost u kazivanju istine. Vedrina, duhovitost zrače iz pripovijesti Blaška Rajića. Treba, međutim, priznati da je Rajić u tridesetoj godini života objavio pripovijest »Pridslava« s radnjom iz prvih kršćanskih vremena, a slična joj je pripovijest »Stari mirotvorci« objavljena pod konac 1925. kao prilog kalendara »Subotička Danica 1926.« Obje su pripovijesti većeg formata, pričanje je smireno, a stilski je svaka od njih slična legendi.

Ali Blaško Rajić je učio jezik i pripovjedalaštvo na najpouzdanijem izvoru: na narodnom blagu. Lijepa je zbirka bunjevačkih narodnih pjesama Narodno blago (god. 1910). Do danas nitko još nije ozbiljnije pristupio Rajićevu epu Slava. (Jedan primjerak rukopisa čuva Gradska knjižnica u Subotici.)

Rekoh da nitko još nije pristupio Rajićevu epu da ga pročita, ocijeni. Ali to nije slučaj samo s tim djelom. Blašku Rajiću nitko još nije ozbiljno pristupio kao književniku, nitko nije zavirio u dubine njegova stvaralaštva pa — dosljedno tomu — nitko nije otkrio ni ponore duše našega čovjeka, koji je stoljećima nagnut nad našim poljima.

Pravo bi i pravedno bilo da to učinimo!

*

Dodajmo još da je Rajić bio svojevrсни velikan u povijesti svoga zavičaja. Njegovim zalaganjem, nastojanjima i borbama zahvaljujemo što je Bačka uključena u sastav prve južnoslavenske državne zajednice; njemu mnogo duguju ljudi s naše etničke periferije u preporodnom radu između dva svjetska rata. Dosljedan svojim uvjerenjima i stavovima Blaško Rajić je patnički platio okupatorima njihovu mržnju prema našim ljudima: 15. svibnja 1941. je na intervenciju Vatikana odveden iz logora u franjevački samostan u Budimpeštu. Tek u travnju 1943. vratio se natrag u svoju župu! Jedva ćemo ikada saznati šta je Rajić podnio u logoru, u konjičkoj vojarni u Subotici, od prvoga dana okupacije (12. travnja 1941) do internacije u Budimpešti.

Uzoran svećenik, generalni vikar bačke biskupije, papinski prelat, apostolski protonotar i druge svećeničke časti samo su dio priznanja za predani dušobrižnički rad. Neporečan, ugledan i veoma jednostavan Blaško Rajić je ostavljao snažan dojam na sve koji su mu prilazili, tražili savjet, pomoć i okrepu.

Već dvadeset godina počiva na voljenim ravnicama jedan od najvećih ljudi svoga kraja.

Nisam uspio istaći svu širinu i značenje Rajićevo na raskrižju svjetova, na našoj etničkoj periferiji.

O obljetnici njegove smrti ovo je samo skroman prilog uspomeni!

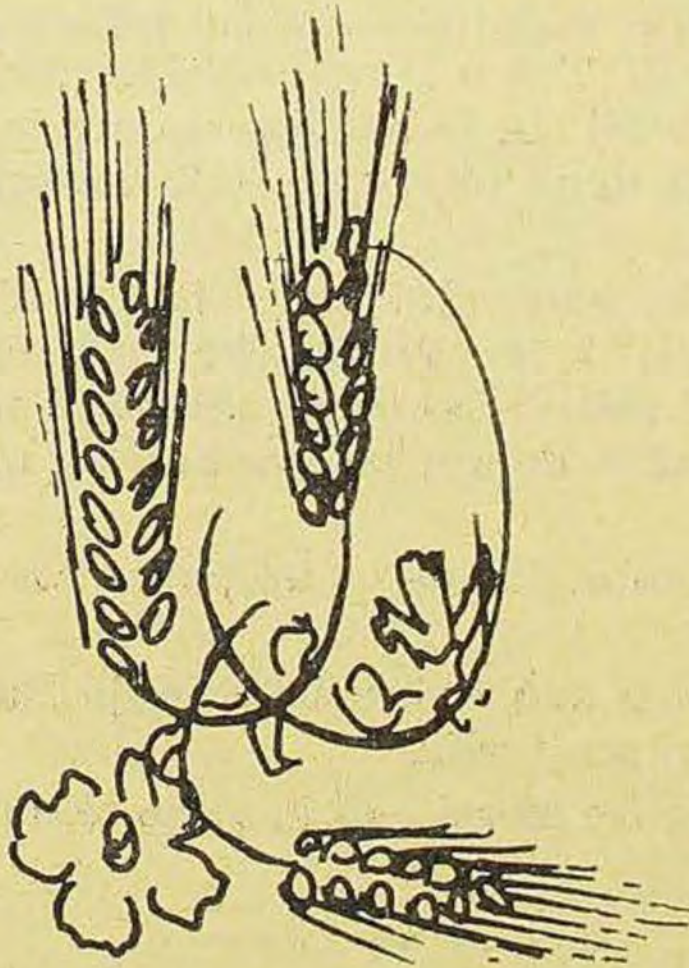
Ante Sekulić
Subotica

Dio bibliografije B. Rajića

- **Betlehem.** Pastirska igra u tri čina. Subotica, 1913.
- **Bunjevčice** — crtice iz života bunjevačkih Hrvata. Izdanje Društva sv. Jeronima — Zagreb, 1936.
- **Muka Isusova.** Gluma iz Isusova života. Izvedeno više puta, ali ostalo u rukopisu.
- **Narodno blago** — Subotica, 1910.
- **Narodno blago,** zbirka narodnih pjesama i poslovice. Svatovske pjesme. Subotica, 1923.
- **Našim šorom.** Pripovijesti iz Subotice. Subotica, 1928.
- **Pridslava.** Pripovijest iz prvih kršćanskih vremena — Subotica, 1910.
- **Slava.** Ep u 24 pjevanja. — Rukopis u Gradskoj biblioteci u Subotici.
- **Stari mirotvorci.** Pripovijest iz prvih kršćanskih vremena. Subotica, 1925.
- **Velika duhovna mana** ili duše hrana... molitvenik Subotica, 1908.

LITERATURA

- Krešimir Bunić: Prilog kulturnoj povijesti bunjevačko-šokačkih Hrvata, Subotica, 1946.
- Petar Pekić: Povijest Hrvata u Vojvodini — Zagreb, 1930.
- Ante Sekulić: Književnost bačkih Hrvata — Zagreb, 1970.

Jedna kasna subotička jesen

(fragmenti)

Ante Sekulić

Nedavno se Evropa zaustavila pred jednom obljetnicom. Prema riječima izvjestilaca bile su tom prilikom održane razne velebne svečanosti: zvonila su zvona po evropskim prijestolnicama, održane su akademije, svečani vojni mimohodi, služene su svečane zadušnice za poginule, pjevale se narodne himne i polagani su vijenci na grobove znanih i neznanih junaka...

Evropa je slavila pedesetu godišnjicu svršetka prvog svjetskog obračuna.

U nas nije bilo takvih proslava.

Ipak — nameće se potreba da osvježimo neke događaje. Svršetak prvog svjetskog rata značio je za Hrvate s naše etničke periferije prekretnicu u njihovu životu.

Bački Hrvati su u tim jesenskim danima, mjeseca studenog 1918 pridonijeli svojim stavovima, raspoloženjima i djelima neobično mnogo u oblikovanju nove države Južnih Slavena.

Već se ljeti 1918. znalo da će te godine završiti prvi krvavi svjetski obračun: njemačka ofanziva na zapadnom bojištu je skršena, a maršal Foch je potiskivao njemačku vojsku iz sjeverne i istočne Francuske. Nijemci su se povlačili prema Rajni, a vojska Antante je u odlučnoj bitci 15. rujna 1918. probila solunski front. Dodajmo: Bugarska je 29. rujna 1918. sklopila primirje, isto je učinila i Turska. U austrougarskoj vojsci je rasulo, a u Mađarskoj je došao na vlast grof Mihajlo Karolyi, koji proglasi nezavisnu Mađarsku i sklopi 6. studenog 1918. primirje u Beogradu. U ime Antante primirje je potpisao Franche d'Esperay. Mađari su se prema odredbama primirja morali povući na demarkacionu crtu: Moriš, Tisa, Horgoš, Subotica, Baja, Pečuj i Barč...

Ne želimo dalje nabrajati činjenice. Povijest ih je zabilježila i otkrit će svima bogatstvo istine koji to žele.

Ali — Hrvati su 29. listopada 1918. prekinuli svaki državni odnos s Austro-Ugarskom. Slovaci se povezuju s Česima, a Rumuni u Banatu i Erdelju upućuju proglas svijetu i traže konačno oslobođenje od Ugarske.

U Bačkoj je pokrenuta akcija za rješenje vjekovnih pitanja. Progonjeni, vjekovima prezreni i zapostavljeni naši ljudi počinju akciju...

Ne, nećemo nikom učiniti nepravdu, ako osvježimo činjenice iz sudbonosnih dana kasne jeseni 1918.

* *

Razmahao se pokret za oslobođenje od Ugarske. »Duša tome pokretu... bijaše župnik Blaž Rajić. On je prisustvovao i historijskoj sjednici u prostorijama Hrvatskog Sabora u Zagrebu 29. oktobra 1918. na kojoj je izrečeno cijepanje od Austro-Ugarske i stvaranje jugoslovenske države.« (Petar Pekić: Povijest Hrvata u Vojvodini; Zagreb, 1930; str. 210.) Kao članovi Narodnog vijeća ostali su u Zagrebu Dr Mirko I. Ivandekić i Dr Stjepan Vojnić Tunić.

Blaško Rajić se vratio u Suboticu i organizovao je 5. studenog 1918. sastanak viđenih ljudi koji su se trebali dogovoriti o akcijama u te dane. Sastanku su prisustvovali Hrvati: Blaško Rajić, Dr Josip Vojnić Hajduk, Dr Josip Prčić, Ilija Kujundžić, Lazar Orčić, Andrija Mazić, Gavro Čović, a od Srba su bili: braća Manojlović, Dr Jovan Petrović, Marko Protić, Dr Rada Miladinović i Bogdan Svirčević.

Zaključak ovoga sastanka je bio da akciju povede bunjevačka Pučka Kasina, a održavnje reda povjereno je narodnoj gardi koja je imala 354 momka skupa sa časnicima. Petar Pekić kaže: »Već 6. novembra su gardisti cirkulirali po ulicama okićeni hrvatskim kokardama« (Ondja, str. 210).

Prihvaćajući povjerenje i odluku spomenutog sastanka organizirala je Pučka Kasina veliki narodni zbor na dan 10. studenog 1918. Zbor se održao na mjestu današnjeg kina »Lifka«, koji je u ono vrijeme bio kavana »Hungaria«.

Prema podacima u listu »Neven« (od 17. studenog 1918.) bilo je na ovom zboru oko 10.000 ljudi. Petar Pekić — pozivajući se na taj podatak — dodaje: «... pod velikom svilenom hrvatskom zastavom koju je skupštini darovao uvaženi rodoljub Veco Vidaković.» (P. Pekić: Povijest Hrvata u Vojvodini, str. 211.)

Uz ovo valja dodati da je hrvatski barjak izradila Mara Malagurski. Na zboru su Bunjevci bili okićeni hrvatskim, a prisutni Srbi srpskim trobojnicama.

Prije ovoga historijskog zbora uzeo je hrvatski omladinac Gavro Čović veliki hrvatski barjak te ga iznio na ulicu u pratnji još devetorice drugih. Treba se u ovom trenutku sjetiti tih imena, omladinaca koji su stajali na kocku sve. Bili su to: Stjepan Vidaković, Lazar Ivandekić, Andrija Mazić, Gavro Čović, Stjepan i Ljudevit Vidaković, Andrija Kujundžić, Geza Perčić, Vinko Orčić, Andrija Čakić i Remija Miljački.

Hrvatski mladići su pronijeli dragi barjak kroz glavne ulice grada i vratili se na zbornu mjesto gdje su slušali riječi Dr Stjepana Matijevića, Šime Milodanovića, a napose zanosne i poticajne riječi Blaška Rajića. Govoreći na ovom zboru Blaško Rajić je doslovce (između ostalog) rekao:

»Neće nas više nitko progoniti zbog naše narodnosti, neće nam nitko više ukidati jezik u javnim uredima, školama i crkvama koje su gradili naši oci!« (Neven, 17. stud. 1918.)

Narodni zbor je donio rezoluciju, a za očuvanje javnoga reda izabrano je bunjevačko srpsko narodno vijeće.

I konačno:

»Hoteći vidljivim znakom pokazati da je mađarski suverenitet u Subotici prestao, pomenuti omladinci ponovo prođu sa hrvatskom zastavom kroz ulice i trgove centra grada te je na očigled mađarskih vojnih i građanskih vlasti izvjesi na tornju gradske vijećnice. Taj dan je svakako jedan od najznamenitijih dana u povijesti bačkih Hrvata.« (P. Pekić: Povijest Hrvata u Vojvodini, str. 213.)

Slijedećeg dana 11. studenog 1918. održana je sjednica gradskog zastupstva. Među odlukama je bila najsimpatičnija ona o uvođenju hrvatskog jezika u pučke škole. Istoga dana izdata je naredba da se na tornju gradske vijećnice izvjesi i srpska zastava. Zanimljivo je k tome dodati Pekićevu napomenu: »Toga dana je hrvatske zastave nestalo i nije se više mogla naći« (Ondje, str. 214).

Događaji se nizali silnom brzinom: 13. studenog 1918. u 18 sati i 30 minuta stigla je u Suboticu srpska vojska. Iz vlaka je izišao potpukovnik Ante Živulović u pratnji dva mlada časnika. Slijedećeg dana je stigla konjica pod zapovjedništvom potpukovnika Nedića, a zapovjedništvo grada povjereno je Vladislavu Krupeževiću, pukovniku.

Promjena uprave grada, promjena u životu naših ljudi, slavlje velikih nada izraženo je 17. studenog 1918.

Toga je dana mnoštvo naših ljudi pošlo na Te Deum u župnu crkvu sv. Roka. Riječ je imao ondje Blaško Rajić koji je u govoru rekao:

»Veliki svijet je uvidio naše muke i uložio sve svoje sile da uništi krivotvorni poziv krepko organiziranih tlačitelja... Mi smo slobodni i trebamo se prihvatiti velikog posla koji nas čeka...« (Prema vlastitim bilješkama u razgovoru s Blaškom Rajićem, svibnja 1949.)

I toga dana narod je pjevao i klicao. Petar Pekić kaže: »Potom bijaše odslužena služba božja na kojoj je muški i ženski zbor otpjevao Tebe Boga hvalimo... i hrvatsku himnu.« (Ondje str. 219.)

* *

Tih dana kasne jeseni 1918. počela je hrvatska obuka u pučkim školama u Subotici od 1—5. razreda. Za rad hrvatske gimnazije pobrinuo se Ivan Vojnić Tunić, u građanskoj školi je Kata Taupert-Sudarević uvela hrvatski jezik...

Tih dana kasne jeseni 1918. g. — pričali su mi stariji — razmahao se društveni život u Subotici... Sloboda, zanos i oduševljenje zahvatili su ljude. Nakon mnogih godina očekivanja, osjećali su naši ljudi blizinu ostvarenja naših ideala.

Ti dani kasne jeseni 1918. već su davno prošli... Prošlo je više od pola stoljeća.

Moji susreti sa Blaškom Rajićem —

NARODNIM BORCEM BAČKIH BUNJEVAČKO-ŠOKAČKIH HRVATA

Bilo je to ugodno i mladalačke živosti bogatog, zlatnim sunčanim zracima obasutog prvog rujanskog dana godine 1906. u vrijeme Austro-Ugarske, pod vladavinom cara i kralja Franje Josipa I. Tada su se gimnazijalci iz raznih mjesta metropole Kaločke-bačke nadbiskupije skupljali u Kaloči (kaljača) varošici i kao pčele obletavali svoju »Alma mater«, zgradu gimnazije, koja je bila pod upravom visoko učenih oo. Isusovaca. U njoj se naime tog dana, i u naredna dva, vršio upis đaka za 1906/7. školsku godinu.

Već, pred ulazom u samu gimn. zgradu susreti starih drugova pri ponovnom viđenju, nakon isteka velikog školskog raspusta, bili su veoma srdačni. Čuli su se tu i tamo otegnuti »seeerbuss« usklici uz snažan stisak ruku veselih školskih drugova, prijatelja, poznanika iz prethodne školske godine. Oni su zatim bučno raspravljali o svojim doživljajima za vrijeme velikog školskog raspusta, kao i o predstojećim školskim problemima: udžbenicima, novim profesorima itd.

Kao đak, novajlija, jedan od deseterice, koji smo se iz svog rodnog mjesta Č. ovaj put odlučili za daljnje školovanje, sa zanimanjem sam pratilo taj novi život oko mene, taj meni još nepoznati, ali svakako zanimljiv uvod u đачki život pri početku nove šk. godine.

Zauzet brigom upisa, kao i mislima, kako ću se snaći u novoj sredini, opazih priličan broj meni sličnih novajlija đaka, do jučerašnjih seoskih bosonogaša, kako sada nespretnim hodom u kožnim cipelama, barem sa 1—2 broja većim (da ih ne bi brzo izrasli), u pratnji jednog od roditelja, teškim koracima su mjerili duge hodnike prostrane gimnazije. Bili su to po govoru sudeći pretežno bački Nijemci—Švabe, koji su upotrebom svoga maternjeg jezika potvrdili prisutnost više jezične dimenzijalnosti u svim, pa i u ovom području Ugarske.

Ali prijatno iznenađen jednom na ulici ispred samog ulaza u gimnazijsku zgradu opazih grupicu iz koje mi je na moju neopisivu radost dopirao govor na jeziku meni najljepšim i najmilijem na svijetu, na jeziku moje dobre nane, od koje sam se prvi put udaljen od rodit. doma pri odlasku u tuđi svijet, u novi đачki život, prije dan-dva sa bolnim srcem rastao. Usred grupe opkoljen stajao je svećenik »mladi gospodin«, visokog rasta, opaljenog lica i živo je tumačio nešto. Okolina ga je vidnim uživanjem slušala i svaku mu riječ, — rekao bih — kao žedna, užarena zemlja spasonosnu blagu kišu sa žudnjom gutala.

Kako sam to ubrzo doznao, bila je to naša draga Šokadija iz Santova (Hercegsanto) sa njihovim kapelanom, po narodnom: »mladim gospodinom« Subotičaninom, Blaškom Rajićem, koji je dopratio svoje bivše ministrante (i njihove pratioce, roditelje) da bi im bio pri ruci kod ostvarivanja životne odluke: »ići dalje na škole«, mjesto da se na selu vežu za motiku i plug.

Pa baš kada naša »lipa rič« nije spadala u sektor »gospockog divana«, kada od mnogih službenih i neslužbenih uskogrudnih lica, pa i od samog društva nije bila smatrana ravnopravnom i poželjnom, ali je evo i u ovoj tuđini (gdje žive doduše batinjanjem otuđeni Slaveni) mogla doći da se pročuje, moje srce je neopisivo veselije počelo da lupa. A kako da ne? Ta osećao sam tada neočekivano prisutnost moje mile nane, najmilije osobe na svijetu, od koje me je žudnja za naukom neumitno rastavila. Da, pred očima i u mislima pojavila mi se moja dobra mama, koja me naučila ljubiti sve ono, što nam je sveto: Bog, rod, jezik i sve, što nam služi za diku i čast, sve što je pravedno i pošteno. Slijedstveno: svojega se ne odreći, ne stiditi se, a tuđe na osnovu pravde, jednakosti i ljudske solidarnosti rigorozno poštovati.

I nije bilo te sile koja bi me mogla zadržati da ne poletim svome jatuu, svojoj braći i po krvi i po jeziku. Odvažno pristupih bratskoj grupi i javih se sa našim narodnim bunjevačko-šokačko-hrvatskim pozdravom: »Hvaljen Isus!« Svi se čudno okrenu prema meni, ne sluteći razlog moje odvažnosti, te mi odvrata: »Uvik hvaljen bio!« — »A, otkud je ovaj naš mali pobro?« — upita me svojim dubokim, stentorskim glasom »mladi gospodin«.

I kada sam rekao odakle sam i ko sam, »mladi gospodin« će i opet: »E, pa živ i zdrav bio! Vidi se da si kuražan, a i glava ti nije mala, moći će u nju stati dosta nauke. A tribamo učenih ljudi!«

Iako nisam bio tada još potpuno svijestan od kolike su važnosti za moj kasniji život ove riječi pri prvom susretu, tada još neslućenog narodnog borca Blaška Rajića, one su svakako stimulatивно djelovale na moju kasniju nac. kulturnu i rodoljubivu djelatnost.

Tada bijaše moj prvi kontakt, prvi susret đaka u 12. godini pri upisu u I. razr. gimnazije u Kaloči sa našim velikim rodoljubom, kasnije narodnim vođom, borcem za naša narodna prava, za nacionalni opstanak bunjevačko-šokačkih Hrvata, sa Blaškom Rajićem. Ujedno mi se tada pružila prilika da se prvi put susretnem i sa drugovima, braćom Šokcima (Marinom Desečarem, Barišom Tomaševim iz Santova, Stipom Azaševac iz Bača itd.) sa kojima sam mogao po koji put, makar kradom, da se osladim i uživam u ljepoti dragog mi maternjeg jezika.

I prolazile su godine. Moji daljnji susreti sa Blaškom Rajićem (p. B.) razvijali su se preko štampe, preko »Naših Novina«, čiji je on bio urednik, ili glavni suradnik. Kao gimnazijalac kada sam došao kući, za vrijeme velikog školskog raspusta, imao sam priliku da kod moga dida Ivana, »općinskog i školskog sinatora«, pa zatim i »eškut«-a (zakletnik) nađem ne samo naš obljubljeni kalendar: »Subotičku Danicu«, nego i po koji »Neven«, pa i tjednik »Naše Novine«, koje mi je dida radi očuvanja po 25 bro-

jeva debelim koncem uvezao (sašio) koje djelomično i danas posjedujem, pa sam bio iz njih upoznat i sa našim gorućim nacionalnim problemima.

Tako n. pr. i dan-danas imam i mogu i da citiram članak B. Rajića: »Narodnost« (»Naše Novine« br. 31. od 30. srpnja 1911. str. 1) u kojem on veli: »Šta su narodnosti? To su oni razni narodi koji se nalaze u jednoj državi, a nemaju svoj posebni narodni ustav i upravu. Takove narodnosti jesu u Ugarskoj: — citiram doslovno članak — Rumunji, Hrvati — Bunjevci, Srbi, Slovaci, Rusi, Nijemci i još mnogi drugi«.

Dakle, što sam i sam i inače već znao, mi Iliri-Dalmate-Bunjevci i Šokci zapravo smo Hrvati. A to je važno i nužno bilo istaći baš onda, kada smo od vlasti u Ugarskoj strpavani u bezimene i inferiorne »Egyebek« (tj. razne kojekakve nacije), etničke grupice, koje nemaju svoju prošlost, svoju kulturu, čak ni jezik, jer prema subotičkom profesoru Antalu Farkaš, bunjevački kao paorski jezik »nema više od 300 riječi,« (Enciklopedija Jugoslavije. Zagreb, 1956. str. 307.)

Zatim B. Rajić u nastavku svog članka izlaže da drž. vlast nastoji što većma, mnogoput i oštrim sredstvima sjediniti građane svoje, razne narodnosti, pošto poto stopiti ih u jedan »narod«. »To su — veli — šovinisti, preteranci«. — Navodi kao primjer Prusku državnu vlast, koja nastoji Poznanske Poljake pretvoriti u Nijemce. Suprot tome navodi slučaj Švicarske, gdje sve tri nacije: i Francuzi i Nijemci i Talijani imaju svoju potpunu ravnopravnost i slobodu.

Podvlači stanovnište kršćanstva, koje se ne temelji na šaki jačega, niti na sebičnoj ljubavi svojega, nego na zakonu prirode: »svakom svoje« i zakonu ljubavi: »Što ne bi rad da drugi tebi čini, nemoj ni ti činiti drugome«.

»Zakon prirode i zakon Božji — veli dalje — ujedno jest: Ne ukradi! — ni jezik, ni običaje, ni ostalo što narodnost razlikuje od drugih«.

»Zato narodnost, koja se bori za jezik i za opstanak svoj, vrši zakon prirode, oslanja se na zakon Božji, protivi se zakonu jačega. Zato i narod, koji živiti hoće, mora se jačati, prvo sačuvati svoje svetinje, običaje, vrline i imovinu. Narod bez narodnog osjećaja jest tijelo bez kostiju«. I na kraju sa poslovicom »Svoje ne daj, a tuđe ne diraj!« završava Blaško Rajić svoj članak, koji je zbog svoje ispravnosti, u meni kao mladom gimnazijalcu silan utisak ostavio, (jer kao što narodna poslovice veli: »Što je pravo i Bogu je drago!«)

I sasvim je prirodno da su se i u »Nevenu« i u »Našim Novinama« rodoljubi svim dozvoljenim sredstvima borili za očuvanje naših narodnih prava, u prvom redu u školi kao i u crkvi. Zato se učestano i upućuje poziv: »Bunjevci i Šokci! Zahtijevajte da nam djeca barem čitati, pisati, računati uče na materinim jeziku, a vjeronauk svakako bunjevački i šokački da bude. Zahtijevajte da Vam svećenici i učitelji znadu bunjevački, jer drugčije neće znati djecu učiti. — Zahtijevajte Vaša prava. Smijete i morate ta prava želiti, braniti, jer to sam Bog zapovjeda i državni zakoni propisuju! Borite se za škole! Od škola mnogo zavisi. Nemojte zaostati u znanju i vještini, jer će Vas drugi pogaziti. — Ne bojte se nikoga, jer bunjevački se mora učiti u školama i po naravnom i Božjem pravu i po državnim zakonima! (»Naše Novine« God. V. br. 42. od 15. X 1911. str. 3.)

Dakako da se ti i takvi članci nisu sviđali protivničkoj strani: šovinstima, koji su naše rodoljube, naše borce za narodna prava kao »panslavene« za izdajnike države, za »Jude« nazivali, mrzili i nemilo ih proganjali.

No, borba za nacionalni opstanak, za narodni preporod, za očuvanje narodnih prava bunjevačko-šokačkih Hrvata i po Božjem i po ljudskom zakonu bila je vrlo oštra. Mi, koji smo posmatrali, koji smo pratili tu borbu pri susretima sa našim nesebičnim, neumornim, požrtvovnim i zaslužnim rodoljubima, počevši od biskupa Ivana Antunovića, Mije Mandića, Ambrozije Šarčevića, Paje Kujundžića i njegove braće Nikole i Ilije, Ivana Petreša, Ante Evetovića (Miroljuba), Ivana Palića, Lajče Budanovića pa evo i našeg veoma istaknutog Blaška Rajića i drugih, nismo mogli biti ravnodušni u toj životnoj borbi: biti ili ne biti. Da, nismo mogli biti indolentni za sudbinu naše budućnosti, mi koji smo imali iskre ljubavi prema majci, prema Rodu svome. Pa i svaki objektivan i pravedan individuum, pripadao on ma kojoj naciji, bio on ma koje boje ili ma kojeg etničkog pogleda na svijet, morao bi se ravnati principom: »Što ne želim sebi, neću činiti to ni drugome!«

Tako su ovi duhovni susreti sa bivšim santovačkim kapelanom, s kojim sam se g. 1906. pred kaločkom gimnazijom bio kao mali đak prvi put susreo — a da to tada nisam ni slutiti mogao, da ću postati pitomac — veoma pozitivno djelovali, korisno utjecali i na mene, pa sam ja u našem Blašku Rajiću, tada već župnika sv. Roke u Subotici, gledao svog nacionalnog učitelja i uzor rodoljuba, našeg istaknutog i požrtvovanog narodnog borca.

Treći moj značajniji susret sa Blaškom Rajićem razvijao se preko mog dragog druga i prijatelja, rano preminulog vrlog rodoljuba, Josipa Mukića, Subočanina, koji kada je prešao iz subotičke u kaločku gimnaziju (u VII. razred godine 1912.) i sjemenište, imao sam prilike preko njega da više saznam o našem »patru«, kako ga je moj drug Joso nazivao. Od mog prijatelja Jose sam doznao i za prilike, koje su tada vladale u bunjevačkoj metropoli, u Subotici. Preko njega sam dolazio i do naše štampe, do našeg »Nevena« i »Subotičkih Novina«, kao i do informacija, koje su donosile redovno iz Subotice sestre mu: Kata, seka Janja Prčić i Manda Kujundžić, tri »rednjače«, svijesne bunjevačke Hrvatice. Preko njih smo bili obaviještavani o agresivnim asimilacionim nastojanjima subotičkih ugarskih ultranacionalista i šovinista, koji ne samo da nisu htjeli priznati i po mađarskom zakonu priznato pravo učenja manjinskog, maternjeg jezika, nego čak ni vjeronauk nisu htjeli bunjevačko-hrvatski da predaju u ponekoj subotičkoj osnovnoj školi, samo da bi se ubrzalo utapanje bunjevačkih Hrvata u Mađare, u državotvorni element.

Doznali smo i za pokret osnivanja »Prve šk. zadruge u Subotici«, kojem je na čelu stajao veoma zaslužni i istaknuti rodoljub, školski općinar, pokretač »Subotičke Danice« i naš župnik u Subotici, Pajo Kujundžić. Molba sa 1.400 potpisa da se odobre pravila te »Prve šk. zadruge u Subotici« bila je odbijena (travnja 1914.). A prvi svjetski rat (1914—1918.) još je samo pogoršao stanje: mjesto priznanja nacionalnih prava, doneo je sumnjičenja i proganjanja naših rodoljuba i narodnih vođa.

Tako mi je jednom, početkom god. 1915. pričao u Kaloči moj drug Joso: »Bila je premetačina kod našeg »Patra« (Bl. Rajića). Optužen je da daje signale Srbima sa tornja svoje župne crkve sv. Roke. Prijavio ga je apotekar, neprijatelj mu iz komšiluka. Međutim, istragom je utvrđeno, da je stakleno prozorče na zvoniku pokretano od povjetarca davalo pri mjeseci odbjesak, a koji i inače nije mogao dopirati čak do Srbije«.

Doznao sam dalje da naš »pater« i narodni borac ni u najtežim časovima nije gubio nadu u konačnu pobjedu saveznika i neminovni raspad Austro-Ugarske i u ostvarenje jedne južnoslovenske države, kojoj bi pripadala Bačka i Subotica. To je on i doživio, no nije i Pajo Kujundžić, koji se odselio na počinak svojoj vječnoj kući 10. X 1915.

Opis historijske i vrlo značajne poslijeratne uloge borca bačkih Hrvata, Blaška Rajića bio bi toliko obilan da iziskuje veoma opširan prikaz sa više stotina strana. Ostat ću zato i dalje pri svojoj temi o mome susretu sa našim zaslužnim velikanom.

Pored iznetih posrednih susreta imao sam i neposrednih, korespondencionalnih ili par ličnih susreta, obavljenih više iz kurtoazije.

Poslije raspada Austro-Ugarske i pripojenja Bačke oslobođenoj i ujedinjenoj novoj Državi S. H. S. nakon moje duže bolesti zbog koje sam u to vrijeme morao prekinuti i studije, mogao sam konačno god. 1919. zaposliti se u svome rodnom mjestu kao prosvjetni radnik. Kao neiskusni, a baš pri osnivanju Bunjevačke čitaonice u rodnom mjestu Čonoplji, naročito što se tiče sastava društvenih pravila, upućen sam bio obratiti se našem neumornom narodnom učitelju Blašku Rajiću. A on je i pored silnog rada kojim je bio veoma okupiran, svesrdno udovoljio mojoj molbi. Poslao mi je radi orijentacije jedan uzorak pravila (Kat. kruga u Subotici) i par knjiga (i pozor. komad »Betlehem«), što mi je u tadašnjem jezičnom preokretu i nestašici štampanih stvari na našem jeziku veoma dobro došlo. Od srca sam mu bio za to zadužen i zahvalan.

Dakako da sam i dalje pratio njegov prosvj. kulturni rad i nastojanje da se naš bunjevački-šokački živalj, koji je pod tuđinskom upravom baš u tom pogledu mnogo zaostao, adekvatno ostalim favoriziranijim unaprijedi pa i nacionalno osvijesti. On je i zbog stečenih zasluga i sposobnosti — iako uvijek skroman župnik — ne samo na političkom polju kao narodni zastupnik i kao narodni borac bačkih Hrvata bio uvažen i popularan, nego je i u crkvenoj hierarhiji bio visoko cijenjen, priznat i visokim položajem počašćen. Pa, kada je dobio položaj apostolskog protonotara i generalnog vikara Bačke apostolske administrature, dakako da sam i sam smatrao za svoju dužnost, da mu na toj visokoj časti i odlikovanju radosno i ja uputim svoju srdačnu čestitku.

I bez da sam se tome i nadati smio, doživio sam ugodnu prijatnost. Iako prezauzet silnim, odgovornošću punim, crkvenim, političkim i kulturnim radom i brigama, naš slavljenik, Monsinjur Blaško Rajić kao pravi narodnjak i veliki rodoljub uz veliki aktivitet pokazuje da je dobar i psiholog. On pažnju uzvraća još izrazitijom pažnjom, jer mu je cilj ne samo udovoljiti kulturnoj i društvenoj obavezi, nego da me kao mladog prosv. kulturnog radnika i rodoljuba još više podstiče i priveže k plemenitoj ro-

doljubivoj djelatnosti. Njega ne sprečava trud od silnog rada, niti smatra za neko poniženje da meni kao mladom seoskom ravnatelju, učitelju uputi jedno zaista izuzetno lijepo sastavljeno pozdravno i zahvalno pismo, koje kao dragulj i biser čuvam i njime se počašćen i nezasluženo odlikovan od srca ponosim. Ono me kao i poučan primjer pažnje još više podstiče i na intenzivniji rodoljubivi rad za prosvjetno-kulturni napredak i nacionalnu svijest svoga pod tuđinskom upravom u tom pogledu zaostalog naroda.

A to meni tako dragocjeno pismo vjerno prepisano glasi:

Dragi Gospodine Direktore!

Iako se ne osvrćem na pozdrave i na čestitanja, Vaš pozdrav i Vaša čestitka ipak me je vrlo obradovala.

Vi znate zašto. I zato jer mnogo polažem na to što ste mi Vi prijatelj, a i zato jer nas mnoge i mnoge niti vežu duševno zajedno. Mi jedno mislimo, jedno hoćemo. Zato se radujem Vašem čestitanju, time je i Vaš put nekako potvrđen i odobren.

Hvala Vam na dobrim željama. Bog živi!

Subotica, sv. Roko, 7. VII 1925.

Uz bratski pozdrav:

Blaško Rajić s. r.
župnik

Kolika duševna veličina, poniznost, skromnost i pažnja prema svojim mladim privrženicima je prisutna u tim od srca k srcu upućenim redcima! Koliko njih ne raspolažu tim vrlinama, kada iz proste nepredusretljivosti ne udostoje se pažnju pažnjom vratiti?

Ali da pređem na zadnji spomena vrijedni i to osobni susret sa monsinjorom Blaškom Rajićem, zatočnikom zbog borbe za slobodu i nacionalni opstanak na smrt osuđenog svoga Roda.

Naime, kada je za vrijeme okupacije godine 1941. poslije pretrpljenog kundačenja bio od okupatora zatočen u budimskom franjevačkom samostanu, njegovi vjernici iz Subotice često su ga posjećivali. Kada sam doznao za to, a dala mi se prilika i sam sam uzeo slobodu da posjetim uglednog zatočenika. I 30. rujna 1942. godine javim se na vratima franjevačkog samostana u Budimu, te zatražim dozvolu da mogu posjetiti zatočenog monsinjora Blaška Rajića. Na moje me malo iznenađenje jedan mladi gospodin, za koga sam doznao da je detektiv, valjda da bi vlast popravila prvobitni grubi postupak vojnika, ne samo da me učtivo primio, kada sam izrazio želju da bih volio posjetiti monsinjora Blaška Rajića, nego bez ikakve procedure, bez legitimisanja i slično, uslužno odveo do same sobe (celle) u kojoj se monsinjor nalazio. Mladi detektiv se udaljio i ostavio nas same.

Nakon srdačnog pozdrava i otpozdrava ponuđen sam stolicom i na moj upit kako mu je, monsinjor mi odgovori da nakon što su vidne povrede od kundačenja na licu mu prošle, na postupak u samom zatočenju ne može da se požali. Na moj upit čime se zanima, saopćio mi da je u samostanskoj biblioteci naišao na podatke na osnovu kojih sastavlja epsku »Slavu« u 24 pjevanja i ističe važnu ulogu Slavenstva u Podunavlju te u Panonskom bazenu, koja je bila vidna i vodeća i u prošlosti, pa će naš živalj sputavan u svojoj slobodi, pravima i ravnopravnosti u buduće doći ipak do svoje slobode i svojih prava. Njegov optimizam je rastao kada je u svome zato-

čeništvu baš tih dana saznao da su Rusi zauzeli Odessu, odnosno vratili je od agresivne Hitlerove vojske.

Istakao mi je da i pored snažnog pritiska odnarođivanja velika je prisutnost i svijest našeg živilja u samoj okolini Budimpešte. Za potvrdu toga ističe da kada je biskup L. Budanović bio u zatočenju također u Budimpešti, naš slavenski živalj iz okoline toliko ga je brojno i upadljivo posjećivao, da je državna vlast našla za potrebno premjestiti ga u Matra-Vereély, gdje postoji također franjevački samostan.

Bolilo ga je nasilno odrođavanje svoga ljubljenoga Roda. Zato se stalno borio za njegovu slobodu, za njegov opstanak, pa zato je morao doći u zatočeništvo. Ali izrazio je i svoje čvrsto uvjerenje u skori povratak među svoje u Subotici, i da će doći i do oslobođenja od okupacije.

Na kraju, nakon što sam dobio i autogram za uspomenu i sjećanje na taj naš susret, oprostismo se. Monsinjur uzevši me ispod ruke ispratio me je do samog izlaza samostana. Tu se još jednom srdačno pozdravismo sa željom za skori povratak među svoje u Suboticu i sa nadom za oslobođenje, za pravdu, za ravnopravnost i u ljepšu budućnost, kao za naš narod, tako i uopće za sve narode kojima su uskraćivana prava.

Kod rastanka sa monsinjorem nisam vidio čuvara detektiva. Čudio sam se odsutnosti njegovoj, no razumio sam takav postupak kada sam doznao da ga je mađarska državna vlast već za Uskrs 1943. pustila kući da opet preuzme svoju župu, da provede veliki blagdan među svojim vjernicima. Da li je veoma učestana, stalna posjeta i tako očitovana silna ljubav njegovih subotičkih vjernika, kao i veliki broj štovatelja posjetilaca nagnala vlast da svoga zatočenika, skromnoga duhovnog pastira, pusti kući među svoje stado. Možda; — no, svakako je upadljivo bilo i to, da su vjernici, doznajući za njegov povratak, jatomice danima nestrpljivo čekali budimpeštanski vlak na subotičkoj željezničkoj stanici.

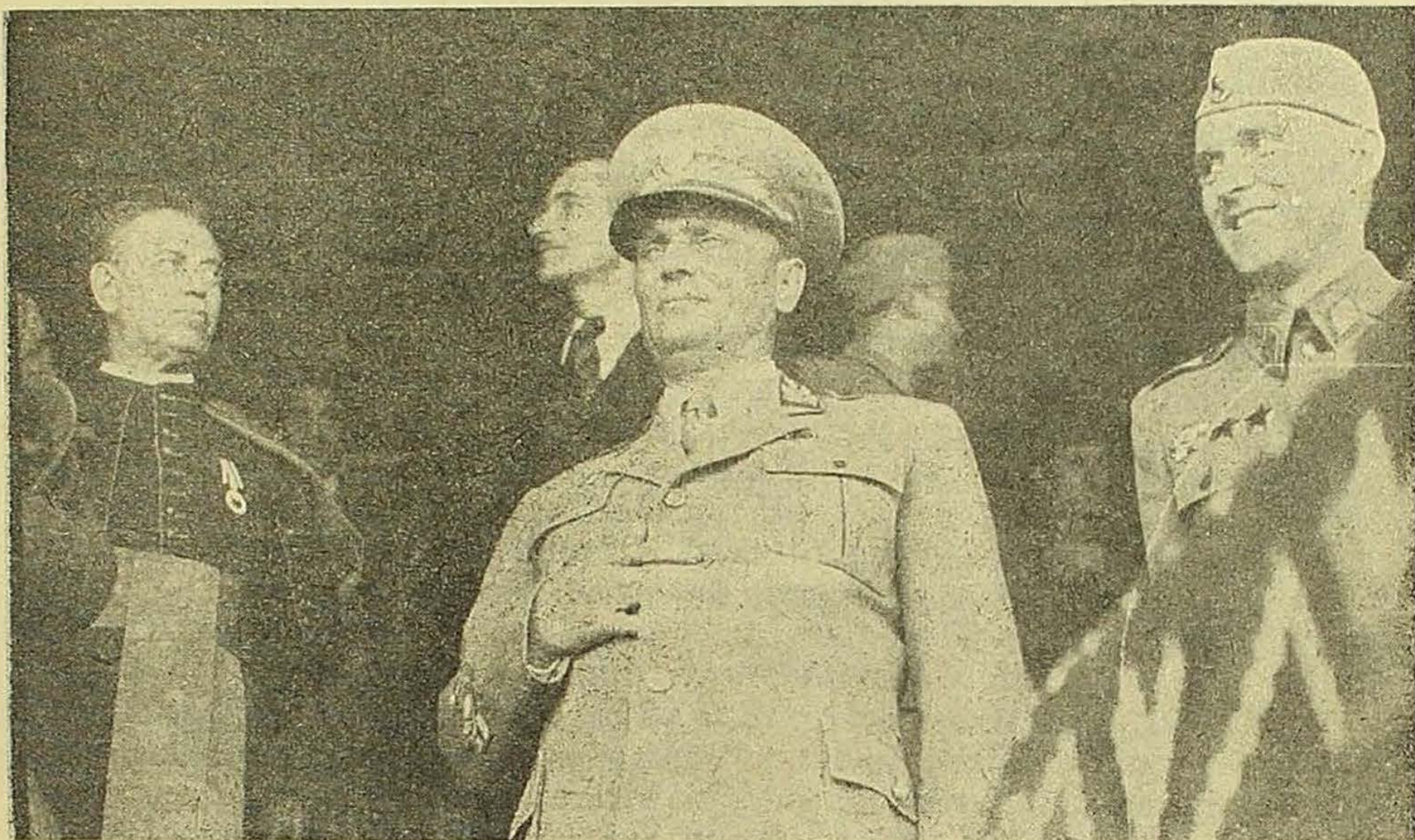
I bijaše dočekan svečano u srcima svojih štovatelja iako na oko skromno, ali sa puno ljubavi i odanosti, kako to pripada jednom duhovnom pastiru i velikom rodoljubu, te narodnom borcu. Sa dostojanstvenošću, impozantno je bio ispraćen bolnim srcem na svoj vječni počinak. (5. siječnja 1951. godine).

Iznio sam par mojih skromnih susreta sa našim velikanom, mnogo zaslužnim narodnim borcem monsinjorem Blaškom Rajićem da bi se sve-tao lik tog velikog sina bunjevačko-hrvatskog roda u što više aspekata mogao prikazati.

Njegova je neumorna djelatnost i kao sakupljača narodnog blaga (pjesama), i kao pisca pripovijesti iz bunjevačkog narodnog života i kao borca za kulturni napredak i za slobodu, prava i ravnopravnost svoga naroda pa i svih nacija. Služi nam za primjer kako treba stvarati, sebe žrtvovati, uz svoje i tuđe poštivati i služiti općem dobru da bi zavladao opće zadovoljstvo, mir, ljubav, i sreća svima ljudima i narodima širom svijeta. Hvala mu!

Ilija Džinić
Sombor

Maršal Tito i Blaško Rajić

U nedjelju 15. jula 1945. godine XVI vojvodanska divizija proslavila je u Subotici dvogodišnjicu osnivanja.

Na svečanostima na subotičkom sportskom stadionu prisustvovali su vrhovni komandant Jugoslovenske armije maršal Tito i Blaško Rajić, tada župnik crkve sv. Roka.

Blaško Rajić je poslije povratka iz internacije surađivao sa narodno-oslobodilačkim pokretom u Subotici. U njegovom župnom stanu održan je sastanak Narodno-oslobodilačkog odbora.

1944. godine na sastanku predstavnika narodno-oslobodilačkog pokreta u Subotici izabran je za predsjednika gradskog Narodno-oslobodilačkog odbora. Poslije je bio član Okružnog odbora i član Izvršnog vijeća AP Vojvodine u Novom Sadu.

Nova žutica

U Subotici je živio sve doskora čiča Bolto Kovačev. Sva ga je varoš poznavala, svi su ga poštivali i ljubili. Dobričina je to bio. On se nije nikada ni na koga rasrdio. Al ne bi bilo dobro da se on na koga rasrdio. Teško onome, ko bi pao njemu u šake!

Č'a Bolto je odrastao na subotičkoj plodnoj ravnici. Za svoje mladosti znao je on umiriti najbismijega vola i najgoropadnijega ždripca. Ta je goropad tribala samo jedamput prići kroz njegove šake. Drugi put, kad on drekne, ždribac stane ko svet, a vo trči kolima bez obzira, pa sam tura glavu u jaram.

Kad donesu na salaš dvojku vina, to Bolto sam skida s kola.

Džak od četiri vike, što priteže do sto kila, č'a Bolto diže zubima ko drugi čovik kesu duvana.

Zato je Bog dao njemu blagu ćud. Jer da je uz svoju jakost bio i žestok, bilo bi mnogo puta trista jada od onih, na koje se on razljutio.

Č'a Bolto je bio gazda čovik. U kasnije doba je došao sa salaša u »varoš«, pa je u Božjem miru živio sa svojom virnom drugom.

To prija 40 do 50 godina izašla je na modu »žutica« opaklija. I č'a Bolto je nabavio jednu. Lipu, alvatnu, dugačku žuticu.

Kad ju je zaogrnuo prvi put na »Materice«, a ona se bere, brate, kao kakva japonska. Miriši novinom. Pramenje vune u nje bilo ko snig, mekano ko kumaša, a kvrdžava, rode, ko kiriško pruće. Priko ramena se obisilo na leđa »jagnje«, »kožica«, crna ogrlica. Rep i nožice jagnjeće vise do pojasa, a sitna vuna crni se ko čađa. Pod vratom jaka punka s pletenim pucetom.

Č'a Bolto se pogleda. Opipa žuticu. Okrene se nadesno, nalivo. Žutica se sve na talase mrska.

Zakopča punku pod vratom, šepicu natakne na glavu, okrene se ženi pa reče: »Babo, sad idem malo u goste čestitati Materice. Do večere ću doći. Zbogom!«

»Zbogom pošo!« reče ona pa ga isprati do avlijskih vrata. Stala na vrataca pa ga prati okom, sve dok nije skrenio za ćoš. Tada uđe čekati male goste, što kupe »materice«.

Č'a Bolto je u gostima. Svit se razgovara i pijucka. Kad se smrklo, malo se i večeralo.

Č'a Bolto j najvolio kod kuće večerati. Tu je on znao smazat i po jagnjeta i po somunčića kruva. Večeras je bio mili gost, pa se nije 'tio ni tu nečkati.

Posli večere se još malo divanilo. Jedared, oko sedam sati, đipi č'a Bolto:

»Dajte moju opakliju, idem kući!«

»Ta, ostaj još malo, nije tako kasno!«

»Ajak! Moram kući. Obeć'o sam babi, da ne ću dugo ostati.«

S otim zaogrne opakliju. Srce mu zaleprša od dragosti. Zakopča opet punku. Rukuju se, pa zbogom! Domaćin ga isprati. Na kapiji domaćin ostane, a č'a Bolto ode u mrak.

Kad je bio na po puta, skrene za jednu ćošu. Tu skoće prid njega dvojica, spopanu s dvi strane za opakliju pa dreknu:

»Daj opakliju!«

Ali jaka punka pod vratom! Ne kida se, ne otkopčava se.

Č'a Bolto mirno reče:

»Manite se, dico, lakardije! Već pustite vi mene kući!«

Ali oni povuc opakliju.

»Kad ti ne daš, mi ćemo oteti!«

Č'a Bolto vidi, da tu nema šale. Spopane ova dva »pretelja« oko pojasa, pa s njima pod pozuhu: jednoga pod jedno, a drugoga pod drugo, pa hajd kući. Oni se stali kobacati i rukama mahati. Č'a Bolto ih istom pritisne, a oni jeknu, pa se mane kobacanja. Malo posli opet se koprcnu:

»Pustite nas!«

»Ajak! Odnet ću vas svojoj kući?!«

Oni će se otimati. Č'a Bolto ih laktovima pritisne pod pazuhu, a prstima ušika za kike, pa im istom bučne glave. Kako se oni praćaknu, a č'a Bolto glave: buc, buc!

Napokon stiže kući. Lupi nogom malo o vrata. Istrče žena.

»Otvori, babo! Nosim ti gostiju!«

Žena otvori, ali u mraku ne vidi ništa. Gosti pod opaklijom.

»Pa gdi su gosti?« pita.

»Ta evo ih, vesela im majka! Evo ih pod žuticom!«

S tim udu u sobu. Žena zapali sviću, a č'a Bolto turi astal do duvara. »Goste« posidne na klupu, a on od vrata do njih, da ne bi klisnuli pa iščistili.

»Daj, ženo, večeru!«

Žena donese večeru i vina. Č'a Bolto nudi »goste«:

»Pijte, dico! Danas su Materice. Jite i pijte!«

»Gosti« ne smidu ni okusiti. Još i sad ih bridi glava, a rebra se još nisu ponamišićala — tako ih je prignjavio č'a Bolto.

»Ta jite! Što ste se snuždili ko žalosne vrbe?«

Jidu oni, piju, al' ih zebe oko srca. »Šta će sad biti?« — misle žalosni.

Kad su večerali »gosti«, side ko osuđeni. Čekaju rič č'a Boltinu ko ovca noža.

»No sad recite: hvala Bogu, kad ste večerali. A recite: hvala Bogu i zato, što sam ja č'a Bolto Kovačev. Ja još nikad nisam čovika udario. Ni vas ne ću. Sad id'te kući, pa više ni pomisliti na tuđu žuticu!«

Oni se pokunje pa odu bez traga...

Blaško Rajić
Subotica

ANDEO U ZVUKU ANGELUSA

*Mirisom svježih raspolovljenih lubenica
opipaju u kasnom ljetu pokošene trave
i korak sporo za suncem korača
gdje već se odmaraju podnevne sjene*

*Na dlanovima nepreglednih livada
sustalo kasno nasmijano Ljeto
bujnosvijetle kose
u kojoj još se bezbrojni cvrčci kriju*

*Koraci s Ljetom kreću
u modru
i nasmijanu sinfoniju veću
od krugova dalekih zrenika*

*Zaostalo je kliktavo Srce
zbog nemoći da Osmijehu svome
slavoluk staklen podigne
kad nad svim rasuti zvukovi
podnevnog Angelusa lebde
i osunčanu predjesensku sjetu siju
kroz koju nevidljiv Anđeo leti
i na dlanove zelene slijeće*

*U Sjećanju osamljeni Putnik osluškuje
nekadašnje majčine riječi:*

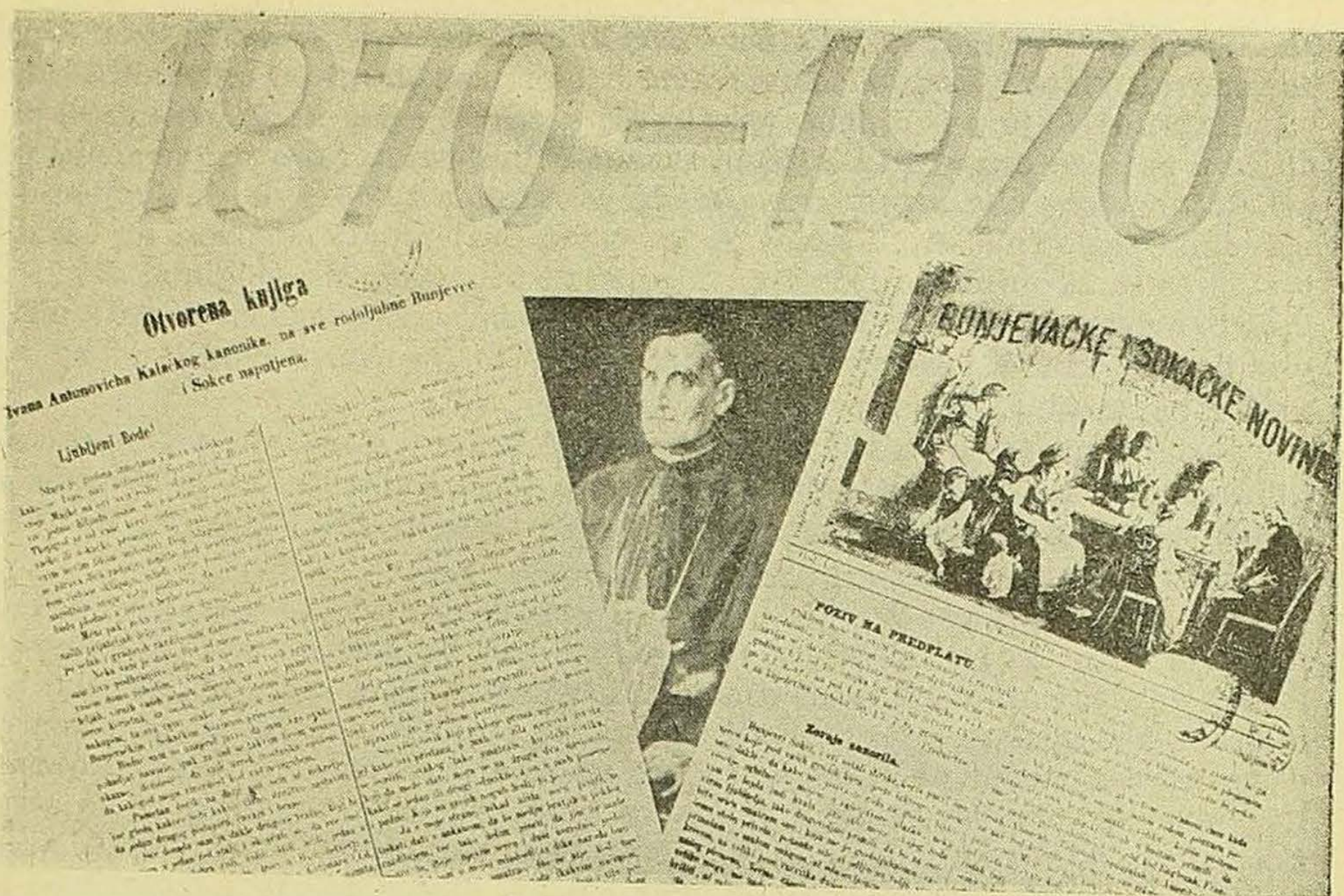
— Radosna

Marijo budi!

*I on dalje kreće plaštem sunca ogrnut
s vapajem tihim u duši
pozdravljajući kasno Ljeto
i sve cvrčke u bujnoj njegovoj kosi
žalostan što su zvuci zvona
u modrini nestali
iščezli u Svjetlu*

*Tad odjednom u slutnji i svjetlosti
praćen Anđelom vidio je Putnik sebe
i začas korake svoje Duše
u nepoznatoj Vječnosti*

Ton Smerdel
Zagreb

100 GODINA

**BUNJEVAČKIH I ŠOKAČKIH NOVINA
IVANA ANTUNOVIĆA**

(1870—1970)

Poslije austro-ugarske nagodbe god. 1867. izglasani su mnogi zakoni, po kojima je uveden mir i red u zemlji. Kako je pak većina stanovništva u bivšoj Ugarskoj pripadala narodnim manjinama, god. 1868 donesen je zak. čl. ČXXVIII, pa su im priznata i osigurana sva prava na sudu, u upravi, u školi. Iako je ovaj zakon ostao samo pisano slovo, jer ga vlasti nisu izvršivale, ipak se u narodnim manjinama budila nada, da će im svanuti zora ljepše budućnosti. Kod Srba vode glavnu riječ Dr. Svetozar Miletić i Dr. Mihajlo Polit, kod Rumunja Močojnje. Kod nas je Bunjevaca Ivan Antunović bio prvi, koji je zapalio luč narodnog prosvjećivanja i razvio barjak napretka i blagostanja. On je dakle na zakonu osiguranih prava odmah pomišljao, da izda za Bunjevce i Šokce novine i tako svome rodu, koji je bio u prosvjetnom pogledu napušten i zanemaren, pruži prvu duševnu hranu. U nadi, da će za ovu uzvišenu zadaću naći dosta saradnika, on dođe u Suboticu i sazove najuglednije ličnosti u župski dvor Sv. Terezije. Na ovom su sastanku bili prisutni: Ivan Probojčević, prepozit i župnik

kao domaćin, Boza Šarčević, Bariša Prčić, Filo Probojčević, Mate, Lajčo i Stipan Antunović, Vince i Franjo Zomborčević i još mnogi drugi od uglednih Bunjevaca. Antunović je prisutnima razložio cilj sastanka i pozvao ih, da mu se pridruže u radu za prosvjetu i duševni razvitak Bunjevaca. No ovaj plemeniti poziv Antunovićev nije našao odziva među prisutnima i odbili su, da sudjeluju u narodnim poslovima. Antunovića je iznenadio ovaj njihov odgovor, pa rekavši im, da će za ovo njihovo izdajstvo odgovarati pred Bogom i ljudima, obrati se Bozi Šarčeviću i reče: — Ajde Bozo, mi smo naše svršili i nemamo ovdje ništa više da tražimo. — (»Neven«, god. 1898, str. 132.) Na prvom dakle koraku nastupile su već poteškoće.

Ovaj neuspjeh u Subotici nije odvratio Antunovića; da izda novine za svoj ljubljani rod. Na Veliku Gospu, 15. kolovoza 1869. god. razaslao je »Poziv« na Bunjevce i Šokce, kojim javlja, da će izdavati »Bunjevačke i Šokačke Novine«, i kaže:

— Mene je prava Bunjevka rodila i zato donle neću da vjerujem, dok se ne osvjedočim: da i vi blagog ovog naroda sinovi, koji ste na prsih Bunjevaka, Šokica odhranjeni, otaca vaših trudom i krvavim znojem izmučeni, žestoku bol osjećate, kad gledate, gdje oni vaši rođaci, na čijih ramenih ste se na jedan ili drugi odličan svjetovni ili crkveni stališ uzdigli: u neznanstvu čame, brojem i imovinom se gube, jer neimaju, tko bi im knjige znanstva sadanjeg svieta otvorio i nauku potrebnu udielio, da se njihova liepa narav razvijava... Braćo mila, svanulo je, neka je dakle kraj neplodnoj tužbi, nastao je dan i pozivljemo se svikoliki, u kojima još bunjevačka, šokačka krv vrije, da se sdružimo, snagu i svu našu silu sjedinimo i narod naš od sjegurne propasti izbavimo, a na onog, koji bi se iz ovog narodnog posla izvukao, na sve grlo vičemo: da ga nije mila Bunjevka, Šokica svojim sladkim mliekom dojila, već nemila Turkinja odgojila. — (Iv. Evetović: »Građa«, knj. 2, str. 241.)

Ivan Antunović je izdao još i jedan drugi poziv na pretplatu 15 prosinca 1869 godine, u kojem kaže:

— U družbinu narodnosti Slavianske izkrenim duhom, i ljubavju nadahnutim srcem ulazim; pak sve one muževe, koji se već od davna trude: da Slavianstvo u jedno kolo svedu, znanost, i izobraženost, uma, i serca u njem razprostranjuju, bratinski pozdravljam.

Da me ovi zaslužni, i slavni sinovi našeg naroda, u počastnu svoju družbinu prime, i u podhvat pomognu, o pervim koraku izjavljam; tko sam i šta namiravam.

Nije tajiti, da sam veoma mali, ipak viran sin ovog naroda, bunjevačke grane, koja se u Bačkoj razvila.

Videvši- da se onaj narod čversti, kojeg snaga duševna, i materialna raste, vruću želju nosim puku bunjevačkim, i šokačkim ruku pružiti: da se zaisto podigne, na ono miesto, koje mu je po građanskim zakonu obilježeno...

Zato svakog sela, tergovišta, i grada bratju, učene, i proste, sve bez razlike stališa muževe, izkrene rodoljubitelje počastno pozivljem, i prosim: da mi kripku u pomoć svoju ruku pruže, Listu među puku štioce pribavljaju, i svojih dopisi njega podhranjivaju...

Nu premda svaki, prije nego što bi u kolo, koje se po Bunjevačkim Listu

otvara, unišao, ima pravo zapitati: kakvim će se načelam ovo upravljati, moja je dakle dužnost ovo obznaniti.

1-o ovi pravopis, premda ga neodobravam umoran sam izperva uporabiti, da puku. komu pišem, razumljen budem; ništa nemanje lagano ćemo se uvik po listvam slovnice penjati, da skalin sadašnje pravopisne izverstitosti dostignemo.

2-o čversto ćemo se deržati ustavnosti deržavne, za Carevinu Austri-Magjarsku, i Kraljevinu Magjarsko-Hrvatsku nastavljene, dok se druga za obćenu slobodu sigurnia ne bi pronašla . . .

5-o opiratićemo se centralizmu i anarhii, absolutizmu i radikalizmu, kano granam onog perivojskog stabla, na kojim je dozrialo ono gorke voće, koje je sladku i milu po stvoritelju za čovičanstvo u slobodi odljučenu hranu otrovalo. . .

Ova načela će, sačinjati duh našeg Lista. Svi dakle oni, koji su ovim duhom nadahnjeni bratinski se po meni pozdravljaju: da se oko našeg bariaka, s kojim će mo za slobodu, osobe, obiteli, i obćine, košto i ustavnu deržave vojevati, izkupljaju, da našu narodnost razvijamo, i uzderžajemo, i snagu Lista pobiranjem predplate, i duhovnim radom uzmnožajemo.

Bunjevački List će za sada samo na ovecim pol arku iztiskan svake sedmice jedanput izlaziti tako: da u Nedilju do ruke čitateljah dospie.

Kad se pak predplatnici natoliko na brojili budu: da se trošak izpraviti, i radinjah trud nagraditi bude mogao, onda će se i Bunjevački List u svojim obsegu razkriljivati.

Cina mu je na cilu godinu 3 for. a. vr. Na pol god. 1 f. 50 nov. Na četvrt god. 75 nov.

Želja je naša njeg o novoj godini, ili barem o prvoj polovini sičnja oživotvoriti, kako nam okolnosti od nas nezavisne dozvolile budu . . .

U Kaloči, 15-og Prosinca. Ivan Antunović, izdavatelj i odgovorni urednik.

Kakvo je bilo prosvjetno stanje i razvijena narodna svijest u Bunjevaca i Šokaca u to vrijeme, kada je Antunović namjeravao da pokrene »Novine« i »Vilu«, vrlo je značajno opisao Blaž Modrošić:

— Bunjevci i Šokci ugarski dugo su spavali. Pojedini rodoljubi i njihovi prijatelji redom su se pomoljavali na pozorištu, da jih probude, dignu, pouče i u kolo prosviećenih naroda povuku, ne bi li složni pokrenuli obću misao: kako da se razvije njihova narodnost, obezbiedi njihov jezik, promaknu njihove škole, unapriedi njihovo gospodarstvo i tim smrtnoj pogibelji otme njihov život. Ali ti su jedva sievnuli žarom ljubavi otačbinske, već su i zašli u zabit zaboravnosti. Zašto? Jer nisu bili postojani, iskreni i odvažni ljudi. Te narod videći, da ga njegovi sinovi, inače u mnogoj struci odličnici, ostaviše, tegnu natrag, misleći, da je bunjevačko-šokačkoj prosvjeti već odbio dvanajsti sat. Nu Bog, ravnajući koleso narodnih udesah, privinuo i svojoj sudbini prepušteni narod, te mu je poslao Jonu u dnevnih najžešće kušnje, poslao po srcu i imenu svoga ugodnika krstitelja Ivana, muža, da mu zatrubi gromkom trubljom Jozuevom: digni se, osviesti se, reci sam, o narode! jesi li još živ? — A narod odgovori: hvala Bogu! U taj čas sjevnu munja, a veliko i malo staro i mlado, što je krvi bunjevačko-šokačke, ugleda lomna starca jaka duha, dje usred narodne tmine odavna stojeći visoko drži u desnoj zastavu prosvjete, a u lievoj listak pouke. Učio je samac

doklegod je mogao, a kad ga sile savile, pomože mu posestrima »Vila«, ovije mu vienac kol tjemena i odlete k zakloništu u dubrave gorah.. Sa slave mu ime ne-umrlo. — (»Vila«, god. 1876, str. 1—2.)

Poziv Antunovićev uzbunio je svu mađarsku javnost. Antunoviću su oduševljeno čestitali ne samo svijesni Bunjevci i Šokci, nego ga je znatno pomagala i Ujedinjena omladina srpska. To je utvrđeno po skupštinskom zapisniku od 25 kolovoza 1869. god. u Vel. Kikindi. Na toj su skupštini bili prisutni: Boško Vujić, koji je već saradivao s Antunovićem i A. Hadžić. Na ovoj je skupštini Milivoj Toponarski čitao izvještaj književnog odbora, koji je među svojim odlukama kao četvrtu predložio: Da skupština izjavi svoju odanost prema preduzeću, da izlazi bunjevački list, da ga narodu preporuči i da pozove naše književnike, da ga, koliko mogu, potpomognu. Ovaj je predlog primila skupština jednoglasno, a odbor je poslao odluku Ivanu Antunoviću i Bozi Šarčeviću. Antunović dobivši odluku Ujedinjene omladine srpske, u lijepom pismu od 12. siječnja 1870. god. zahvalio se Miši Dimitrijeviću, tajniku tog društva:

— Veledušna indi plemenite omladine izjava kod mene je velikom cijenom obilježena. Neka Vam je bratinska hvala iskreno ovim izručena... Vaša je sila moćna, jer otu sačinjava omladina, velika dakle može biti i podpora, koju da ću kod vaše plemenite zadužbine steći... — (»Letopis Matice Srpske«, knj. 331, sv. 1—3, god. 1932, str. 207—210.)

Svi iskreni Slaveni radosno su pozdravili namjeru Antunovićevu. Pristaše vladine stranke osudili su ovaj njegov korak. Bojali su se naime, da bi ovaj pokret mogao uhvatiti maha među Bunjencima i Šokcima. Bili su uvjereni, da je pogibeljno, ako se kao narod svijestan svojih prava u zakonu o narodnim manjinama, priključe pokretu Srba i Rumunja. Zato su nastojali, da svim silama i pomoću vlasti uguše još u samoj klici ovo nastojanje. Ali uzalud. Antunovićeva čvrsta volja bila je jača od namjera vjekovnih neprijatelja. Njegov poziv na borbu za sveta narodna prava oduševljeno je pozdravio narod, kada učeni ljudi nijesu htjeli poslušati Antunovića.

Antunović ne popušta i ne žali truda. On piše i putuje i traži po svemu slavenskom jugu dopisnike i pretplatnike za svoje novine. Na tim se putovanjima upoznao sa Ilijom Okrugićem, fra Euzebijem Fermendžinom, Blažem Modrošićem i mnogim drugim vatrenim prijateljima Slavena.

Antunović vidjevši lijep odziv prostoga naroda, svoju volju pretvori u djelo. Na dan sv. Josipa, 19. ožujka 1870. godine izađe prvi broj »Bunjevačkih i Šokačkih Novina«. U njima napiše i cilj izlaženja ovih novina. Tko se ne bi uvjerio u svetosti njegova pothvata, kada pročita njegov uvodnik: — Buduć da je čista moja nakana kao sunce, koje s vedrog neba sjaje, da ograni, oživi, razjasni sve polje, nadam se, da će me okriepit ruka svemogućega i uza mene će stati sva braća, u kojih srдца ljubav naroda gadna sebičnost ugušila nije. — (Iv. Evetović: »Grada«, knj. 2, str. 242.)

Lijepo je izražen cilj »Bunjevačkih i Šokačkih Novina« u riječima Blaža Modrošića:

... I mi započevši trudni rad g. 1870. da probudimo uspavane Bunjevce i Šokce, da se dignu na noge, i da ih uputimo na stazu, kojom će prigrliti poučnu knjigu i pojuriti za inimi prosviećenimi narodi, da na vrieme još stignu k hramu, u kom se širi prosvjeta za sve, a napose za slavenska plemena. — (»Vila«, god. 1873, str. 2.)

Prvi broj »Bunjevačkih i Šokačkih Novina« oduševljeno je pozdravio narod. Antunović zadovoljstvom promatra, kako se množi četa narodnih prosvjetitelja, koji se okupljaju oko jedinog bunjevačkog lista. U ovo slavensko kolo pohrlili su: pop Blaž Modrošić, pop Josip Mandić, fra Stjepan Vujević, fra Lipovčević, Boza Šarčević, Ago Mamužić, Beno Petrekanić, Gavro Mrković-Dželatov, Stjepan Grgić i mnogi drugi svijesni Bunjevci i Šokci. Zato Blaž Modrošić oduševljeno piše:

— Mi hvalimo Bogu milostivomu, da dosad poživismo, — znak, da nam duševna smrt ne nahudi više. Mi smo zadovoljni tim, da se oko nas kupi jato djedjernih bunjevačko-šokačkih sokolovah i nadamo se pomoćju Boga slavenskoga, da Bunjevac i Šokac na stazi nauke i prosvjete nikad više usniti neće. — (»Vila«, god. 1873, str. 2.)

Slika na prvoj stranici »Bunjevačkih i Šokačkih Novina« predstavlja pravu starinsku bunjevačku sobu. U njoj je u zimskim večerima sakupljena cijela obitelj. Pri svijeći lojanici najstariji član obitelji čita »Novine«, a mlađi slušaju i rade svaki svoj posao. Baka kraj peći sjedi i prede, snaha pazi i ljulja dijete, sin mrvu kukuruz, a sitna se djeca igraju. U polukrugu iznad ove slike je natpis: »Bunjevačke i Šokačke Novine«. Na strani su upute uredništva: Pridplata na cilu god. 3 for., na pol god. 1 for. 50 nov., a četvrt 75 nov. Za Serbiu 30, 15, 7½ groša. Izlazi svake Nedilje jedanput. Pisma svakoverstna predmeta molimo na uredništvo uputiti. Neplatjena neprimamo. (»Novine«, god. 1872, str. 205.) List je štampan u Kalači u tiskari Malatina i Holmajera. U njemu je našao naš seljak sve, što mu bilo nužno i korisno za život: politiku, zabavu, pouku i šalu.

Naslovna strana Bunjevačkih i šokačkih novina

Tko pozna prilike sedamdesetih godina u bivšoj Ugarskoj, lako može predočiti sve poteškoće, koje su sprečavale rad Ivana Antunovića oko izdavanja novina. Vlast je budno pratila svaki korak Antunovićevih saradnika i pretplatnika, koji su zbog svoga narodnog osjećaja imali mnogo neprilika.

Antunović je ustrajno radio, marljivo sakupljao saradnike i pribavio nove pretplatnike. U tom su ga radu pomagali njegovi vjerni drugovi svećenici i učitelji. U Bačkoj: kanonici Balog i Pletikosić, župnici Jerković i Gromilović i učitelj Budimac; u Baranji: Blaž Modrošić; u Banatu: Krašovani; u Srijemu: Ilija Okrugić. U Bosni i Hercegovini, u Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji svećenici i franjevci preporučuju i šire Antunovićeve novine. Imao je pretplatnika u Srbiji i Crnoj Gori. Tako su »Novine« i »Vila« doprle u krajeve, gdje stajuju južni Slaveni. Kakav su odziv imale »Novine« među rodoljubivim svećenstvom, vidimo iz dopisa Blaža Modrošića:

— Listonoša uđe mi u sobicu i metne na stolić preda me dva, tri pisma i jedne omalene novine. U koje, kad zagledah, čitam: »Bunjevačke i Šokačke Novine«, izdaje i uređuje Ivan Antunović, svećenik. Hvala milom Bogu! uzdahnem mojom rodoljubnom dušom, milost sunca Božjega obasja i naša vrata. Ja sam taj listak više putah promatrao, poljubio i čito. U njem nije bilo Bog zna što, ali mi se srcu prilepio i kao moje milo čedo preda mnom ležao. — (»Neven«, god. 1897, str. 59.) Tako je postao Blaž Modrošić Antunovićevim saradnikom.

Antunovićeve »Novine« i »Vilu« oduševljeno su pozdravili svećenici narodnjaci. Klerici su ih najviše širili među narodom i mnogi su od njih postali Antunovićevim saradnicima. O tome piše kanonik đakovački Milko Cepelić:

— Kao klerik pozdravio sam sa drugovima »Bunjevačku i Šokačku Vilu«... Da u ono odsudno doba nije bilo Antunovića, to bi, kako je nestajalo i književnih njegovda fratara, slavenska svijest u Bunjevcima do danas posve izumrla. Antunović je u istinu pravi preporoditelj bunjevačko-šokačke knjige; on je ujedno i narodni spasitelj dobroga onoga puka. Mi smo klerici rado pisali u njegove novine, neki i pjevali, a naš se Književni Zbor dopisivao s' njime. Zavolili smo se, kao da je on naš otac, a mi njemu sinovi. A i jeste tako; jer smo sa njegovim Bunjevcima i Šokcima jedna krv, jedan jezik, jedni nam običaji; ama prava braća. — (»Danica«, god. 1914, str. 55—56.)

Uređivanje lista u Kalači, pa i otprema i širenje velik je posao i za mladena čovjeka. Jasno nam je zato, koliko je truda i napora posvetio Antunović, kada je u uređivanju i raspacavanju lista ostao gotovo osamljen. Trebao je pogotovo kao star i bolestan čovjek pomoći, a nigdje je nije našao. Uz ovu nevolju došla je i druga. Njegovi su ga protivnici prezirali zbog djelovanja u prosvjećivanju naroda. Zato se tuži Iliji Okrugiću u pismu od 1. svibnja 1871. godine:

— Kad sam smierao ovaj ubogi list izaslati, onda sam na sve strane kucao, molio i prosio, gdje bi vriednog pomoćnika našao, jer sam uvidio, da ću ja skoro malaksati, i smalaksati, al nigdi ga ne nadjoh... Jedan mladić u dvanajsti sat ponudi se, od kojeg sam mislio kakvog takvog čovjeka naučiti, al ljuto sam se prevario... e kad sam i zdravlje i novce potrošio, onda sam ga odaslao, i opet prieko četiri mjeseca sve sam samac se mučio i pao i u krevet; rekao sam malobrojnim u Subotici prijateljem: evo Vam siromaštvo, ja ga dalje ne snosim.

Onda su iznašli jednog mladića Subotičanina, koji ima sposobnosti i jezik je priko jedne godine učio, pak vele da će kadar biti barem polu tereta na svoja ramena primiti, vederemo. —

Prvi pomoćnik Antunovićev bio je Kalor Milodanović, kasnije urednik »Misečne kronike« i »Subotičkog Glasnika«. Drugi je bio Ago Mamužić, poslije vođa Bunjevaca u Subotici. Ali ni s ovim mladićem nije bio zadovoljan. Poslije je došao Stjepan Grgić na poziv Antunovićev u Kalaču, da mu pomogne u uredništvu oko otpremanja »Novina« i »Vile«. Grgić je ostao u Kalači po godine i o tome je sam govorio:

— Tko zna, šta je uređivanje, izdavanje i otpremanje jednog lista, taj će lako razumjeti, zašto nije mogao skoro osamljen Antunović dugo izdržati. Medjutim mu je i zdravlje od dana do dana slabilo, a mađarski pritisak sve se to većma naslonio na naša sela i na Antunovićeve privrženike, da tako svaki daljni rad i nastojanje nezaboravljenoga Antunovića osujeti. — (»Neven«, god. 1920, str. 2.)

Antunović je izdavao i uređivao »Novine« tri godine. Dosadila mu je korektura lista, a i otpremanje je išlo teško, jer nije imao uza se sposobnog čovjeka. Antunović je svojim Novinama spriječio mađarizaciju Bunjevaca i Šokaca. Mađarski ministar prosvjete Trefort tražio je zato od nadbiskupa Hajnalda, da zabrani Antunoviću izdavanje »Novina«. To mu je i uspjelo. (Po podacima Dr. Eda Margalića.) Antunović javlja poslije toga Blažu Modrošiću, da će kauciju za politički list u iznosu od 4000 for. podići, a zadržaće jedino »Vilu«, jer je ta spasonosnija i bolja za naš puk. (»Neven«, god. 1897, str. 123.) Brojem 52 od 26. prosinca god. 1872. prestaju »Bunjevačke i Šokačke Novine«, ali je i dalje izlazila »Bunjevačka i Šokačka Vila«. U istom broju »Novina« štampan je ovaj poziv na pretplatu:

— »Bunjevačka i Šokačka Vila« idje u rod i 1873. godine, da raznosi političke viesti, razvija po slavianske obitelji koristnu i zabavnu pouku. Izlazit će na pohod svojeg roda svake druge nedilje četvrtkom... A poklem mnogi od roda i ne znadu, da bi ih Vila iz Kalače sada pohodila, to molimo naše prijatelje: da budu dobri i takvima naše Vile pozdrav izruče. Uredništvo. — (»Novine«, god. 1872, str. 205.)

U ime saradnika »Bunjevačkih i Šokačkih Novina« oprašta se Blaž Modrošić ovim riječima:

— S bunjevačkim i šokačkim novinama prestasmo na vrijeme poput buketece politike luči svietliti rodu svomu, znajući da u prvi čas najtvrdjega sna i najjasnija luč spavavšemu slabo pomaže. Nje stavismo u zabit do boljih vremena dok ne ustane vitez dvostruka mača, a dotle obuhvatismo pouku i zabavu objeručke, da se bližimo s rodom svojem cilju, spasavajućemu sve narode: Sve za vjeru, narodnost i rieč svoju! — (»Vila«, god. 1873, str. 2.) To je bila lozinka našeg Starog Rodoljuba i prvog prosvjetitelja Bunjevaca i Šokaca, biskupa Ivana Antunovića.

Poslije prestanka »Bunjevačkih i Šokačkih Novina« kao političkog lista, izlazila je »Bunjevačka i Šokačka Vila«, koja je godine 1873. stupila u treću godinu. Cilj joj je označen u drugom broju »Vile« od 9. siječnja 1873. godine.

— Mi hoćemo i živo želimo svoj duševni i tvarni razvitak. Mi hoćemo naše po Bogu i po naravi pripadajuće pravo, naime: naš jezik, naš svestrani napredak. Mi hoćemo ne samo u prikrajku naše kolibice da sačuvamo naš jezik.

nego da ga kano potlem duše prvi dar Božji unapredimo u sve strane našega rajskoga mirogoja, kojim da nam odjekuje naša kuća, naša crkva i škola, naša občina i poljana, a po tim da se usavršava idea (pojam) narodne slave. Mi hoćemo da budemo gospodari naše kese, da budemo gose pod kapom u svojoj kući, a nipošto sluge gologlavci i puzavci. Mi više nećemo da budemo zaklopci tudjega lonca, a niti nožice svačijega stolca... Naša Vila ima nam biti predhodnicom našega narodnoga spasa, pred kojom da se stvori raj zemaljski, raj zemne sreće. Ona nam ima biti predhodnicom našega obzorja. Ona nam mora naprićac nadostačiti sve, sve, što je napredujućim vriemenom projurilo preko našeg sanku... Kano što pomorcem zviezda Danica sjajila je tako sveudilj nam u rodstvu roda našega zviezda jugoslavenska na nebu... a u njoj i vidismo i vidimo svoju slogu, narodnost i jezik obezbiedjen, slobodan i samostalan. Ovo je težište i odsadašnjih naših namjerah, naše brige, rada i cilja našega. — («Vila», god. 1873, str. 6.)

«Vila» je časno vršila svoj zadatak. Svaki njen članak odiše čistim duhom slavenske ljubavi i bratske sloge među svima Slavenima toploga juga. Sveto svoje obećanje, najavljeno na prvoj strani «Vile» Antunović je vjerno ispunio pomoću svojih vrijednih i neustrašivih saradnika. Veoma je smion bio pothvat Antunovićev, kada je započeo svoje vrijedno djelovanje, da Bunjevca i Šokca uvede u hram svjetlosti, samosvijesti i duševne slobode. Bog mu je naplatio ovaj trud, jer je na svakom koraku opažao, kako se sve više širi obzor narodne svijesti pod vedrom istočnicom bratske sloge i ljubavi. U svim člancima «Vile» odrazuje se vjernost prema narodnosti, riječi, slobodi i zastavi slavenskoj. Osim ovih rodoljubivih članaka bilo je u «Novinama» i «Vili» putopisa, lijepih pripovijesti, pjesama, korisnih članaka iz gospodarstva i raznih vijesti iz slaverijskoga svijeta. To je bio sadržaj «Novina» i «Vile».

Antunović je svoj veliki duh, osjećaj svoje iskrene slavenske duše i kucaj svoga rodoljubivoga srca prenio preko «Novina» i «Vile» na sav bunjevački i šokački rod. Kada je vidio, da će mu sile oslabiti, poručuje svome rodu:

<p>Pridplata na celu god. 1 fr. na pol god. 50 u. Za strana zemlja 1 fr. 25 nov. Izlazi svake drugo nedjelje u Četvrtak</p>	 <h2 style="margin: 0;">BUNJEVAČKA I ŠOKAČKA VILA.</h2> <p style="margin: 0;">List za pouku, zabavu i gazdinstvo.</p> 	<p>Oglasi se prima- ju po narodnoj stari. Drukopni na- pis se šalje u na- stavljenom pismu. Dopisi bez podpi- sa se neprimaju. A nipošto se ne vrataju.</p>
God. V. U Kaladi.	U Četvrtak 13. Ožujka. 1875.	Broj 5.
 <h3 style="margin: 0;">Našim Citateljem!</h3> 		
<p style="font-size: small;">Kad sam Vila nvoe i u ovu godinu, imao sam lipe nade, da ću je moći dovesti baš i do konca godine. Ali tako bo- le prošlih dana sam se osvjedočio: da tamo ni najbolja volja nije dostojna gdje manjkaju sile. Bolje upita kakvi poslovi su- staju za tobom nevrteni, već bez milosrdja juri čovjeka suamo, gdje valja svoju namod učiti.</p>		

Naslovna strana «Bunjevačke i šokačke Vile»

— Nemamo druge svrhe: već da svagdi, kuda dopiremo, razjasnit pomognemo, jednu stazicu i našem bližnjem rodu, na velikom drumu ljudsko kršćanske prosviete. Stari su već iznemogli, dakle hodite mladja bratjo, učeni Bunjevci i Šokadie! Podmećite čvrsta pleća, slatkom brimenu obrazovanja duše i tiela našeg milog roda. Srdačno vas na rad poziva i sve skupa ljubljeno pozdravlja iz Kalače Bunjevačka i Šokačka Vila. — (»Vila«, godine 1875, strana 1.)

U borbi za narodna prava nije Antunović poznao nagodbe. Nije popustio ni onda, kad mu je sam kalački nadbiskup Hajnald rekao, da mađarska vlada ne gleda prijateljskim okom na njegov rad. On je hrabro išao određenim putem i okupio oko sebe malenu četvu vrijednih saradnika, koji su ga slijepo slušali i slijedili.

Antunović je često pobolijevao, a u otpremanju lista nije imao pomoćnika, koji bi ga mogao zamijeniti. Niotkud nije bilo potpore. Osim toga njegovi su ga protivnici, većinom izrodi, stalno napadali, pa odluči, da obustavi »Vilu«. Svoje saradnike i pretplanike pozove, da potpomažu »Subotički Glasnik«. Antunović ipak popusti želji svojih prijatelja i nastavi izdavanje lista. I opet pozove sve svijesne sinove slavenske majke na pretplatu i saradnju, da »Vila« — urešna i krasna — uzmogne doći ne samo u sjajne dvore, nego i u posljednju kolibicu. Blaž Modrošić u istom broju obraća se uredniku:

— Vam pako, slavni uredniče! predajemo iznova naših narodnih svetinja ladjicu, plivajuću na sionu morju silnih burah i morskih grebenah. Na njoj se vije zastava od tri rieči, naša: narodnost, sloboda i jezik! — a pod njom je kormilo u Vašoj ruci. Kormilujte u luku spasa za vječnu uspomenu zahvalna vam potomstva! U to ime blagoslovi Bože! — (»Vila«, god. 1875, str. 1.)

Da je Antunović bio zdrav, lako bi podnosio ovaj teret za svoj ljubljeni narod. Nije više mogao dugo raditi i u petom broju od 13. ožujka 1875. godine oprašta se od »Vile« i napušta uredništvo ovim riječima:

— Našim Čitateljem! Kad sam »Vilu« uveo i u ovu godinu, imao sam liepu nadu, da ću je moći dovesti baš i do konca godine. Ali žali bože prošlih dana sam se osviedočio: da tamo ni najbolja volja nije dostatna gdje manjkaju sile. Bolest ne pita kakvi poslovi ostaju za tobom nevršeni, već bez milosrdja juri čovieka onamo, gdje valja svoju nemoć očitovat. Zato premako ranjenim srcem, moram da se raztajem od mojih čitatelja, i od uređivanja Vile odustajem, a poklem ovdje nema rodoljubne ruke, koja bi se za sad odljučila, da ovakav rad obavlja, to mi ne priostaje ino već izdavanje Vile obustavit, s neizginljivom nadom izčekujući od budućnosti: da će skorim proniknit muž, koji će našu Vilu iz mrtvila na nov život uzbudit. U to ime svu svoju petgodišnju trudbu ostavljam u baštinu g. Blažu Modrošić, neumornom Vilinom radniku. Svemoćnog proseć: da mu se okolnosti što prije onako sprema, da mu bude dozvoljeno, ukinut rad svojom umjetnom rukom nastaviti. Pa kad idem da se od naših viernih čitateljah, i veoma zaslužnih saradnika srdačno opraštjam, onima za strpljivost, a ovima za duževne znamenite žrtve duboko osiećanu hvalu izjavim, ujedno ih molim: da svoju rodoljubnu podporu izvole prineti k Subotičkom Glasniku, koga će se vrijednost tim više podizat, što god snažnije sile budu ga uzdizale. Nakon u dar zahvalnosti one ljubavi, koju sam sriećan bio za vrijeme mojeg slabačkog djelovanja uživati, obećajem: da kako mi se budu sile nešto povratile, to ću i odsele na to uporabiti: da na drugom polju

tarem put obraženosti milenom rodu... Slava Bogu i neprikidan napredak rodu! Ivan Antunović Bunjevačke i Šokačke Vile urednik. — (»Vila«, god. 1875, str. 17.)

Antunović je svome nasljedniku dao još i ove upute:

— Znaš, kako nas gledaju madjarske vlasti. Kako ti dosad nijesam sve rekao, na rastanku primi moj savjet: Budi mudar i pametan i piši razborito. Mi smo Bunjevci i Šokci ovdje kao odsječena grana. Na nas osobito paze, da li imamo veze sa Zagrebom i Novim Sadom. Zato ako ti koji hrvatski spasitelj pošalje rukopis, a ti ga dobro prouči i svakako uvrsti; ali ako bude zlih posljedica ne odaj pisca i primi na sebe svu odgovornost, jer ako naši protivnici doznadu, da u »Vilu« pišu i Hrvati, onda je kraj i našim novinama. — (Po iskazu moga strica.) Tako je prestala »Vila« izlaziti sa brojem 5 od 13. ožuljka 1875. godine. Antunović je uređivao punih pet godina velikim trudom i požrtvovnošću. Protivnici Antunovićeви zlobno su se radovali, što je prestala »Vila«. Ovo im veselje nije dugo potrajalo, jer je Antunović, kao što je najavio u oproštajnom pismu svojim čitaocima, naskoro počeo izdavati poučne i zabavne knjige za Bunjevce i Šokce.

Antunović je gorko žalio za svojom »Vilom« i toj svojoj velikoj boli daje izražaja u pismu Iliji Okrugliću od 30. ožujka 1875. godine:

— Znam da »Vila« nije toliko koristila, kolika joj želja i dobra volja bila, al je moja bila, pak mi k srcu prirasla; možete si mislit, koliko me je boli stalo, da se od nje razstanem... Vjerujte, da će me srce bolit do groba... No al zato sve do groba rad sam rodu služiti i što god bude sile i vremena to ću njemu žrtvovati. —

Kad je Blaž Modrošić primio posljednji broj »Vile« i pročitao poruku Ivana Antunovića, da mu svu svoju trudu ostavlja u baštinu, bio je iznenađen i o tome piše u svojim uspomenama:

— Možete si misliti kako mi je pri srcu bilo. Ja kukavac, ubožki kapelanac, primam ogromni teret na slaba moja ramena! Tješio me iz Petrovaradina, naš dični Ilija Okruglić, Srimac: da mi veće odlike od Antunovićeve nema; samo se boji, da ne zapnem, jer sam siromašan kapelan. A ja primio njegovu uvaženu rieč, odlučim da list dalje izdajem i uređujem. — (»Neven«, god 1897, str. 69.) Modrošić po savjetu Antunovićeve ode u Vancagu Stjepanu Grgiću i s njim se dogovori u pogledu izdavanja »Vile«. U Baji sa tiskarom Jilkom uglavi sporazum za štampanje lista. Sa brojem 6 do 10. studena 1875. godine »Vila« počinje ponovo izlaziti u Baji. Modrošić je imao Antunovićeve uvodne članke i samo dva vjerna saradnika: Radubickoga iz Sv. Andrije i Stafanovića iz Futoka. On je uređivao »Vilu« najprije u Bogdašu, a kasnije u Lipovi. Otpremanje lista vršio je Stjepan Grgić (Krunoslav). »Vila« je štampana najprije kod I. Jilke, a kasnije kod udovice K. Paula.

U uvodnom članku Modrošić poručuje čitaocima:

— Sedam mjesecih i dvaest osam danah navršuje se danas kako je »Vila« nepogodami ubiedjena usnula u Kalači, uzkrišena u Baji, snažna i čista kano mlada nevjestica, ide evo s nova u posjete milom rodu svomu. I u srcu i čelu nosi ona i nadalje pod geslom: naše narodnosti i rieči tumač smiera i zadatka, razvien sl. občinstvu na prvom ovogodišnjem listku svom. A ja i nju, baštinicu svoju, i uredništvo njenih krilah preuzimajuć iz rukuh čista srca i poštene duše.

Prvoga Bunjevca dragom želim željom da ju odievam i u rod šaljem što ljepšu i nježniju. U to ime evo je priproste ali umilne i vesele na ruke svim njezinim dosadanjim mitnikom i ljubimcem velešt. gg. predplatnikom i inim nekim rodoljubom, moleći ih: da ju privinu srcu rodoljubivomu. — (»Vila«, god. 1875. str. 24.)

Kao što je Antunović, tako je i Blaž Modrošić imao velike poteškoće oko izdavanja »Vile«. Pretplanici, kojih je bilo malo, neuredno su plaćali. On je iz svoje plate morao nadoknaditi štamparske troškove, iako ga je Antunović često pomogao. Zato je poručio pretplatnicima, da uredno plaćaju, jer će u protivnom obustaviti list. (»Vila«, god. 1876, str. 43.)

Stjepan Grgić zabilježio je, koliko je bilo pretplanika:

— Kad sam god. 1876. opravljao Bunjevačku i Šokačku Vilu, uređivanu po Velečastnom Gospodinu Blažu Modrošiću, onda je išlo u Suboticu, koje plaćeni, koje počastni, 40 primerakah. U Zagreb 52, u Varaždin 43, a u selo Sentištván 32. u Gornji Sveti Ivan 16. Koliko je to golemi razmir i glede stanovništva, a kamo li mogućstva i imučnosti?! Po pravom razmirju tribalo bi da je išlo u Suboticu 3—400 komadi; no da je bar polovica toga odlazila i tada bi pivale naše Novine. — (»Neven«, god. 1886, str. 131.)

Modrošićeva je poruka koristila. Mnogi su se dužnici odazvali i tako je »Vilin« život produžen još za neko vrijeme. Ali pojavile su se stare poteškoće, pa Blaž Modrošić opet piše:

— Hvala Bogu i dobrim ljudem, njihovom pomoći živila je »Bunjevačka i Šokačka Vila« osam (odnosno devet) mjesecih. Danas, iza mučna truda i rada, kad odbija dvanajsti sat, da se oslobode balkanski Slaveni, ide »Vila« s nova na počinak, a ja u zabitak, ona da zamre, a ja da odlazim pero. Da će me narod naš u trudnom poduzeću i, za urednika slavenskog lista u Ugarskoj osobito sad u dnevih najžešće kušnjem, s novčići dovoljno podpomagati, prevarila me nada... Naš narod il je siromašan pa ne može da list od 100 godišnjih krajcara podupire, il je ladan prama knjizi i duševnoj prieko nam dužnoj borbi, il mu ne prijam pa hoće da padnem, u svakom slučaju žalostna je bića... Hvala iskrena Slavoncem, Hrvatom, Međumurcem i Istranom, koji su osobitom ljubavlju negovali »Vilu« ni neznajući morda, da je ona među ugarskimi Bunjevci i Šokci kojim je ponajvećma namienjena, a najslabije razširena, promašila svoju svrhu. Hvala rodoljubivim našim OO. fratrovom... koji su ju radostno pozdravljali. čitali i srcu privijali! Te u nadi, da će mo se susresti na polju zahvalnijega rada, opraštam se danas od mile ravijojle »Vile« i njezinih nezaboravljelih ljubimacah. — (»Vila«, god. 1876, str. 55.) Zbog slabe svijesti u narodu došlo je do ovoga oproštaja.

Blaž Modrošić oprostio se od svojih čitatelja u namjeri, da obustavi »Vilu«. Saradnike i pretplatnike uputio je, da potpomažu »Subotički Glasnik«. Ali na njegovo najveće iznenađenje, Državno je tužništvo zbog nestanka urednika obustavilo daljne izlaženje toga lista. Da Bunjevci i Šokci ne bi ostali bez novina, Modrošić produžuje »Vilin« život i poručuje:

— Da mi Bunjevci i Šokci bez javna glasila ne ostanemo, ustaje »Vila« i po treći puta, pohadjajuć i moleć sav narod naš, da ju podupire svima mogućimi silami. Od iztoka rudi zora, i nam jednoč svanut mora! — (»Vila«, god. 1876, str. 55.)

Stare poteškoće nijesu prestale. S jedne strane Modrošića su gonile vlasti zbog ovoga rada, a sa druge, kako smo vidjeli, odziv na pretplatu »Vile« bio je vrlo slab među Bunjevcima. Modrošić je izgubio nadu, da će potpuno pri-vesti kraju svoje djelo i do onog cilja, za kojim je pošao, kada je primio u baštinu Antunovićevu »Vilu«. Izdao je u mjesecu kolovozu još jedan (šesnaesti) broj »Vile«, da zatim navijeke umukne. O tome piše Modrošić:

— Videći ja silu ozgor, dje nisu trpili, da narod bodrim i na dobro upu-ćujem, nisam prestao mojimi osjećaji, već sam podvostručio moje sile... I videći, da mi se list najmanje širi u Bačkoj i Baranji među Bunjevci i Šokci, kojim je namienjen, premda su ga dobrano štili al slabo plaćali, već da ide preko sarca Velebita u Istru i Dalmaciju, tja u Crnu Goru, Hercegovinu, Bosnu, Hrvatsku, Slavoniju i u Medjumurje, i gledajući kako me je »Vila« u dug uva-lila, a ovdle su protivnici na me oborili i zasluženu nadarbinu mi oduzeti za-prietili, sâm sam ostao kao suha grana, zabacio sam sram za tram, a pero za peč, povuko se 20 godinah u samoću, da odahnem i da se umirim. — (»Neven«, god. 1897, str. 61.)

Poslije odvažne i junačke borbe od šest punih godina ugasilo se ono svi-jetlo, koje je nosio u ruci slavni Antunović, da pokaže svojem milom rodu put ka prosvjeti i prosvjetom slobodi Bunjevaca i Šokaca napose i svih južnih Sla-vena uopće.

Saradnici Antunovićeви, koji su se okupili oko njegove jugoslovenske zastave, bili su župnik i opat Ilija Okrugić iz Petrovaradina, svećenik Ivan Palić, fra Euzebije Fermendžin, svećenik Stjepan Vujević, svećenik Bariša Matković, učitelj Matija Budimac, svećenik Blaž Modrošić, Danilo Medić, bilježnik Lazo Knežević iz Futoka, Stjepan Grgić (Krunoslav) iz Vancage, Sofija Vujić rođ. Mučalov, učitelj Gabor Mrković-Dželat, iz Bajmaka, Skender Fabković, Josip Manić, Pavao Vidaković, Josip Garaj, Anka Adamovićeва, Jovan Hrani-lović, učitelj A. Kuzmiak, F. Blažeković, Mita Popović iz Baje, Milan P. Jova-nović iz Vukovara, svećenik Nikola Vidaković iz Vaškuta, Radoslav Bošnjak, Antun Kovačić iz Zagreba, Vladan Stefanović iz St. Futoka, Bogdan I. Dimi-trijević iz Subotice, učitelj Andrija Frank, F. Novotni, I. Radubicki iz Sv. Andrije, Lovro Lipovčević, Franjo Beraković, Josip Lah, fra Vladoj Vidović, Anka Simunovićeва, M. Crnko, Jakov Rešetar, Nikola Vežić, N. Kokotović, I. Crnčić, Matija Tedlar, Mirko Sudovački, T. Pletikapić, Blaž Vojnić, Đena P...ć iz Baje, Jerković i Jukić. Zatim bezimni pisci: Bunjevac, Rodoljub, Mi-lanko, Branko, Sriemac, Srpkinja iz Ade, Čavoljac i još mnogi drugi narod-njaci, koji su svojim radom pomogli narodnom preporoditelju Ivanu Antuno-viću, da svoju plemenitu zamisao provede u djelo.

Dr Matija Evetović

(Odlomci iz knjige: Dr Matija Evetović: »Život i rad biskupa Ivana Antu-novića, narodnog preporoditelja« Subotica, 1935. str. 48—65.)

Ambrozije Šarčević

(1820—1899)

(u povodu 150-godišnjice rođenja)

I. O životu Ambrozija Šarčevića

Rodio se u Subotici 30. marta 1820. godine od oca Tome i majke Jage, rođ. Jurić. Umro je 29. novembra 1899. godine i sahranjen je na Senčanskom groblju u Subotici.

Osnovnu školu i gimnaziju završava u rodnom gradu 1836. godine. Filozofski fakultet završava 1838. godine u Budimpešti. Prvi tečaj prava studira u Velikom Varadinu, a drugi 1840. godine u Pečuju. Zakletvu kao pravnik polaže 1841. godine, a 1842. godine postaje advokat. U 1842. godini nalazi se u Koložvaru kao stenograf na erdeljskom saboru, a 1843. i 1844. godine vodio je zapisnike sabora u Požunu. Tu se upoznaje sa istaknutim Hrvatima, delegatima Hrvatskog sabora.

Oženio se Anom Vojnić (1826—1887) koja mu je porodila tri kćeri:

Jelisaveta (1846—1920) udala se za Maćaša Haverdu, direktora gimnazije; Beta (1848—1926) udala se za Fabijana Vojnića, a Marija (1849—1926) nije se udavala.

Godine 1845. godine na županijskim izborima izabran je za počasnog županijskog pomoćnog advokata i postaje prvi županijski službenik neplemić. Imao je dvije diplome i znao je pet jezika: latinski, francuski, njemački, mađarski i srpskohrvatski. Pored toga bio je i jedan od najboljih stenografa u Mađarskoj. Od 1848. do 1851. godine postavljen je za sreskog načelnika u Bačkom Aljmašu; 1851. godine izabran je za sreskog sudiju u istom mjestu. U Suboticu se vraća 1860. godine. Ne prima se odgovornih dužnosti ni profesora, ni sudije, ni advokata, nego postaje narodni prosvjetitelj i borac za nacionalne slobode i prava Bunjevaca.

Zbog izgubljenog sluha se zadovoljava da bude pomoćnik gradskog advokata, arhivar i drugi gruntovničar. Morao se i prije vremena povući sa zvanične dužnosti i poći u mirovinu zbog svojih načela i rada na buđenju nacionalne svijesti Bunjevaca.

II. Važniji datumi u životu Ambrozija Šarčevića

1820. god. rodio se od oca Tome i Jage Jurić.
1836. god. završava gimnaziju.
1838. god. završava filozofski fakultet.
1840. god. osniva se grupa studenata, prvo književno udruženje među njima je i Ambrozije Šarčević.
1842. god. postaje advokat i stenograf na erdeljskom saboru u Koložvaru.
1843. i 1844. god. stenograf zapisnika na Požunskim saborima, gdje se upoznaje sa hrvatskim predstavnicima.
1848. god. sreski načelnik u Bačkom Aljmašu.
1851. god. postaje aljmaški sreski sudija.
1853. god. sastaje se sa Ilijom Garašanihom.
1865. god. sastaje se sa Milošem Popovićem.
1865. god. prevodi knjigu Miloša Popovića.
1868. god. pokreće prvi bunjevački kalendar u Subotici.
1869. god. izlazi mu knjiga »Zbirka mudrih i poučnih izrekah«.
1878. god. na njegovu inicijativu osniva se Pučka kasina.
1887. god. umrla mu žena Ana rođ. Vojnić.
1892. god. izdaje svoj programski članak »A bunjevác program«.
1895. god. izdaje »Otvoreno pismo rodu bunjevačkom i šokačkom«.
1899. god. 29. novembra umro je u 9 časova naveče i sahranjuju ga na Senčan-
skom groblju u Subotici.

III. Ambrozije Šarčević u periodu preporoda Bunjevaca od 1840. do 1899. godine

Sve do druge polovine 19. stoljeća bunjevačka inteligencija i njena svijest u nacionalnom, političkom i kulturno-prosvjetnom pogledu bila je nijema, a buđenjem mađarske nacionalnosti bila je povučena na put pomadžarivanja.

Pokretu da se zaustavi mađarizacija bunjevačkog stanovništva stali su na čelo Ambrozije Šarčević, Teodor Prokopčanji i Boško Vujić.

Ambrozije Šarčević, čovjek sa diplomom profesora i advokata-sudije, velikih organizatorskih sposobnosti, čvrstog karaktera, naprednih ideja, počinje 1840. godine svoj rad na književnom i kulturnom polju sa grupom mladića, koja je osnovala prvo Književno udruženje u Subotici. Djela mu se pojavljuju u Godišnjaku. Sve do sastanka Ambrozija Šarčevića sa Ilijom Garašanihom, predsjednikom vlade kneževine Srbije, radio je na književnom i kulturnom polju, štampao je letke i plakate za narod. Poslije sastanka sa Garašanihom pravi planove za opsežan nacionalni rad. Prvo se okreće od svoje prošlosti u kojoj je služio kao predstavnik režima u raznim gradovima kao načelnik i sudija, dolazi u rodni grad i izrasta u pravog narodnog tribuna. Oko njega se okupilo više pregalaca i boraca na buđenju nacionalne svijesti među Bunjevcima. Najveći napor uložio je poslije sklapanja austro-ugarske nagodbe (1867. g.) kada je uveden mađarski jezik kao zvanični u sve javne urede i škole.

U to vrijeme velika većina Bunjevaca bila je polupismena ili nepismena. Lično je obilazio mnoge domove, savjetovao se sa starješinama obitelji, davao

im svoje letke, plakate za čitanje i knjige (osobito knjigu »Dostojna plemenite Bačke« od Grgura Peštalića).

Godine 1865. preveo je knjigu Miloša Popovića o nacionalnom pitanju u Ugarskoj. Tom prilikom došao je M. Popović u Suboticu radi dogovora i novčane pomoći. Knjiga je pojavila iste godine.

Povodom najave kalendara za 1868. godinu izdaje štampani poziv na pretplatu. Uz pomoć i saradnju Đorđa Popovića izlazi iz štampe za 1868. godinu »Bunjevački kalendar«, kao i za 1869. godinu. Za godine 1870, 1871, 1879. i 1881. kalendari nose naslov »Bunjevački i šokački kalendar«.

Ovakvim radom Ambrozije Šarčević uliva svijest u narodu i povjerenje u slavensku budućnost, mir među narodnostima. Posebnu pažnju posvetio je mladeži, naročito školskoj.

Godine 1869. izdaje knjigu pod naslovom »Zbirka mudrih i poučnih izrekah«, čija je sadržina od mudrih i poučnih izreka i poslovice bila bliska narodu. Ambrozije Šarčević je pre izlaska knjige dao štampati poziv na pretplatu na mađarskom jeziku u kojem poziva školske vlasti i narodne poslanike da je kupuju i predaju kao dar školskoj omladini, jer »time će pomoći u vaspitanju naroda, bunjevački i šokački učenici će se obradovati, a roditeljima će se dati prilika da čitaju i dobro štivo«.

Nakon skoro tridesetgodišnjeg plodnog rada, Ambrozije Šarčević dolazi sredinom 1869. godine u Suboticu na sastanak sa Ivanom Antunovićem, kaločkim kanonikom i njegovim saradnicima. Nema sumnje da je ovo bila prekretnica u dotadašnjem radu A. Šarčevića, jer je Ivan Antunović primio na sebe da će izdavati novine.

Godine 1870. u martu izlazi u Kaloči list »Bunjevačke i šokačke novine«, a nešto kasnije i »Bunjevačka i šokačka vila« kao književne novine. Ovi listovi okupili su veliki broj saradnika: Blaža Modrošića, Stipana Vujevića, Agu Mamužića, Ivana Palića, Đenu Popovića i mnoge druge. Stalni urednici i glavni saradnici bili su Dragutin Milodanović i Ambrozije Šarčević.

Dragutin Milodanović sa A. Šarčevićem 1872. godine pokreće u Subotici »Misečnu kroniku«, kasnije »Subotički glasnik«.

Od 1872. godine pojavljuju se i prve knjige Ivana Antunovića, koje štampa u Temišvaru, Beču i Vacu.

Onda Ambrozije Šarčević prelazi na rad na političkom polju. Njegovim zalaganjem osnovana je bunjevačka stranka Mamužić-Antunović. Za narodnog polanika dolazi 1874. godine Lazar Mamužić, a 1884. godine postao je gradonačelnik u Subotici.

Zatim Ambrozije Šarčević organizira društveni život — Pučku kasinu 1878. godine. Kasina je bila mjesto sastanka svih slojeva: seljaka, školske omladine, intelektualaca — gdje su se čitale knjige i razne novine.

U 1886. godini piše Lajošu Močariju, narodnom poslaniku »Subotičko pismo jednog bunjevačkog rodoljuba« u kojem između ostalog piše:

»Zatvoren je put duhovnoga razvitka mojih bunjevačkih rođaka, a onaj koji to osića, proglašen je izdajicom i panslovenom. To je rđava politika, bezdušno postupanje, greh protiv Boga i ljudi. Bunjevci su se održali u dvjestogodišnjim nepravdama, preživili krutu eru turskog barbarstva, feudalizam i austrijskog apsolutizma, a preživjet će i lažni liberalizam sadašnjice koji pod firmom mađarskog rodoljublja hoće da uguši narodnu svijest i jezik njihov.«

Učeni A. Šarčević od 1867. godine priprema niz rječnika da narod može pravilno govoriti i njegovati svoj jezik, te 1870. izdaje »Tolmač izvornih književnih i zemljopisnih jugoslovenskih riči«, u kojem je osvijetlio sve krajeve u kojima žive Južni Slaveni.

Drugi je »Mađarski-jugoslovenski politički i pravosudni ričnik«, koji izlazi iste 1870. godine. Rječnik je namijenio činovništvu gradskog poglavarstva i suda.

»Ričnik za osnovne škole« pojavio se 1893. godine. To je priručnik za učenike osnovnih škola i učitelje koji ne mogu pravilno predavati na bunjevačkom jeziku.

1894. godine izdaje rječnik namenjen svakom rodoljubu — čitaocu knjiga i novina.

Ambrozije Šarčević se čvrsto držao načela koja je trebao sprovesti.

Ta načela je izneo u brošuri »Bunjevački program«.

To je rad našeg prvog diplomate, prvog folkloriste, naučnika i književnika Ambrozija Šarčevića.

U ovom preporodu Bunjevaca učestvovala je cela grupa kulturnih radnika. Boško Vujić štampa prvu knjigu za Bunjevce, Peštalićevu poemu »Dostojna plemenite Bačke«, 1866. godine. Njegov dom je bio prava narodna kasina i Bunjevaca i Srba i Mađara. Boško Vujić je saradivao u svim publikacijama, nesebično je pružao za svaku akciju i novčanu pomoć. Teodor Prokopčanji je radio na prosvjećivanju širenjem knjiga u narodu, a najviše pozorišnim predstavama srpske pozorišne diletantske družine. Pajo Kujundžić je bio jedan od najvjernijih vrijednih saradnika i osnivač kalendara »Danica« od 1884. godine. Lazar i Ago Mamužić bili su istaknute političke i prosvjetne ličnosti. Dragutin Milodanović osniva prve bunjevačke novine u Subotici.

1872. godine Mijo Mandić izdaje školske knjige i pokreće časopis »Neven«. Dušan Petrović štampa bunjevačke knjige i pruža novčanu pomoć Mladenu Karanoviću koji je izdavao i uređivao Subotičke novine od 1893. godine. Ovo su samo najistaknutija imena.

IV Djela Ambrozija Šarčevića

1. A nemzetiségi kérdés Magyar országon szerb szempontból — Subotica, 1865. Prijevod sa srpskog jezika knjige Miloša Popovića.
2. Bunjevački kalendar za 1868. godinu — Subotica 1868. (Pri uređivanju pomogao mu je Đorđe Petrović.)
3. Zbirka mudrih i poučnih izrekah na korist bunjevačkog puka, Subotica, 1869. g.
4. Bunjevački kalendar za 1869. godinu — Subotica, 1869. (Pri uređivanju pomogao mu je Đorđe Popović.)
5. Tolmač izvornih književnih i zemljopisnih jugoslovenskih riči«, Subotica, 1870. g.
6. Bunjevački kalendar za 1870. godinu — Subotica, 1870.
7. Mađarsko-jugoslovenski politički i pravosudni ričnik — Subotica, 1870. g.
8. Bunjevačko-šokački kalendar za 1870. godinu — Subotica, 1870. g.
9. Bunjevačko-šokački kalendar za 1879. godinu — Subotica, 1879. g.
10. Bunjevački kalendar za 1881. godinu — Subotica, 1880.

11. Bunjevác program — Subotica, 1892. g.
12. Elemi népiskolai magyar — bunjevác — sokác szótár — Subotica, 1893. g.
13. Magyar — szerb — horvát — bunjevác — sokác könyvészeti szótár — Subotica, 1894. g.

V. Novinski članci Ambrozija Šarčevića

1. Subotica
(Bunjevački kalendar za 1868. g.)
2. Sombor
(Bunjevački kalendar za 1869. g.)
3. O ravnopravnosti našega jezika u Subotici
(Bunjevačke i šokačke novine, 1870. 7. 1—2.)
4. U naših šokačko-bunjevačkih škola neophodno trebamo pravilna književna jezika
(Bunjevačke i šokačke novine, 1870. 40. 310—311.)
5. Moraju li šokačko-bunjevački učitelji učiti i vežbati se u nauci našega jezika, da tako valjano uzgoje i izuče nam mladež.
(Bunjevačke i šokačke novine, 1872. 2. 1—2; 9. 36; 15. 72; 16. 75; 17. 79.)
6. Povist prvog bunjevačkog dila i pokreta
(Bunjevačko-šokački kalendar za 1879. godinu, 20—27.)
(Osnivanje Pučke kasine)
7. Za naš mili rod neće biti suviše ako ćemo jedan dopis iz broja 261. Obzora, glasovitog lista saopćiti
(Nezadovoljstvo kod nekih lica zbog osnivanja Pučke kasine)
8. Bunjevački narod i Subotica
(Bunjevački kalendar za 1881. godinu 20—28.)
9. Otvoren list jednog bunjevačkog patriote Lajošu Močariju (Neven, 1886. 8. 124—127; 9. 133—137; 10. 154—156; 11. 162—164.)
10. Čujte i dobro utuvite, zapamtite ovo, braćo Bunjevci
(Neven, 1886. 5. 65—67.)
(O narodnostima u gradu)
11. Bunjevački prijatelji počimaju izlaziti na mejdan
(Bunjevačka i šokačka vila, 1875. 3. 10.)
12. Bunjevački jezik — pogledom na ostalih naroda jezike
(Neven, 1890. 85—87.)
13. Škola i Bunjevci
(Neven, 1891. 7. 107—109; 8. 127; 9. 143—145.)
14. Njegovajmo naš maternji jezik
(Danica ili bunjevačko-šokački kalendar za 1893. godinu, 43—47. str.)
15. Pučka kasina
(Subotičke novine, 1893. 13. 2.)
16. Subotica i bunjevački jezik
(Subotičke novine, 1893. 37. 1.)
17. Narodnosti prid ugarskim saborom
(Neven, 1895. 4. 57—59.)

18. Otvoreno pismo rodu bunjevačkom i šokačkom
(Subotička Danica, bunjevačko-šokački kalendar za 1896. god. 20—22.)
19. Pismo pridsidniku bunjevačke kasine
(Subotička Danica, bunjevačko-šokački kalendar za 1896. god. 22—23.)
20. Šta je sad?
(Subotičke novine, 1896. 26. 1—2.)
21. Iskrena rič bunjevačkim srpskim rodoljubima
(Subotičke novine, 1897. 20. 3.)
22. A »bunjevác z ige« megteremtőjének nyilatkozata
(Bácskai hirlap, 1898. 162. 1—2.)
23. Srpski list o nama
(Subotičke novine, 1898. 8. 3.)
(→Branik« donosi članak: Bunjevci i narodni jezik)

Blaško Vojnić Hajduk
Subotica

MOJ GRAD

Branko Jević

*Na zlatnim klasovima
derdan od kiše
pomaže zrenje plavoga
jutra*

*ravnica pjeva
u plaštu boje od klasja*

*A kruna sazdana nad svim
moj grad
najljepši ukras svijeta
Subotica
majka Bunjevaca*

*Sva plava drijema
pod kupolom srpanjskoga
jutra*

Branko Jević
Subotica

BIO BIH SRETAN

*Bio bih sretan
nositi misli dobrote i mira*

*Svijetu
nad uzglavljem šaptat uspavanku
umjesto željeznih parčadi
i tona užasna trotila*

*Svirao bih tišinu
večeri
neugaslih na nebu zvijezda*

*Skidao bih ljubav
i snove*

Kolo igra, tamburice nema

(prigodom prvog Memorijala Pere Tumbasa-Haje)

Za tobom tuguju
i jablanovi naši,
i mili salaši —
golubovi bili.

Za tobom tuguju njive,
i mijane.
Za tobom tuguju samotni sokaci.
Za tobom tuguju grane jorgovana,
mirišljivo cviče svake nane.

Vojvodina na sve četiri strane,
i Evropa
do Londona zna te ...
Amerika —
san iseljenika.

Mezimice, bila margarito,
i mizinko
dika naših njiva.

Jedna žica žali tamburaša.
Sama
mrtva
skutрила se tužna.

Tvojim krajom samo vitar haji.
I pendžeri naši —
uzdisaji.
Jendek stari
i novi bećari:
hip »električari«.

Piva Bačka —
pripelica siva.

Subotica žedan đeram nema.
Njive nižu đerdane od zlata.
Bili krušac — srebro od dukata.

Mračno čelo veče paučine.
Pere Haje među nama nema.

Subotica, 1969.

Jakov Kopilović

SONETNI VIJENAC

(odlomak)

Prolog

Tebi, Majko, sad ću jedan
lijepi cvijetak ja da predam,
što mi cvate usred bašte
moga srca bujne mašte.

Pokuš'o sam pjesmu ovu,
umjetničkom koju zovu,
da napišem, da ispjevam
i na slavu Tebi predam.

Cvijetak nosim, s njim se kitim
kroz valove svog života,
pjesmom da ti vijenac kitim.

Daj mi pomoć u mom radu
da dovršim započeto,
nek me sile ne izdadu.

I.

Ja Te slavim, Majko Sveta,
ovom mojom pjesmom malom,
od četrnaest soneta
i petnaestim magistralom.

Vijenac pletem od soneta
ko od lišća lovorova,
za početak toga spleta
kitim krila svojih snova.

I dok spredam retke ove,
resim barku bujnih misli,
mojim srcem da zaplove.

Kad istokom zora rudi,
pjesmu moju čarom kiti,
a i jutro kad se budi.

II.

A i jutro kad se budi,
malim vrtom tiho šetam,
te mi cvijeće miris nudi,
dok mu bujne ruže gledam.

Biserna je rosa pala
po rascvalom šarnom cvijeću,
ružama je dražest dala
da pjevaju o proljeću.

Jutarnjim se nebom vide
zlatnožuti dugi zraci
od sunašca što iziđe.

Odjednom mi pogled sleta,
te opazih ja u rosi
mili stručak bijelog cvijeta.

III.

Mili stručak bijelog cvijeta,
latice mu rosom blješte,
koji cvate usred vrta
moga srca bujne mašte.

Moje srce vrt je pravi,
iz njeg ovo cvijeće berem
Tebe, Gospo, da proslavi
pred Tvoje ga noge sterem.

Dan proleti kao zraka,
uskoro će naokolo
noć da spusti krila laka.

Moje oko tom se čudi
što nestaje bijelog dana,
a i mjesec kad zarudi.

Stipan Vojnić Purčar
Subotica

Imaju li ova pitanja odgovor...

Od davnina je problem vjere i religioznosti bio na dnevnom redu među učenjacima: entolozima, filozofima i teolozima. Od kako postoji čovjek, odmah se taj problem nametnuo. Lijepo je sažeo sv. Augustin kad je rekao: »Natura humana naturaliter christiana«, čovjek je po naravi kršćanin, ali svi ne misle tako. Pametan i dobronamjieran čovjek, kad razmišlja i to zaključujući zdravom i normalnom logikom, dolazi do takvog zaključka, ali kao da u svijetu i na terenu znanosti postoji i drugi način mišljenja, koji baš nije uvijek logičan, a prosječnog čovjeka zadovoljava. Pitanje religioznosti se onda smatra nečim nametnutim, nečim što ograničava čovjekovu slobodu — kako to kažu oni, koji bi htjeli pobiti religiozni momenat kod čovjeka. Svi su ljudi na neki način religiozni, pa čak i oni, koji kažu da su obračunali sa vjerom. Njih isto progoni misao religioznosti. Kao maleno dijete kad je u mraku, pa više da se ne plaši, tako i oni viču da su obračunali sa vjerom, a sa druge strane u svojoj duši i savjesti, koja je doduše postala nekako materijalna — materijalistička, postavljaju pitanje cilja ljudskog života, problem zla i druga temeljna pitanja, koja se rješavaju jedino putem religioznosti.

Nemam namjere znanstveno prikazati ili rješavati problem vjere općenito, ali bih htio sa nekoliko riječi taknuti pitanje vjerskog pogleda na svijet i to primjeniti na naše prilike, na našeg čovjeka, koji je možda predaleko zašao u svojoj nevjeri. Htio bih ukazati na negativnosti našeg čovjeka na vjerskom području, a opet ga potaknuti na sretniju i ljepšu sutrašnjicu. Nuka me ljubav prema svom narodu da ukažem na tu bolnu točku, koja se toliko proširila i razrovala, pa je epidemija nevjere zahvatila veliki dio naših ljudi, koji su do jučer bili vjerni sinovi kršćanskih tradicija i kršćanskog pogleda na svijet, a danas su postali ravnodušni, ako ne i bezbožno raspoloženi.

Naši ljudi, sinovi širine i bezazlene ravnice na obzorju širokih bačkih ravni, udisali su puninu ljepote Božje prirode, prožeti vjerom i vjerskim osjećanjima. Naš čovjek, sin Bačke bio je uvijek vjernik. Sve svoje pothvate i svoja djelovanja na svakom terenu pratila je oznaka vijernosti i vjere.

Taj vjerski momenat narod je unio u svoju povijest, u svoju ekonomiju, u svoju sociologiju, pa i u političku orijentaciju, ne možda zato što je Crkva bila u rukama vlastodršca, pa mu nametnula takav i taj način mišljenja, nego je on u Crkvi i Bogu nalazio svoj oslonac i nalazio sebe. Prožet tim osjećanjima gradio je svoju budućnost, svoju povijest i svoju sretniju sutrašnjicu.

Narod je seobom došao u Panonsku niziju i primio mentalitet nizinog čovjeka, jer po naravi naš čovjek je prilagodljiv i mekan, on je golubinje ćudi, pa se zato brzo snašao. Počeo je iz ničega, ali je brzo stvorio nešto. Karakteristično je to za mnoge Hrvate Bunjevce da svoj novi život uvijek započinju iz ničeg, ali marljivošću i radom stvore sebi sigurnu egzistenciju. Odras je to psihe našeg čovjeka. Upravo to mu je ponos, kad može kazati, da je počeo sa svojih deset prstiju, a stvorio je jednu sigurnu egzistenciju. Nije to postigao lihvarenjem, prevarom, na račun drugoga, nego marljivošću i radom. Elana, životne ambicije nalazio je u vjeri. Pobožnost našeg čovjeka bila je živa, prožeta vjerom u Boga i pomoć Božju. Do nedavna on je polazio na polje, na njivu uz tihu vuču svojeg blaga, otkrivene glave, na usnama tiho šapćući Anđeoski pozdrav i svoju jutarnju molitvu. Na svojoj njivi podigao je križ, da ga taj križ ohrabri u njegovom trpljenju i ponovo podigne, jer po križu dolazi život. Vraćajući se umoran s posla, opet sklapao je ruke i molio, zahvaljuje na primljenim dobročinstvima preko dana. Domaćin sa ukucanima, okupljen oko obiteljskog stola, molio je Gospin ružarij i tako smiren polazio na počinak, da bi opet sve to sutra ponovio. To je bilo tako, to je išlo s dana u dan. Dokle? Duskora! Što se sad dogodilo? Zašto je taj sin Bačke ravni ostao bez vjere, zašto je postao ravnodušan, koji su uzroci tome?

Crkva sa svojim svećenicima i uz saradnju laika branila je našeg čovjeka i tako su postignuti vidni uspjesi na kulturnom i vjerskom području. Rame uz rame: biskup Antunović, Ambrozije Šarčević, Pajo Kujundžić, Blaško Rajić, Lajčo Budanović kao i drugi naši istaknuti kulturni i javni radnici, budno su pazili na duhovnu baštinu Hrvata Bunjevaca, i zato mu davali u ruku knjigu, molitvenik na maternjem jeziku, otvarali su tihe zakutke društvenih prostorija, kao što je Pučka Kasina i druga društva, kojima su na čelu sa svojim duhovnikom i vođstvom svojih rodoljuba izgrađivali duhovni, vjerski i nacionalni lik Bunjevca-Hrvata. Naš narod volio je svoje, ponosio se svojim lijepim običajima, kao i svojom živopisnom nošnjom, a što je i mnogo doprinelo očuvanju nacionalne svijesti i buđenju nove zore narodnog preporoda.

Proslava 250-godišnjice dolaska Bunjevaca u ove krajeve bila je odraz duhovne veličine i nacionalne svijesti te male oaze hrvatskog roda. Zahvalna sv. Misa na igralištu »Bačke« i veličanstvena povorka ulicama bijele Subotice bila je odraz nutarnje radosti i zahvalnosti Bunjevaca.

Svećenici, zajedno sa istaknutim kulturnim i javnim radnicima bili su oni koji su davali životnu orijentaciju našem čovjeku u konglomeratu vjerske i nacionalne šarolikosti u Bačkoj.

Ali, šta se to dogodilo posljednjih decenija među bačkim Hrvatima?

Val nevjere i vjerske ravnodušnosti počeo je snažno udarati u sveta ognjišta naših obitelji...

Drage naše obitelji, koje su cvale od radosti i zadovoljstva sa brojem djecom ugodnih djetinjih čavrljanja, odjednom su ostale prazne. Odjednom su ta obiteljska ognjišta postala grobni humak jednog naroda, koji je htio živjeti i stvoriti sebi lijepu tradiciju i kulturu, prožetu kršćanskom i Bogu danom ideologijom, a pod snažnim poletom hrvatskog nacionalnog osjećaja.

Često se pitam, je li moguće da će tog divnog roda bunjevačke grane tako brzo nestati...

Nije prošlo kratko vrijeme i taj, kršćanskom ideologijom nadahnut, sin Bačke ravni postao je vjerski ravnodušan ili čak možda i bezvjerac.

Kao svećenika zanima me problem njegove religioznosti, te želim pogledati i ukazati na uzroke tog žalosnog vjerskog indiferentizma i otpada.

Ratne posljedice učinile su svoje. Ostala je materijalna, a još veća duhovna pustoš. Listajući stranice povijesti, nailazimo na slične slučajeve. Ali naš čovjek, kako je tako brzo zaboravio na sve što mu je dala vjera i kršćanska kultura. Sve što ima i što je stekao i što mu je pomoglo u njegovu razvoju, bila je Crkva, bili su svećenici uz suradnju drugih narodnih vođa. Oni su stajali kao braniči narodnog i vjerskog osjećaja bačkih Hrvata. Nije li biskup Ivan Antunović uređivao i izdavao »Bunjevačke i šokačke novine« da bi pružio duhovnu hranu i orijentaciju u vrijeme narodnog preporoda?

Evo, »DANICA« na horizontu široke Bačke ravnice ponovo se budi, najavljuje svijetli dan i postaje putokaz u životu.

Ratne strahote iščezavaju i prepuštaju se zaboravu, novo ognjište se diže da postane novi kutak sretnog, ljepšeg, Bogu danog života.

Poslijekoncilska gibanja u Crkvi donose novo ruho na stare vjerske istine i tako odjevene savremenim ukusom podižu našeg čovjeka i pružaju mu ruku na putu prema sretnoj budućnosti.

Sine Bačke ravnice, ti koji si u oazi tihe panonske nizije, ograđenom rijeka Tise i Dunava, udari čvrste temelje novog vjerskog i narodnog života da duhom obnovljen stвориš sebi što ljepši život, čuvajući svoju tradiciju i nacionalnu svijest.

Blaško Dekanj

Subotica

Poslijekoncilске dileme Crkve u Bačkoj

(razmišljanje jednog župnika)

Poslije 1965. godine ne možemo govoriti o ispravnom kršćanskom životu i nastojanjima čovjeka pojedinca ili cijele zajednice, iz čijih bi nastojanja Koncil ili njime zacrtana obnova bili na neki način odsutni. Koncil je program, koji obvezuje svakoga kršćanina, koji to ime želi časno nositi. Zadatak je neodgodiv; jednako obvezatan za teologa-mislioca i biskupa, katoličkog intelektualca i svećenika, kao i za svaku kršćansku dušu, koja istinski ljubi svoju Crkvu, bez obzira na spol, dob ili zanimanje. Svatko u svom djelokrugu i na svoj način. Ta sveopća zadaća jedna je od osnovnih poruka ne samo II Vatikanskog Koncila, nego i ispravno shvaćenog kršćanskog poziva a nadasve ministerijalnog-služućeg svećenstva. Zato kada se kalendarom »Subotička Danica« otvara u našem crkvenom i nacionalnom životu jedan novi period, onda neminovno moramo sagledati sve dileme, poteškoće, kao i svijetle perspektive koje nam se ovim Koncilom otvaraju!

O životnom i providencijalnom zahvatu Koncila i njegovoj potrebi nemoguće je ovdje govoriti. Svatko ko vjeruje da Duh vodi Crkvu, mislim da ne može posumnjati, da je tu u Koncilu On sam na djelu. No potrebno je naglasiti da je Koncil »postavljen« za propast i uskrsnuće mnogih u Izraelu (Lk. 2, 34). To je »faze« — prolazak Gospodnji. Propuh je to Duha, koji duše gdje i kada hoće, i jasno, dokle hoće. Trebamo biti svjesni toga »kairosa« pogodnog milosnog trenutka, Koncila, koji je od sudbonosnog značaja za život Crkve u jednoj pokrajini ili narodu.

Koncil se, dakle, postavlja kao zadatak, kao hitni i neodgodivi zadatak, koji čeka upravo ovaj naraštaj, da se ozbiljno prihvati rada. U Koncilskim dokumentima posebno je naglašena misao o tkzv. »znacima vremena«. To je polazna točka iz koje svaka pomjesna Crkva mora poći. Opća Crkva ima neke zajedničke »znake« i probleme, a pomjesna još i neke svoje specifične. Ti »znaci vremena« nisu samo zbivanja izvan Crkve u svijetu, kojem smo do jučer pristupali s ne malim nepovjerenjem. »Znake vremena« treba otkriti u samim zbivanjima, kako opće, tako pomjesne Crkve. Uočimo barem neke. Prostor na kojem živimo plodna je ravnica koja svojim bogastvima neprestano privlači nove stanovnike, te tako naš teritorij ostaje predmetom stalnih doseljavanja i migracija življa veoma različitog, kako po svom nacionalnom, tako i kulturnom i religioznom

mentalitetu. Veoma će biti dragocjeni podaci, koje će nam popis pučanstva 1971. godine donijeti. Strahovito miješanje toga živilja, i to ne samo na teritoriju pojedinih općina, nego i općenito, također je jedna od tih pojava. Strahovita nacionalna i religiozna šarolikost našeg živilja, o čemu govore toliki podaci, napr. Novi Sad ima 29 registriranih vjerskih zajednica, (Arhiv biskupijske ekumenske komisije), jedan je od značajnijih znakova vremena naše pomjesne Crkve. Nastaje nagli preobražaj našega sela i postepena industrijalizacija, bilo odlaskom seljaštva u obližnje gradove, bilo industrijalizacijom naših manjih mjesta-sela, a javlja se i novi tip poljoprivrednog radništva koje je uposleno na velikim društvenim imanjima, tkzv. kombinatima. Vidimo nagli rast nekih naših gradova, čiji se broj stanovništva gotovo udvostručio, osobito po velikim predgrađima (u Subotici: Aleksandrovo, Kertvaroš, Mali Bajmok; u Novom Sadu: Liman, Satelit, Detelinara, Slana Bara itd.). Broj visokih škola i fakulteta biva iz dana u dan sve veći. Novi Sad je već zasebna univerza. K tome ne smijemo ne vidjeti jedan stalni i to veoma nagli pad nataliteta, o kome nam svjedoče ne samo podaci Zavoda za statistiku, nego i naš šematizam iz godine 1968. Opće je poznata činjenica da su općine sa pretežnim katoličkim živiljem po prosjeku živilja najstarije, a po natalitetu najslabije. Citirani šematizam nam pokazuje veoma žalosnu sliku; veoma je, naime, mali broj župa gdje je natalitet veći od smrtnosti, a 35 župa ima manji natalitet od smrtnosti, dok 12 župa ima natalitet jednak smrtnosti. Nacionalno buđenje također je jedan od »znakova vremena«. Prisutnost ateizma, kao i nemaloga indiferentizma, i to ne samo religioznoga, također su pojave s kojima treba ozbiljno računati.

U takovoj situaciji nalazi se naša pomjesna Crkva sa svojih 96 svećenika, većim dijelom starijih i iznemoglih radom, osobito u poratnim godinama, radi silnoga pomanjkanja klera (1941. g. 219, a 1968. g. 99 svećenika). Isti problem za sobom povlači niz drugih problema. Način pastorizacije u većem je dijelu »kancelarijski«, sveden gotovo isključivo na ono »bitno«, »općenito«, dijeljenje sakramenata, na osnovnu vjersku naobrazbu, koja se svodi na pripremu za pričest i krizmu, kojom uglavnom završava i religiozna izobrazba, što se po prilici poklapa sa završetkom osnovne škole. Intelektualci tj. studenti po velikim centrima još su nekako pastorizirani, ali je to još u početnom stadiju, i to je uglavnom prepušteno inicijativi ljudi koji pokraj toga apostolata imaju još čitav niz drugih obaveza. Međutim, postotak onih koji su obuhvaćeni tom pastorizacijom, procentualno izraženo, veoma je mali, (npr. oko 16000 studenata novosadskog fakulteta vjersku pouku pohađa tek četrdesetak). Pastorizaciji srednjoškolske mladeži je takođe posvećeno premalo brige. Kad uzmemo u obzir da 10 naših gradova imaju kompletne srednjoškolske centre, a tek nekoliko njih katehizira se na nivou srednjoškolske izobrazbe. Radnička i seljačka omladina uglavnom sistematski nije pastorizirana. Osim što se na nekoliko mjesta, po koji put godišnje ta omladina pokupi, te joj se održi nekoliko predavanja. Međutim, sistematskog rada sa radničkom i seljačkom omladinom ima tek u kojoj župi.

Odnosno Crkve i radnog svijeta odavno je već veoma problematičan. Ne samo ovdje na našem tlu, nego i na palnu opće Crkve. Nije mi poznato

da bi itko od naših svećenika posebno sebe posvetio problematici radništva. Imamo čitavih gradova i djelova gradova koji nose izrazito radnički karakter, a pastva, ako je uopće i ima, ima izrazito tradicionalna obilježja. Ako se na ovom planu nešto bitno ne preduzme, velika opasnost prijeteći, da indiferentizam toliko ovlada radničkim svijetom, da ćemo na tom planu izgubiti svaku dodirnu točku. No, rješenje ovoga problema nije isključivo zadatak koji je postavljen samo pred kler, nego takođe i pred katolički lajikat. O ovome je potrebno veoma mnogo razmišljati i brzo nešto poduzeti.

Nagli preobražaj sela traži intenzivniju pastorizaciju seljaštva. Intelektualni, kulturni i civilizacioni nivo sela silno raste, zahvaljujući školstvu i sredstvima društvenoga saobraćaja. S druge strane, tradicija, osobito ona koja nije duboko razumski i životni obrazložena, izložena je teškoj krizi, a potom postepenom propadanju. Često nam se ovakve konstatacije čine odveć crne, no one su ipak istinite. Naše vrijeme i prostor traže dublju evangelizaciju i kristijanizaciju svih slojeva seljaštva s posebnim naglaskom na one mlađe, bilo oženjene, bilo još neoženjene, a taj zadatak traži ne mala zalaganja i dostatan broj apostola. Poseban problem, o kojem treba razmišljati, predstavljaju poljoprivredni radnici, koji žive po različitim poljoprivrednim-industrijskim kombinatima. Budući da žive većinom u prostorijama koje su društveno vlasništvo, gotovo u pravilu, udaljeni od sela i gradova, oni postaju poseban problem pastorizacije, jer je pristup Crkve njima kao i njih Crkvi prilično otežan.

Karitativna djelatnost koja bi trebala obuhvatiti ne samo siromahe kojih takođe i ova bogata ravnica ima, nego i sve one zapuštene i osamljene (čiji broj iz dana u dan raste) (bilo da je riječ o osamljenim starijim djevojkama, ili starcima koje su djeca napustila), bolesne i sve one koji trebaju bilo kakovu utjehu. Sva se ta djelatnost, u današnjoj situaciji, uglavnom svodi na »dijeljenje milostinje« i pohod prigodom podjeljivanja sakramenata o velikim blagdanima, i tu i tamo možda još i u slanju božićnih simboličnih darova. Svakome ko ozbiljno sagleda sve te potrebe, ne samo onih neopskrbljenih, nego i onih teoretski opskrbljenih (po obiteljima i staračkim domovima) i zahtjeve Evandjelja, jasno je da tu pucaju jezive perspektive i veliki zadaci.

Svakako, centralno pitanje je temeljitije upoznati Krista. Ne samo onoga povjesnoga, nego ovoga živoga koji danas živi i djeluje u svojoj Crkvi. Iako je pastoralna nota bila dominantna na ovom Koncilu, ipak je konstitucija o Crkvi (koncilski dokument) »Svijetlo Naroda« donijela upravo u poimanju Crkve veoma veliko osvježenje. Doziva nam u svijest nauk Krista Gospodina o lozi i čokotu, te nauku apostola Pavla i ostale apostolske tradicije o Crkvi kao hramu, kao vjernoj zaručnici, kao izabranom narodu, te konačno kao živom organizmu kojem je Krist uskrslu glava, a i mi kršteni, vjerom učlanjeni, sačinjavamo jednu živu cjelinu njegovoga otajstvenoga tijela. Upravo ova nauka mora prožeti svakoga kršćanina od rimskog kardinala do pobožne bake negdje u našem zabitom selu. Ona je polazna točka svakoga apostolata i obnove, koju toliko želimo. Zato stručno upoznati nauk Koncila o Crkvi mora doći u pravi plan naše koncilske obnove, jer nam inače prijeteći opasnost da se razvijemo po plića-

cima nekih sporednih detalja, iako možda u sebi korisnih. Do sada u našoj biskupiji poslije Koncila imali smo nekoliko predavanja i duhovnih vježbi za kler, koje su imale ovakav karakter. Za katolički lajikat počela je u Subotici djelovati koncilska tribina, tkzv. tribina mladih, koja je dovodila teološke stručnjake iz naših centara, ali već godinu dana ona je prestala sa radom. U drugim našim gradovima čini se da je još manje učinjeno. Za upoznavanje širih slojeva sa naukom Koncila, osim katoličke štampe, (Glas Koncila, »Kana«, te izdanja Kršćanske sadašnjosti, Dokumenti, »Svesci«) malo je što više učinjeno. Naš dosadašnji način evangelizacije nije još sadržajno izmijenjen u duhu nauke II Vatikanskoga Koncila. Mnogo je učinjeno na obnovi naših crkava u smislu liturgijskih odredaba koncila, no to još po sebi ne rješava problematiku, jer ako pri tome ostaju kriva i manjkava shvaćanja, onda to nije veliki napredak. Obnova Crkve nije samo u nekim pravnim promjenama njezinih zakona u cilju neke liberizacije, nego u prvom redu u promjeni i produbljenju shvaćanja i pokristovljenju svega našega života i djelovanja. Bez spoznaje da je kršćanin životno povezan sa svojom Crkvom, da ta Crkva nije samo nekakov moralni staratelj, a na dogmatskom polju samo čuvar nekih tradicija, nego da je to živa duhovna zajednica sviju nas koji živo vjerujemo u Krista. Živi organizam u kojem živi i djeluje sam Krist, produžen u vremenu i prostoru. Crkva je Kristovo otajstveno tijelo. A kršćani se po Kristu nakalamljuju na taj životvorni potok iz kojega dolazi sva životna snaga baš kroz tu moju povezanost s njime. Tada je jasno da ja moram rasti u tom duhovnom smislu, jer sam očito po Kristu primio na se obvezu živjeti po »Kristu Isusu«. Iz toga jasno slijedi da se kao kršćanin moram braniti Kristovom riječi i to od najmlađih mojih dana, još u naručju svoje majke, pa sve do groba: na različit način, domaćim odgojem, katehezom, i to ne samo do krizme, nego i kasnije kroz mladenačku dob, a osobito u vrijeme sklapanja braka pa kroz sam brak, tražeći snagu da bismo životom svojim zasvjedočili Krista, koga predstavljamo. Ta duboka izobrazba moguća je na različite načine: putem konferencija, predavanja, katoličke štampe, različitih savjetovanja, rasprava itd. Samo takova živa svijest dat će pravu puninu primanju svetih sakramenata, čija su životna vrela postavljena na putu izabranog Božjeg naroda. Da bi mogao istrajati na putu do konačnog smirenja u punoj sreći u krilu trojedinoga Boga. Kada pogledamo dosadanju praksu primanja sakramenata, koji su u stalnom broičanom opadaniu. (osobito ženidba), onda vidimo da je upravo neinformiranost kriva tome da smo u tome vidu tako mlohavi. Apostolat laika kao i klera mora proizlaziti iz ovog životnog shvaćanja kršćanstva. Kršćanin mora biti svjedok živoga uskrsloga Krista, jer inače apostolat niti je moguć, a niti će postići pravoga cilja. Koncil traži oformljenje »Župskih pastoralnih vijeća« koja bi morala pomoći župniku u provedbi II Vatikanskog Koncila, i uopće u evangelizaciji svijeta. Ukoliko se tom zadatku priđe čisto pravno, postoji velika opasnost da ta tijela budu ili mrtvo slovo na papiru, ili ono što će još više umnožiti ionako obilnu župsku administraciju.

Treća ideja vodilja II Vatikanskog Koncila bila je dijalog. Nakon što upoznamo znake vremena, produbismo svoju spoznaju o Crkvi kao živome

Kristu, te prema njoj učinismo svoje »posadašnjenje«, logika stvari zahtjeva da Crkva tada mora nužno stupiti u dijalog sa ciljem evangelizacije svijeta, jer je to njezina bitna i neodloživa zadaća i poslanje.

Malo je pokrajina kao što je naša, koja je po samom svom geografskom i prostornom smještaju stavljena pred neodgodivu nužnost dijaloga. Crkva je sastavljena od nekoliko nacionalnih grupacija između kojih nužno mora doći do zdravoga kršćanskoga dijaloga u cilju rješenja koja se na crkveni život postavljaju. Zahtjev je to zdravih odnosa unutar same katoličke zajednice i preduvjet svakoga dijaloga sa onima sa kojima nismo vezani vezom potpunoga jedinstva. Dijalog se nužno mora voditi u ozračju Kristove ljubavi vođeni interesima i probitkom kraljestva Božjeg, shvaćenog u smislu evanđelja i dokumenta »Svijetlo Naroda«.

Na teritoriju, koji omeđava našu crkvenu zajednicu — biskupiju, živi veliki postotak naše braće koja pripadaju kršćanskoj Crkvi istočno pravoslavnoga obreda. Sa tom Crkvom moramo nužno stupiti u istinski dijalog. Zahtjev je to evanđelja, vremena i prilika u kojima živimo, ali i pozitivnih odredaba Koncila u smislu dekreta koje su Koncil ili pokoncilске komisije izdale o toj stvari.

Još tridesetak kršćanskih zajednica drugih koje žive na ovom istom prostoru, između kojih su neke brojnije kao Slovačka evangelička Crkva, te Luteranska Crkva i druge, svakako treba nastojati u duhu Kristove ljubavi i smjernicama Koncila približiti se i uspostaviti dijalog.

Svijet znanosti, koji se posljednjih godina naglo razvio na našem teritoriju, također treba obuhvatiti dijalogom. Ne samo evangelizacijom njegovih predstavnika, nego direktnim dijalogom između ustanova. Dijalog Crkve i radništva poseban je problem. Taj vid rada ima svoju posebnu problematiku jer je, kako već istakosmo, Crkva u velikim radničkim naseljima kao i u poljoprivrednim kombinatima jedva prisutna. No, i sama narav stvari po sebi traži specijalni način pastoriziranja. U nekim evropskim zemljama Crkva se ovom problemu približava kroz pokret »svećenika radnika«. Dijalog sa omladinom, tim svijetom budućnosti, jedan je od najgorućijih problema koji stoje pred našom Crkvom, ali pozitivno riješen, postat će izvor najvećeg optimizma. Dobre volje ne manjka. Končno, dijalog sa ateizmom jedan je od vidova života i djelovanja Crkve na ovom terenu. Sve je više mogućnosti za to. Proces samoupravljanja i liberalizacije se sve više realizira, dajući nam mogućnosti za istinski i plodan dijalog, a time mogućnosti za suživljenje i rad.

Koristeći ovo sredstvo, možemo naše zajedničke probleme pretresati i komunicirati. Zato sam osjećao nužnu potrebu da sa ovo nekoliko redaka u kojima sam nabacio svu problematiku onako kako sam je sagledao, želim da to bude apel-poziv na razmišljanje svim dobronamjernim poštenim ljudima i kršćanima kojima je stalo do sutrašnjice Crkve i naroda na ovim našim ravnicama. Svakome je od nas jasno da tradicionalni oblici propadaju pa s njima i tradicionalna vjera, ne samo u gradu nego i na selu. To je bjelodana činjenica. Nisu dostatne konstatacije, još manje jadikovke-jeremijade i osuđivanja. Pred nama stoji dilema uklapanja u neko turobno sivilo nepokretnosti-inertnosti, kojoj je konac ne tako daleka

propast, ili pograbiti arsenal Božjih darova, koje nam Bog ovom koncilskom obnovom pruža. To dakako traži od nas velikih osobnih zalaganja i žrtve nas, koji želimo živjeti puninu života Crkve i naroda iz kojega ponikosmo. Ovaj članak hoće biti gromoglasnim apelom svim ljudima dobre volje, svima onima koji misle i strepe nad sudbinom Crkve i naroda da se svojim zalaganjem zauzmu u velikoj obnovi koju sam orisao u ovom malom prikazu. Za koncilsku obnovu nije dostatno zalaganje samo pojedinca, može ono biti i svetačko, Koncil traži suakciju čitave zajednice. Zato smo svi da mislimo, da istražujemo, da se dogovaramo, zajednički stvaramo velike planove obnove koja je neophodna, koja je imperativ, zapovijed života, imperativ ljubavi prema Crkvi, Kristu, Bogu! U našim je rukama sudbina Crkve i naroda na ovom prostoru. Odgovornost je naša velika pred Bogom, Crkvom i sudom povijesti.

Lazar Krmpotić

Bačka Palanka

NADA

*glasom što molimo Boga
granimo jutro
u malom svijetu svom
što je od brzine*

skoro pao

*hodamo da budemo
malo bliže neshvaćenom redu
zvijezda
barem sjenama njihovim
našim idejama*

*njihovim idejama
neotkrivenom sumraku svih ljudi*

*hodamo mrtvom zemljom
nada je tu
nada postoji
jer mi
jer ljudi postoje
jer čovek je bio On*

*DOLAZIM TI s vjerom
u čovjeka
pruži*

*— iako ne bi htio
iako ne prvi —*

*ruku prijateljstva
u ime mnogih u daljini*

*koje je bijeda prelomila
koji su izgubili svaki
stisak prijateljstva*

pruži

*— iako ne bi htio
iako ne prvi —*

*pruži mi je
i ljubav će biti tu*

Lajčo Perušić
Subotica

ODJEDNOM SE DOGODI NEŠTO

*Kad iznenada osjetiš
u svojoj nutrini odron htijenja,
svoga,
što ti je do sad bilo kristalno jasno —
sve postaje
neobjašnjeno i mutno.
Svi bageri tvojih nastojanja
raščišćavaju nanose na mjestu
tvoje intimne nesreće.
Svi reflektori tvog rasvijetljavanja
samoga sebe —
titraju u svom nemiru.
Odjednom se dogodi nešto
na što smo u životu navikli:
naša neukrotiva narav
opet miruje kao ugasli vulkan
na dnu svakidašnjice!*

MI USUSRET NAMA

*Bespotrebno je da se svedemo
na najmanju mjeru,
kako bismo sagledali
veličinu onoga
što nas okružuje —
jer i nehotice
prerastamo sebe izvan kruga
naše putanje.
Neka bi se srca rastvorila
svemu što se kreću
ispred nas!
Neka bi se naše ruke
ispružile samo rukama
koje dolaze ususret nama!
Na raskrsnici bez miljokaza
mi se ne gubimo,
jer su naše navike
srodne u svim
životnim manifestacijama,
jer naša srca
vezuju ujednačeni otkucaji istorodne ljubavi.
vezuju ujednačeni otkucaji istorodne lju i*

Natalija Liane Kuman
Zagreb

RAZGOVOR UGODNI RAZGOVOR NEUGODNI

Hvala Bogu i papi Ivanu XXIII. Da se ovaj razgovor odvijao prije pape Ivana, koga su nazvali »Ivanom Dobrim«, mi bismo se odmah na početku našeg razgovora uhvatili za kosu i, jasno, izbacili bi me na ulicu, rekavši da sam fanatik, pobožnjaković, svetac... A ovako, mi smo se upustili u dijalog, premda to nije moguće nazvati dijalogom, jer su i on i žena i dijete kršteni u katoličkoj crkvi kao i ja, ali nažalost, od katoličke vjere mu je jedino to ostalo. Ne želim ga osuđivati, jer toga u dijalogu nema, nego to je samo izmjena međusobnih mišljenja, a tako su ga odgojili pa nije toliko kriv. Više je tu krivica roditelja, koji su se starali za svojeg jedinca da ga školuju, da mu nabave najnoviji krik mode, a kad se oženi da ima barem jedno dijete, jedno unuče, jer oni jako vole djecu. Bili su oni vjernici koliko je baš trebalo. Sin im je primio prvu Pričest, a dali su ga i na krizmanje da ne bude najdrugačiji. Čak su mi i sliku pokazali od njegove prve Pričesti, a bicikl što je dobio za krizmanje od kuma još i sada čuva. Poznavao sam ih dobro i često sam im odlazio, jer nismo imali televizor. Nas je bilo puno, otac sâm radi, a ja sam volio pogledati sport, pogotovo kad igraju za finale.

Tako sam opet otišao k njima. I ne bi se ništa desilo, kao što se nije ni do sada desilo, da se u tom društvu nije našao domaćinov najbolji drug, pa su bili »hrabri«. A i prilika je bila. Vidio sam da ću loše proći, jer će biti pitanja i morat ću se znojiti. Baš smo gledali silazak američkih astronauta sa prvog puta na Mjesec. Smetalo je moje prijatelje što tamo, gdje se radi o vrhuncu tehnike, najvećem uspjehu čovječanstva, što tamo radi »popo«.

— Današnji svijet ne treba više popova — kaže jedan.

— Kako misliš? Zašto? — prekinem ga ja.

— Oni su mogli onda nešto kad su ljudi bili zaostanuti — govori on, okrenuvši se meni — a sada je njima odzvonilo.

— Zanima me samo — upao je drugi — šta će sada popovi i Crkva reći na to. Ljudi svaki dan sve više ulaze u svemir, otkrivaju ga, boga nigdje ne nalaze. Nikako nebo još nisu susreli.

Malo kao da se trgnuo kad je to rekao, jer se valjda sjetio da govori protiv svojeg uvjerenja i vidio je da me je »pogodio u živac«.

Za sve to vrijeme sjedio sam nasuprot njima, okrenut prema televizoru i u sebi molio Duha Svetoga da me prosvijetli, da se sjetim svega što im treba reći, jer već nisam mogao dalje izdržati. Nisam se plašio. Sjetio sam se Isusovih riječi »Nemojte se bojati . . . u onaj čas će vam se dati što ćete govoriti«. Nekako sam ih sažaljivo gledao kako tresu sve što su o svećenicima mislili, a koje nisu opće poznavali. Došla mi je na pamet i druga Isusova misao » . . . na vas će govoriti mnoge lažne stvari, zatvarat će vas . . . , ali ne bojte se, jer i mene su prije«. Da je barem koji svećenik bio sa mnom, drugačije bih se znao braniti, a ovako . . . Sve mi je to letilo kroz glavu dok su nastojali da me izazovu, ili barem da me razoružaju, da izgubim povjerenje u svećenike.

Rekli su mi da sam zaostanut kad vjerujem popovima, kao da sam iz srednjega vijeka. Treba gledati u život drugačije, jer sam mlad, a danas se živi moderno i slobodno, svaki radi što hoće i voli, danas su ljudi kulturniji. nauka i tehnika olakšavaju nam život, a ne da čekamo s neba . . . I već se ne sjećam svega što su mi tukli u glavu, režući me očima.

Pokušao sam ih prekinuti i reći nešto sebi u odbranu, te odgovoriti na pitanja koja su mi postavljali.

Emisija, koja je bila predugačka, brzo je prolazila, jer smo se bili veoma zanijali. Napokon su mi dopustili da i ja nešto kažem, jer su se već umorili.

Odakle da počnem? Više mi je sad lebdila u glavi misao sažaljenja, nego osuda. Bože moj, zašto su naši ljudi takvi da se toliko dadu zavesti pa i misliti zaborave. Povode se za modernim, ne gledajući na opravdanost. Zato sam počeo ipak u duhu dijaloga, sa željom da pokažem da nisam zlonamjerman niti zagrižen, već da i dalje ostanemo ljudi-braća, koji znaju razgovarati, iznositi svoja mišljenja i potvrđivati ih ozbiljnim dokazima.

— Priznajem, da ja ne znam na sve odgovoriti što ste sasuli pred mene kao što bi to znao jedan svećenik, ali ipak mogu valjda nešto reći.

— Kako ne. Kaži samo!

— Čekajte ljudi, da budemo na čistu. Da li vi priznajete Amerikanima da su postigli najveći uspjeh čovječanstva, vrhunac sadašnje znanosti i uma.

— Ma, to nam nemoj sad ti dokazivati kad smo vidjeli i znamo bolje nego ti. To mi baš i tvrdimo, da je čovjek savladao prirodu, pa više ideja o bogu nije potrebna . . .

— Dobro ljudi — nastavio sam dalje — kad tim ljudima priznajete tu veličinu, a vidite li da ti ljudi vjeruju u Boga?

— Kako ti to znaš?

— Pa, eno vam na brodu svećenik. Vi ste na to rekli da to Amerikanima nije trebalo raditi, ali vidjeli ste. Vidjeli ste kako tri astronauta ponavljaju molitvu zahvale Bogu za uspjeh toga gigantskoga podviga. I to nisu učinili nakon mjesec dana ili privatno u svojim stanovima, već odmah u prvim časovima silaska i to javno pred cijelim svijetom. To je bilo u planu lijeta od strane Hjustona. A još vam hoću nešto reći, poznato je da su ta tri astronauta na tom lijetu kroz svemir čitala Bibliju. Ne znam, koju knjigu vi smatrate veoma važnom, ili Dostojevskog, ili Tolstoja ili koju

od naših pisaca, ali nije poznato da su jednu od takvih knjiga ponijeli, bilo radi rasonode ili pouke, već baš Bibliju . . . Zar ne, čudna stvar! Fanatizam? Glupost? Zaostalost? Ne bih rekao, jer ste im malo prije priznali prvenstvo znanja i hrabrosti. Nije li to možda čvrsta VJERA, koja u tom ogromnom svimiru gleda STVORITELJA, baš kao što vi i ja u lijepoj kući gledamo dobrog zidara ili inženjera, iza lijepog odijela gledamo dobrog kroječa, za kojeg se odmah oduševljavamo da kod njega šijemo. Zato veliki Einstein, najveći um našega vremena, veli za sebe da je najveći vjernik, jer je najdublje zašao u materiju i gledajući je, divi se TVORCU svega toga.

— Pa znaš, nisi ti to loše kazao. Valjda te tvoj popo dobro »osolio«. Šteta što nisi i ti postao popo . . .

Šta bi mi još rekli ne znam. Sreća što je baš ušla domaćinova mama, pred kojom se ipak nije usudio biti tako »hrabar«. Ja se, međutim, nisam stidio svojih riječi. Samo sam dodao da me je »popo« naučio MISLITI.

Nije im bilo svejedno. Osjećali su i sami da su »prešli granicu« i da nije trebalo tako postupati, jer su sada pokazali svoje mišljenje i prazninu svoje duše. Zato su mi na rastanku dodali:

— Nemoj zamjeriti, znaš, izletilo nam je.

Poslije toga nisam im otišao dosta dugo, jer sam bio na putovanju, ali su mi često dolazili na pamet, pogotovo kad su ta tri astronauta bila kod Pape i kad je američki predsjednik proglasio Dan zahvalnosti za cijelu državu, a sam je prisustvovao u crkvi pjevanju »Tebe Boga hvalimo« zbog sretnog povratka astronauta sa Apola 13.

Nastojao sam pronaći uzrok svega toga. I opet sam morao zaključiti da je konačno krivica roditelja, koji su zatajili u odgoju, želeći svoga sina odgojiti moderno.

Sjećam se vrlo dobro kad sam kao dječak pozvonio na njihova vrata i pozvao im sina na vjeronauk. Izašla bi mama i bila je vrlo nervozna što joj uvijek dosađujem radi toga vjeronauka. »Ti popovi . . .« govorila bi.

Istina, njezin jedinak je završio školu, zna i svirati, ali sada i sama mama, kad sluša kako danas pogrдно govori i kako se loše vlada, žali što ga nije dale na vjeronauk. Volila bi da ne dolazi do stalnih svađa između njega i žene, koju stalno vara i s kojom bi se već davno razveo da nije djeteta i mame. Na prvu Pričest ga je dala i krizmao se, ali već nije uspjela da se vjenča u crkvi, jer do toga ništa ne drži. Zapravo, nikad nije ni držao, jer ni majka, ni pokojni otac nisu nikad shvaćali čemu svake nedjelje visiti u crkvi, često se ispovijedati i pričesćivati. Najviše ih je radovao Božić i to je bilo jedino što su držali. Tada bi kupili veliku »granu« do plafona, lijepo je okitili i sa užitkom jeli svečana jela, premda nisu ništa znali o svemu tome.

Bože moj, danas se smatra modernim imati jedno dijete, a najviše dvoje, dok imati ih četvoro, petoro, a pogotovo više od toga, to je nazadno, primitivno.

Sjećam se koliko puta su tako prigovarali mojoj mami . . . Ali, kad počnem misliti, analizirati moje susjede i njihovu kuću, a danas su mnogi

takvi, onda ne mogu vidjeti u čemu je taj modernizam. Pa, tog svega nije bilo kod nas i u brojnim kršćanskim obiteljima. Jasno da samim rođenjem, djeca ne bivaju dobra, nego treba ODGOJ.

Nikad ne mogu zaboraviti onaj razgovor što sam ga potajno prisluškivao na jednoj autobuskoj stanici, gdje je jedna majka petoro djece čekala autobus skupa s drugim ženama, koje su je poznavale, pa će jedna:

— Valjda nećete opet imati malo? Šta vam je . . . ?

Krupna, mlada i zdrava žena, nimalo postidena, pomalo ponosno odgovara:

— Sestre moje, vi bježite od svoga slatkoga križa, ali zato stavljate sebi na leđa deset težih: ubijate svoju nerođenu djecu, grize vas savjest radi toga, dolazi do zategnutosti u braku, jer manjka ljubav, uništavate svoje zdravlje, strahujete od raka, sramotite se pred liječnicima, podvrgavate se operacijama, reskirate svoju starost ako vam umre to jedino dijete ili vas odbaci u stare dane da morate ići u starački dom, a to nije rijedak slučaj . . . dok ja toga svega nemam . . .

Sve su zašutjele. I sreća njihova što je brzo došao autobus, pa se razgovor prekinuo. A ja sam samo ramišljao kako su me svećenici naučili. U sebi sam mislio:

— A još kad bi ti, divna majko, znala što je nedavno Radio Beograd rekao u dnevniku kako i stručnjaci daju tebi za pravo. Nakon što su ustanovili da se kod nas učini 500.000 ubijstava nerođene djece godišnje, morat će se stvoriti zakon da se spriječi to naše »nacionalno zlo«, gdje žene u operacionim dvoranama, pod blještavim reflektorima i u mirisu etra nalaze izlaz iz neželjene situacije. Posebno naglašuju da te operacije NIKADA, ama BAŠ NIKADA ne ostaju bez teških posljedica.

U autobusu sam još mogao čuti kako ponosna majka tumači da u njenoj obitelji nije najvažniji novac, ni moda, ni komotnost, nego Bog. Govorila je:

— Kod nas je radost i veselje . . . makar i nemamo sve najmodernije . . . ali naša savjest je mirna. Božju smo volju ispunili, svoju dužnost izvršili, neka Bog dade da svi budu zdravi i dobri pa ćemo mirno gledati smrti u oči. Bog je svemoguć i dok je on s nama, koga da se bojimo. Samo treba imati veliku vjeru i još veće pouzdanje . . . —

Cijelo vrijeme sam mislio na moju susjedu, a u duši sam čestitao svojoj mami. Žalio sam svoju susjedu, koja je, ne čuj Bože na zlo, izgleda pokupila svih tih deset križeva na sebe pa sada u svoje stare dane kuka. Htjela bi sada sve to zamijeniti za onaj »slatki križ« one posnosne žene, ali je na žalost kasno. Grdi ona sada svoga sina koji je više ne sluša. Govori ona čak i to da je promašila život. Kupila je jesenas na proštenju krunicu, ali joj je sada sramota učiti moliti, pa joj opet i to slabo koristi. Kao da su je i Bog i Gospa i sveti Antun napustili jadnu, jer sada ne bi bilo loše da se i čudesa događaju.

Eto tako . . .

Makar onaj naš dijalog nije bio dijalog, ipak me je mnogo naučio. Umjesto da me je pokolebao, on me je još više učvrstio u povjerenju ne toliko u svećenike, već u to kako u životu nema smisla gledati modu, niti novac, niti društvo, nego razmisliti i čvrsto prihvatiti vjeru koja me vodi sretno kroz život, potiče me da dobro činim, osigurava mi sretnu starost da mogu »pogledati smrti mirno u oči i dovodi me k Bogu u nebo«.

A šta će jadnici koji to promaše?

M. Bosnić

BAČKA

(putni dojmovi)

ŠOKCI južno,
a gore Bunjevci
i salaši svijetlo žuti ...

OKOLO crkve, dvori,
stari samostani
i tvrđave zubom doba oronule ...

OSTACI rimskoga tabora,
bedemi u boji vremena,
ruševine turske neke kule,
napuštene gradine —
stari temelji kršćanstva
i biskupije Metodijeve ...

STOLJEĆA i žito
rujno voće,
vinogradi izvan sela,
nepregledne ravnice uz
ponosne vidike,
a tamo dolje —
Dunav romoni ... ko
dvostruka granica
naše Republike ...

NATPISI i običaji,
nošnje raspjevane — pozlaćene,
narodi Hrvata, Mađara,
srpskog i njemačkog življa —
skladno poje ...

HIMNA Bačka,
elegija i suite,
plesovi i vezovi
marame, tambure, šeširi
i uvijek prisutna
velika duša — poštenih seljana ...

ISKRENI dodiri,
Ljubav u očima,
Duh u visinama,
Dragost u ophodnji,
Obiteljski voćnjaci,
a svuda — ti zeleni pašnjaci ...

MNOGE pjesme ...
MATOŠ I ANDRIĆ —
dva Pjesnika vječne Lire
sa ovih ognjišta dragih
i nezaboravnih ...
Oj, Bačka zemljo,
Domovine diko,
srećo predraga,
razdragano Te nebo oćarava ...

(odlomak)

Željko Beršek
Zagreb

ČUDNI SU PUTEVI JUTRA

*Čudni su putevi jutra što vode u traženje željno,
Sumnja im smirenje krade,
Bolno je svako saznanje, bolno i pogibeljno,
Bolje da manje se znade.*

*Ne budi usnule misli, nek se od pogleda kriju,
Nitko ih shvatiti neće,
Konačnom cilju saznanja, izvan puteva sviju,
Samo kroz patnju se kreće.*

*Al pusti ljubav neka hladnoću pustoši zgrije,
Plamenom riječi nek žari,
Bez nje nikada nema i nikada bilo nije
Ljepote velikih stvari.*

*Ona će lakše od uma krčiti naše divljine
Za nove puteve sjajne,
Kamo će ona moći iz krila vječne dubine
Naslutiti svemirske tajne.*

SINULO PROLJETNO SUNCE

*Sinulo proljetno sunce, al što mi danas znače
Daleke čežnje vrhunca?
Otrov nemirne slutnje samo je zavrio jače
Na toplim zrakama sunca!*

*Prostori, kao nekad, zovu na deleke staze
Al kasni su sati života!
Uzalud srce želi da otkrije, oči da spaze
Zanos davnih ljepota.*

*Proljetno svijetlo ne blista više sjajem vedrine
Ni radošću zelenih grana,
Kroz njega, bolnom sjetom, davno sjećanje sine
Na sreću prošlih dana.*

*Lutam krajem šumarka, na domaku žitnog polja,
A spomen isto peče
U ove proljetnje dane — na ona vremena bolja —
Kao u jesensko veče.*

August Đarmati
Zagreb

Družba Sestara „Naše Gospe“ kroz svoju povijest

Mnogima je poznato da su u našoj Subotičkoj biskupiji Sestre »Naše Gospe« od svih redovnica najbrojnije i po samostanima i po broju članica. Osim toga, one su na ovom terenu i najstarije, jer ova Družba djeluje tu već više od jednog stoljeća. Baš radi te činjenice sigurno će naše čitaoce zanimati njihovo porijeklo, njihov razvoj i sadašnje stanje.

Porijeklo

Po svemu svijetu raširena Kongregacija »Notre Dame«, kako se najkraće nazivaju svi ogranci tog velikog stabla u vrtu Crkve Božje, nastala je prvi put u Francuskoj, u Loreni, pod imenom: »Canonicae regulares s. Augustini Congregations B. M. Virginis sub titulo DOMINAE NOSTRAE«. Osnovao ju je sv. Petar Fourier, župnik iz Mattaincourta sa Bl. Alix le Clerc. Početak je bio na Božić 1597. g. kad su na ponoćki 5 djevojaka, jednako obučene, pristupile k svetoj pričesti, a župnik ih je posvetio Presvetoj Djevici. Život ovih redovnica uređen je po Konstitucijama, koje je napisao sv. Petar Fourier prema Pravilima sv. Augustina. Prema ondašnjem običaju držale su strogu klauzuru (da ne smiju izlaziti van), i molile su veliki svećenički brevijar. Ali kao glavnu svrhu Kongregacije Svetac je već onda postavio ODGOJ i OBUKU ženske mladeži, koju je on kao pastir htio podići u svojoj župi i po drugim župama.

Iz Francuske brzo se Red raširio i po drugim zemljama, pa i Njemačkoj. Uoči francuske revolucije bilo je već oko 90 samostana ovog Reda. Svaki je bio autonoman, ali je središte bilo u Loreni sa glavnim samostanom u Nancy-u.

Poniranja

Došao je vihor francuske revolucije u kojoj su uništeni **svi** samostani u Francuskoj. Tada su mnoge redovnice prešle u Holandiju, Belgiju, Englesku i Njemačku. Međutim, ono što je učinila francuska revolucija u Francuskoj, napravio je »liberalizam« u Njemačkoj. Ali Providnost Božja se pobrinula da se ovo djelo obnovi u Njemačkoj kao što je nekoliko puta uskrslo i u Francuskoj, pa i danas živi.

G. Wittmann, župnik u Regensburgu, kasnije biskup u Neunburgu, bio je po svojoj duši i idejama vrlo blizak sv. Petru Fourieru. Kad su u Njemačkoj bile

zatvorene sve kuće, on naumi da ta teška vremena upotrijebi za pripravu. U svojoj župi otvori školu, a za učiteljice odabere tri bivše učenice redovnica »Notre Dame«. Među njima bila je i Katarina Gerhardinger, koja je kasnije postala obnoviteljica i Majka ove Kongregacije u Njemačkoj. Gospodin Wittmann ih je nastojao što dublje uvesti u duh sv. Petra Fouriera i u tradiciju Reda.

Reforma

Godine 1834. uspostavlja se ponovo Kongregacija »Notre Dame« u Njemačkoj, ali ponešto izmijenjena, prema prilikama i potrebama vremena. Katarina Gerhardinger sa 7 sestara, među kojima je bila i jedna redovnica iz bivšeg ukinutog Fourierovog Reda, s. Valburga, godine 1836. polože redovničke zavjete. One se obavezuju na Pravila, koja je prema Velikim konstitucijama sv. Petra F. uredio Wittmannov suradnik i njihov duhovnik Sebastijan Jobb. Prema tim novim Konstitucijama sestre ove Kongregacije više nemaju strogu klauzuru, nego samo običnu papinsku, ne mole Veliki božanski oficij, nego samo Mali oficij Bl. Dj. Marije i nije svaka kuća autonomna, nego imaju zajedničku upravu s Vrhovnom glavaricom na čelu. Ovako reformirana Ustanova dobiva i novo ime: »Kongregacija školskih siromašnih sestara Naše Gospe« s maticom u Münchenu. Tada se prvi put spominje naziv »školske« i »siromašne«. Katarina Gerhardinger kao prva Generalica iste družbe uzela je ime Majka Terezija od Isusa.

Osamostaljena

Godine 1851. došle su sestre iz Njemačke u Češku, gdje je na molbu župnika Schneidera otvorena kuća u Hirschau. Međuvremeno su nastale neke zategnutosti i nesporazumi između M. Terezije Gerhardinger i župnika Schneidera, te je uz pristanak biskupa iz Münchena, kuća u Českoj postala autonomna i otvorena je samostalna Matica u mjestu Horazdiowitzu. Među ostalima tu je 1853. položila zavjete i Franz Marija Terezija, koju je biskup iste godine potvrdio za Vrhovnu glavaricu sestara »Notre Dame« u Českoj.

Kaločki nadbiskup Josip Kunszt, boraveći jednog ljeta u Čehoslovačkoj na liječenju, upozna red sestara Naše Gospe i zatraži iste sestre za svoju biskupiju. Prethodno je poslao pet djevojaka iz Mađarske da obave novicijat u već dobro formiranoj Družbi u Českoj i da se pripreme za svoje zvanje. Tako Majka Franz M. Terezija sa 12 sestara dne 3. IX 1860. ode u Kaloču, gdje iste godine otvori školu. Međutim, dok je M. Franz M. Terezija boravila u Kaloči, župnik Schneider joj napiše da se više ne vrati u Češku.

U tom je događaju kaločki Nadbiskup vidio priliku da sestre u Mađarskoj opet učini samostalnim. Tako je Kaloča postala središte nove autonomne Kongregacije »Notre Dame«, a samostan je postao Maticom. Družba se i ovdje veoma lijepo i brzo širila. Majka Franz M. Terezija ponijela je u Mađarsku i Konstitucije. Ovdje ih je Mihovil Kubinsky ponovo sredio. Konačno uređenje Pravila za mađarsku Družbu dala je sv. Kongregacija redovnika 1907. g. i potvrdila Družbu kao Kongregaciju »papinskog prava« sa tri jednostavna zavjeta.

»Bačka Družba«

Odmah za vrijeme prvih godina života i rada Družbe ss. Naše Gospe u Mađarskoj otvoreni su mnogi samostani u južnoj Mađarskoj — u Bačkoj. Prvi je bio u Bečeju 1868. godine. Po svim većim mjestima Bačke uz samostane sestre su imale škole, zabavišta ili internate i sirotišta. Već 1874. godine otvorena je kuća i škola i u Subotici.

Kad je 1918. godine teritorij Bačke sa samostanima bio pripojen Jugoslaviji, iskršao je cijeli niz poteškoća i neprilika. Pomišljalo se na osnivanje Provincije, ali taj pothvat nije uspio. Zato, uzevši u obzir sve temeljito obrazložene prijedloge biskupa Lajče Budanovića u Subotici i preporuku Ap. Nuncija u Beogradu, konačno je sv. Kongregacija za redovnike svojim Dekretom od 23. X 1930. pod brojem 4277/28. od svih članova i kuća na području Bačke, a bilo ih je oko 20, uspostavila samostalnu kongregaciju pod naslovom »Družba bačkih siromašnih sestara učiteljica od Naše Gospe« sa istim pravilima i pravima koja su članice prije uživale. Ovim časom počeo je samostalan život i rad »hrvatske grane Gospina stabla«. Samostan u Subotici postao je Matica; tu je otvoren novicijat i kandidatura. Prve novakinje nove Družbe obučene su 1931. godine u župnoj crkvi sv. Terezije. Iza toga oblačenje i zavjetovanje obavljalo se u samostanskim kapelama. Zanimljiva je činjenica da se je 1968. godine ponovo obavilo oblačenje i polaganje zavjeta u jednoj župnoj crkvi. Bilo je to kod Gospe Remetske kraj Zagreba.

Na čelu »Bačke Družbe« do 1934. g. bio je Upravni odbor od 6 članova sa predsjednicom s. M. Rozom Kopunović. A te godine je Sv. Stolica istu imenovala za Vrhovnu glavaricu sa 4 vrhovne savjetnice. Na prijedlog biskupa Lajče Budanovića s. M. Roza Kopunović je kao Vrhovna glavarica uzela ime Marija Anuncijata. Nakon ovog imenovanja slijedio je svaki 6 godina redoviti izbor Vrhovnog poglavarstva prema propisima Pravila i C. Zakona.

Kroz punih 15 godina razvijao se blagotvorni rad sestara »Naše Gospe« na vjerskom i prosvjetnom području po Bačkoj. Uz to su se otvarale kuće i izvan ove Biskupije. Vrijedno je istaknuti da je već 1931. godine otvorena redovnička kuća u Zagrebu. Tamo su se odgajale i školovale kandidatice za buduće učiteljice i mlade sestre za nastavnice i odgojiteljice Družbe. Svoju srednjoškolsku naobrazbu sticale su uglavnom u školama čč. ss. Milosrdnica, kojima uvijek dugujemo veliku zahvalnost.

Previranja

Mirne godine kratko su trajale. Providnost Božja drugo je namijenila ovom stadi. U ljeto 1941. g. upravo je trebala deseta grupa novakinja Bačke Družbe vezati se s Gospodinom po redovničkim zavjetima, kad li već u proljeće bukne rat protiv Jugoslavije, koji unese mnogo nereda i donese more jada na sve strane.

Kad je Bačka postala ponovo mađarski teritorij, Družba iz Kaloče preuzela je upravu naše Družbe i prenijela novicijat i postulaturu u Kaloču. Izvjestan kadar mladih ss. učiteljica i drugih želile su ostati u svojoj Družbi i raditi na području školstva na svom materinjem jeziku. Zato je č. m. M. Anuncijata Kopunović preko nadbiskupa zagrebačkog, dr Alojzija Stepinca poslala molbu sv.

Kongregaciji u Rim da smije Maticu i Novicijat svoje Družbe prenijeti u Zagreb i da se sestrama daje pravo opcije, da se odluče hoće li ostati u svojoj mlađoj Družbi ili će se vratiti u kaločku. U roku od mjesec dana sv. Kongregacija je sve zamoljeno odobrila svojim Dekretom od 17. VII 1941. br. 4152/41.

Pri prijenosu Matice iz Subotice u Zagreb, prema dozvoli sv. Stolice iz naslova Družbe ispušten je pokrajinski naziv »bačkih«. U Hrvatskoj su nas crkvene i građanske vlasti objeručke primile kao svoje, te se je nekima činilo neprilično da se ograničimo samo na jedan kraj, kad smo pozvane da radimo na polju odgoja i školstva među svim mladima naše domovine.

Tada je prema »pravu opcije« veći dio članica prešao pod upravu kaločke Družbe, a samo 18 mladih sestara sa č. m. Rozom, Anuncijatom Kopunović i nekoliko kandidatice prešle su u Zagreb da nastave rad u svojoj maloj Družbi. Ubrzo su tamo ss. učiteljice bile namještene po državnim školama. Tako su, npr. od 1942 godine u Taborskom bile zaposlene njih 19 sestara što u pučkoj školi, što na tzv. »malim školama«. Slično je bilo i drugdje.

S n a l a Ź e n j a

Došao je i drugi prevrat. Godina 1945. opet je obilježena burama i snalaženjima. Čim je prema završetku rata Bačka ponovo pripala Jugoslaviji, svakako da smo pomišljale, kako ćemo se pomalo vratiti u svoju prvu kolijevku. I zaista, već u ljeto iste godine došla je č. M. Anuncijata Kopunović s nekoliko sestara u Suboticu, da od biskupa Lajče Budanovića moli dozvolu za povratak sestara u stari samostan koji su naše sestre stranog državljanstva morale napustiti.

Trebalo je mnogo raditi na sve strane, da se dobije barem jedan dio Matične kuće, koju je bila zaposjela ruska vojska i uništila. (Danas je to zgrada Osnovne škole »Jovan Jovanović Zmaj«.) Nakon svih peripetija uspejele su sestre useliti se u novu dvorišnu zgradu, gdje je na I. katu bila smještena klauzura s 24 ćelije. Tamo su počele svoj redovnički život s blagoslovom Crkve. Plan rada se još nije mogao zamisliti, čekalo se na bolje prilike. No takav život u sređenoj klauzuri nije potrajao dugo. Ubrzo su građanske vlasti zatražile da sestre napuste i taj dio kuće. Preselile su se u dvorišne prostorije bivše aspiranture, u tzv. »buhvald«. Tu su se zadržale po prilici godinu dana, pa su i odatle morale otići. Biskup im je tada dodijelio kuću »svećeničkog doma«, Harambašićeva ul. 7, gdje se još i danas nalaze. Tek tu, u kući koju su uredile kao samostan, počeo je tihi rad ove redovničke zajednice. Pomagale su u crkvi, ponešto primale djecu na privatne satove, ili koje dijete na brigu preko dana.

Sestre, koje su po Hrvatskoj bile namještene kao učiteljice pomalo su otpuštene, jer nisu mogle odlučiti da rade kao civilne osobe. Posljednja je bila otpuštena u Taborskom 1947. g. To je bila velika prekretnica u mentalitetu našeg Reda i cilja. Treba se snaći i preorjentirati na druge forme apostolata i djelovanja, što nije išlo lako. Ali Bog se pobrinuo. Počeli su nas pozivati na župe. Neki župnici od želje da im kao redovnice pomognemo u apostolatu, a drugi radi preporuke Ordinarija, da nama pomognu egzistenciju. Prva koju smo otvorile bila je župa sv. Blaža u Zagrebu 1942. Druga u Varaždinu 1947. g. Pa u Subotici u biskupskoj kući sa župom sv. Terezije.

Godine 1951. poslale smo svoje sestre na župe u Gunju i u Garešnicu, a 1952. u Stari Žednik i u Rumu. Svuda smo počele vrlo jednostavno i sa stanom i sa hranom, a tako i sa djelovanjem.

Godina 1952. označena je opet jednim značajnim korakom: preuzele smo rad u opatiji Bois-Seigneur-Isaac u Belgiji. To je bio skok u nepoznato. Ali radi opstanka u domovini mora se žrtvovati najbolje sile. Već 1956. otvorena je i druga kuća izvan domovine u Liégeu, gdje smo preuzele brigu za Collége St.-Louis. Naš rad izvan domovine još je uvijek ograničen na manuelno-fizički. Dok smo se u domovini po župama uklopile u razna područja apostolata kao što je orguljanje, katehiziranje, vođenje župskog kućanstva, odnosno briga za župnika i za crkvu. Često smo povezane s mladeži preko crkvenog pjevanja i privatnih satova iz muzike ili jezika.

Prije 12 godina (1958) obnovljena je naša redovnička zajednica u Subotici u Biskupskom domu, gdje je za neko vrijeme bila ukinuta radi nastalih okolnosti. Kad je u Subotici otvoreno malo sjemenište, na molbu mjesnog biskupa Matije Zvekanovića, naše sestre su preuzele svu brigu (kuhanje, pranje i spremanje) u biskupskom dvoru i u sjemeništu. Tako smo se našle na jednom plodnom području tihog apostolata: duhovna i materijalna pozadina kod odgoja svećeničkih pripravnika. Današnji smisao našeg opstanka na ovom terenu veoma je ozbiljan i lijep: ispravan redovnički život, pun molitve i žrtve, te savjestan rad na svim područjima za dobro svećenika, svećeničkog podmlatka i svih vjernika. Naše sestre iz Harambašićeve ulice uz katehizaciju i kantorsku službu u katedrali vode brigu za sakristiju, uređenje i čistoću crkve sv. Terezije. A već dvadesetak godina sestre naše Družbe vode crkveno pjevanje i sviranje u subotičkoj župnoj crkvi Isusova Uskrsnuća.

Uz različita osnivanja po našoj zemlji, koja su slijedila jedna za drugim, prije dvije godine Družba je preuzela u Njemačkoj brigu za Starački dom u Garmischu, — sada u Holtzkirchenu, a u Belgiji iz opatije B. S. I. prešle su sestre također u Starački dom u Herbeumontu. To je opet jedno novo područje žrtvovanja na karitativnom polju.

Prije šest godina Družba je kupila svoju kuću u Remetama kraj Zagreba i tamo smjestila novicijat. Sada se gradi na istom terenu nova zgrada novicijata, jer je prva kuća pretijesna.

Danas Družba Sestara Naše Gospe, sa sjedištem u Zagrebu Primorska ul. 20, ima 14 kuća, to jest, na 14 mjesta svoju redovničku zajednicu, a samo su dvije zgrade vlasništvo Družbe. Sestara ima 92, novakinja 10 i kandidatice 26.

D o d a t a k

A što je s našim redovničkim susestrama i samostanima koji su 1941. g. ostali pod upravom kaločke Družbe, a nalaze se tu i iza oslobođenja? One su djelovale među narodom kao učiteljice doklegod im je bilo moguće. Kad su izgubile samostane i škole, prešle su na rad po župama, slično kao i mi. Od 1960. g. dekretom sv. Stolice službeno su postale samostalna Bačka provincija u direktnoj ovisnosti od Sv. Kongregacije, na čelu sa Poglavaricom koja ima sva prava vrhovne Časne Majke.

Bilo je više pokušaja iza rata, da se te dvije grane iste Družbe opet ujedine. Osobito je na tome intenzivno radio blagopokojni biskup Msgr. Lajčo Budanović. No, uza sva nastojanja s njegove strane do toga nije došlo do danas. Za sada mi ne znamo domet toga naoko neuspjela, ili s druge strane uspjeha da smo na obje strane sačuvale svoju samostalnost. Tako u međusobnoj ljubavi i razumijevanju radimo svaki na svom terenu i na svom jezičnom području, za koje smo sposobne. Božjoj Providnosti prepuštamo čas i način kada i kako ćemo postati jedna Kongregacija. Sada iza Koncila ne bi bilo u pitanju jedinstvo samo naše dvije male grane, nego i unija tolikih drugih ogranaka velike obitelji Dospine Družbe.

»One su od Naše Gospe, po Našoj Gospi, za Našu Gospu« — kaže sv. Petar Fourier. — Tako neka bude!

Subotica, 9. srpnja 1970.

M. Andelina Kujundžić

DA TEBE NIJE

*Tko bi me snagom novom
u radost čistu pronio ovu?
Tko bi ljepotom mira
sunčao stazu životnu moju,
da Tebe nije?!*

*Nek zato ljubav moja,
klas žita pod žarom sunca,
uvijek pred Tobom zrije.
Slomila Križ bih života svoga,
da Tebe nije.*

OSMJEH DANA

*Raspjevao se dan!
Cvat proljeća na grani već pupa.
Plavo se nebo razli u sjaj.
Goluba jato na suncu se kupa.
Kao da je lakša i moja tuga.
Na dlanu života cakli se ona,
Ti znaš!
Raspjevao se ovaj moj dan.
Kroz osmjeh njegov,
ćutim ja sada
Tvoj dar.*

Fides Vidaković

ČUDOTVORNA CRNA GOSPA U SUBOTICI

Jedna od najstarijih Gospinih slika u Subotici sigurno je Crna Gospa u staroj (franjevačkoj) crkvi. Od crkvenih slika u najstarijem popisu od god. 1692. (Samostanska kronika svezak I str. 31) jedina Crna Gospa je do danas sačuvana, sve druge slike netragom su nestale. Prema tome Crna Gospa predstavlja jedinu najdražu uspomenu starih Subotičana (dosljenih Hrvata — Bunjevaca).

Povijesni podaci

Od god. 1242. do 1687. možemo nabrojiti šest seoba katoličkog svijeta iz Bosne, Hercegovine i Dalmacije u sjeverne krajeve i u Bačku. Prigodom posjednje i najbrojnije seobe »Bunjevaca« iz Bosne god. 1687. koju je organizirao bosanski provincijal fra Mihajlo Radnić, doselilo se ukupno 22.800 osoba u sjeverne krajeve (E. Pavić Ramus Virid. Olivea str. 35.). Pojedine skupine vjernika nosile su sa sobom sliku bl. Djevice, koju su do tada u svojoj postojbini osobito štovali. Tako su jedni sa sobom ponijeli u Ilok »Gospu Olovsku«, koja je poslije vraćena u Olovo, drugi su ponijeli u Bač »Gospu Gradovršku«. Oni što se odseliše iz Rame u Sinj, nosili su također sa sobom staru Gospinu sliku, koja se danas zove »Gospa Sinjska«. itd. Tako su pradjedovi ovdašnjih Bunjevaca prigodom neke ranije seobe, poslije Mohačke bitke (1526.), najkasnije oko 1650. godine, dakle, prije oko 300 god. — ponijeli sa sobom ovu našu »Crnu Gospu«. Sigurnih podataka o tome nemamo, osim usmene predaje, koja još u narodu postoji.

Naslikana je uljem na platnu po svoj prilici u Mlecima. Slikar je nepoznat. »Crna« je kao i ostale bizantijske Gospe iz onog vremena. Tada je to bila moda prema poznatom tekstu iz Sv. Pisma (Pj 1, 5—6) »Crna sam, ali lijepa... ne gledajte što sam garava, to me sunce opalilo«. Vrlo je slična Čenstohovskoj Gospi, zato se u kronici najprvo zove »slika bl. D. M. Čenstohovske«, a poslije »B. V. M. Saracena«, što znači »Crna Gos-

pa«. Samostanska kronika ništa ne govori o podrijetlu slike, uostalom i najstarija kronika pisana je pola vijeka kasnije!

Dok za sve druge slike u spomenutom popisu kronika spominje godinu kada su slikane i čijim troškom, za »Crnu Gospu« samo veli: »Imaginem B. Virginis Csenstohoviensis curavimus nos«, što može značiti, da ju je samostan na neki način otkupio, a kada i kako, ne spominje se.

Neka nerazumna i gruba ruka obrezala je lik Gospin, tj. sva je pozadina naokolo nevješto obrezana, nidje se ne spominje zašto. Možda su okrajci slike previše bili trošni, ili je bila prevelika. Prvi kapetan grada Subotice Jakov Sučić darovao je 22 forinta da se njezino poprsje pozlati. Premda su stoljeća to zlato izbrisala, ipak se prigodom restauracije ta pozlata još sa sigurnošću mogla ustanoviti, što je siguran dokaz, da je to ta stara slika, o kojoj je riječ.

Do god. 1900. bila je smještena na malom drvenom oltaru kod stare sakristije, gdje je danas ulaz iz hodnika na propovjedaonicu. Dne 17. travnja 1900. dovršen je lijepi mramorni oltarić, na istom mjestu, koji je načinjen za vrijeme gvardijanata fra Jese Kujundžića, i on ga je blagoslovio 2. VI iste godine. Godine 1908. prije blagoslova povećane crkve prenesen je taj mramorni oltarić sa slikom Crne Gospe u kapelnicu za ispovijedanje. Tu je kapelicu dugogodišnji i zaslužni gvardijan, o. Radoslav Kujundžić god. 1930. dao proširiti i vrlo ukusno stilski urediti. Tamo se i danas nalazi Crna Gospa.

Štovanje

Crnu Gospu narod veoma štuje od davnine, od svoga doseljenja. Štivali su je sinovi sv. o. Franje — stari »ujaci« u Bosni i ovdje u Bačkoj. To šovanje ostavili su svome narodu kao najljepši amanet iz starine. Najrječitiji dokaz toga šovanja u prošlosti i sadašnjosti je mnoštvo zavjetnih darova, koji su ujedno dokaz za bezbrojna čudesna uslišanja. Svaki zavjetni dar, svaka mramorna pločica (a ima ih vrlo mnogo) govori o jednom uslišanju. Povijest se prošetala kroz tri vijeka... Srušile su se mnoge utvrde i zdanja. Nestalo je i »subotičke kule«.

Crna zemlja pokrila je one ozbiljne i šutljive »ujake«, kao i tisuće i tisuće pobožnih vjernika, koji su prodefilirali kroz tri vijeka pred slikom Crne Gospe... Uspomene su izbljedile još više nego slova u starim kronikama, ali bezbrojni zavjetni darovi i natpisi na mramornim pločicama — govore, glasno dovikuju novim generacijama: Crna Gospa uslišava i čudesno pomaže!... Kroz tri vijeka mnoga su se svjetla utrnula, a crveni žižak pred Crnom Gospom još uvijek svjetluca i — govori o bezbrojnim rasvjetljenjima uma i srca onih žalosnih i potištenih, koji su se tu molili i danas se tako rado mole pred Crnom Gospom, u sjeni njezina oltara... Oña i danas čini čudesa!

Restauracija

Iz zahvalnosti i ljubavi prema Gospi i da milosna njezina slava dođe jače do izražaja, da se širi štovanje i pobožnost prema njoj, restaurirali smo tu staru Gospinu sliku. Restauraciju je obavio 20. VIII 1955. prof. Ivan Lončarić, akademski slikar i restaurator u Zagrebu. On je uradio slijedeće:

1. Sliku je rentoalirao na lesanit-ploču voskom i venecijanskim terpentinom (jedan dio voska i tri dijela terpentina). To drži vrlo čvrsto, no ako se podgrije, slika se može odlijepiti za slučaj kakve potrebe. To je ujedno izolacija odstrag od vlage.

2. Stručno je očišćena od prljavštine i kemijski je skinut kasniji neukusni namaz od bronce oko glave. Retuš je učinjen samo na mjestima, koja su bila oštećena. Na taj je način došao do izražaja originalni reljefni (oblik) ukras (koncentrični polukrugovi) kojima je slikar prema originalu (Čentohovske Gospe) imitirao srebrenu oplatu; zato su ruke Madone i Isusa konturirane crnim potezom.

3. Sprijeda je slika po najmodernijim principima i sredstvima konzervirana. Konzervator je mišljenja, da je slika stara preko 300 godina.

Originalna izrada slike i ornamentike puncama dokazuje da je slikana u inozemstvu (Venecija) i da je faksimil Čentohovske Gospe. Budući da se nakon čišćenja oko glave pokazala naslikana kruna, stavljena je na istom mjestu umjetnički izrađena metalna kruna.

Ta restauracija je bila prijekó potrebna, jer je slika bila u propadanju. Nebrojene gumbašnice i čavlići, kojima su razni zavjetni predmeti kroz tolike godine bili pričvršćeni na samu sliku, odviše su je oštetili. Slika je bila pričvršćena na neku plavu krpu iglama i čavlicima, što je činilo vrlo neugodni dojam, a sam lik Gospin jedva se razabirao od prljavštine...

Rad ostalih stručnjaka

Pozlatarski i draguljarski posao obavio je odličan stručnjak Paul Juraj iz Subotice. Obadvije su krune ručni rad, kao i obadvije aureole. Srebrna ploča, koja je kao pozadina zamijenila plavu krpu, valjana je u Celju od starih austrijskih kruna, koje je darovao Imre Grob iz Subotice. Na toj su ploči gravirani isti ornamenti kakvi se nalaze na slici: koncentrični polukrugovi. Najprije smo načinili dvije vitrine, u koje će se odsada stavljati zavjetni darovi. Načinili su ih umjetni bravar Antun Perčić i limar Kövezsdi Martin, oba iz Subotice. Knjigoveža Ljudevit Šok obložio je obje vitrine o svome trošku crnim plišom. Vitrine su od mjedi poniklovane, jer od srebra ne bi bile dovoljno čvrste. Umjetne bravice načinio je Antun Perčić. Sav je posao bio dovršen do 7. XII 1955. Vitrine su pričvršćene na postojeće mramorne pilastere posebnim patentnim vijcima. — Blagoslov restaurirane slike obavljen je u predvečerje Imakulate 1955. godine. Na Imakulatu održana je prigodna propovijed, u kojoj je narodu prikazan historijat, važnost i vrijednost te slike, koja je tada ponovo predana pobožnosti vjernika.

Biskup Lajčo Budanović

Nakon restauracije Crne Gospe došao sam jednom po nekom poslu k blagopokojnom biskupu Lajči Budanoviću. On se zanimao za neke pojedinosti kod te restauracije. Najednom mi je rekao: — Sidite i pišite što ću vam reći. Ja znam o vašoj Crnoj Gospi nešto, što vi ne znate, a treba da znate. Kad je Lazo Mamužić bio gradonačelnik, imao je neki neugodan sud. Njegova gospođa Betika zavjetovala se vašoj Crnoj Gospi, ako njezin muž sretno prođe na tom sudu, da će joj ona podići mramorni oltar. Sud je sretno svršio i ona mi je donijela časopis »Katolikus szemle« i pokazala mi na stranici toga časopisa nacrt jednog oltarića i rekla, da ona želi takav oltar za Crnu Gospu. To je bila imućna obitelj, praktični krišćani i dobročinitelji crkve, te gđa Betika nije žalila trošak. Oltar su izradili stručnjaci iz inozemstva, stajao je preko 6 tisuća forinta, to je onda bio veliki novac.

Ja sam na to primijetio da u našoj kronici piše samo, da je 17. IV 1900. stari drveni oltar porušen i da je podignut novi mramorni oltar na istom mjestu sa slikom Crne Gospe. Budući da je to bilo za vrijeme gvardijana fra Jese Kujundžića, držali smo da ga je on podigao! Preuzvišeni g. biskup odgovorio mi je: »Ja sam tada bio kapelan u Subotici, točno sam bio upućen u taj posao i sigurno znam da ga je dala načiniti gđa Betika Mamužić. Ona nije željela da se to u javnosti znade, zato i vaša kronika o tome šuti, ali sada možete i to dopisati!«

Prema tome, Crna Gospa je svojom »intervencijom« kod suda sama sebi pribavila taj lijepi mramorni oltarić.

God. 1956. načinjene sun još dvije vitrine s obje strane u zid, jer nije bilo miesta za još preostale i nadošle zavjetne darove. Nadalje, kako oltarić nije imao križ, kako je propis za sv. Misu, Paul Đurika načinio je u stilu oltara križ od srebra i sa korpusom od slonove kosti (koji smo mi imali) montirao nad sliku Crne Gospe.

Krađa

Koncem svibnja g. 1959. u par navrata je neki zlikovac otvorio dvije vitrine i odnio jedan dio zavjetnih darova. Radi toga smo stavili nove »Wertheim-bravice«, no to je bila zaštita samo od običnih kradljivaca. U novije vrijeme učestale su prave provale, gdje bravice ne pomažu! Uхватili smo dvojicu, jedan je pred policijom priznao, da je istoga dana kad je kod nas provalio u pisarnu, izvršio drugih desetak provala. Drugi, koga smo uhvatili kod oltara Crne Gospe u pola dva sata poslije podne, kako prebire vrednije predmete od zavjetnih darova, taj je rekao da to čini, jer on u ništa ne vjeruje.

Polovicom travnja 1970. god. u jednoj noći izvršeno je u Subotici 14 provala u razne trgovine. Pa nije čudo da se našlo i pravih svetogrdnih, rafiniranih provalnika, koji su u noći od 10. do 11. travnja 1970.

g. provalili iz dvorišta u hodnik, porazbijali sva stakla na vitrinama na oltaru Crne Gospe i odnijeli sve zavjetne darove, što su tamo bili izloženi!

Darovi do danas nisu pronađeni! Takvi i slični izgredi trebali bi ozbiljno zabrinuti današnju javnost i cijelo društvo.

Tako je eto u najnovije vrijeme naša Crna Gospa, koju su naši stari toliko štovali, potpuno opljačkana! Sada se dogodilo što se kroz tolika stoljeća nije dogodilo! Za te kradljivce treba mnogo moliti!...

Svetkovanje

Naši su pradjedovi za vrijeme Turaka trpjeli nesmiljeno progono-
stvo, okrutno ropstvo i gorko siromaštvo. Biskup Ivan Antunović je krat-
kim, ali jezgrovitim riječima opisao tadašnje stanje: »Kamo god je živ
čovjek oči okrenuo... crkve i samostani bijahu porušeni, sva polja
opustošena, sa svih strana čuo se samo plač i jadikovke naroda, koji je
oplakivao svoju djecu, očeve, majke, braću i sestre; koji su teškim veri-
gama i lancima okovani bili odvedeni u tursko ropstvo...« Nevolja je,
dakle, bila velika i neopisiva, u toj nevolji bila je utjeha Crna Gospa,
kojoj su se tisuće molile, da se skrate ti teški dani.

Konačno je došao čas uslišanja. To je bilo 12. rujna 1683. god.
Silna turska vojska opsjedala je Beč, u kojem je vladala prava strava,
jer je Beč bio slabo naoružan. Znameniti slikar Luka Kranach naslikao
je sliku bl. D. Marije, koju su nosili bečkim ulicama i uzvikivali: »Marijo,
pomoz!« U posljednji čas došao je Beču u pomoć junački i pobožni polj-
ski kralj Ivan Sobjeski... Poklikom »U ime Marijino!« udarila je kriš-
ćanska vojska na nadmoćnog neprijatelja i izvojevala jednu od najzna-
čajnijih pobjeda nad turskom silom, koja je odlučila o konačnom slomu
turske moći u Evropi... Turci su ostavili Beč, napustivši silni plijen...
Iza toga slijedile su mnoge pobjede (kod Sente, Slankamena i druge).

Na spomen te velike i značajne pobjede, koju su svi suvremeni pri-
pisivali izvanrednoj pomoći bl. D. Marije, papa Inocent XI. ustanovio
je svetkinu Imena Marijina na isti dan, 12. rujna, koja se od tada slavi
na taj dan. Crna Gospa slavi se svake godine 12. rujna u franjevačkoj
crkvi u Subotici.

Samo neko vrijeme smo bilježili znatnija uslišanja i zabilježili smo
ih preko 70, u kojima se vidi očita i velika Marijina pomoć.

Crna Gospa čeka nove mlade naraštaje, da se pred njom mole po-
put svojih predaka, da u nama ne ohladi stara vjera i ljubav!

o. Diomizije Andrašec, OFM

Subotica

Služenje u svećeništvu

Dodi i slijedi me! Četrdesetak mladića odazvalo se pozivu Kristovu, kada je g. 1962. otvoreno sjemenište »Paulinum« u Subotici. Sa dva razreda se počelo: bez vlastite zgrade u provizornim prostorijama. U kapeli sv. Pavla u biskupiji i pred likom Gospe spremali su se mladići za svoj uzvišeni svećenički poziv.

»Da, ja ću Te slijediti«, govorili su oni svom Učitelju, ali jedno pitanje: »Učitelju, gdje Ti stanuješ?« Odgovor Gospodinov: »Dodi i vidi!«

To je ulica, trg, kuća carinika i bolesnika, to je lađa na vodi, sad pustinja, a sad osamljen na brdu. Jednom i ugodan boravak kod prijatelja u Betaniji.

I kraj svega toga On je tajanstvenom snagom privukao sebi sljedbenike, koji napustiše svoje prijašnje zvanje, jer su počeli ljubiti samo Njega. Izvještaj Evandjelja nam govori, da je Krist prije izbora dvanaestorice proveo noć u molitvi. A onda ih je poveo u svoju školu: da uvijek budu s Njime, da Ga vide svaki dan i da čuju svaku Njegovu Riječ. Kakova sreća za dvanaestoricu. S Njim su propješačili po prašnjavim cestama domovine, spavali pod vedrim nebom, na otvorenoj vatri ribu pekli.

Često puta uzeo bi On njih na samo i tumačio im tajne Božjeg kraljevstva, koje su oni smjeli znati. No, mnogo toga nisu razumjeli . . . mnogo toga ostalo im je nejasno.

On je ipak imao strpljivosti s njima, jer ih je ljubio. Oni će nositi Njegovu sudbinu, jer učenik nije nad učiteljem. Oni će činiti, što On čini . . . sa siromasima, bolesnicima i grješnicima. Učite se od mene! Što? Da budete sveti . . .! Sv. Franjo Saleški, na pitanje: »Što treba učiniti da budeš sasvim Božji?« odgovara: »Bog traži tebe, tvoj život i tvoju ljubav.«

Od četrdesetak pionira »Paulinuma« rastao je broj svake godine na više, pa kada se škola razvila u potpunu gimnaziju sa četiri razreda, broj se obično kreće oko 100.

Od godine 1965. Paulinci imaju svoj novi dom. Prvi katolički institut sazidan kod nas iza rata. Zavod nije luksuzan, ali je funkcionalan. Tu su prostorije za studij, za rekreaciju, za glazbu, spavaonice, velika blagovona, te krasna kapela, posvećena Majci Božjoj Fatimskoj. Jednu prednost daje zavodu i činjenica, što su školske prostorije u zgradi preko puta od sjemeništa. Psihološki to dobro djeluje na pitomce, jer »ujutro idu sa taškama u školu, a poslije podne se vraćaju kući«.

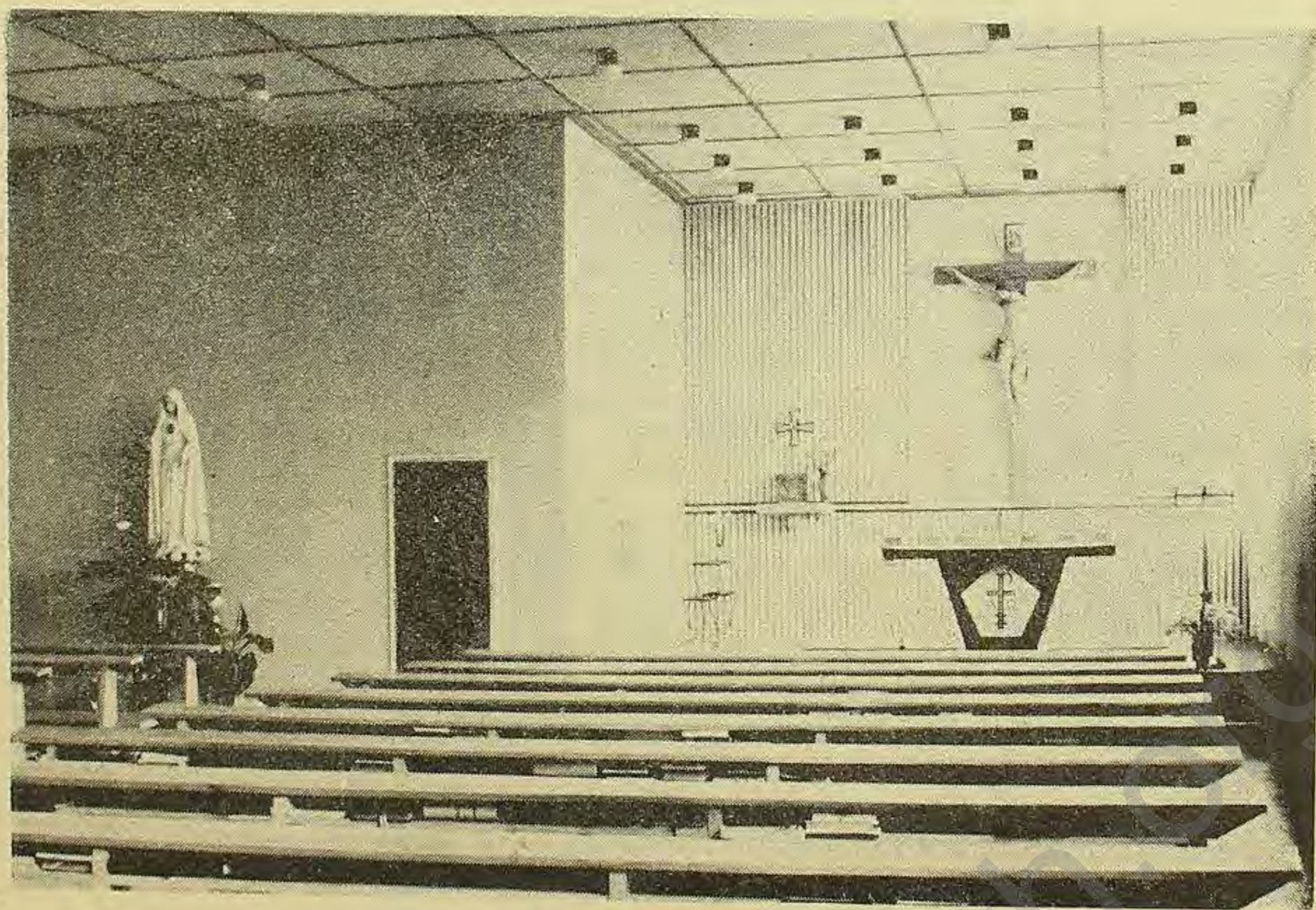
»Paulinum« ima svoje posebno obilježje: u njemu se odgajaju pitomci iz sedam biskupija, a u nacionalnom pogledu ovdje nalazimo Hrvate, Mađare, Nijemce, Slovake, Albance i Srbe.

Šest generacija maturanata »Paulinuma« studiraju teologiju u Zagrebu, Đakovu, Rijeci, Innsbrucku i Rimu. Prvi mladomisnik bio je ove godine posvećen, a do godine i slijedećih godina prići će k oltaru svi oni, koji su bez kompromisa, bez polovičnosti slijedili put svoga Učitelja, po uzoru Zaštitnika zavoda sv. Pavla, a sada i Zaštitnika Subotičke biskupije, na čijim će njivama sijati sjeme Božje Riječi i duhovnom manom hraniti svoje stado.

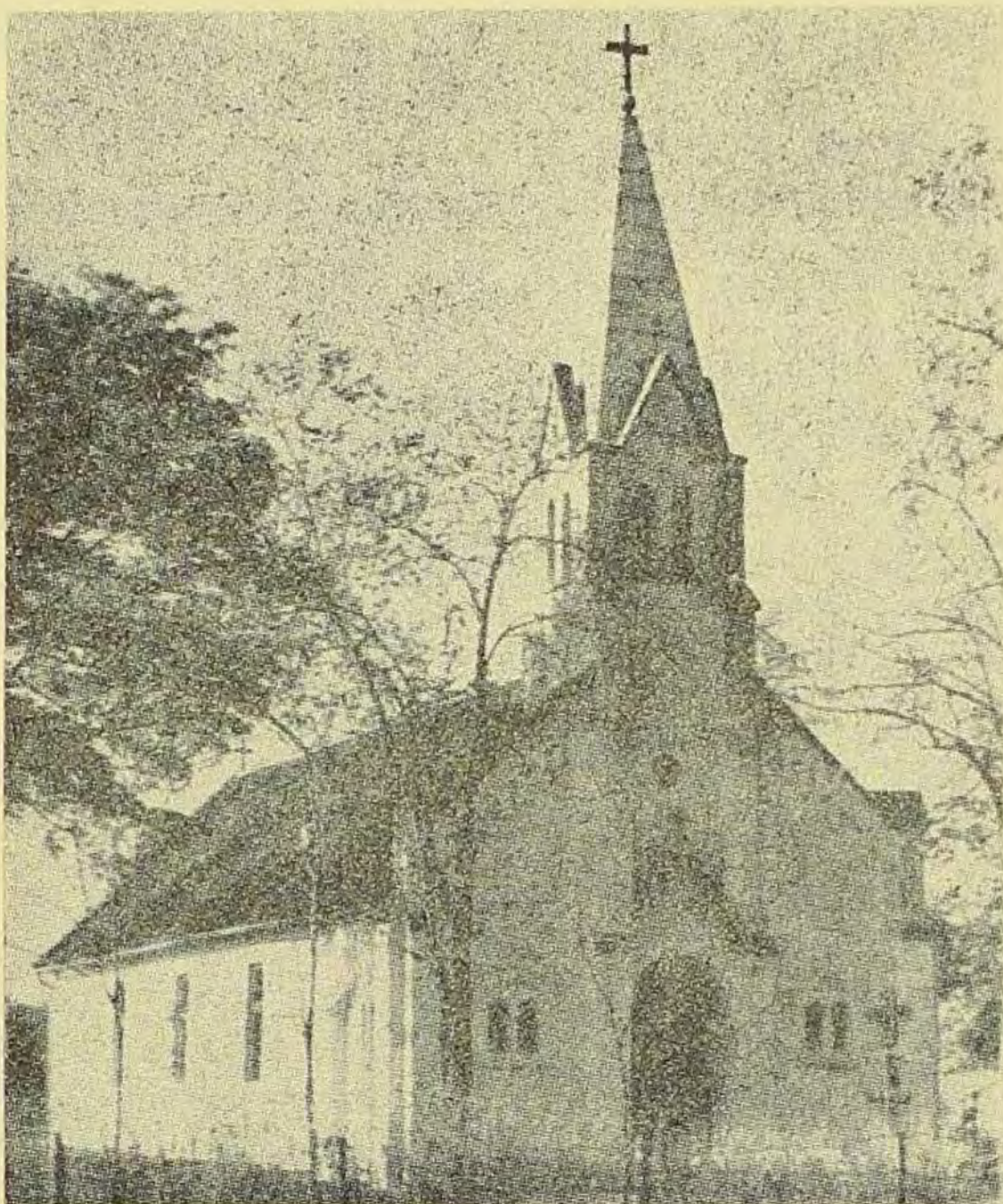
To je ono, što veseli i čemu se raduje zajednica

»Paulinum!«

Š-d-c

Kapelica u Paulinumu

50-godišnjica crkve na Bikovu

15. kolovoza 1971. godine navršava se 50 godina otkada je biskup Lajčo Budanović posvetio crkvu na Bikovu.

Na jugoistočnoj strani Subotice nalazi se naselje Bikovo, koje je udaljeno od grada 10 km.

Kako je nastao naziv naselja Bikovo?

Ako se usvoji hipoteza da su se Hrvati u ove krajeve doselili iz Dalmacije i Hercegovine, onda je vjerovatno da riječ Bikovo dolazi od imena planine Biokovo, koja se nalazi u srednjoj Dalmaciji kod Makarske. To mišljenje prihvaćaju Lajčo Budanović, Blaško Rajić i drugi.

Treba uzeti u obzir da narod kod izgovora skraćuje riječ i zato možemo uzeti kao vjerovatno da je riječ Bikovo nastala od riječi Biokovo.

Istina je da je Bikovo nekad bilo pustara, pa može neko reći da su se tu gajili bikovi i da je tako nastalo ime Bikovo. Na to možemo odgovoriti da je oko Subotice bilo više ogromnih pustara, gdje su se sigurno gajili bikovi, a te pustare nisu dobile slična imena, već imamo: Žednik, Đurđin, Šupljak, Tavankut, Kelebija i dr.

Kako je nastala župa Bikovo?

Prije 1922. godine Bikovo je u crkvenom pogledu potpadalo pod župu Sv. Terezije u Subotici. Njezini kapelani su nedjeljom i blagdanom

izlazili na Bikovo i u školi služili sv. Misu. Jedne nedjelje narod se sakupio i nije mogao unići u učionicu, jer je učitelj zaključao i otišao u grad. Tada je narod sam odlučio da će nabiti od zemlje jednu zgradu sličnu školi kako bi se imali gdje sastati i slušati sv. misu. Bela Malagurski je dao zemljište za gradnju crkve. Sva je gradnja bila na dobrovoljnoj osnovi. Brigu o izgradnji vodili su Tome Stantić i Ivan Tonković.

Ova crkva je jedina u Subotičkoj biskupiji nabijena od zemlje. Tadašnji župnik sv. Terezije, a kasnije biskup, Lajčo Budanović posvetio je crkvu na blagdan Velike Gospe 15. kolovoza 1921. godine i tada je bilo prvo proštenje.

Prvi upravitelj župe bio je umirovljeni svećenik iz Baranje Vinko Budanović.

Crkva je dugačka 17 metara, a široka 6,5 metara, a zvonik je visok 15 metara.

Godine 1923. postavljen je za upravitelja župe Franjo Bertron, koji je na tom mjestu ostao punih 13 godina. On je mnogo učinio za razvoj bikovačke crkve. Isposlovao je od grada nadarbinu od 50 jutara zemlje na Čavolju. Uz crkvu je sagradio sakristiju, a zatim zvonik. Da se pastozacija može lakše i bolje obavljati, 1935. godine pod njegovim vodstvom sagrađen je lijep župni stan.

Župa je čisto hrvatska. Poslije drugog svjetskog rata dolaze kolonisti iz Dalmacije iz okolice Knina, a po narodnosti su Srbi. Na granici župe prema Martonošu i Kanjiži imao malo Madžara.

Kroz Bikovo prolazi kameni put od Subotice do Oroma.

Ako bacimo letimičan pogled na vjerski život u župi, onda moramo s bolom u duši reći da opada, kao i u drugim našim mjestima.

Natalitet opada i ako se tako nastavi, kroz nekoliko decenija neće biti Hrvata u Bikovu.

L. K.

Bikovo

UZIDANA RUČKONOŠA

Tri brata bili grad gradili;
 Što su oni danjom gradili,
 To su vile noćom razvalile.
 Tri se brata zdravo zabrinula,
 Što ne mogu sagraditi grada,
 Ali više vila iz planine,
 Pa doživlje tri brata rođena:
 »Vi nećete sagraditi grada,
 Dok u njega živo ne metnete.«
 Među sobom braća besidila:
 Besidila pa se zavirila,
 Da ni jedan ljubi kazat neće:
 »Koja dode i donese ručak,
 Onu ćemo u grad ugraditi.«
 Kad ujutro jutro osvanilo,
 Osvanilo i sunce granilo,
 Eto ide svekrvica stara,
 Ona ide Ivanovoj ljubi:
 »Ustani se, Ivanova ljubo,
 Ustani se, nosi na grad ručak!«
 Al' besidi Ivanova ljuba:
 »Ja ne mogu na grad nosit ručak.
 Vrlo me je zabolila glava.«
 Ide stara Stipanovoj ljubi:
 »Ustani se, Stipanova ljubo,
 Ustani se, nosi na grad ručak!«
 Al' besidi Stipanova ljuba:
 »Ja ne mogu na grad nosit ručak,
 Vrlo mi se zagorilo platno.«
 Ide stara Mijanovoj ljubi:
 »Ustani se, Mijanova ljubo,
 Ustani se, nosi na grad ručak!«
 Al' besidi Mijanova ljuba:
 »Šta ću radit, svekrvice stara?
 Vrlo mi se čedo rasplakalo.«
 Al' besidi svekrvica stara:

»Samo idi, nosi na grad ručak,
 Ja ću tvoje čedo utišiti.«
 Uze ručak Mijanova ljuba,
 Ode na grad i odnese ručak.
 Kad su braća ljubu ugledali,
 Ivan veli: »To je moja ljuba«,
 Stipan veli: »Nije, nego moja«.
 Mijan ćuti, ništa ne besidi,
 Samo stoji, grozne suze roni.
 Kad je došla Mijanova ljuba,
 I donila jedna na grad ručak,
 Uzeše je dva divera mlada,
 Odneseše gori na gradinu,
 Zidali je do bilih kolina,
 Ona misli, da je sve to šala.
 Zidali je do bijelih ruku,
 Al' besidi Mijanova ljuba:
 »Oj tako vam, moji diverovi,
 Ostav'te mi moje bile ruke,
 Da prihvatim moju siroticu!«
 Oni ćute, ništa ne beside,
 Samo grade bijeloga grada.
 Al' besidi Mijanova ljuba:
 »Ostav'te mi moje oči crne,
 Da ja vidim moju siroticu,
 Kudan će mi Janja prolaziti,
 Kada stane tražit svoju majku!«
 Kad uveče veče omrknilo,
 Istrčala sirotica mala:
 »Kaži, babo, di je moja majka.«
 »Otišla je i odnila ručak.«
 Mijan ćuti, ništa ne besidi,
 Već sirotu po glavi pogladi,
 Samo jadan kroz plač progovara:
 »Bog ubio svakoga onoga,
 Koji svojoj ljubi ne kazuje,
 Nego svojoj braći poviruje!«

Kazivala Teza Crnković u Subotici.

Zabilježio Ive Prčić u Subotici.

Objavljeno u knjizi:

Hrvatske narodne pjesme — knjiga 10.

Izdanje Matice hrvatske, Zagreb, 1942.

IVE PRČIĆ

1894 — 1959.

Ive Prčić je rođen u Subotici 1894. godine. Od malena je nježnog zdravlja. Po završetku pučke škole i prvog razreda gimnazije napušta školovanje.

Već u mladim danima zavolio je knjigu i mnogo čita. Postao je samouk. Potaknut od Blaška Rajića, najistaknutijeg borca bačkih Hrvata, sakupljao je narodno blago bunjevačkih Hrvata. Jedan je od najplodonosnijih sakupljača i pisaca među Hrvatima Bunjevcima. Sakupio je, izdao ili priredio za štampanje više knjiga.

I. Izdana djela:

1. »Subotica i Bunjevci, da se zna i da se ne zaboravi« (Subotica, 1936. godine).

Knjiga je izdana u povodu proslave 250. godišnjice dolaska jedne veće grupe Bunjevaca iz Hercegovine sa rijeke Bune. U njoj dokumentira hrvatstvo Bunjevaca i hrvatstvo krajeva koje oni nastavaju.

Na jednom mjestu Ive Prčić kaže: »Sa jednom rukom smo držali ručicu od pluga, a drugom britki mač, braneci svoju djedovinu. Od nepreglednih močvara i baruština između Dunava i Tise stvorili smo najplodniju zemlju u ovom dijelu Evrope — Bačku.«

2. Godine 1939. izdao je knjigu »Bunjevačke narodne pisme«. Knjiga sadrži sljedeće vrste narodnih pjesama: pobožne, dičije, korizmene, kraljičke, svatovske i groktalice (I. dio).

3. Matica hrvatska u Zagrebu izdala je 1942. godine knjigu »Hrvatske narodne pjesme« (knjiga deseta) gdje se nalazi II. dio zbirke pjesama grok-talica. Tako su i narodne pjesme bunjevačkih Hrvata zastupljene u tom velikom zborniku hrvatskih narodnih pjesama što ga je izdala Matica hrvatska.

4. Izdao je knjigu »Bunjevački narodni običaji«. Ive Prčić je prikazao pojedine narodne običaje u dramskom obliku, a to su: sigre, polivači, kraljice, dožejanca, rakijare, svatovi, materice. (1937. god.)

Ako dobronamjernog čitaoca ili prikazivača interesiraju narodni običaji bunjevačkih Hrvata u Bačkoj, neka uzme ova djela Ive Prčića. Tamo će ih naći opisane na najizvorniji način kako su se odigravali prije 100, 200 i više godina.

5. »Prelo« je izdao u zasebnoj knjizi kao kazališni igrokaz iz bunjevačkog života.

6. »Nanina molitva« (1929. godine), prigodna predstava u 3 slike u čast svećanika Blaška Rajića kada je postao apostolski protonotar.

7. Igrokaz »Orao u Bačkoj (1927. godine), slika iz omladinskog orlovskog života.

8. Katolički molitvenik »Mala slava Božja«, izdan 1932. g.

9. Brošura »Budite svijesni katolici«, izdana 1928. god.

10. Basne »Ezopčice«, objavljene 1928. godine.

11. »Muka Isusova po sv. Evandjelju«, objavljena 1928. g.

12. Legende »Sveta noć«, objavljene 1927. godine.

13. Crtice iz prošlosti Bunjevaca »Tmurni i vedri dani«, objavljene 1928. godine.

II. U rukopisu su mu djela:

1. Pjesme »Zrnca i biserje«.

2. »Bunjevačke narodne pisme«, bećarci, šalajdani i šaranci.

3. »Bunjevačke narodne poslovice i uobičajene rečenice.«

4. »Bunjevački provincijalizmi«, prikaz specijalnog izražavanja Bunjevaca.

5. »Bunjevačke pučke igre«.

6. »Kolete«.

7. »Jedinica i Gospodar«, slika iz života bunjevačkih Hrvata u 3 čina.

8. »U dokolici. Za zabavu i pouku«.

Pored toga što se bavio književnim radom i sakupljanjem narodnog blaga, Ive Prčić se nalazi u svim kulturnim pokretima Hrvata Bunjevaca između dva rata. Bio je urednik Subotičke Danice od 1919. pa sve do 1941. godine. Za vrijeme mađarske okupacije »Subotička Danica« nije izlazila. Poslije oslobođenja objavljena je »Subotička Danica« za 1945. i za 1946. godinu, ali u manjem formatu.

Ive Prčić je bio jedan od glavnih osnivača Subotičke matice i Hrvatske kulturne zajednice. Te su kulturne ustanove djelovale u Subotici između dva rata.

Vidnu ulogu Ive Prčić igra i 1936. godine prilikom proslave 250. godišnjice dolaska jedne veće grupe Bunjevaca u Bačku. Kod otkrivanja spomen ploče na zgradi Pučke kasine (sada Šah klub u ulici generala P. Drapšina) on je držao glavni govor o značenju postavljene spomen ploče.

Osim toga, Ive Prčić je bio 1926. glavni pokretač i organizator akcije da familija Prčić otkupi najveće zvono u cijeloj Subotičkoj biskupiji. Još ga zovu i biskupovim zvonom jer se tim zvonom zvoni kad biskup polazi na službeni put.

Nježno zdravlje pratilo je Ivu Prčića kroz cijeli život. Jednom prilikom mi je rekao: »U mojoj mladosti da mi je netko rekao da ću doživjeti 40 godina, ja bih potpisao, a evo ja prošao već i 50 godina.« U veljači 1949. godine je šlogiran. Tu svoju tešku bolest strpljivo je podnosio punih 10 godina.

U svibnju 1959. godine umro je Ive Prčić, ostavivši iza sebe ogromno kulturno blago. Oproštajni govor nad otvorenim grobom održao je dr Mirko Ivandekić, ističući da ako netko želi proučavati prošlost Bunjevaca Hrvata iz Subotice i Bačke, mora proučiti kulturnu ostavštinu Ive Prčića.

E. Strogončev

Subotica

RODNOJ GRUDI

*U brazde tvoje crne i plodne,
što snažnom ozbiljnošću motre,
ljubav je očiju mojih
sjećanje djetinjstva ranog skrila.
O Bačka, moje ravni!
Raspeta grudo!
Mnogo je puta
bezglasna čežnja moja
nad mirom poljana tvojih
i zlatom žitnih vlati
otužna bila.*

*Daljine šutnjom zore ...
Ognjevi moga bića
i za tebe gore.*

U OČEKIVANJU

*Danas je sve tako vedro.
I meki cvat malene breskve
i breza s nježnim lišćem
na bijeloj, šarenoj kori.
I moje životno breme
i laste dok lete u sunce
i moje sjene.
Sve pjeva radošću, bjelinom
i čeka susret s tobom,
najdraža Mama.
Čak se i zvona
na valu vjetra
njišu vedrinom.*

Fides Vidaković

Subotica

Jedna obljetnica

U prvom izdanju Rafičevog «Narodnog blaga» iz 1910. godine ispod trećine narodnih pjesama nalazi se potpis jednog mladica, šestnaestogodišnjaka, do tada nepoznatog i neafirmiranog imena.

Govorimo o Ivi Prčiću, kasnije poznatom kulturnom radniku Subotice i bačkih Hrvata.

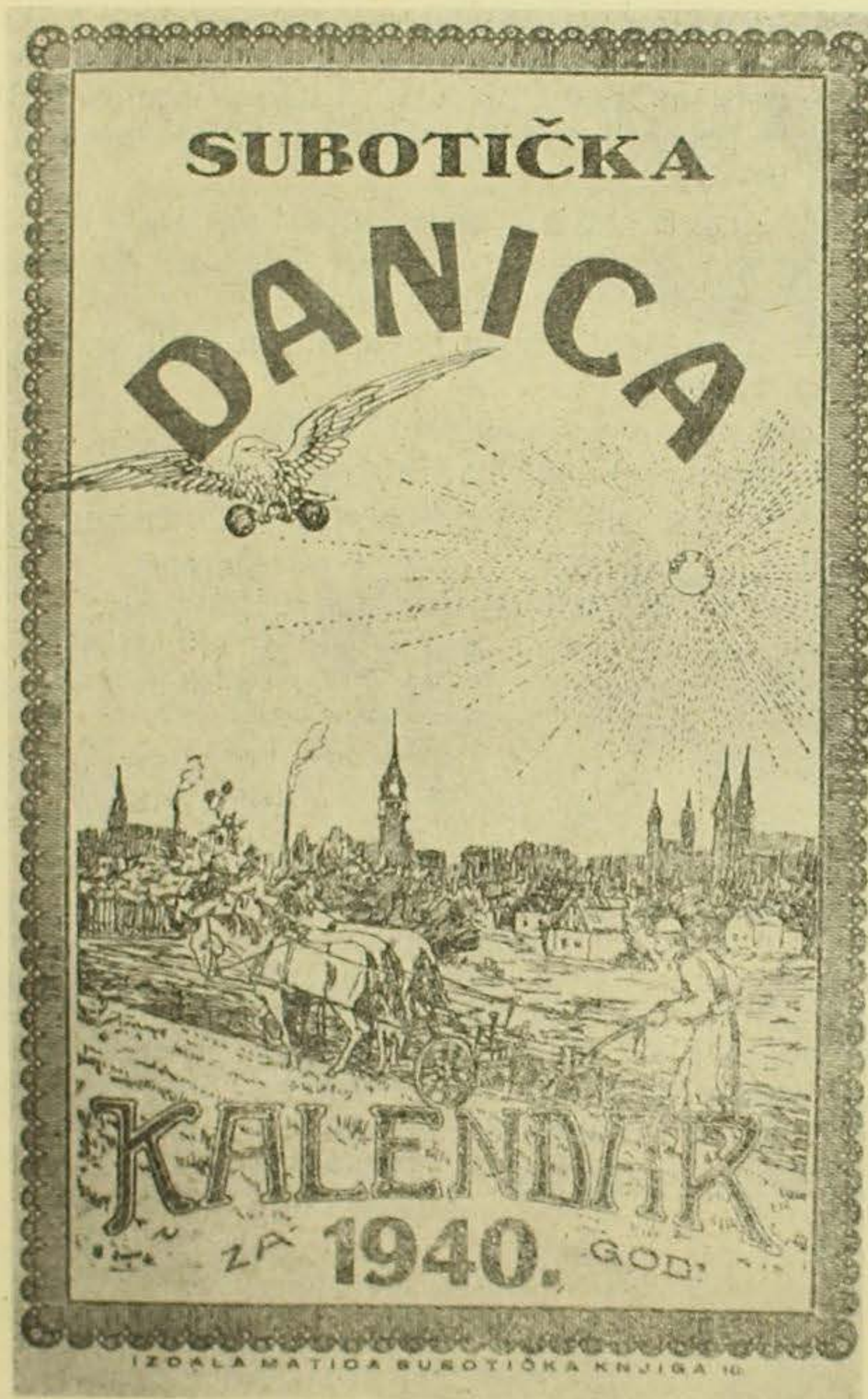
Kako je tiho, nenametljivo, skromno, skoro «na mala vrata», ušao u kulturni i književni život Subotice, isto tako nečujno, nezapaženo ga je napustio svibanjskih dana prije jedanaest godina, dočekujući na odru svoj šezdeset peti rođendan. Bio je to opruštaj od jednog samoprijetnog života, životnog vijeka posvećenog sakupljačkoj djelatnosti narodnog stvaralštva.

Ponikao iz širine narodnog bića, iz mnogočlane seoske obitelji, dobio se upoznao i srastao sa životom svoga naroda, usisao njegovu sočnu usmenu riječ i predao da zabilježi što još nije pomeno ritam dvadesetog stoljeća. U predgovoru svojim «Banjevačkim narodnim pjesmama» saopćava: «Kada sam još kao dače-samouče počeo sakupljati naše narodno blago, vidio sam da je u nas vrlo malo dida i majka koji još znadu «groktili» naše pjesme, koje nisu naučili iz knjiga, nego su se prinosile od usta do usta, od pokolenja na pokolenje».

I dače-samouče kreće, od jedne zabilježene pjesme do druge, od druge do čitave zbirke, jedne, druge, treće . . . U ovom i ovakvom radu nalazi smisao svoga bivstvovanja, svoju jedinu preokupaciju, svoje uskraćeno (poslije preletane epidemije nakon prvoga svjetskoga rata). Zahvaćen talasima nacionalnog preporoda koji je obuhvatao naše narode u autonu prvog svjetskog rata i usdrmao temelje Dvojne monarhije na istisnaja, i Ivo Prčić je našao svoje mjesto. Našao ga u tihom radu i ljubavi koja je poklanjala narodnom blagu.

Sa dvadeset pet godina je urednik «Subotičke Danice». Ona mu je posebno priraća stena i nije ju napustio puna dva desetljeća, sve do predvečerja drugog svjetskog rata, sve dok nije stasala nova mlada generacija rođena i rasla u Jugoslaviji. S «Danicom» je živio i rastao; pisao u njoj, tražio suradnike, uređivao je, vršio korekturu . . . Ove godine se baš navršava pedesetgodišnjica kako je Ivo Prčić preuzeo uredništvo «Danice».

Jedna obljetnica!

Stara »Subotička Danica«
iz vremena uredništva Ive Prčića

Kroničar je u »Danici« 1940. godine, povodom dvadesetogodišnjice njegovog uredničkog rada pisao: »Kraj mnogih drugih poslova koje on već godinama obavlja, tiho i predano, bez velike buke i reklame, i »Danica« je plod njegovog truda i napora«. Sjetimo se tih riječi danas kada pomijemo pedesetu godinu njegovog uredničkog posla.

Već dvadesetih godina pojavljuju se knjižice brošure: »Sveta noć«, »Ezopčice«, »Tmurni i vedri dani«. Sve je to plod marljivog sakupljačkog rada i pabirčenja po starim »Danicama«.

To su godine samoukog sticanja znanja, savladavanja strukture jezika, upoznavanje naroda, života, običaja, godine priprema za buduća djela po kojima će ostati poznat u našoj regionalnoj književnosti, a i široj književnosti našega naroda.

Ive Prčić je svojom aktivnošću prisutan i uočljiv u mnogim dnevnim i tjednim listovima, u časopisima ne samo Subotice. Na njihovim stranicama nalaze se njegovi članci, priče, pjesme...

Kao zrela i oformljena ličnost čovjeka i umjetnika, Ive Prčić izdaje jednu za drugom knjige:

- Subotica i Bunjevci, Subotica, 1936. godine,
- Bunjevački narodni običaji, Subotica, 1937. godine,
- Bunjevačke narodne pisme, Subotica, 1939. godine,
- Bunjevačke groktalice, u knjizi — Hrvatske narodne pjesme, knjiga deseta, Zagreb, 1942. godine, izd. Matica hrvatska.

Rat je prekinuo ovu plodnu djelatnost, ali nije prekinuo plodan rad. To je učinila nemila, dugotrajna bolest. Otrgla je jednog stvaraoča iz kulturnog života svoje sredine, svoje voljene sredine.

Kompletno djelo Ive Prčića još ne poznajemo. Njegovi rukopisi čekaju na objavljivanje. Tu smo dužnici prema njemu i prema kulturi grada.

Sjetimo se riječi pomenutog kroničara iz 1940. godine:

Prigodom ove lijepe godišnjice Ive Prčića, čiji je rad na drugim poljima i onako svima dobro poznat, smatrali smo za dužnost da njegov jubilej baš u ovoj našoj »Danici« objavimo. Držimo da je na njegovu, ovaj naš člančić ne bi niti bio objavljen. Ali poštivajući njegovu skromnost, ove retke smo napisali zato jer se ovakvi jubileji rijetko slave. Ne da to oni ne bi zavrijedili, nego jer ih ljudi rijetko kad hoće da zapaze. Radi Ive Prčića smo ovo napisali i radi mladih koji za nama dolaze.

I RADI MLADIH KOJI ZA NAMA DOLAZE...

Napisao:

I. S. I. P.

Stipan Grdenić

(1786 — 1848.)

Stipan Grdenić (Gerdenić) bio je značajna ličnost kulturnog života grada Pečuha u prvoj polovici XIX stoljeća. Rođen je kolovoza 1786. godine u Pečuhu, a u tom gradu je i umro siječnja 1848. godine, kao župnik crkve sv. Augustina.

Njegova djela vjerskog su karaktera, no i pored toga, to su veoma vrijedna svjedočanstva hrvatskog književnog stvaralaštva i hrvatskog jezika tog vremena.

Godine 1845. tiskane su njegove propovijedi u dva sveska, a pod naslovom »Govorenja nediljna«.

Osim objašnjavanja vjerskih istina, »Govorenja nediljna« slikaju tadašnje društvo i dokumentiraju zalaganje autora za popravljavanje morala. Stipan Grdenić nije pisao romane, novele, pa ipak njegova pisana riječ daje vijernu sliku hrvatskih seljaka i malograđana Pečuha i županije Baranje iz prve polovice XIX stoljeća. Njegov jezik je živ, dinamičan, čist i lijep. Iako je njegova obitelj podrijetlom iz Turopolja (njegovi preci bili su plemići), pisao je štokavskim dijalektom i u to vrijeme veoma rasprostranjenom ikavicom.

U svojim propovijedima bavi se takvim pitanjima kao što je dobro korišćenje vremena, odgoj mladih, korisna i lijepa zabava i tako dalje.

Citirat ćemo iz pripovijedi u kojoj govori o važnosti dobrog, odnosno, lošeg primjera.

» — Kako na dobro, tako na zlo probuđuju čovika izgledi. Roditelja života mora biti jedno svitlo ogledalo, u kojem viditi može dite, kako se mora vladati... Kako mogu virovati, da su ditca trizna i krotka kraj pijanca i psovača otca; da poštuju onakvu mater, koja običaje druga svoga proklinjati, u oči sramotiti, gerditi; kako mogu virovati, da pomažu siromahe, da se u ljubavi iskernjega jače kada vide i čuju kako oštrima ričima odtira otac prosjaka; kako slobodnim jezikom mati govora komšiu, iskernjega svoga... Upitajmo samo onoga mladića, od koga je učio kriva zaklinjanja, psovke, sramotske riči, koje nepristance iz ustih njegovih rigaju. Odgovoriti će, da je čuo od roditeljah, koji su bili baš takva neu-

mivena jezika. Upitajmo samo onu divojku, od koga je učila ljude ogovarati, tugje dobro ime i poštenje nemilo gristi, sebe priko stanja svoga kititi, u opravi oholiti se, s muškima glavami sladko razgovarati se, u crkvi na sve strane gledati, od izpraznih svita stvarih razgovarati se. I ispovidit ćemo, da je u škuli matere svoje ova učila, koja je sva i ona činila. Dakle, prava istina jest to, da izgledi roditeljah uniđu duboko u serce ditce, i stope roditeljah običaju ditca sliditi. — — «

Mogli bismo navoditi još mnogo tako lijepih odlomaka iz propovijedi Stipana Grdenića (Gerdenića) u kojima prikazuje (i kritizira) tadašnje društvo. On je, iako je bio strog kritičar, imao osjećaja za ljepotu i liriku.

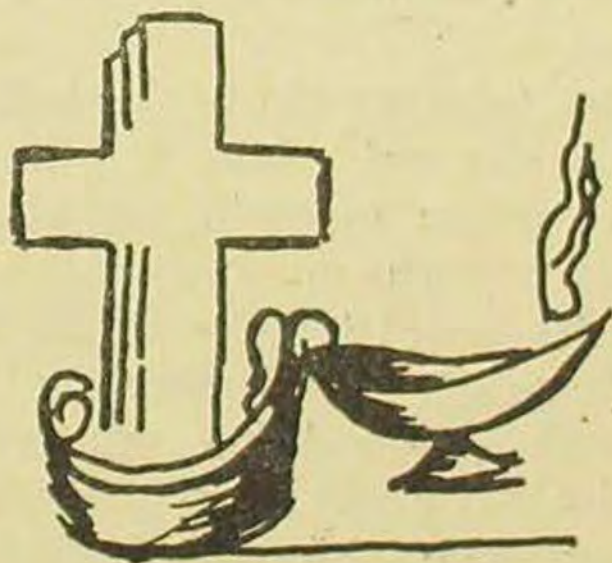
U molitveniku »Vrata nebeska«, koji je tiskan i poslije njegove smrti, nalazimo mnogo pjesničkih dijelova, na primjer u lijepim božićnim pjesmama ili u pjesmi koju je napisao za Proštenje crkve na Snižnom brdu. Iz ove posljednje navest ćemo jednu kiticu. Pisana je u desetercu, sa rimama, pa sliči stihovima Andrije Kačića-Miošića. Evo pete kitice:

»Pogledaj nas zgora, majko mila,
Sakupljene pod štit tvojih krila,
Jer s' moguća ti kod sinka tvoga
Lik izprosit od bola svakoga.«

Mogli bismo nizat još mnogo pjesničke građe, jezičkih zanimljivosti iz životnog djela Stipana Grdenića (Gerdenića). Iz djela, koje je vrijedan dokumenat baranjske književnosti i duhovnog života Hrvata Baranjske županije i grada Pečuha iz prve polovice XIX stoljeća.

Stjepan Velin

Hercegsanto
Mađarska

Dr Josip Andrić

(1894—1967)

ŽIVOT I ZAVIČAJ

Ispričali život dra Josipa Andrića u svijetlu njegova kraja i zavičaja i svega onog što ga je s tim u vezi formiralo, znači pronaći u svemu tomu one duševne i idejne fermente, koji su ga formirali kao čovjeka, znanstvenog radnika i umjetnika.

Mogli bismo reći da je općenito u naših ravničarskih ljudi mnogo jače naglašena upravo neka stvarna veza između ljudi i zemlje na kojoj žive. Tu pojavu možemo, dakako, različito tumačiti. U jednom je obliku ona dovela do jako izražene materijalne strane tog života i do njegova utjecaja na sve ono što se u takvoj sredini javlja. Ali s druge strane, možemo isto tako govoriti o prisutnosti suprotne potrebe da i duševni svijet našeg čovjeka dobije svoje mjesto. Taj odnos moćnih sila zemlje i duha osjetit će i J. Andrić u svom vlastitom životu. Formiralo ga je baš ono što bi kod nekog drugog značilo negaciju tog istog formiranja.

Dr J. Andrić je rođen u Bukinu u Bačkoj 1894. godine. Danas to mjesto ne postoji uopće više u onom obliku u kojem su ga stvorili šokački starosjedioci iz 15. stoljeća. I ime mu je danas promijenjeno (Mladenovo). Starosjedilačkih je kuća još malo. Ipak je iz tog mjesta potekao veliki čovjek i kulturni radnik dr J. Andrić.

Djetinjstvo je J. Andrić proveo u rodnom Bukinu. Znao se kasnije u svojim djelima vraćati u to mjesto, često duboko nesretan kad bi vidio koliko je naš narod sebe samog nesvijestan i ne mari za svoje:

»Moje rodno selo Bukin već po imenu svome pokazuje hrvatsko porijeklo, ali su njemački doseljenici i mađarska škola postigli da je u tom selu ostalo tek desetak šokačkih kuća. I ja sam kao sin šokačkih roditelja u školi prije naučio mađarski očenaš, nego li sam znao hrvatski.«

I na drugim će se mjestima u svom radu dr J. Andrić navraćati u to svoje mjesto, premda je odmah poslije majčine smrti prešao u susjedni Srijem, u Morović:

»Selo Bukin bilo je starinom šokačko selo. Krajem 18. stoljeća počelo je naseljavanje Nijemaca, koji su ekonomski potiskivali starosjedioce, pa je početkom 20. stoljeća bilo već 4/5 ponijemčeno. Imovina je prelazila u njemačke ruke, a Hrvati su se selili na sve strane.

Majka J. Andrića bila je iz susjedne Plavne. Zvala se Eva Fabri. Umrla je kad je sinu bilo četiri godine. U Plavni je situacija bila drugačija, a i danas je u tom mjestu jaka šokačka naseobina sa oko 2.500 Šokaca. U njoj je kasnije dr. J. Andrić skupljao narodne pjesme. U tom mjestu se rodio Antun Matoš, otac velikog hrvatskog književnika Antuna Gustava Matoša. Godine 1956. tu je nastala Andrićeva opereta iz šokačkog života »Na vrbi svirala«, koju je izvela omladina Plavne u prekrasnim narodnim nošnjama. O tom mjestu je dr. J. Andrić pisao:

»Bukin je u mom djetinjstvu bio već četiri petine ponijemčen, pa je šokački živalj slabio, a šokačka pjesma izumirala. Naprotiv, Plavna, 11 km daleko od Bača, po prilici isto toliko od Bukina, ostala je u 4/5 stanovnika šokačka, pa je u njoj čista šokačka ikavština i s njom šokačka narodna pjesma dominirala i među nešokačkom manjinom toga sela.«

Ipak je promjena u Andrićevu životu došla naglo. Otac je prešao u susjedni Srijem, u Morović, poslije smrti svoje žene. Bilo je to 1900. godine. Strahovit utjecaj tuđinštine tek je sada pokazao svoje lice. Budući hrvatski književnik nije mogao prijeći u drugi razred jer nije dovoljno znao hrvatski jezik. Preradovićev slučaj ponovio se još jednom u najdramatičnijoj formi.

Morović je, međutim, bio nešto sasvim drugo. To je mjesto šokačko, a iz njega potječe druga Andrićeva majka. Nije više dolazilo u obzir pitanje odnarođivanja. I tek je sad vidio ono što je ostavio za sobom, vidio je sve ono što je kasnije ušlo u njegove »Srijemske elegije« — elegije njegova vlastita života.

Morović je tako ostao zauvijek u Andrićevu srcu. Bio je njegovo emotivno i psihološko uporište tokom cijela njegova života. Duboko u pozadini ostat će već izbljedjeli Bukin, tajno ipak skriven u umjetnikovu srcu.

Morović je uostalom imao tradiciju koja je nadilazila svoj lokalitet. Ušao je i u hrvatsku književnost u književnom djelu Mare Švel Gamiršek »Šuma i Šokci« s 21. prosjekom između Morovića i Vrbanje. Nekoliko poznatih ličnosti iz hrvatske kulturne povijesti porijeklom je iz Morovića.

U Moroviću je J. Andrić živio sve do 1919. godine. Razvijao je kulturnu djelatnost koja će kasnije postati podlogom njegova rada. Godine 1911. osnovao je tamburaški zbor, a 1914. i hrvatsko prosvjetno društvo »Srijemska vila«. Kao student J. Andrić je izveo Okrugićevu »Šokicu«. Već na početku toga njegovog rada uočavaju se osnovne crte kasnijeg nastupa dr. J. Andrića: briga za narod i njegove potrebe, kao i sposobnost da se aktualna potreba usmjeri određenom cilju.

Interes za narod izbila je odmah u prvi plan. Već 1919. g. pa sve do 1927. izlazile su »Seljačke novine«, koje je on uređivao. Tu je J. Andrić sticao uredničko iskustvo, počinje međusobno povezivati ljude, upoznati teren i stvarati suradnike. Urednička crta bila je druga značajka Andrićeve osobe. Ona potječe još iz najranije njegove mladosti kad je još kao učenik počeo uređivati časopise. Bilo je to u Slavonskoj Požegi kamo je otišao u gimnaziju. Godine 1908. uređuje list »Slavonac« sve do 1911. kad je taj list bio zabranjen. Godine 1912/13. izlazi »Jeka«, a na studiju uređuje

»Luč« 1914. godine. Sve ga to dovodi na kraju do krune njegova rada. Postaje urednik Jeronimskog društva u Zagrebu, u kojem je razvio neviđenu izdavačku i kulturnu djelatnost.

Urednički i organizatorski rad

Već smo do sada uočavali raznostrane interese u razvoju Andrićeve osobe. Djelovao je i na onim područjima među kojima nije na prvi pogled bilo veze: gospodarstvo, politika, muzika, literatura, urednički rad i kritike. Kasnije su to mnogi ljudi krivo shvaćali. Zato su neka Andrićeva djela ostala samo dokaz potrebe trenutka i ne treba ih drugačije shvatiti, premda je i u njima tražio izraz za svoja nagnuća i težnje. Mnoga su područja rada bila samo dodirnuti i na periferiji. Na neka se više ne bi vraćao. Ipak pri svemu tome treba imati na umu da je sve to nastalo kao izraz neviđenog aktiviteta Andrićeve osobe, koji je htio sve zahvatiti. Htio je naše ljude podići i upraviti ih jednom zajedničkom cilju. Prelazio je s jednog područja na drugo, često sâm uređujući mnoge rubrike u časopisima.

Kasnije kao zreo intelektualac dr J. Andrić je svojim iskustvima i nagnućima dao određeno idejno i filozofsko ruho.

Andrićeve fundacije našle su uvijek svoj put k narodnom srcu. One su tamo ostale i nitko ih više nije mogao odatle istjerati. Dr. J. Andrić je narodu prilazio s raznih strana. Folklorno, postepenim prosvjećivanjem i izdavački. Njegova su izdanja ušla u svaku kuću.

Tako su se javila mnoga jeronimska izdanja prilagođena potrebama čitalačke publike i akcije na selu. Parola je tada bila da niti jedna kuća ne smije ostati bez te knjige. Stvorila se takva čitalačka publika koja je bila u stanju primiti svako jeronimsko izdanje. Izdavačka djelatnost je porasla i proširila se. Rad je bujao i neprekidno rastao. Neke je stvari upravo nemoguće razumjeti i shvatiti u naše vrijeme kad izdavači muče muke s punim skladištima neprodanih knjiga. Izdanja dr J. Andrića izlazila su neumorno dalje. Knjige bi se prodavale u trojkama, petorkama, šestorkama, osmerkama itd. Knjiga je odlazila u narod i tamo ostajala. Svijet ju je čitao.

Posebno treba spomenuti Andrićev muzikološki rad i rad na području tamburaške glazbe, koji je vezan uz bačko područje, koje predstavlja i danas područje najbogatije baš tamburaškom glazbom. Rad na skupljanju narodnog blaga nastavlja dr J. Andrić neumorno sve do svoje smrti. Godine 1938. postao predsjednik Hrvatskog tamburaškog saveza. Preko deset godina (1948—1958) skupljao je narodne pjesme i podnosi ih u fond Jugoslavenske akademije u Zagrebu. Na kraju je napisao poruku nasljednicima što još treba učiniti na tom bačkom području. Zadaci nadilaze samo muzičko područje i pokazuju dr J. Andrića u liku vrsnog organizatora. On nam poručuje kao zavjet:

1. Rekonstruirati život i narodne običaje Bunjevaca i Šokaca prema sačuvanim fragmentima i njihove muzičke karakteristike.

2. Analizirati ritmičku i melodijsku osebnost bunjevačkih i šokačkih narodnih plesova.

3. Posebnu pažnju posvetiti izvornosti i značaju bunjevačkih grok-talica.

Bavio se glazbenom poviješću i estetikom (»Ruska opera«, »Kako razumjeti glazbu«).

Napisao je »Školu za tambure« i »Historiju tamburaške glazbe«.

Pisao je glazbene kritike. Bio je stalni glazbeni kritičar »Narodne politike«, surađivao je u »Sv. Ceciliji« i u »Hrvatskoj prosvjeti«, koju je 1927. preuzelo Jeronimsko društvo. Bio je predsjednik »Domagoja«.

Poznat je kao prevodilac mnogih knjiga s češkog, njemačkog, francuskog i mađarskog jezika za svoju »Knjižicu dobrih romana« koja je u Jeronimskom društvu osnovana 1926. godine, a knjige je objavljivala sve do kraja drugog svjetskog rata.

Bio je inicijator hodočašća u Sv. Zemlju, o čemu je 1937. g. snimio i film. Organizirao je podizanje oltara bl. Nikole Tavelića u Jeruzalemu, a 1936. g. uredio je »Hrvatsko-slovenski paviljon« prigodom izložbe tiska u Vatikanu.

U tko bi još sve njegove druge aktivnosti ovdje nabrojio, ali ipak moramo spomenuti najveći njegov poslijeratni uspjeh. To je izvedba Andrićeve opere »Dužijanca« 1953. godine u kazalištu u Subotici.

»Dužijanca« je prva bunjevačka opera.

Uspjeh kazališne izvedbe bio je nezapamćen. Dirigent je bio Milan Asić, a redatelj Vojmil Rabadan. U glavnim ulogama nastupili su Petar Kopunović, Bela Tikvicki, Dragutin Margetić i dr.

Književni rad

Ovo je područje rada veoma važno za razumijevanje Andrićeve fizionomije, jer je povezano s drugim sferama njegove djelatnosti.

U užem smislu »književno« bi u Andrića predstavljalo samo ono što ima takvo obličje i obilježje, a taj dio rada nije obilan. Iznosi nekoliko zbirki proze i dva romana. Zbirke proze su: »Dunje ranke (1923). »Nove brazde (1924) koje su pod talijanskom okupacijom Istre izašle kao »Tri pripovijetke« u izdanju sv. Mohora (1924) i »Srijemske elegije« koje možemo smatrati kao najzrelije Andrićevo djelo na književnom području (1939).

Romani su: »Svega svijeta dika« i »Velika ljubav« iz života Hrvata u Slovačkoj.

Književni pokret, kojem je na čelu bio dr J. Andrić, imao je u Jeronimskom društvu svoj određeni program rada i načela. Obilježja su te književnosti bila u njezinom pučkom karakteru, nacionalnom i socijalnom programu i u ćudorednim načelima.

Početne oblike proze koja je nastala iz folklorne građe i njena načina i oblika saopćavanja, možemo pratiti u radu J. Andrića. On obrađuje šokački živalj na njegovu najsjevernijem dijelu uz Dunav u Bačkoj. U njegovim »Srijemskim elegijama«, koje je počeo pisati u nastavcima još uoči prvog svjetskog rata, od 1913. g. pa sve do 1923. a izdao ih u knjizi 1939. godine, mladi intelektualac odlazi na teren u Bačku i tu promatra sve što se tamo zbiva. Preljevaju se lirski opisi prekrasne bačke prirode sa svim

onim što čini šokačku svakidašnju sudbinu, od krivih udaja, tuča među momcima, osamljenih intelektualaca, lovačkih društava, jela i pila, dioba zadruga, pa sve do granji prvih željeznica i odlaska stranaca. Sve to promatra J. Andrić okom lirski zabrinuta intelektualca.

Dr J. Andrić je zbiljski vjerovao u sve ono što je činio i isto je tako iskreno ljubio sve ono u što je vjerovao. Zato cijeli njegov život predstavlja istinsku poemu čovjeka koji je svijest o samom sebi i svom mjestu u jednom vremenu prenio u narodni duh, postavivši životni cilj: služenje vlastitom narodu. Pri tom nikad sebe nije držao, ni u čem izuzetnim. Postojano je stajao na braniku svojih ideala, čak i onda kad mu više nitko nije davao podršku.

Istina je da je Andrićevo zrno života istrunulo. Ali njegova velika djela gledamo svi danas. Dogodilo se ono što se obično događa našim umjetnicima. Odgovor o njegovom značenju došao je, kao i uvijek, tek nakon njegove smrti.

Juraj Lončarević
Zagreb

U BRAZDI ROĐEN

*U hladu pod krstinama
zemlji me je poklonila nana,
mala brazda zlatna —
moja majka.*

*Od tada rosa na mene pada
i slana,
i snijeg*

posipa brijeg mojih briga.

*Tako je majka, Marija mala,
onih srpanjskih dana,
s kukom u ruci,
s rukom na klasu,
što daje kruh;
tako je rodila nana
sinčića svog,
Jašu.*

*U nadnici,
na salašu.*

*O nadničari sveti! ...
Moj oče,
i majko mala,
slava vam ...
I hvala!*

Jakov Kopilović

SIMPOZIJ O dr JOSIPU ANDRIĆU
u Baču, u Ristovači, 30. kolovoza 1969.

Otkrivanje biste dr Josipa Andrića

u Plavni, 31. kolovoza 1969.

U Baču je 30. kolovoza 1969. godine održan simpozij o dr. Josipu Andriću, jednom od najvećih hrvatskih intelektualaca, publicista, književnika i skladatelja.

Na simpoziju su učestvovali znanstveni i umjetnički pregaoci iz naše zemlje i inozemstva. Navest ćemo pojedine učesnike i teme, o kojima su govorili.

Mlada recitatorka (članica KUD »Šokadija« Zagreb) izvela je »Grobnu poemu dr Josipu Andriću« koju je napisao pjesnik Stjepan Kovačić prigodom Andrićeve smrti. Poslije recitacije govorio je o dr. Josipu Andriću njegov prijatelj i suradnik Stjepan Kovačić.

Nakon toga je Juraj Lončarević održao prigodni uvodni govor. Prof. Lazo Krmpotić je govorio o duhovnom liku Josipa Andrića. Prof. Ante Sekulić je govorio o njegovom književnom radu. Prof. Radovan Grgec je govorio o Andrićevom uredničkom radu svetojeronimskih izdanja. Dr. Đuro Kuntarić je govorio o Josipu Andriću i Slavonskoj Požegi. Prof. Bela Gabrić je govorio o suradnji Josipa Andrića sa kulturnim ustanovama bačkih Hrvata. Ilija Džinić je govorio o suradnji Josipa Andrića sa Bunjevcima u Somboru.

U drugom dijelu simpozija, poslije podne, Vilijam Kovar iz Bratislave govorio je o vezama Josipa Andrića sa Slovacima. Dr Boro Pavlović je govorio o suradnji Josipa Andrića sa Ircima, a zatim je pročitao pismo prof. Ignaca Horvata o suradnji Josipa Andrića sa Gradišćanskim Hrvatima. Pročitan je rad prof. Kuzme Moskatela o publicističkom radu Josipa Andrića. Julije Njikoš (muzički urednik Radio Zagreba) govorio je o muzikološkom radu Josipa Andrića sa nizom muzičkih ilustracija.

Na kraju drugog dijela simpozija Stjepan Pačarić je pokazao više dia-pozitiva. To su bile fotografije, koje su prikazivale pojedine momente iz života Josipa Andrića i pojedine prizore sa njegove sahrane.

Za vrijeme simpozija, između pojedinih tačaka svirao je đачki orkestar »Vatroslav Lisinski« iz Iloka.

U toku simpozija bilo je niz pozdravnih govora u ime pojedinih kulturno-umjetničkih društava.

Ladislav Beršek je govorio ime KUD »Matija Gubec« u Zagrebu. Ivan Prčić je govorio u ime KUD »Matija Gubec« u Tavankutu. Mato Sudeta je govorio u ime Društva učitelja, Juraj Lončarević je govorio u ime KUD »Šokadija« u Zagrebu, Julije Njikoš je govorio u ime Udruženja kompozitora Hrvatske.

Simpozij je snimala RTV Zagreb.

Bista dr Josipa Andrića

Idućeg dana, 31. kolovoza, otkrivena je pored crkve u Plavni bista dr Josipa Andrića, a izradio ju je Nesto Orčić, akademski kipar iz klase prof. Augustinčića.

Hrvatska književnica Mara Svel-Gamiršek je održala pozdravni govor i otkrila je spomenik. Pored ostalih vijenaca položen je vijenac od žita, a položili su ga momci i djevojke iz Tavankuta.

Treba također spomenuti da je zagrebački publicist Željko Beršek uredio memorijalnu izložbu o Josipu Andriću u Ristovači, tako da su je učesnici simpozija mogli za zanimanjem pogledati i upoznati neke momente iz života i rada velikog našeg prijatelja i suradnika.

U Zagrebu je 14. prosinca 1969. godine ponovljen ovaj simpozij o dr Josipu Andriću, u svečanoj dvorani Nadbiskupskog sjemeništa.

Neka predavanja nisu ponovljena, a dodani su novi referati: Dr Ivan Čuk je govorio o temi: Dr Josip Andrić i beatifikacija bl. Nikole Tavelića. Dr Čupović je govorio o vezama Josipa Andrića sa Lužicom.

U umjetničkom programu sudjelovali su Lukrecija Kramberger, Anđelko Klobučar, Vera Jandroković-Franić s kompozicijama Josipa Andrića. Svirao je đački tamburaški orkestar Nadbiskupskog sjemeništa.

Na ovaj se način hrvatski narod preko svojih entuzijasta nastoji odužiti veličini svog neumrlog sina.

Željko Beršek

DRAGIM BUNJEVAČKO-ŠOKAČKIM HRVATIMA

Prigodom simpozija u Baču i otkrića spomen biste u Plavni

Dr Josipa Andrića

(30. i 31. kolovoza 1969)

*Dodosmo, draga hrvatska braćo,
u ovaj lijepi Vaš zavičaj;
nadosmo bratska srca i duše
i iste misli, što i nas vode
u taj Vaš divni bačvanski kraj.*

*Dodosmo Andriću Vašem i našem
zajedno ovdje zahvalu dužnu
za njegov umni, svestrani rad,
tu čusmo Vašu povijest i boli,
godina teških breme i jad.*

*Tu Subotica, Sombor, Plavna, Bač,
i Tavankut otkriše srce i dušu,
digoše bačkih ravnica glas
ko što žitnim morem na suncu
njiše se zlatnih plodova klas . . .*

*Tako se ovdje kraj Vašeg Bača
istic'o svuda u ovaj mah
hrvatskog roda isti nam cilj,
jednaki puti, staze i misli,
svud jednak zanos, riječ i dah.*

*Sve od Antunovića kroz dvjesto
[ljeta
čusmo tu mučnog života hod
predaka Vaših — dičnih otaca —
sve do Vas danas — dobrih
[sinova —
što nam sačuvaste hrvatski rod.*

*Na svem Vam hvala, iskrena
[hvala,
što nam u ove pružiste dane,
o Vašoj što nam rekoste grudi,
što osjetismo bratske nam riječi,
zanosne pjesme, boli i rane . . .*

*No ovaj »Zbogom« ne smije biti
zaborav svega — nehaj i kraj,
nego početak novoga rada
za sav nam narod, za sve nam
[kraje,
za sav nam hrvatski zavičaj . . .*

Stjepan Kovačić

POZDRAVLJANJE

*Težak uzdah dana
čujem u pozdravljenju
i glas umornih riječi:*

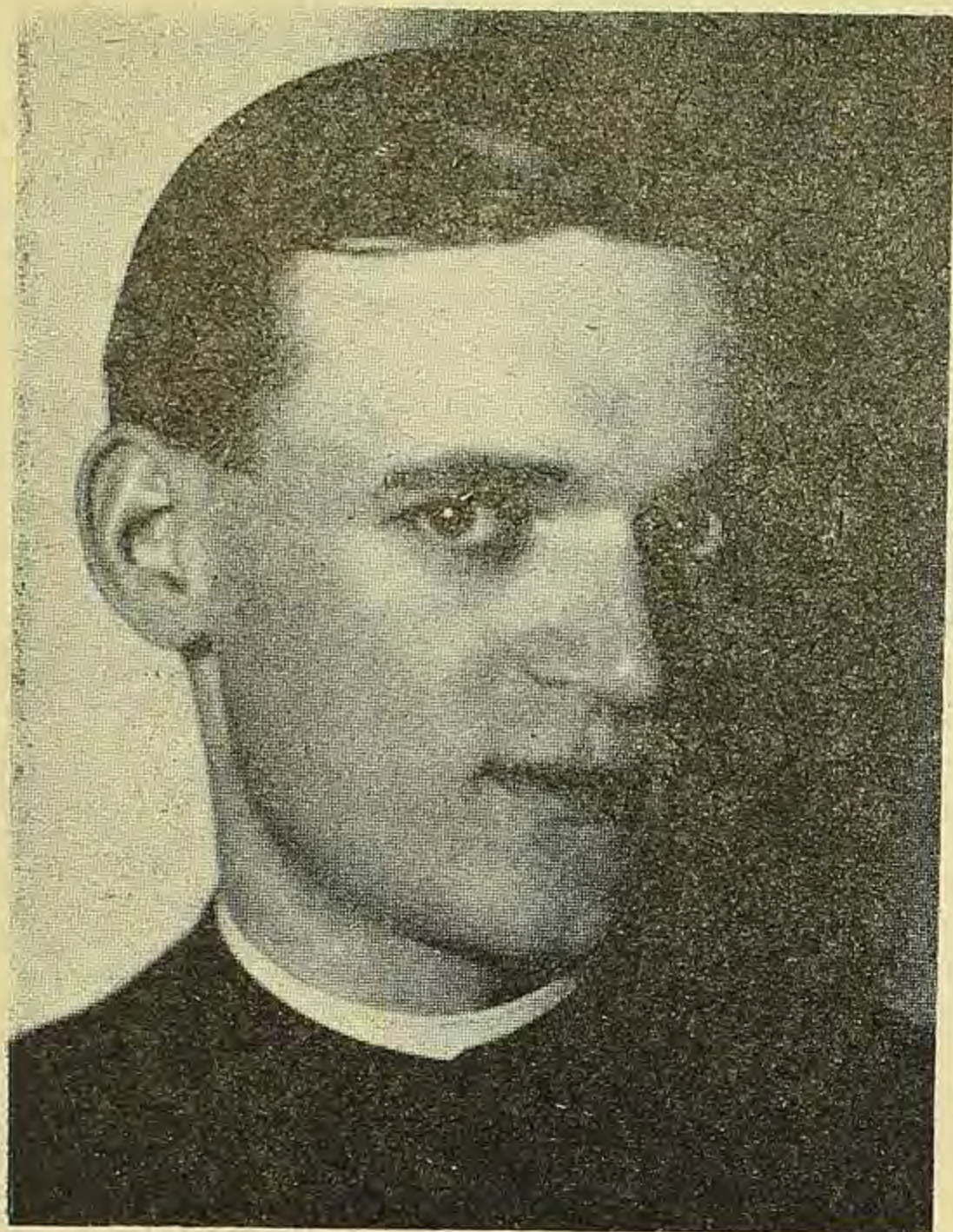
*»Večeras molit ću pri svijeći!«
Umorne su misli,
još u znoju okupane,
u glasu pozdravljenja
kao da se nešto mijenja . . .*

*Saptave riječi hvale
i treptaj na usnama
dižu svjetlo svijeće . . .
Marijo, jedno srce k Tebi kreće.*

*I tako svako veče
u glasu pozdravljenja
prestaje umor i sjeta,
u nutrini čovjek se mijenja.*

Jembrih Alojz

Graz, 31. srpnja, 1969.

Aleksandar Kokić

1913—1940.

(u povodu 30-godišnjice smrti)

Dok su drugi za tobom plakali, ja nisam imao suza . . . Dok su drugi o tebi pjevali, ja nisam imao glasa . . . Dok su drugi o tebi pisali, moje je pero bilo slomljeno . . .

I srce moje . . .

— O —

Pišući u Hrvatskoj Straži povodom smrti Alekse Kokića, pjesnika, koji je na bačkim ravnima niknuo sa zrnem žita; koji je na bačkim ravnima rastao zajedno sa zlatnim klasom pšenice; koji je na bačkim ravnima dozrijevaao zajedno sa zrnjem jedrim, pjesnik Ivo Lendić je napisao: » . . . a nama je sveta dužnost, da sakupimo njegove mnogobrojne pjesme, koje su se pojavile po raznim publikacijama . . . «

Ova sveta dužnost do sada nije bila ispunjena. Običaj je, naime, u nas, da sve prvo prepustimo zaboravu, da bismo kasnije, nakon 50, 100 i više godina imali što otkrivati. Nije li tako bilo sa fra Lovrom Braču-ljevićem, fra Stjepanom Vilovim, fra Nikolom Kesićem, fra Mirkom Pavićem? I sa samim Ivanom Antunovićem?

I Aleksa Kokić bi se možda pribrojao nizu zaboravljenih.

A to bi bila još jedna nepravda. I još jedan nemar.

Upoznali smo se u Travniku prigodom jednog »majalisa« 1930. godine. On je tada završio VI razred gimnazije. Pokazao mi je jednu svoju pjesmu kojom je trebao pozdraviti pokojnog biskupa L. Budanovića po završetku školske godine. Cijeli smo taj dan proveli zajedno i razgovarali o pjesmama. (No, ja nisam pjesnik!) Ništa mi nije pričao o sebi.

Njegov najbliži školski drug, Albe Vidaković, napisao je o Kokiću u Subotičkim novinama od 23. VIII 1940. u 37. broju, da je rođen u Subotici 14. listopada 1913. godine. Po završenoj osnovnoj školi u Subotici upisao se u građansku školu, gdje mu je nastavnik bio profesor Ivan Malagurski-Tanar. Profesor Malagurski, veliki prijatelj bunjevačke mladeži, bio je i prvi savjetnik mladome Aleksi u pisanju stihova. Po završetku građanske škole polaže diferencijalni ispit i nastavi peti razred u subotičkoj gimnaziji. Tu mu se javlja zvanje za svećenika, bude primljen kao kandidat Bačke biskupije i već u šesti razred polazi isusovačku gimnaziju u Travniku, gdje i maturira. U »Travničkom Smilju« mu je izišla i jedna od prvih pjesama, možda je i prva, a naslov joj »Đaće, uči!« Tada je Aleksa bio u šestom razredu.

Po završenoj maturi polazi teologiju u Zagrebu, gdje kao bogoslov pred svoju mladu Misu izdaje zbirku pjesama »Klasovi pjevaju« (1936.).

Za svećenika ga je redio 1937. godine preuzvišeni Lajčo Budanović, biskup, apostolski administrator bački, a 11. srpnja iste godine osvanuo je radostan sunčani dan...

Osvanuo je radostan dan, kojega je Nana suzama radosnicama umila,

osvanuo je dan, kojemu se radovao: cvrčak i mrav,
ivančica, tulipan i neven,

košuta i srna,
cincokrt, brazde i klasovi zreli;

osvano je dan, kojemu se radovao: novi sluga, orač mladi
risari, mladomisnici i pralja...

Aleksa, njihov pjesnik, je toga dana, kao njihov ljubimac i posrednik između neba i zemlje stupio pred oltar sv. Terezije s molitvom za svoj narod.

I dok je to molio, ruku mu je mladu vodio predsjednik Hrvatskog književnog društva sv. Jeronima i kanonik prvostolne crkve zagrebačke Msgr. Ferdo Rožić, a do njega su stajala dva Aleksina druga: Ivan Kujundžić i Albe Šokčić, odjevena u odijelo đakona, te svojom molitvom molitvu mladomisnika podupirali.

I trideset »enga« u bjelini to je isto molilo...

I pjevački zbor sv. Cecilije misom od Rudolfa Matza pod ravnanjem Mateja Jankača isto je pjevao...

I Aleksin najbolji drug Albe Vidaković orguljama isto je vapio...

A vjernima se oči od ganuća suzama rosile...

Pod sv. Misom držao je prigodnu propovijed vlč. Marin Šemundvarac.

Iza sv. Mise i mladomisničkog blagoslova pošli su uzvanici u Hrvatski dom, gdje je bio priređen svečani banket za preko 100 osoba.

Svečana je sala bila dekorirana klasjem i vijencima.

Među govornicima, koji su tom prilikom mladomisnika pozdravili bili su: Dr. Ferdo Rožić, mladomisnikov manuduktora; Ive Prčić, mladomisnikov kum; Dr. Mihovil Katanec i Marin Šemudvarac.

Kao mladomisnik Aleksa je bio kapelan kroz godinu dana u Subotici kod sv. Roka, gdje je župnik bio prvak Bunjevaca i Šokaca presvijetli Blaško Rajić. Tu je Kokić razvio živu aktivnost i na vjerskom, i na društvenom literarnom polju. Tu je nastalo nekoliko govornih zborova i kazališnih komada.

Nakon godinu dana kapelanovanja odlazi Aleksa na studij slavistike u Zagreb, da se pripravi za profesora u budućoj katoličkoj gimnaziji u Subotici, koju je biskup Budanović namjerovao otvoriti u Subotici 1941. ili 1942. godine.

Kao student slavistike putovao je 1939. godine u Slovačku, gdje je boravio u svim važnijim mjestima, i upoznao se sa pjesnikom Rudolfom Dilongom. Iz Slovačke je poslao nekoliko dopisa Subotičkim novinama i Hrvatskoj Straži u Zagrebu.

Još mu je nedostajalo godinu dana pa bi diplomirao, ali ga je vojna dužnost spriječila u radu. Otišao je na Cetinje i nakon deset dana službe u kadru Aleksa je preminuo.

Franjevac P. E. ovako je opisao poljednje časove Alekse Kokića na Cetinju od 15—17. VIII 1940. godine: U večer 15. VIII tužio mi se da ga boli želudac.

16. VIII vrativši se iz crkve nađoh ga, gdje leži u ambulanti na mojem krevetu. Boli su bile jake. Odmah ga doktor u 6,30 sati uputi na nosilima u bolnicu. Posjetio sam ga u 3,30 sata iza podne, te ga pitam, kako je. Tiho mi je šapnuo, da će sutra imati operaciju, i da ga se mi svećenici sjetimo u svetoj Misi. (Sutra smo sva trojica rekli za njegovo zdravlje sv. Misu.) Pitao me je šta je novo. Došlo mu je bljuvanje i mene je malo poprskao, te mi kaže: »Oprosti, kolega, nijesam htio«

Nasmijem se i rečem:

— O čemu govoriš, Aleksa?

Ostao sam kod njega dok je bilo dozvoljeno. Obećao sam mu da ću slati bolničara, kad ja ne budem mogao doći, te neka me po njemu obavijesti.

Pozdravim se i odem.

U 10 sati — već sam spavao — probudio me vojnik, da hitno idem u bolnicu, jer je Aleksi slabo. U 10,15 već sam bio tamo, te mi doktor kaže da je operiran od Ileusa. Stanje je opasno, te nek odem po župnika ili da mene delegira da učinim što je potrebno.

Aleksa me pozvao. Upitam ga da li želi da dođe župnik. Pošto je zaželeo, pođem po župnika i obavestim ga. Župnik ga ispovjedi, zatim mu podijeli pomazanje. Tješio ga je i sokolio, obećavši mu da će sutra donijeti sv. Pričest.

— Zar da ovako mlad umrem? — reče župniku.

Na rastanku župnik mu kaže: »Do viđenja«.

A on odgovori: »Do viđenja u nebu«.

To je bilo oko 11,30 sati u noći.

Plakao sam, te me doktor pošalje napolje.

Uđem opet oko 24 sata, donijevši iz hotela limun i davao sam mu sok. Osjećao je jaku bol.

Da ne vidi moj plač, udaljim se. Zvao me rukom.

Približim se, i tiho mi je šaputao:

— Pozdravi mi Biskupa, bunjevačke Hrvate, pozdravi svećenstvo, franjevce, hrvatske književnike«.

— Nemoj tako — prekinem ga.

— Za svaki slučaj — odgovori i nastavi:

— Pozdravi mi moje roditelje, rodbinu, prijatelje, znance, Žilića... Izrecite 15 intencija »ad intentionem dantis« — novac je uz moj novac. Nek se vrate knjižice...

Udaljim se plačući. Nakon malo vremena približim se, te sam mu opet davao sok od limuna. Reče mi opet tiho:

— Žao mi je da moram umrijeti u tuđoj zemlji... Barem da sam kod svojih... Plati brici, koji me obrijao...

Držao sam ga za ruku, jer sam se bojao, da se ne okrene (a onda bi mu bilo gore, radi operacije). Govorio sam mu:

— Nemoj se, Aleksa, okrećati, jer će ti biti još gore.

Uzdisao je.

Plakao sam. Videći to, doktor me pošalje u četu. To je bilo oko 1 sata u noći. U 4,30 sati dne 17. VIII rekao sam sv. Misu za njegovo zdravlje, a iza mene ostala dva kolege.

U 5,15 bio sam u bolnici. Otvorivši lagano vrata, uđem u sobu. I ako je bio na dnu sobe, ipak je čuo i bacio dva puta pogled na mene. Bolničarka me potjera prijeteci da će me javiti doktoru. (Iza smrti mi se ispričavala, kad sam joj rekao da sam svećenik). Čekao sam, ali pošto je još više govorila, te da radi galame Aleksi ne bude još gore, otidem u četu na rad. Iza rada oko 8,30 sati pitao je trupni ljekar što je od đaka. Poslije su mu javili da je umro oko 7,30 sati.

Pohitam odmah. Bolničari mi nisu dali da uđem, jer je zabranio doktor.

Obavijestim župnika. Uzmem odijelo svećeničko, po nalogu župnika, i dođem u bolnicu. Dođe župnik, te se pomolimo za pokoj njegove plemenite duše. (Subotičke novine, 6. rujna 1940. godine XXI. broj 36.)

— O —

U četvrtak, 22. kolovoza 1940. godine bilo je mrtvo tijelo dragog pokojnika izloženo u »Subotičkoj matici« kamo je za života rado zalazio. U mrtvačkom lijesu ležao je svećenik i pjesnik, dika i ponos Bunjevaca

i Šokaca, nada svojih roditelja i svete Crkve, a Subotica je defilirala u žalosti ispred njegova odra.

U petak ujutro, dne 23. VIII. prije nego što je zvono sa crkve Svete Terezije najavilo tužni rastanak, sakupilo se mnoštvo svijeta pred zgradom Subotičke matice, da oda zadnju počast pokojnom pjesniku i da se od njega oprosti.

Malo zatim stigao je presvijetli Blaško Rajić, prvi pokojnikov župnik, i uz asistenciju vlč. Franje Vujkovića, Ivana Kujundžića, Jakova Grunčića, Albe Šokčića, Gavre Crnkovića i mnogobrojnog svećenstva dao pokojniku odrešenje.

I dok je vojna glazba svirala posmrtnu koračnicu, Aleksu su iznosili iz Matice na mrtvačka kola. Pred Maticom se od njega oprostio u ime Hrvatske kulturne zajednice Dr Mihovil Katanec slijedićim riječima:

»Do dna srca i duše bolno je rastužila sve nas vijest o neočekivanoj iznenadnoj smrti našeg dragog Alekse Kokića.

Bog je htio da baš u ovo teško doba za nas bačke i baranjske Hrvate iz naših redova izuzme jednog od najboljih i najvrijednijih.

Teško bi bilo u sadanjem bolnom času ocijeniti, koga Kokićeva smrt više pogađa, ko sa Kokićevim odlaskom u vječnost više gubi?

Da li Crkva i vjernici, od kojih se, evo, dijeli jedan svećenik i pastir — pravi Božiji ugodnik, koji je poziv svećenika uzorno shvaćao i zastupao, i pjesničkom ga dušom opjevao?!

Da li naš narodni život, koji sa svoje narodne njive gubi plodnog i marnog radnika?!

Da li prijatelji i drugovi njegovi, kojima je svojom blagošću, plemenitošću bio — najbolji?!

Ili... (teško mi je i usporediti) oni, kojima je po srcu bio najbliži: sestre i braća, bačo i njegova u pjesmama opjevana draga nana, koja slomljena srca, suznih očiju upire pogled u ovaj sanduk, ne vjerujući da u njem leži sva njena ljubav, ponos i nada?!

Jedva su prošle dvije nedjelje, kako smo ga ispratili na odlasku u vojsku. Bio je vedrog raspoloženja, nasmijanog lica. Vjerovali smo da će nam se vratiti, možda onako iznenadno, nečujno, kao ono u svojoj pjesmi »Radosni dan«.

Vratio se... Vratio se, da ga ispratimo u vječnost, da nam za- uvijek ode.

Smrcu našeg dragog Alekse Kokića narodni i kulturni život bačkih i baranjskih Hrvata gubi jednu izvanrednu silu, neumornog i brižnog kulturnog radnika, koji je svojom sposobnošću i marljivošću zahvaćao u sva područja kulturnog razvoja i napretka svoga naroda. Iako pjesničke duše, koja je volila u sebi proživljavati život svoga naroda, pa svojim pjesmama, jednostavnima po izražaju, ali dubokih misli, karakterizirati svoj rodni kraj, svoje bačke ravni, salaše sred zelenih njiva, obasjane brazde, u kojima zori žito, spuštenih glava pjevaju jedri klasovi, — on je i narodni i kulturni borac i organizator. Kao izdanak naše mla-

de generacije dobro i ozbiljno shvaća sve narodne i kulturne potrebe te surađuje u svim našim hrvatskim, bunjevačkim kulturnim društvima.

Njegovim plodnim radom koriste se sva naša društva. Za sve on osjeća jednaku ljubav, znajući da služi Bogu i narodu. Iako krhka zdravlja, prihvaća se svoga posla kao da sluti da će biti kratkog vijeka, pa žuri da svome narodu dade što više plodova svog bogatog uma i plemenitog srca. Vedrim optimizmom, rijetkom energijom i ustrajnošću krči puteve narodnog i kulturnog preporoda svoga naroda. Nema ni jednog narodnog i kulturnog podhvata bilo u Subotici, Somboru ili Zagrebu, kod kojeg on ne sudjeluje bilo perom, bilo riječju. Njegov obilan i plodan rad biva zapažen i cijenjen. Njegov pjesnički talenat stavlja ga u prve redove mlade hrvatske lirike. Uz njegovu osobu vežu se velike nade i očekivanja...

No čovjek snuje, a Bog određuje!

Pred nama leži bivši život! Njegove se blage oči, kojima nas je milo i prijateljski gledao, zaklopile; njegov mozak, koji je bio izvor tolikih dobrih i korisnih djela, umrtvio se; ruka, kojom je držao zlatno pero, oledenila se; a njegovo plemenito srce, koje je bilo puno ljubavi za Boga, svoju rodnu grudu i sve nas, skamenilo se zauvijek. Rasplinule se naše nade, neostvarena su naša očekivanja...

Došao je čas rastanka, da se na ovom svijetu živi više nikad ne sastanemo.

Dragi naš Aleksa, anđeoske duše pravedniče! Oprosti, što te suzama u očima i bolom u srcu oplakujemo. Razum nam kaže, da nemamo pravo, jer tvoja smrt za tebe znači/ispunjenje svrhe i cilja tvoga života. ali srce — srce ne da. Naše suze, naše boli izljevi su srca, dokaz velike ljubavi i zahvalnosti, koju ti dugujemo. Previše si bio voljen, previše si nam svima bio drag, prevelika je praznina, koju svojim odlaskom stvaraš, a da nam rastanak i gubitak tvoj ne bude težak.

Znamo, da ćeš kao i u tvojim pjesmama moliti za mladog orača, novoga slugu, vesele žeteoce, zelene njive, obasjane brazde, a Bog će uslišati molbu svoga ugodnika

»pa će u tvom dragom rodnom gradu
opet zasjat sreća u očima ljudi,
u srca se vratit
pjesma naših njiva«.

Neka je vječna hvala i slava Aleksi Kokiću!

— O —

Narod je plakao. Žalio je svojega pjesnika. Svojega sina.

Muški zbor Hrvatskog pjevačkog društva »Neven« otpjevao je nakon govora Dr. Katanca Jelenovu »Čuj nas, Gospodine«, poslije čega je krenula veličanstvena povorka prema crkvi sv. Terezije. (Presvijetli Rajić, vidjevši takvu povorku, reče mi iztiha: »Ni Biskup neće imati drukčiji pogreb!«) Za križem su nošeni brojni vijenci, svjedoci ljubavi

cjelokupne javnosti nezaboravnom Aleksi. Nošeno je u svem 22 vijenca.

Iza vijenaca su korporativno stupala sva katolička i humano prosvjetna društva sa svojim barjacima, pa vojna glazba, zastupnici vojnih vlasti i najзад svećenstvo. U povorci je zapažen izaslanik Hrvatskog književnog društva Sv. Jeronima i društva Bačkih Hrvata Dr Josip Andrić.

U crkvi svete Terezeije služio je svečane zadušnice preuzvišeni Lajčo Budanović uz asistenciju naprijed spomenutih svećenika. Na koru je Hrvatsko crkveno pjevačko društvo »Sveta Cecilija« pjevalo Rekvijem od Kocha, a na offertorium je Matej Jankač otpjevao solo pjesmu »Smiluj se, Gospodine« od A. Stradelle.

Na koncu Svete Mise, a prije nego što mu je podijelio odrešenje, održao je preuzvišeni Lajčo Budanović oproštajni govor pokojniku, u kojem je istakao njegovu svećeničku revnost i poslušnost.

Potom se iznova Formirala pogrebna povorka i krenula Somborskim putem (sada Put JNA) i Gajevom ulicom do Bajskog groblja, u kojem je Aleksino tijelo našlo svoj mir. Putem je svirala vojna glazba i pjevao »Nevenov« zbor.

Nad otvorenim grobom Aleksinim govorili su: vlč. Marin Šemudvarac, a fra Gašpar Bujas se oprostio u ime dalmatinskih franjevaca, Dr Josip Andrić je govorio u ime Društva Bačkih Hrvata iz Zagreba, a Aleksin priljatelj Jeronim Korner oprostio se ovim stihovima:

Aleksa,
sve pjesme tvoje neispjevane
i nade što su u njima življele ko moći
plaču danas i prate me ko sjena.
Plaču danas moje oči.

Plaču sa mnom tvoji salaši,
kraj kojih više nikad nećeš proći
plaču oči tvoje dobre nane
kojoj nikad više nećeš doći.

Suze roni tvoja draga Bačka,
klasovi kojima si pjevao rime,
da li će ikad zaboravit tebe
i da li će tvoje nositi ime?

O, tvoje će pjesme živjeti jošte
ko rumen nakon zalaza sunca.
Po njima će mnoga vratiti se radost
i mnoga ljepota doći do vrhunca.

Mnoga će se mladost dići nad nizine
po stihu tvome u kom srce živi.
Jer svaki je pjesnik — vjesnik visine,
iako su putovi njegovi sivi...

Potom je H. P. D. »Neven« otpjevao Nadgobnu pjesmu od Matza. Još su se tiho razlijegali zvuci posmrtno glazbe, a lijes se polako počeo spuštati u raku. Skoro se nad mjestom, kamo su ga spustili, nadvio humak svježje zemlje, kojega su prekrili vijenci.

Povrh svega digao se križ sa natpisom:

Ovdje počiva Aleksa Kokić...

* — O —

Kao mladi kapelan imao je bezbroj puta prigode da okuša snagu svoga oduševljenja u radu na njivi Gospodnjoj. Njegov najbliži školski drug A. Vidaković pripovijeda: »Mnogo puta sam ga posjetio u dugim jesenskim večerima i bio svjedok kako iscrpljen od napornog rada u crkvi, školi, kancelariji i katoličkim organizacijama, iznemogla i umorna tijela, ali duha svježja i puna vedrine pripovijeda o svojim uspjesima i neuspjesima, o svojim borbama i naporima. O tome govore i njegove pjesme.

Aleksa Kokić je bio čovjek zlatna pera i mile hrvatske riječi. Bio je književnik, koji je posjedovao snažni pjesnički talenat. Bio je izraziti lirik. Njegova bujna fantazija, originalna po sadržaju, pretočena u stihove s jakim, ali sređenim emocijama obasjavala je svojom vedrinom i iskrenošću. Intimno povezan sa svojom bačkom ravnicom i priprostim ljudima, koji je nastavaju, Kokić nam u svojim pjesmama iznosi refleksije svoje duševnosti, koji proizlaze iz ove unutrašnje veze.

Još i danas je Aleksa Kokić najjači predstavnik bunjevačke lirike. I sadržajno i formalno pjesme su mu toliko dotjerane, da ga je cjelokupna kritika postavila u red najboljih hrvatskih katoličkih pjesnika.

Najbolji hrvatski književni kritičar onoga doba, kada je Aleksa Kokić stvarao, dr Ljubomir Maraković napisao je u »Hrvatskoj prosvjeti« o Kokićevoj zbirci »Klasovi pjevaju« i ovo:

»... Kokićeva poezija odiše svežežinom, nježnošću, ljubavlju, tako su nježni njegovi sestrinski listovi (u ljupkom bunjevačkom dijalektu), njegova molitva za mladog orača, za vesele žeteoce... Kokić pjeva pravilnim čistim jezikom, ulazeći potpuno u intimni ton savremene lirike. Stil mu je lak, gladak, prirodan. Pjesnički mu je rječnik suptilan i bogat, izražavanje suvereno, sigurno i premda mu je to prva zbirka, on nije početnik, već gotov pjesnik, izrazit, krepak, bogat: potpuna ličnost«.

A. Kokić ima također cijelu zbirku pjesama za govorne zborove. Jedan dio takovih pjesama izdala je Centrala Hrvatske Katoličke Akcije pod naslovom »Zvona tihe radosti«. Obradujući kulturnu prošlost bunjevačko-šokačkih Hrvata, napisao je sa M. Čovićem brošuru »Bunjevci i Šokci«, koju je izdalo Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima u Zagrebu 1939. godine.

A. Kokić je manje poznat ili uopće nepoznat kao pripovjedač, premda se povremeno bavio i pisanjem pripovijesti, od kojih spominjemo dvije: »Prid prozorom procvatala ruža« i »Ludoški ritovi«, koje su tiskane

u kalendaru Subotička Danica za 1936. i 1937. godinu. Njegovao je takođe prevodnu književnost. Prevodio je sa češkog, slovačkog, njemačkog i mađarskog jezika.

Suradivao je pišući pjesme, eseje, književne prikaze i kritike u »Hrvatskoj prosvjeti«, »Hrvatskoj reviji«, Hrvatskoj smotri«, »Klasju naših ravni«, »Luči«, »Našim sijelima«, »Zlatnom klasju«, »Obitelji«, »Hrvatskom ženskom listu«, i u književnim priložima »Hrvatske straže«, »Jadranskoga dnevnika«, »Subotičkih novina«, pa u kalendarima jeronimskoj Danici, Svetog Ante, Napredka, Gospine Krunice, Srca Isusova, Subotičkoj Danici, te skoro u svim glasnicima religioznog sadržaja. Napisao je i veliki broj dječjih pjesama, koje su objavljene u »Maloj mladosti«, »Anđelu čuvaru« i »Vrtiću«.

Kao što se može vidjeti iz bibliografije, neke su mu pjesme i uglazbljene.

Aleksa je posebnu brigu posvetio pučkoj pozornici, napisavši nekoliko kazališnih komada, koji su izvođeni po bunjevačko-šokačkim mjestima sa lijepim uspjehom.

Subotičke novine i đački list »Travničko smilje« donijeli su prve Kokićeve stihove 1930. godine. Aleksa je, dakle, živio kao književnik svega deset godina. U tom je vremenskom razdoblju izrastao do potpunog književnika i razvio jednu divnu aktivnost na oplemenjivanju, kulturnom pridizanju i nacionalnom osvješćivanju svoga naroda. U tom je mnoge svoje vršnjake prerastao, te radom i uspjesima prodičio

nanu svoju i rod,
grad svoj i zavičaj,
i svoje ime,
koje će živjeti, dok bude Bunjevaca i Šokaca,
dok bude Hrvata.

Ivan Kujundžić

Napomena:

Ovo su odlomci o Aleksi Kokiću u njegovoj zbirci »Srebrno klasje« koju su u Subotici (1962.) objavili školski drugovi Aleksa Kokića prigodom njegove 50-godišnjice rođenja i 20-godišnjice svećeničkog ređenja.

Članak je napisao Ivan Kujundžić, a potpisao ga je pseudonimom Tvrđko Blagajac.

PJESME ALEKSE KOKICA

TUGA NAŠEG ŠORA U LJETNO VEČE

*Pred sjajem rumene zore vuku se vjesnici mraka,
idem daleko u njive, da šumom klasova zrelih
i pjesmom u polju glasnom veselih snažnih težaka
na licu osušim mladom tragove suza vrelih.*

*O kako tužno je bilo sinoć u našem šoru!
Pokućstvo staro je susjed nosio nijemo na kola,
djeca su plakala, grizući kruha suhu koru,
došljak je neki iz grada vezao prodanog vola.*

*Žena bez riječi, blijeda, sivo je korito vukla,
dječici dijelila tužno velike stare kapute;
pozdrave nekome zadnje zvona su zvonila mukla,
drhtale bolno kraj puta đurđica glave su žute.*

*Kola su polako pošla, lijepilo se crno blato,
ljudi su mahali nijemo, oči su brisale žene;
i dok je graktalo tupo dosadnih gavrana jato,
pod granjem vrba iz dola krale se večernje sjene.*

*Salaš je ostao prazan, bijela se stisnula štala,
pendžeri gledali tužno ko oči žalosnih baka,
đerma je njihana vjetrom sumorno škripati stala:
njivama pričala kroz plač sudbinu jadnog seljaka.*

*U salaš ovaj će skoro doći stranac iz grada . . .
S tugom u srcu teškom budan sam dočeku zoru,
u šumu klasja sad traži utjehu duša mlada.
O kako tužno je bilo sinoć u našem šoru . . .*

RADOST MLADOG SRCA

*Uzdrhtalo srce mi mlado, zasjale živo su oči,
dušom se razlila mojom beskrajna sreća i radost,
spoznao kada sam jedne zvjezdane jesenske noći,
da zoveš, Isuse, mene i tražiš svu moju mladost.*

*Ni riječi mogao nisam prozborit od velika ganuća,
u duhu gledao sam Tvoje oči plavetne, svete,
koje su toplo me zvale i ja sam sve do svanuća
od sreće nenadne svoje plakao kao dijete . . .*

*Od te zvjezdane noći nisam Te tražio više,
u srcu jer sam Te svojem zauvijek, Isuse, skrio,
a dani života moga tekli su mirnije, tiše,
Tvojim hodajuć putem ja sam sve sretniji bio.*

*Za Tvojim visinama čeznuće u meni raslo sve jače
i dok sam Tebi bijedni darovo život svoj goli,
Ti duši mojoj nisi nikada dao da plače,
nego da Tebe samo sve više i više voli.*

*Uzdrhtalo srce mi mlado, zasjale živo su oči,
dušom se razlila mojom beskrajna sreća i radost,
spoznao kada sam jedne zvjezdane jesenske noći,
da zoveš, Isuse, mene i tražiš svu moju mladost.*

MAGLA SE SPUŠTA NA RAVNICU

*Večernja se magla na ravnici spušta,
sutonskom sjetom i prozirnim velom
oranice duge i salaše skriva,
Škripanje se kola gubi u daljini
i sve tiše,
sve mirnije biva . . .*

*Meni dragi salaš nesta u magli,
oko njega već su svi dudovi goli.
Bašta je pusta, pocrnila sva je,
o kako ta pustoš
moju nanu boli!*

*U malenoj sobi sakupljeni svi su,
stariji sjede, govore polako
o porezu, radu, ratovima davnim
i o žitu mladom, što se već zeleni
na njivama ravnim.
I dok magla pada sakrivajući brazde,
u kojima naših salašara marnih
krije se nada i briga i sreća,
u kutu nana zamišljena sjedi
i suzom u oku
svog se sina sjeća . . .*

LJUDI NIZINE

*Naši su ljudi ozbiljni i mirni
kao što je mirna nepregledna bačka nizina
u vedre jesenske noći,
kada se na svakom koraku osjeća blagoslov neba
i Božja blizina.*

*Oni su tako rijetko vesela lica,
i kada se okupe oko tople peći u rane sutone
najrađe pričaju o svojim njivama dugim
u čije crne brazde, ko u valove beskrajnoga mora,
svaka njihova bol utone.*

*Nikad se glasno ne tuže, ako ih nevolja bije.
Ne traže pomoći, kada ih nenadano nesreća zateče,
iako imaju meku osjetljivu hrvatsku dušu,
koju tako strašno znade zaboljet,
kada je nepravda zapeče . . .*

*Katkad u noći mirne tambure zaore glasno
i u njihove teške grudi unesu nešto vedrine,
onda im oči ožive vatrom,
iz grla se vine pjesma, koja suze mami,
jer je puna boli i topline.*

PONOSU MIRISNIH NJIVA

(odlomak)

*Njive su beskrajne divnu zelenu obukle svilu,
talasi pšeničnog mora pjevaju pjesmu života
nježno i slatko ko djeca u toplu majčinu krilu,
kojima srce je majke jedina ljubav, ljepota.*

*Pšenice, pšenice draga, ponose mirisnih njiva,
u te su marnih seljaka uprti pogledi vreli,
jačaj se, pšenice, rasti, u tebi život se skriva,
najljepše cvijeće su ravni: klasovi puni i zreli!*

*Skupljaj u sebe snagu, zrna da budu puna,
brašno da bude bijelo, puno slasti, svježine,
kolač neka se sjaji ko zlatna kraljevska kruna,
pšenice, pšenice draga, ponose naše nizine!*

Jubilej Ante Jakšića

40-godišnjica pjesničkog rada

DRAGI ANTE!

- Tišina je ovog nedjeljnog popodneva sve zahvatila, a ja Ti pišem ovo pismo.
- Sjetih se davnih subotičkih dana i našeg prvog susreta.
- Bilo je to na jednom od Tvojih vječnih premještaja.
- Predavao si u ijekavskim odeljenjima u subotičkoj gimnaziji.
- Mnoge su đačke duše upijale tada Tvoju profesorsku i poetsku riječ.
- Danas su to, dakako, ljudi koji koračaju svijetom ozbiljna izgleda i zvanja — u kojima ipak mogu prepoznati i naći iskru Tvoje ljubavi za ljude.
- Život im je mnogošta donio i odnio, ali kostantu Tvoga ljudskog poštenja i dosljednosti nose oni i danas u svojem srcu.
- Po tome se razlikuju od onih samozadovoljnih, bezobzirnih i zlih.
- Tako si skroman bio u svojem »starom kaputu«.
- Tko zna, nije li tada nastala pjesma »Sad mislim«, koju sam toliko volio, da si mi je i posvetio:

Sad mislim na jesen, na jablane same,
na ptice što suludo kruže,
na lišće i oblak,
na pjesnike
koji s tišinom noćnom se družu.

- A Ti si se družio baš s njome! Nazočan si bio tiho uvijek u svim zbivanjima života. Mnogi to nisu znali osjetiti. Kada Ti je bilo najteže, kada si bio daleko od svojih, kad si i Ti trebao nečiju utješnu pjesmu, ne dobivši je, pjevao si drugim ljudima. Zato si i pisao!
- Nitko se nije sjetio da Tvoje srce pati u Tvojim vlastitim pjesmama i da je to bila cijena da ih mi ugledamo.
- Tako je nastalo desetak Tvojih pjesničkih zbirki. Ostao si postojan i onda kad više nitko od »službenih« nije na Tebe mislio. U zaboravljenosti drugih, Ti si stvarao uporno dalje. Ljudi su, dakako, znali ravnodušno prelaziti preko svega što si stvorio. Kritičari Te nisu htjeli ni zamijetiti.

- Ali, mali čovjek, obhrvan životnom svakodnevnicom, znao je zastati, pogledati Tvoje pjesme i zahvaliti Ti se. Njegova pažnja nije bila velika, nije Ti donosila ugleda, ali je bila od srca.
- Često puta, to je bila samo čaša vina u nekom lokalu, sjećaš li se toga, Ante?
- Pisao sam zato u svojoj knjizi o Tebi:
Godine su tako prolazile, pjesnikovo je srce i dalje pjevalo i pjevujući sve više se grčilo i jecalo, dok se nije posve prigušilo, ostavljajući u pjesmama trag neke sjetne i nadzemaljske melodičnosti i tuge, koja više tješi no što bi mučila one, koji još nisu spoznali istinu ovog našeg postojanja i naše ljudske prolaznosti. —
- A, što je istina, moj Ante?
- Gdje je ona skrivena?
- Nije li ona nosilac smisla Tvog života?
- Nije li ona skrivena u davnim danima kada si od oca mlinara kao dijete otišao u svijet, u kojem se nisi nikada smirio.
- Nije li ona u Tvojim školskim danima od Sombora, Bača, Travnika do Zagreba, gdje si živio kao sveučilištarac.
- Tu i dalje tražiš komadić bačkog neba.
- Suvremenici Te se sjećaju iz tih dana.
- Bio si uvijek izglačan, nosio si bijele rukavice i volio si ples.
- A onda, životna stvarnost: čekanje na dekret.
- Brižne majčine i sestrine oči — povratak u djetinjstvo:

Na svodu zvijezde još su uvijek iste,
Pred kućom još se diže kruška stara,
S kokama baka tu se razgovara,
Na plotu suše košulje se čiste.

- Bereg Tvoj ostavio si zauvijek, da mu se sada, u životnoj zrelini mudrih godina, vraćaš svakog ljeta, kao i ovoga kada Ti pišem ove retke.
- Sjediš mirno pod kruškom, piješ crnu kafu i puštaš zamišljene kolutove dima:

A tu smo sjedili često
i kafu srkali crnu,
i kao olakšanje
puštali kolutove dima,
i svaki je mislio za se
da negdje sunce se smije,
da sreće negdje još ima.

- Mislim danas i na Tvoju MARIJU. Ona je ostala vječno u Tvojim duši. Ljudi je nisu vidjeli, a ne bi je ni razumjeli. Ostvarenje već samo po sebi predstavlja kraj svakog zanesenja i idealnog htijenja.
- Ideal je ostao u mrtvoj ljubavi.
- U njenu pepelu pisao si za one koji ostadoše »srušenih gnjijezda«:

Na gnjijezda mislim srušena grubo,
na maglu, studen i kiše,
na one koji su voljeli život,
a sada nema ih više.

- Ne pišem Ti sve ovo, dragi moj Ante, jer bih mislio da si na kraju svog životnog puta. Ti si tek na njegovu zenitu!
- Puninu života imaš!
- Imaš i ovaj moj skromni dar u povodu Tvog tihog jubileja: 40-godišnjice svog poetskog rada.

Živio nam i hvala Ti!

Tvoj prijatelj
Juraj Lončarević

BILJEŠKA O BIOGRAFIJI ANTE JAKŠIĆA

Ante Jakšić je rođen 22. IV 1922. godine u Bačkom Brijegu. Gimnazijsku maturu položio je u Somboru, a zatim je studirao slavistiku na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, gdje je diplomirao. Kao profesor službovao je u Travniku, na Badiji, u Tuzli, Osijeku, Bijelom Manastiru, Slavanskom Brodu, Gospiću i Karlovcu, a sada je u Zagrebu.

Bibliografija (spisak djela) A. Jakšića

Biserni derdan, pjesme, Sombor, 1931.

U dolini zaborava, pjesme, Zagreb, 1936.

Dida Tomin jid, Subotička Danica, 1936.

Marija, lirski roman, Zagreb, 1937.

Zov proljeća i mladosti, pjesme, Travnik, 1938.

Šana se udaje, roman, Subotičke novine, 1939. (u nastavcima) i Zagreb, 1943.

Marin i Stana, ep u stihu, Subotičke novine, 1941. (u nastavcima)

Pod teretom ljubavi, roman, Osijek, 1944. (u Hrvatskom listu)

Maturant, roman, Osijek, 1945.

Elegije, pjesme, Subotica, 1954.

Hod pod zvijezdama, pjesme, Subotica, 1955.

Osamljeni mostovi, pjesme, Zagreb, 1963.

Pjesme o Sinu čovječjem, pjesme, Zagreb, 1965.

Povratak u djetinjstvo, pripovijesti, Zagreb, 1968.

Neugasivi plamen, roman, Zagreb, 1968.

Bački Brijeg
Ante Jakšić

TI, KOJI BDIŠ NAD MOJIM SNOM I JAVOM

*Ti, koji bdiš nad mojim snom i javom
dok brige kruže ko leptiri mrakom,
nevidljiv dođeš nečujnim korakom
i rukom prijedeš umornom mi glavom.*

*I toga časa vedra blagost neka
iz nijemih stvari davnu radost prene,
utješnim mirom obasja mi zjene
i kruh na stolu, što me skrušen čeka.*

*Sve brige nekud nijemo se povuku,
sve sumnje, strepnje i trenuci tupi.
O, Bože, sad u osvjetljenom muku
lakši su dani, koje čovjek bolom
i tugom svake večeri otkupi.*

RUKU TIŠINE, BOŽE, SPUSTI NA ME

*Ruku tišine blago spusti na me,
u mome miru da odahnu stvari,
jer tako čudno sad iz polutame
žuta se svjetlost u oknima zari.*

*U njenom sjaju javljaju se lica
sa nekog davno izgubljenog puta,
i šume krila preplašenih ptica
da vrate onog, što bez nade luta.*

*I dok u strepnju povlače se stvari
i prazna gnijezda sablasno se njišu,
tišinom mira sve ruke ozari,
što noćas bdiju i stihove pišu.*

Ante Jakšić
Bački Brijeg

Hvala ti Gospodine

Hvala Ti, Gospodine, što si poljanama dao sunce
da se pred njegovim licem žita zarumene.

Hvala Ti, što si lastavicama dao
da pod strehom grade gnijezda
i što u dobroti svojoj
nisi zaboravio ni mene.

Hvala Ti, što sam često pod tuđim noćio krovom
i gorak zalogaj jeo
i gorke slušao riječi,
hvala Ti, što si me nadom uvijek tješio novom
i što zaborav tugu
za vedrim satima liječi.

Hvala Ti, što sam kao neznanac išao svijetom
i nisam pružao ruku ljudskoj varljivoj sreći,
i što su bôli ulje za svjetiljku u duši,
i što u većoj patnji čovjek postaje veći!

I zato hvala Ti, što si poljanama dao sunce
da se pred njegovim licem žita zarumene,
hvala Ti, što si lastavicama dao
da pod strehom grade gnijezda
i što si radošću bolnom
i moje ozario zjene.

BEZ TEBE, BOŽE

Bez Tebe, Bože, ja sam patnik pravi
i pognut lutam u tamnome krugu.
Svako se jutro s novom brigom javi,
a svaka večer ostavlja mi tugu.

I sve, što taknem, besmislom se vrti,
u sumnju tonu umorni trenuci.
Isprazno sve je sa pečatom smrti,
sve, što sam htio zadržat u ruci.

A kad me takne utjeha s tvog dlana,
sve mrtve nade prenu se u nizu,
dubokim smislom zasja svaka rana,

daleko svod mi bude posve blizu.
I dok u radost pretvara se tuga,
k Tebi se dižem iz tamnoga kruga.

Ante Jakšić

IVANJE

(Ivanu Kujundžiću)

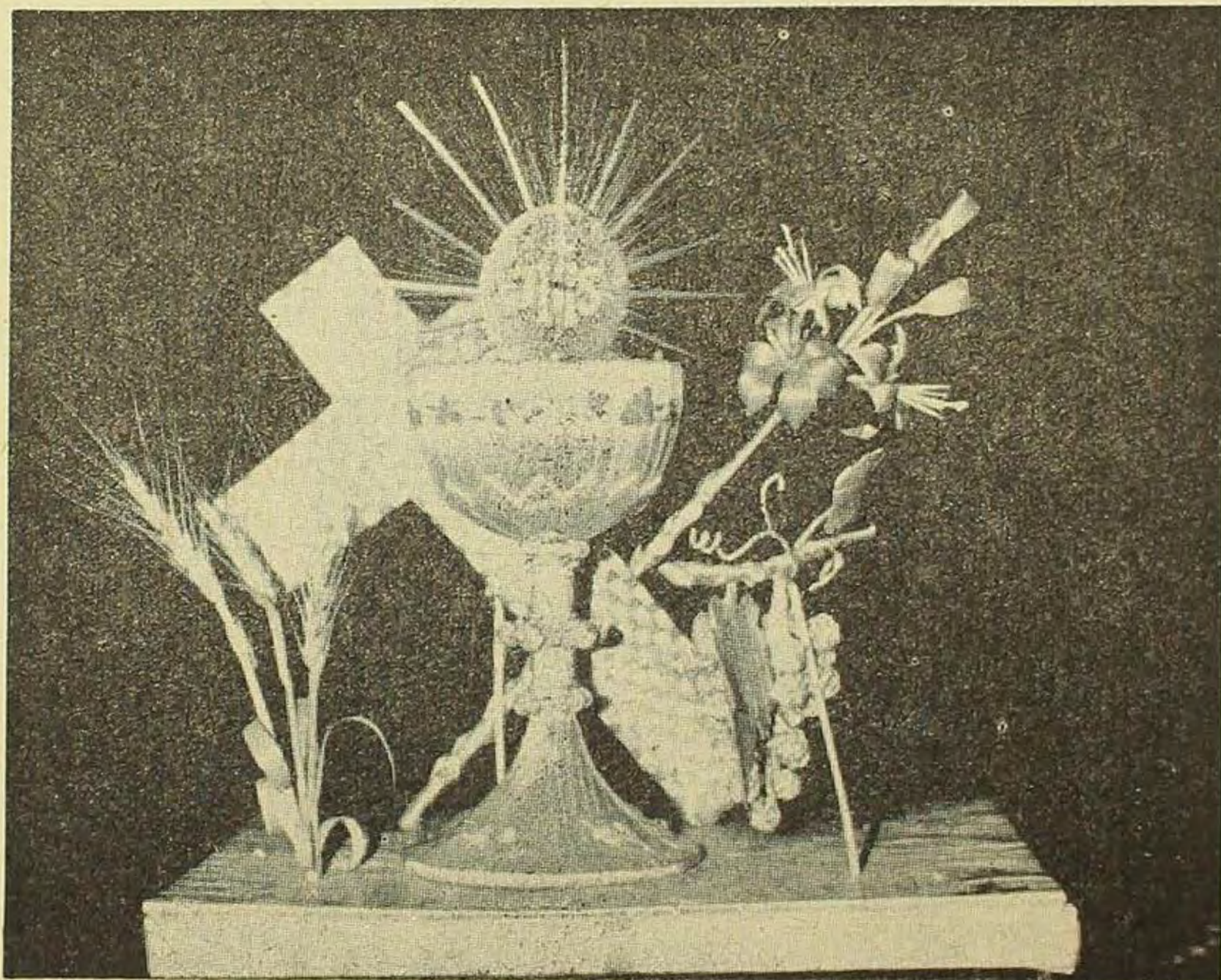
*Djeca su donijela stare vijence
palit će se po cesti vatre
možda i od tvojih nedavno uvelih vijenaca
i neće znati da ti slaviš*

*U sumrak kad padne plavi zastor
nas neće biti kraj tvojega stola
nemamo komu više otići, sami
u svojim sobama molimo za tebe*

*I molitva
i ove vatre koje se pale na Ivanje
tinjaju kao dogorjele svijeće
sumorne*

*A ja bih htio sve da bukti
i zgara
u neugasivom plamenu ljubavi
za ovaj soj
kog si ti tako znao ljubiti*

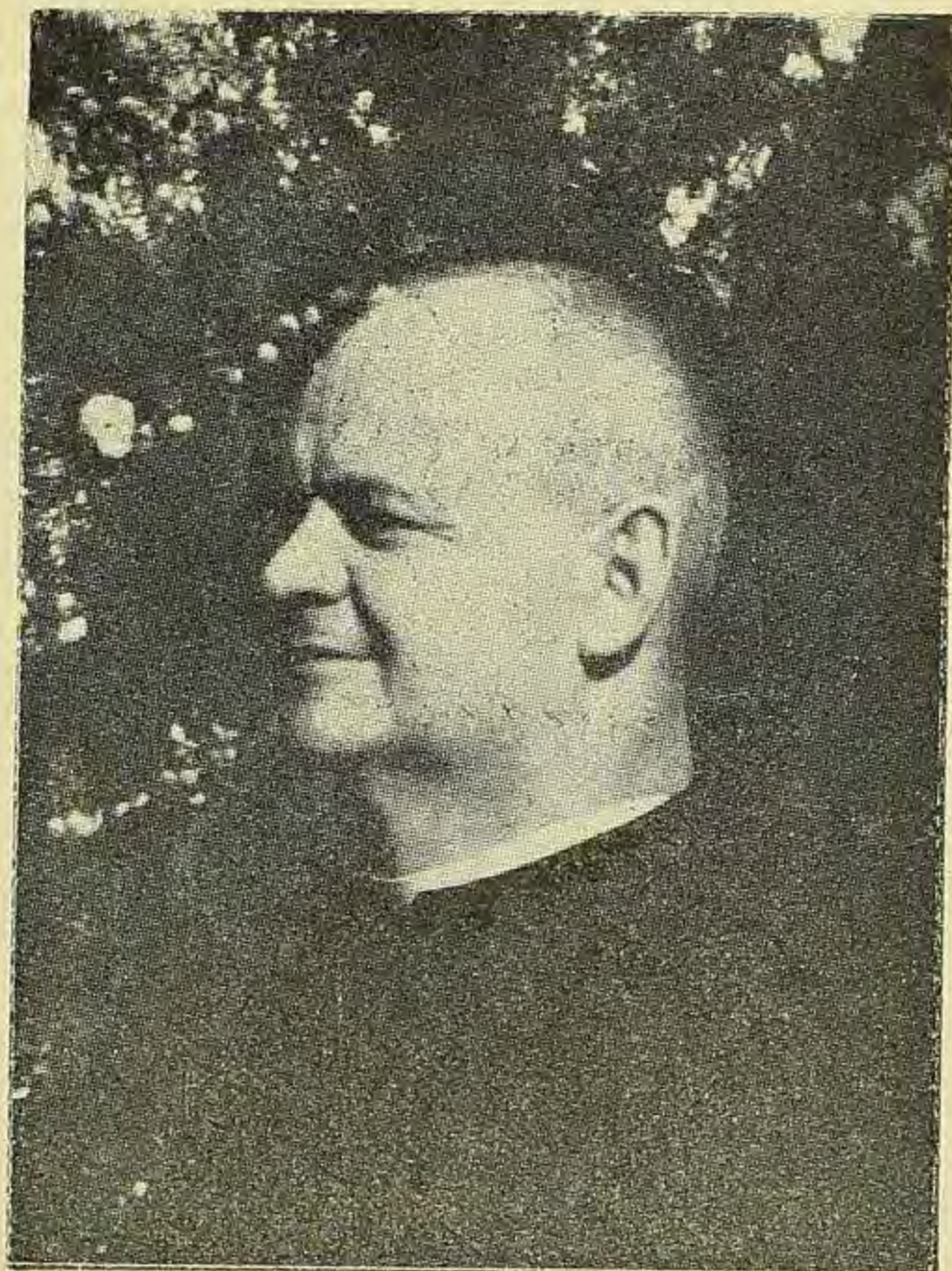
*Branko Jević
Subotica*

Kršćanski simboli, ispleteni od slame

SVEĆENIČKI LIK

Ivana Kujundžića

Teško je dati zaokruženu sliku lika jednog tako plodnog svećeničkog života. Nije nam ni namjera, a ni ne umišljamo sebi da ćemo to ovim člankom moći obuhvatiti. Ta, od njegove nas smrti dijeli samo godina dana. Međutim, samo letimični pogled na svećenički život Ivana Kujundžića nameće nam lik svećenika čiji bi se život mogao podjeliti u dva velika ostvarenja: svećenik — kateheta, te svećenik — župnik. A kroz cijeli život kao životna nit nameće se lik svećenika Euharistije i liturgije. Jasno nam je da ovo spomenuto ne isključuje svu ostalu djelatnost, kojom je Providnost obilnog udjela dala pokojniku. No, zaustavimo se na njegovom radu kao katehete i župnika pod vidom Euharistijsko — liturgijske djelatnosti.

Odmah nakon ređenja mladom svećeniku povjerena je odgovorna dužnost katehete u Subotici, da bi nakon dvije godine tj. 1936. prešao kao kateheta u subotičku mušku gimnaziju, gdje je ostao sve do rata. O tom radu više bi znale govoriti generacije, koje su prošle kroz školovanje u tim godinama. No, i za one, koji znaju za to samo po onom što je do današnjih dana doprlo, je sjećanje da mu je rad bio svestran. Ne samo da je predavao vjeronauk, nego je shvatio da kateheta vrši ulogu i odgojitelja i zato je onda najmodernijim metodama djelovao među mladima. Iz tog razdoblja poznata su mnoga katolička društva kojima je bio duhovnik, vođa i inspirator. To bogato iskustvo dalo mu je prilike da uđe u duh čovjeka, te i u kasnijim godinama ostaje ideološki mlad i savremen. Organizirao je tečajeve za mladež, vodio ih je na izlete, da bi u Božjoj prirodi

osjetili stvarnost života, a opet ostali vjerni Bogu i danas sutra da budu nosioci kršćanskih ideja kao osnivači obiteljskog života. Svoje učenike odgajao je u liturgijsko-euharistijskom duhu, znajući da je to temelj kršćanskog života. Iz tog vremena poznate su njegove propovjedi, održane na đačkim misama od kojih su nam neke ostale i zapisane u knjizi »Vratimo se Gospodinu«. No, kako se život kršćanina ne odvija samo pod svodovima crkve, mladi kateheta je nastojao zaokupiti mladenačko oduševljenje raznim vjersko-kulturnim skupovima i ujediniti ih u omladinskim organizacijama. Poznato je, da je unosio toliko oduševljenja za sve što je vrijedno, da su njegovi đaci znali svoje sile i sate svoga rada posvetiti knjizi, pjesmi i priredbi, a sve da bi kršćansku misao i nacionalnu svijest obogatio. Kao kateheta imao je prilike ocijeniti sposobnosti pojedinih đaka, a kao svećenik je znao razumjeti teška materijalna stanja često baš tih svojih učenika i zato je pokušavao i sa uspjehom ostvarivao pomoć stipendirajući naše đake na višim školama. Spominjemo njegovu zamisao oko osnivanja »Kokićevog fonda«. Unatoč zaposlenosti, koja ga je tih godina zaokupila u Subotičkoj Matici, ostao je za svoje đake uvijek zanimljiv, a u to su se mogli uvjeriti i oni, koji su ga kasnije upoznali. Moglo bi se zaključiti, da je kao kateheta bio odan i svijestan u svom poslu, te je i nakon rata neko vrijeme nastavio sa katehetskim radom u našim školama.

Ratne godine bacile su ga kao mali brod na uzburkanom moru, to su bile godine uspona na njegovu životnu kalvariju, tada se je čeličila i kalila njegova svećenička ličnost, da se danas sutra učvrsti i bude vijeran apostol Kristov. To su bili dani njegovog književnog djelovanja i spisateljskog rada. U dugim godinama koje iza toga slijede, za njega predstavljaju uspon na Kalvariju, ali i onda ne gubi prisebnost duha, nego mirnim i ustrajnim radom obogaćuje svoje znanje, a svoj narod novim prijevodi-
ma vrsnih auktora duhovne literature.

Sa nastupom kao župnik 1954. godine započinje drugo razdoblje njegova života. U novonastalim prilikama dao se, svom dušom na pastoralni rad. I opet, kako je bio čovjek, koji je uvijek vozio u dubinu, prvi mu je cilj bio da svoju župsku zajednicu duhovno oblikuje.

Dok se je u svijetu sve više razvijao veliki liturgijski pokret i dok je Crkva sve više shvaćala da mora odgajati duboko religiozne karaktere, župnik Ivan Kujundžić svim svojim silama dao se upravo na to, da kroz liturgijski i sakramentalni život ostvari taj duh Crkve u župi sv. Roka. Iza toga razdoblja imamo upravo nevjerojatna postignuća liturgijskog uspona. Mjesto gde se skuplja zajednica tj. crkva, bila je predmetom velike župnikove brige. Uz velike napore vjernika, a i svoje vlastite, uspio je crkvu iznutra učiniti ugodnom, temeljitom renovacijom 1961. god. Da bi liturgijske funkcije bile na što veću korist vjernika, upravo je studioznom savjesnošću obogatio liturgijsko odjelo — paramente.

Sve ovo služilo je samo jednom cilju, da ljudi dožive smisao Euharistije i zato je zasluga, koju dovoljno procjenjuje samo Bog, približavanje Euharistije ljudima. Živom riječju i svim mogućim sredstvima pokrenuo je češću, odnosno svakidašnju, sv. Pričest vjernika. Svi župljani su znali da župnika već u pet sati mogu naći u crkvi. Ne znamo da li je drugdje, ali u ovoj župi je svakako jedan od najvećih dana crkvene godine,

dan klanjanja. Ovdje se je ispoljila njegova duboka vjera, njegova ljubav, smisao za organizaciju, pa i pjesnička nadarenost u poštovanju prema sakramentu Ljubavi.

Spomenusmo njegovu liturgijsku usmjerenost, te je bio spreman uvesti mnoge liturgijske promjene, koje su za mnoge ljude izgledale neostvarive. Tako je u ovoj župi uveo intenzivno sudjelovanje vjernika kod sv. Mise i prije uvođenja narodnog jezika. Među prvima je bio, koji je postavio liturgijski oltar prema narodu.

Bio je i glasoviti propovjednik. Smisao za organizaciju napose se ispoljila u velikim deveticama u čast sv. Josipa. Žar prema katehizaciji nije mu ni teška bolest umanjila, te je uz teške uvjete ostvario katehiziranje srednjoškolske omladine.

Njegova smrt sadrži u sebi jednu simboliku, umro je dan poslije klanjanja.

Ponavljamo, da bi se o pokojnom Ivanu Kujundžiću dalo govoriti dugo i pobudno, kao čovjeku, svećeniku, župniku, koji je pokraj svih poslova i na planu biskupije dao svoj ogromni doprinos kao dekan, kao konzultor, kao predsjednik mnogih biskupijskih odbora, kao ispovjednik, kao predavač na svećeničkim rekolekcijama, no, ko bi mogao sve to do kraja osvijetliti, prikazati i zabilježiti.

Dolazi nam na um ona zgodna iz njegovog života, kad mu je biskup Lajčo Budanović rekao, nakon što ga je u rane jutarnje sate zatekao za radnim stolom: »Gospodine, inponirali ste mi onda kad sam Vas našao gdje radite sve to ujutro«, misleći time reći da mu se divi što je bio spreman povjereni posao raditi pa makar do ujutro.

Takav je on bio, uporan i ustrajan, marljiv, tih i izdržljiv i vjerujemo da je upravo u tome što je drugima pružao Euharistiju i za sebe najviše snage crpio iz euharistijskog života. Zato nam je i njegova uspomena draga, a njegov primjer privlačan, te i sada upućujemo molbe Gospodinu da svoje stado Isus — Vječni Svećenik hrani svojim kruhom i podiže likove kao što je bio pokojni Ivan Kujundžić.

Subotica, 23. svibnja 1970.

Blaško Dekanj

Predavanje održano prilikom prve godišnjice smrti na komemoraciji, priređene u čast pokojnog Ivana Kujundžića.

Ivan Kujundžić

kao kulturni radnik

Svako vrijeme ima svoje ljude, koji su spremni da snagom uma i poletom duha ponesu sudbonosne dane povijesti svoga naroda.

Tako i povijest bunjevačko-šokačkih Hrvata ima svoje velikane uma i velikane duha, koji su sve učinili da pomognu narodu u sudbonosnim danima.

Uz bok onih zaslužnih pojedinaca koji su svojim radom doprineli napretku i očuvanju nacionalne opstojnosti bunjevačko-šokačkih Hrvata tokom njihove burne prošlosti, svakako moramo staviti i svijetli lik Ivana Kujundžića, jer on je svoj život ispunio nesebičnim radom na duhovnom i kulturnom napretku Bunjavaca i Šokaca u Bačkoj.

Bogat i raznolik kulturni rad Ivana Kujundžića možemo podijeliti na dva perioda i to period prije 1941. godine i poslije te godine, koja je bila prekretnica u njegovom životu i radu.

Zaređen je za svećenika na blagdan Krista Kralja 1934. godine, tek što je navršio 22 godine. Odmah kao mlad svećenik, pored svojih svećeničkih dužnosti kao vjeroučitelj u osnovnim školama, a zatim u gimnaziji, on je sve snage svoga uma posvetio ustrajnom radu na području naše nacionalne kulture.

Sticajem okolnosti našao se u najburnijim virovima nacionalnih zbivanja u političkoj borbi bunjevačko-šokačkih Hrvata u Bačkoj prije drugog svjetskog rata.

To su godine kada se u Kraljevini Jugoslaviji vodila najupornija borba za priznanje hrvatske nacionalne pripadnosti Bunjevaca i Šokaca u Bačkoj i Baranji.

Kraljevinu Jugoslavije podrivale su velike socijalne suprotnosti i nepravde, a to je nužno vodilo do nacionalne neravnopravnosti ili do nacionalnog nijekanja. Tako su Bunjevci i Šokci bili stalna meta velikosrpskih vladajućih krugova.

U to vrijeme, koje je davno prošlo i koje mi danas teško možemo shvatiti, odricano je pravo Bunjevcima i Šokcima da se izjasne da pripadaju hrvatskom narodu, kamo po svom porijeklu, jeziku, književnosti i kulturi pripadaju.

Pored ostalih i brojnih naših neustrašivih boraca tih godina, stajao je u prvim redovima Ivan Kujundžić.

On je u niz članaka, koje je napisao u »Subotičkim novinama« neumilno oštrim perom udario po svim onim hegemonistima koji su želeli vladati nad drugim narodima u Kraljevini Jugoslaviji.

Treba prelistati »Subotičke novine« iz vremena od 1934. do 1941. godine i naći ćemo brojne članke Ivana Kujundžića, gdje ga upoznajemo kao nepokoleblivog branioca bunjevačko-šokačkih nacionalnih i kulturnih vrednota.

Kao izdavač i urednik »Subotičkih novina« naznačen je Blaško Rajić, ali najvažniji suradnik bio je Ivan Kujundžić. On je isticao podršku ostalih svojih suradnika i uvijek se sa zahvalnošću sjećao brige oko novina koju su pokazivali biskup Lajčo Budanović i Blaško Rajić.

»Subotičke novine« su svjedok jednog burnog vremena i neustrašivosti Ivana Kujundžića kao nacionalnog i kulturnog pregaoca.

Osim aktivnosti u »Subotičkim novinama« Ivan Kujundžić je bio jedan od zaslužnih suradnika Subotičke matice.

Ako netko bude pisao povijest Subotičke matice, koja je djelovala u Subotici prije drugog svjetskog rata i nekoliko godina poslije oslobođenja, morat će dati ocjenu i o radu Ivana Kujundžića u toj bunjevačkoj kulturnoj ustanovi.

U svakoj kulturnoj i nacionalnoj manifestaciji koju je organizirala Subotička matica, uvijek je Ivan Kujundžić uz druge naše kulturne i nacionalne radnike bio među najaktivnijim i najneumornijim.

Pored brojnih priredaba Subotičke matice spomenut ću samo neke, gdje je aktivnost Ivana Kujundžića bila vrlo uspješna.

U jesen 1935. godine u Subotičkoj matici je organizirana izložba »Smotra bunjevačke prošlosti«.

Cilj te izložbe je bio da se skupe i pokažu naše nacionalne i kulturne vrijednosti. Bila je želja da se skupe stare knjige i ostali dokumenti o nacionalnoj i kulturnoj prošlosti bunjevačko-šokačkih Hrvata. Trebalo je svima pokazati i dokazati koliko smo stvorili duhovnog bogatstva u našoj povijesti kroz najteže prilike duge tuđinske vlasti. Ta je izložba bila prva te vrste u to vrijeme i pomogla je u buđenju nacionalnog ponosa u to doba opće političke potištenosti.

Uz druge naše ljude, koji su pomogli u organiziranju te izložbe kao kulturne priredbe, svakako moramo posebno istaći doprinos Ivana Kujundžića, jer on nije znao za prepreke kad je bila pred njim uzvišena ideja nacionalnih prava našeg naroda.

Svakako najveća nacionalna manifestacija tih godina je bila proslava 250. godišnjice oslobođenja Subotice od turske vlasti i dolaska jedne veće grupe Bunjevaca u Bačku. Proslava je bila od 14. do 16. kolovoza 1936. godine.

Stariji se još i danas sjećaju tih veličanstvenih dana kada su Bunjevci i Šokci u povorci na ulicama Subotice pokazali sve najljepše što imaju i što su stvorili svojim radom.

Mi se svi sa ponosom sjećamo tih dana koji su pokazali naše kulturne, vjekovne tekovine i vrijednosti što su nam pomogle da sačuvamo svoju nacionalnu pripadnost premda smo bili pod stalnim udarcima političkog i kulturnog odnarodavanja.

Uz hiljade učesnika i suradnika, koji su svojim radom doprinijeli uspjehu i dragoj uspomeni tih ponosnih i svečanih dana, mi se ovaj čas sjećamo doprinosa Ivana Kujundžića, koji je kao tajnik organizacionog odbora vrlo mnogo uradio, ali nigdje nije to isticao.

Danas sa posebnom zahvalnošću ističemo da je predsjednik odbora za proslavu 250. godišnjice bio Blaško Rajić, a tajnik je bio Ivan Kujundžić.

Ali, aktivnost Ivana Kujundžića nije prestala ni kasnije.

Još moramo istaći njegovu aktivnost u odboru »Hrvatske kulturne zajednice« u Subotici, gdje je ujedinjen rad svih hrvatskih kulturnih društava u Bačkoj.

Svu ovu bogatu djelatnost prekinuo je napad Njemačke i njenih saveznika na Jugoslaviju 6. aprila 1941. godine.

Aprilski rat 1941. godine doveo je do propasti Kraljevine Jugoslavije i do okupacije. Zatim su došla okupatorska nasilja, počeli su dani, koji su upisani krvlju u knjigu naše povijesti. U sveopćem otporu nasilju okupatora svaki naš čovjek morao je naći sebi put i samostalno dati odgovor na pitanje: Šta treba raditi?

Poslije dolaska okupatorske vojske u Suboticu, Ivan Kujundžić je bio u kućnom zatvoru i svaki dan se morao javljati policiji. Zbog toga mu nije drugo ostalo, nego da u jesen 1941. godine emigrira u Zagreb.

Već sam ranije spomenuo da je 1941. godina bila prekretnica u radu Ivana Kujundžića. Boravak u Zagrebu ga je potaknuo da se intenzivnije počne baviti naučnim i istraživačkim radom o kulturnoj povijesti bunjevačko-šokačkih Hrvata u Bačkoj. U Zagrebu u pojedinim knjižnicama počeo je tragati za nepoznatim blagom i podacima o starim bunjevačkim i šokačkim knjigama. Tako je počeo njegov istraživački i bibliografski rad. Kupio je i zapisivao podatke o starim našim piscima i knjigama.

Kao rezultat istraživanja u Zagrebu, a zatim u Subotici, nastala je njegova knjiga »Prilog kulturnoj povijesti bunjevačko-šokačkih Hrvata«.

To je prva bunjevačko-šokačka bibliografija, gdje su zabilježeni podaci o pojedinim našim knjigama. Djelo je objavila Subotička matica 1946. godine, a ima 525 bibliografskih jedinica, koje su zabilježene po abecednom redu prezimena pisaca.

Ivan Kujundžić je mogao vidjeti da to njegovo djelo nije potpuno i završeno, jer bilo je još mnogo toga nepronadeno i nezabilježeno. Zato je nastavio svoj istraživački i bibliografski rad.

Poslije dugih godina upornog traganja i savjesnog sakupljanja bila je gotova nova knjiga pod naslovom »Bunjevačko-šokačka bibliografija« gdje je zabilježio podatke o svim bunjevačko-šokačkim knjigama, koje je pronašao.

Bibliografija počinje podacima o prvim bunjevačkim knjigama fra Mihajla Radnića, koje su objavljene u Rimu 1683. godine.

Kad je knjiga bila 1966. godine završena, došlo je razočaranje. Poslije toliko rada nije bilo priznanja. U Subotici nije našao izdavača i kad je vidio da za to nema izgleda, tada je Ivan Kujundžić ponudio rukopis svoje knjige Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti u Zagrebu.

Tamo je rukopis početkom 1968. godine prihvaćen za tisak, ali do danas knjiga nije objavljena zbog poznatih poteškoća naših izdavačkih ustanova.

Za vrijeme dok je čekao da nađe izdavača u Subotici, Ivan Kujundžić je proširio svoju knjigu. Dodao je bibliografiju kalendara, novina i časopisa.

Poslije završetka opće bibliografije, Ivan Kujundžić je počeo izradivati bibliografiju pojedinih istaknutih bunjevačkih i šokačkih kulturnih radnika, ali to je ostalo nedovršeno.

Također je skupljao građu i podatke za knjigu koju je želio nazvati »Znameniti Bunjevci i Šokci«, ali na našu veliku žalost, ta golema zamisao je ostala nedovršena.

Da bi mladim kulturnim radnicima pomogao u proučavanju naše prošlosti, Ivan Kujundžić je skupio mnogo podataka i objavio je knjigu »Izvori za povijest bunjevačko-šokačkih Hrvata«. Knjigu je izdala Matica hrvatska u Zagrebu 1968. godine, ali to je bio početak rada na tom području tako da su potrebne dopune i nastavak istraživanja.

Iz svega ovoga, što je rečeno o naučnom radu Ivana Kujundžića u drugom periodu poslije 1941. godine, lako možemo vidjeti da je njegova glavna djelatnost bila u sakupljanju i bilježenju bibliografske građe za proučavanje bunjevačko-šokačke književnosti i kulturne povijesti. Zato je neprocjenjiva njegova zasluga što je sakupio i sačuvao od zaborava mnoge knjige i mnoge podatke da bi to bilo poznato mladim generacijama.

Da bi na jedno mjesto sakupio što više bunjevačkih i šokačkih knjiga, časopisa i kalendara, osnovao je knjižnicu, koju je nazvao »Bunjevačko-šokačka knjižnica Ivana Kujundžića«. Uz najveće novčane žrtve iz svojih skromnih ličnih priroda on je sakupljao knjige da bi ih sačuvao za nova pokoljenja. To je bio pregalački rad, skopčan sa mnogim materijalnim žrtvama bez potrebne podrške i razumijevanja kulturne javnosti. Snagu mu je davala ljubav prema radu i narodu.

Mi smo ovdje najviše govorili o kulturnom i naučnom radu Ivana Kujundžića, a što se tiče njegovog književnog rada, lako se može uočiti da je on napisao malo književnih djela. Napisao je nekoliko pjesama i dvije zbirke pripovijesti.

Objavljena mu je zbirka pripovijesti »Deran s očima« (Subotica, 1969). Druga zbirka »Susret sa Slobodom« ostala je u rukopisu.

Od pjesama je osobito zapažena pjesma »Salaš sred njiva«, koja je objavljena u Zagrebu u »Katoličkom godišnjaku« kalendaru za 1968. godinu i u pogovoru knjige »Deran s očima«, str. 70.

Književni rad Ivana Kujundžića zahtijeva posebnu analizu i ocjenu, ali to je izvan teme ovoga članka.

Neka pregalački i plemenit lik Ivana Kujundžića bude primjer u radu mladih naših kulturnih i prosvjetnih radnika.

Subotica, 23. V 1970.

B. G.

*Divne su kod nas večeri u maju,
kad opojni miriše bagrema cvat,
kad zapad kipi u rumenu sjaju
i svuda prosipa začaranu lat,*

*kad vjetar plodnim šarenim njivama
blago klimata zelenog žita klas,
kad odjek zvona prodornim silama
probija zrak i, javlja već snova čas,*

*kad sumrak polako i tiho pada
i svladava majski umirući dan,
kad čobani žurno kući gone stada
noseć poljski cvijetak još u zori bran,*

*kad curama momci struk ruža nose
i pogledom žudnje grle im stas,
a one, u lakom ruhu i bose,
za uzvrat, miluju im bujnu vlas,*

*kad pregrađem žene u skupu ćaskaju,
usamljeni starci kad kroz lule dim
sanjarenjem svoju mladost gledaju,
i širom poljana kad odzvanja prim . . .*

*i kada kroza sve silni se prolama
klik vječne mladosti što bodri sve nas,
i kad već tutnji u našim dušama
i zove nas počinku umora glas! . . .*

DOBAR MORAS BITI

Ante Sekulić, mlađi

*Dvojica su vodili svezanih ruku,
a oni bijahu razbarušene kose.*

Kažu ljudi:

»Dobar moras biti.«

*Ja znam, za mnom nitko neće
plakati.*

*Kad odem, kiša će liti,
svezanih ruku tad ću biti.*

*Dvojica su vodili svezanih ruku.
Ljudi samo kišobrane nose . . .
Bili su razbarušene kose.*

Albe Vidaković

1914 — 1964.

Albe Vidaković je rođen 2. X 1914. godine u Subotici. Osnovnu školu i nižu gimnaziju završio je u Subotici, a više razrede gimnazije (od 5. do 8. razreda) i veliku maturu završio je u Travniku u Bosni u Nadbiskupskoj klasičnoj gimnaziji kod isusovaca.

Bogosloviju je završio u Zagrebu 1937. godine, a mladu misu je imao 10. oktobra iste godine. Zatim je otišao u Rim da studira na Papinom institutu za crkvenu glazbu i diplomirao je 1941. godine.

Bio je ravnatelj kora u katedrali u Zagrebu i profesor muzičke akademije do 1948. a onda je predavao na Bogoslovskom fakultetu.

Umro je 18. travnja 1964. godine u Zagrebu, a sahranjen je 21. travnja 1964. u Subotici u Bajskom groblju.

Albe Vidaković je najistaknutiji glazbenik crkvene glazbe u Hrvatskoj. Zbog njegovog poziva moglo bi se očekivati da će njegova djelatnost u tom pravcu biti najviše angažirana. Međutim, njegov rad se odvijao u više pravaca: reproduktivni, pedagoški, stvaralački i znanstveni.

Od muzikoloških djela objavila mu je Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu studiju iz XI stoljeća pod naslovom »Sakramentar M. R. 126« o našem najstarijem muzičkom rukopisu. Akademija mu je izdala veliki rad o starom hrvatskom glazbeniku Vinku Jeliću (1594—1636.).

Albe Vidaković osvjetljava lik Jurja Križanića kao glazbenog pisca i teoretičara. Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu izdala je Križanićevo djelo »Aserta musicali« (iz 1656. god.), ali nažalost Albe Vidaković više nije bio živ.

Radeći neumorno na istraživanju u glazbenoj paleologiji, završio je doktorsku disertaciju, ali nije stigao da je odbrani. Iako je radio neumorno i žureći, nije stigao, jer je smrt bila brža . . .

O radu Albe Vidakovića napisano je već prilično mnogo, a sigurno je da će se o njemu i o njegovom stvaralaštvu još pisati. Međutim, manje je poznato da je on pisao popijevke i da ga je melos našeg kraja posebno privlačio.

Još 1940. godine nastao je i tiskan »Cincokrt«. To je popijevka s karakteristikama bačke melodije.

Njegova djela se izvode na koncertima i radio stanicama.

Spomenimo da je 1953. godine Radio Beograd izvodio njegov »Alergo scherzando« sa simfonijskim orkestrom. U više navrata uvršten je u redovan program radio stanice.

Udruženje kompozitora Hrvatske izdalo je 1956. godine Vidakovićevu kompoziciju »Tri popijevke« za srednji glas i glasovir.

Kompozitorski postupak pri obradi folklornog materijala je različit. Neki kompozitori uzimaju izvornu narodnu melodiju ili motiv pa je onda razrađuju, stvarajući novu zaokruženu muzičku formu. Drugi uzimaju narodnu melodiju i bez ikakve promjene harmoniziraju, odnosno instrumentiraju za veći ili manji muzički sastav.

Albe Vidaković je pošao drugim putem. On je narodni poetski tekst nastojao ostvariti kao vlastitu melodiku i uobličiti je u adekvatnu formu, tako da se nije poslužio gotovim melosom, niti ritmičkim obrascima, nego je i deklaracija teksta prirodnog ugođaja, sazdana vlastitom melodijom, koja odiše svim oznakama glazbenog folklora našeg kraja.

Pokušao bih da dam malu analizu ovih popjevaka, koje su stvarane sa čistom ljubavlju za svoj rodni kraj.

Prva popijevka »Vinac divojački« počinje umjerenim tempom (u g-molu dvočetvrtinski plus tročetvrtinski takt). Melodija je jednostavna, šireg raspona, koja se postepeno ubrzava da bi se kasnije vratila na prvobitni tempo.

Druga popijevka je »Tužna jadona da sam voda 'ladna«. Već sam naslov pokazuje da tempo mora biti polagan. U dubokim akordima fis-mola prvih taktova kreće se ova vrlo lijepa i osjećajna melodija, ritmički raznolika, a harmonijski zanimljiva i bogata. Konac popijevke se gubi u sasvim tihim akordima pratnje.

Treća popijevka je »Oj, Ivane Ivaniću«. Tekst je o narodnom liku Ivana Ivanića, koji se spominje i u prvoj popijevci. Time se tekstovno, a donekle i u muzičkom smislu popijevke organski povezuju. Treća popijevka je — za razliku od druge — vesela, vedra i živahna. Pratnja je jednostavna, opisnog karaktera s naglašenim disonantnim akordima, kojima se ističe radnja i podrctava jedri karakter, pučki lik Ivana Ivanića. (Oj, Ivane Ivaniću, stani malo divanit ću, nije meni do divana, ni mom konju do stajanja, hoj, hoj, hoj . . .)

Pjesma »Oj, Ivane Ivaniću« je izvedena 13. marta 1967. godine. Pjevao je Aleksandar Ugrinov, tenor, glumac Narodnog pozorišta u Subotici uz pratnju subotičke filharmonije. Nažalost, izvedba je bila u Subotici, ali poslije auktorove smrti.

Ove minijature, tri popijevke Albe Vidakovića, svakako su ozbiljan muzički doprinos u našem suvremenom glazbenom stvaralaštvu. To posebno vrijedi za nas u Bačkoj, gdje je stvaranje u književnosti i pjesništvu postiglo već znatniji uspjeh, dok još uvijek oskudijevamo u ozbiljnim glazbenim djelima, koja su vrijedna za izvođenje na koncertnim podujumima.

Pavao Bačić

Subotica

MAJKO, OPROSTI MI

*Znam da sam kriva za sve,
za tvoje boli i suze,
za tvoje sijede vlasi,
za naborano lice
i što sjaj u tvojim očima se gasi.*

*Oprosti mi, majko,
oprosti tvom djetetu koje te vrijeđa,
ne zna za nanesene boli,
koje ranjavaju srce,
a ipak te najviše voli.*

*Majko, oprosti mi za sve,
jer tek sada znam
što je majka, što su boli,
što su brige i tuga,
koliko majka pati i voli.*

*Nemoj da plačeš, majko,
teške su mi suze tvoje,
tvoj lik prepun tuge,
oči pune suza,
a kose sijede.*

Rozika Francišković

Subotica — Mala Bosna

NEPOZNATOM BRATU

*Ne pitam otkuda dolaziš,
brate,
sa snopom besanice
na čelu.*

*Znam da nema više
utjeha tijela
nakon umora.
Sve su njive izorane,
bez naših koraka,
a beznade nas zove
kao nekada sloboda.*

*Tužni su koraci
na izmaku snage . . .
. . . i još proljeće
nitko ne gleda,
a svi vide
otkrivenje sramote . . .*

*Znam, znam,
ne može se pobjeći od svoje sjene
i putevi kojima smo išli
tako su sigurno naši
i tako beznadni.
Zato, ne žuri više,
brate.
Jedna smrt je dovoljna
za uskrsnuće.
Čujem već pjesmu grlice,
bagremi pripremaju bukete
za jedno novo rođenje.*

VEČERAS

*ni jedne zvijezde na nebu,
samo nekakvo crvenilo
između neba i ljudi.
Ne znam gdje mu je izvor
da li u očima ili u visinama.
Jesam i nisam Galilejac,
jer nitko me ne pita što gledam u nebo.
Pitaju me što gledam po zemlji.*

Nemam baštine na njoj.

*Ostalo mi je samo nebo,
a na njemu ni jedne zvijezde
večeras.*

Subotica
Marko Vukov

Porijeklo i kretanje Šokaca iz Bosne prema sjeveru do iza Budima

Dolaskom na Balkansko poluotok, Hrvati su naselili i današnju Bosnu do izvorišta rijeke Bosne i Ivan-planine, te konačno na istok do Drine. Mnoga kasnija osvajanja, bosanska, mletačka pa i Turska smanjivala su područje cjelokupne Hrvatske od 14 do 16. st.

U Bosni živi jedna grana hrvatskog naroda pod nazivom Šokci, što je sekundarne naravi, te danas pomalo i kao oznaka jedne prošlosti. Porijeklo etnika Šokac lingvistički nije do danas riješeno.

Zauzevši Bosnu turska vlast upotrebljavala je etnik Šokac i u pisanim dokumentima. Npr. 1615. god. u fermanu sultana Ahmeda I (1603—1617.); god. 1633. kada katolici Bosne i Slavonije traže za biskupa fra Hijeronima Lučića; u fermanu sultana Ahmeda II (1691—1695.) od 1693. god.; na vrijeme prodora princa Eugena Savojskog do Sarajeva 1697. godine.

Hrvati, Šokci su rimokatolici, no latinski izvori tvrde da se je u Bosni od druge polovine 12. st. počelo širiti i bogumilstvo. Rimokatolike su pomagali Madžari. Time su željeli preko vjere da imaju politički utjecaj u Bosni, u kojoj su inače od 1136. god. obnašali vrhovnu vlast. Pred osvajanje Bosne od Turaka postoje dvije političke stranke. Rimokatolici su se oslanjali na Madžare, a bogumili na Turake. To je tada bio politički imperativ, no hrvatski narod u Bosni naseljen je na razmeđu istoka i zapada i čekalo ga je neminovno cijepanje i uništavanje.

Već 1384. turska vojska dolazi u istočnu Bosnu i vrši pljačku pod zapovjedništvom Timurtaša. God. 1390. tu je Jigit-paša, a 1494. dolaze Turci do gornjeg Vrbasa na zapadnim padinama Vranice planine. God. 1415. borbe su oko Lašve, a 1418. Ishak-beg osvaja Višegrad i Sokol. Turska vojska krstari Bosnom 1424. i 1425. god. Vrhbosnu i Hodidjed osvojili su od Pavlovića 1428. godine. Zvornik i Srebrenica pali su 1436. godine. U tom rastrojenom stanju Bosne naseljeno je 1437. bogumila, Šokaca po Bačkim gradovima. Konačno, 1463. sultan Mehmed el-Fatih osvoji Jajce prijestolnicu bosanskog kralja. Tada je 36000 bogumila, Šokaca sa porodicama prešlo na islam. Proces islamizacije katoličkog, šokačkog stanovništva u vezi je sa »zakonom proglašenim neprijatelji-

ma države i stavljanjem izvan zakona«. Prva islamizacija bila je od 1516—1526; druga 1540—1542. i treća 1560—1564. godine. Pritisak na katoličko kao starinačko stanovništvo vršili su i vlasi stočari, a još više njihovi svećenici Grci. Bili su najviše u pokretu za turskom vojskom i naseljavali prazna i granična područja. Proces islamizacije riješio je jednim dijelom opstanak šokačkog stanovništva u Bosni. Seljaci su prelaskom na islam na jednoj strani dobivali povlastice (npr. nisu plaćali harač), a ulaskom u klasu pripadnika vladajuće vjere, približavali su se državnoj naciji. Konačno, sve je to donosilo bolji društveni položaj uz koji se vezuje i privredni. Na drugoj strani gubili su vjeru svojih otaca, a Turci su željeli da ih nacionalno tuciziraju. Drugi dio istog stanovništva koji su ostali rimokatolici, Hrvati Šokci, spašavali su se toga časa seobama preko Save i Dunava prema sjeveru.

Padom srebrničke banovine 1512. granica se pomiče prema Savi. Dolazi do opće demoralizacije katoličkog šokačkog stanovništva. Seobom preko Save nestaje sitnih spahija. Mnogi Šokci iz istočne, sjeveroistočne Bosne sele prema sjeveru do Budima. Tako dolazi do daljeg naseljavanja u Baranju, Bačku i Mađarsku. Izgubljenom bitkom kod Mohača 1526. Mađarska potpada pod tursku vlast. Tako oni Šokci koji su pobjegli 1512. dolaze opet pod tursku vlast, ali ne prelaze na islam. Godine 1537. seli velik broj Šokaca u Baranju. Za vrijeme turske vladavine u okoline Budima iz Tukulja je išao franjevac u Feldvar »da hrabri izmučeni šokački narod«. Bio je prerušen u tursku odjeću. Neki se Šokci povlače dalje na sjever do Ostrogona u slobodnu Mađarsku 1598. godine.

U popisu crkvene desetine spominju se 1543. i 1650. ova šokačka sela: Obrovac, Plavna, Mironić i Matarić.

Beogradski biskup Martin Ibrišimović vršio je krizmu 1649. u mnogim bačkim mjestima, pa i onima gdje žive Šokci. Postojali su franjevci sa samostanima u Bačkoj za vrijeme Turaka, a oko njih su stanovili Šokci i Bunjevci. Znanstveni istraživač F. Madjaras navodi da su u Baji naseljenici iz Bosne, koji su došli iz Donje Tuzle, a to su Šokci. U matičnim knjigama Bača od 1713. do 1720. stoji da se Simon Tomašević iz Bača ženi s Marijom Tomić, kćerkom Pavla koji je rođen u Bosni; Marijan Vršibradić ženi Katarinu Milošević — »Bosnensi«. Kod nekih piše i »de Salino«, a to je Soli ili Donja Tuzla.

Turskim osvajanjem Slavonije od 1536. do 1552. velik broj stanovnika iz Bosne selio je u novoosvojene krajeve, prema težnjama državne politike, te razvoja novih gradskih naselja. Naime, islamiziranje stanovništva i osnivanje gradova bili su usko vezani. Iza vojske i osvajanja tekle su struje islamskog stanovništva, među kojima je moralo biti i obrtnika. U osvojene dijelove Mađarske naseljeni su muslimani iz Bosne šokačkog porijekla. Evlija Čelebija turski putopisac prolazio je Mađarskom 1660. i 1661. godine. Veli da se našim jezikom govori u Pečuhu, a za stanovnike Budima kaže da su svi Bošnjaci. Tu možda malo pretjeruje, to je kod njega čest slučaj. U Šiklošu govore poturski (poturi su polu muslimani Hrvati, Šokci). U Sigetvaru veli da su stanovnici bijele

boje i Bošnjaci, a u Kaniži isto, te da govore nekoliko jezika, ali bosanski im je materinski. Prema tome za vrijeme turske vladavine u Madžarskoj imamo Šokaca katolika i muslimana.

Manji dio Šokaca iselio se iz Bosne u Dalmaciju, oko 1684. godine, koja je bila pod mletačkom vlašću. Tu su Šokci ušli u etničku grupu dalmatinskih Hrvata, Bunjevaca, koji su bili u većini.

Iz Bosne sele Šokci u Slavoniju, Madžarsku pa i Erdelj zbog preteških prilika u rastrojenoj Turskoj Carevini. Počev od 1645. do 1655. iselilo se oko 15000 duša na području Madžarske. Ulazili su u naselja Šokaca koja su tamo već zatekli. Godine 1675. seli ih se iz Bosne 40000 preko Save i Dunava, no neki su dospjeli i do Erdelja. Seobe su dosegle vrhunac u tzv. »bečkom ratu« (1683—1699.). Porazom Turaka pod Bečom 1683. kršćani na Balkanu smatraju da je došao čas oslobođenja, te se listom dižu. Tako su 1685. franjevci iz samostana Modriča sa narodom naselili se u Kopanicu u Slavoniji. Nadalje, bila je seoba 1686. u kojoj su opet franjevci preveli Šokce iz župa Duočac, Velika (kod Dervente), Majevac (kod Plehana), Sočanica, Zablacé (kod Prnjavora) i Kozmodanj (u usorskom kraju). Tada se iselilo oko 100.000 duša. Prevezli su se preko Save između Dubočca i Kobaša. Turci su još tada držali veliki dio Slavonije, te su se oni naselili u oslobođenom dijelu od Virovitice do Osijeka. Godine 1687. iselilo se iz Bosne oko 5.000 duša Šokaca u Bačku. Do 1697. iselilo se iz srednje i sjeverne Bosne 140.000 duša.

Šokci se naseljavaju u Baranji od 1687. do 1715. Rado ih je prihvatio Matija Radonaj, biskup i župan Baranjske županije. Na tome položaju bio je sa zadatkom da ponova ojača katolički živalj i uredi županiju. Šokci su se doselili pod vodstvom franjevac iz okoline Srebrenice. Naseljenja su stvarali pored Dunava na sjevernom dijelu Banskih planina pored puta od Darde do Šikloša. Baranjski Šokci imaju dva središta i to Mohač i Pečuh. U Mohaču su bosanski franjevci otvorili gimnaziju. Toliko ima Šokaca u Mohaču da i pojedini Madžari govore hrvatski. U Mohaču se održao šokački običaj kojega Madžari zovu »Busojárás«. To je karnevalska povorka sa maskama-poklade. Barun »Makar de Makarhegy« otvorio je hrvatsku školu 7. VIII 1721. u Pečuhu u napuštenoj Mehmed-aginoj kući. Zasluga je Šokaca i da je Pečuh proglašen gradom. U Magistratu bilo je po dva Šokca, Hrvata, Madžara i Nijemaca. Kod Šokaca sirotinjski otac bio je Josip Turković. I u vanjskom vijeću Magistrata bili su Šokci. Sve je ovo bilo do Hrvatsko-ugarske nagodbe 1868. godine. Koncem 17. i početkom 18. st. u Budimu bilo je Šokaca, Bunjevaca, Dalmatinaca, Hrvata pa i katolika Bugara. Budim se tada sastojao od dijelova: Grad, Hrvatski grad, Orsagut, Srpski grad ili Taban, Ujlak i Vodeni grad (Vizvar). Šokaca i ostalih Hrvata bila je jedna trećina u Tabanu pored Srba, a to je oko 256. U Budimu bilo je svega 462 Hrvata. U Vodnom gradu i u Ujlaku bila je po jedna Hrvatska ulica. Šokci, Bunjevci, Dalmatinci i Hrvati imali su samostalnu općinu i u njoj svoga birova, eškute, tanačnike, bilježnika, tumača i svoju gradsku kuću —

»varoshaza«. Isprava su bili bilježnici i u srpskoj općini Šokci, koji su pisali ikavštinom, dok se nisu osposobili njihovi ljudi. U Rakocijevom ustanku učestvovali su i Šokci, te se spominju kao zapovjednici ratnih šajki na Dunavu npr. Ilija Bašić i Martin Knežević.

Kada je prodro 1697. princ Eugen Savojski s hrvatskom i carskom vojskom do Sarajeva, u povratku prešlo je s njim 40.000 duša, od kojih su mnogi iz okoline Maglaja i Doboja silom odvedeni. U ovim kao i prijašnjim seobama starosjedioci, Šokci iz sjeverne Bosne toliko su prorijedjeni da ih je malo ostalo. U drugom austrijsko-turskom ratu od 1716—1718. general Petraš prodire s vojskom od Osijeka u kraj oko Zvornika. Kada se vraćao s njima su preselili skoro svi starosjedioci Šokci. U trećem takvom ratu od 1736—1739. opet seli iz Bosne veliki broj Šokaca u prekosavske i prekodunavske krajeve. Od 1675—1739. napustilo je Bosnu preko 200.000 Šokaca, te su naselili dio Slavonije. Šomođa, Baranje, Bačke i rumunjskog Banata. Bečki rat mijenja etničku strukturu na sjeveru od Dunava velikim prilivom Šokaca iz Bosne. S druge strane islamizirani Šokci povlače se s Turcima u Bosnu, zaboravljajući kroz generacije svoje prvobitno porijeklo, boreći se ogorčeno za propadajuće Tursko Carstvo.

Ovim kratkim prilogom željeli smo prikazati da su Šokci u Bosni turskim osvajanjem dospjeli između čekića i nakovnja! Seleći na sjever u Madžarsku nijesu riješili svoje pitanje, jer dolaze pod novi udar nestajanja u obliku odnarođivanja!

Krunoslav Tkalac

KAKO JE TEŠKO

*Kako je teško godinama zimi blato
[gaziti,
u ljetu prašinu gutati,
na suncu se pržiti,
vječno se nadati
i čekati.*

*Kako je teško
vječno porobljen po zemlji
[čeprkati
i škrte njezine plodove brati
i znati
da će uvijek tako ostati
i da ćeš po suncu i vjetru
uvijek zemlju mrviti i mijesiti,
i da će te samo smrt
od toga svega riješiti.*

ŠTO IMAMO OD ŽIVOTA

*Što imamo od života,
kad će doći smrt nam svima:
bogatašu što se gosti,
sirotima, silnicima.*

*Svatko dođe svome kraju,
na jug pticu tjera zima.
Nitko neće hrpu zlata
ponijet toplim krajevima.*

*Kaplju sati, vrijeme ide,
nestat ćemo s ljiljanima,
i od nas će ostat samo
šaka praha, malo dima.*

Stipan Bešlin

Hrvatska naselja u Srijemu

(Postanak, brojidba i materijalna kultura)

Teritorij Srijema obuhvaćen je sa sjevera, istoka i juga među rijekama Dunavom i Savom, a Bosutom i Vukom i Bičom sa zapada, već prema tome da li u Srijem ubrajamo samo vukovarski i iločki, ili i vinkovački i županjski kotar.

Zadnji popis prije rata (1931. godine), dakle, prije poslijeratnih kolonizacija, koje su dobrano izmijenile etničku sliku Srijema, kazuje da je živjelo u njemu oko 400.000 stanovnika. Od toga je bilo 50% Srba (200.000), 23% Hrvata (95.000), 15% Nijemaca (60.000) i svih drugih naroda (Mađari, Slovaci, Rusini i Židovi) bilo je oko 7% ili oko 30.000.

Da bi se shvatila etnička slika Srijema, treba isto tako odmah na početku reći da ima vrlo malo naselja u kojima nije bilo izmiješanog stanovništva i predstavnika od svih gore navedenih naroda. Tako je samo jedno mjesto, od ukupno 170, u Srijemu imalo samo srpski živalj (Srem-ski Mihaljevci), osam naselja je imalo samo njemački živalj, sedam naselja je imalo mađarski živalj, a Kukujevci, Gibarac i Petrovaran su imali samo hrvatski živalj.

Dakako da se Srbi nalaze u pretežnoj većini u istočnom, a Hrvati u zapadnom Srijemu. Linija demarkacije išla bi od Iloka do utoka rijeke Bosut.

Isto tako, da bi se etnički shvatio taj teritorij, treba reći i to da on nije svugdje jednako gusto naseljen. Srijem je gušće naseljen u svom istočnom, a manje gusto je naseljen u svom zapadnom dijelu, premda je u prošlosti, kad se naseljavanje obavljalo, bilo baš obratno.

Prva naseljenička ikavska struja, koja je još za vrijeme Velike seobe došla na taj teritorij, bila je kompaktnija (cjelovitija) na svom zapadnom dijelu, a heterogenija (raznovrsnija) i nestalnija na svom istočnom području.

Krajnji doseg te struje bila je lijeva obala Dunava u Bačkoj, gdje i danas žive Šokci od Plavne do Santova, pa su baš zato sastavci Save i Dunava bili slabije naseljeni.

K tomu su opet došla i razna pomicanja stanovništva, uvjetovana ratovima i drugim pustošenjima. Tako je starosjedilački hrvatski element čas slabio, čas se opet oporavljao nakon najezdi svih mogućih osvajača.

U 16. stoljeću pod utjecajem Turaka dolazi do prvih seoba Srba u Srijem iz Srbije i sjeverozapadne Bosne. Seobe su se završile u 17. stoljeću generalnom njihovom seobom pod vodstvom patrijarha Arsenija Crnojevića. Konačno, najveća seoba odigrala pod vodstvom patrijarha Arsenija IV Šakabente, kad su Srbi naselili srijemska feudalna vlastelinstva u posavskom dijelu Srijema od Zemuna pa sve do Jamene.

I nakon svega ovoga, etnička slika Srijema dobiva nove elemente dolaskom Mađara, Nijemaca, Slovaka i Ukrajinaca, takozvanih Rusina ili Rutena.

Prema svemu ovome, hrvatski je etnički elemenat naseljavao ovo područje još od Velike seobe naroda. Ti su se Hrvati-starinci naselili na područje među Savom i Dunavom pod nazivom središnje hrvatske grupe. Njoj je bila na sjeveru podravska, a na jugoistoku gornjodrinska hrvatska skupina.

Karakteristika je te grupe: ikavski govor, čakavsko narječje i posebni naglasak, takozvani akut.

Taj se starosjedilački elemenat i danas nalazi u zapadnom dijelu Srijema: u Iloku, Šarengradu, Sotu i Ljubi, a zatim u okolici Petrovaradina, u Karlovcima i u Zemunu. Međutim, što se tiče ikavštine, nju je do danas djelomično zadržalo jedino hrvatsko naselje u Kukujevcima.

Drugi dio hrvatskih naselja nastao je u vezi s Vojnom krajinom.

To je područje držala Petrovaradinska krajiška pukovnija, koja je imala trgovišta Mitrovicu i Stari Slankamen, tvrđavicu Raču na Savi i 58 sela.

Pukovnija se dijelila na 12 satnija. Njihova se sjedišta poklapaju s naseljavanjem Hrvata u ta mjesta u 18. stoljeću. To su Adaševci, St. Banovci, Beška, Golubinci, Hrtkovci, Kupinovo, Laćarak, Mitrovica, Morović, St. Pazova, Surčin i Šumanovci.

Posebno stoje mjesta Nikinci i Hrtkovci, koja su naselili Klimenti, ali oni su se pohrvatili u 19. stoljeću.

U 19. i 20. stoljeću Hrvati imaju većinu u Kamenici, Petrovaradinu, Karlovcima i Slankamenu, a pojačavaju svoja tradicionalna naselja u Zemunu, Rumi i Mitrovici. Osnivaju i nova naselja u Irigu, Maradiku, Čereviću, St. Pazovi, Vrdniku i Beočinu.

Po svom podrijetlu hrvatsko stanovništvo potječe iz raznih izvora. Seljački elemenat, koji je nastanio predgrađa gradova, kao na primer u Mitrovici, potječe od svog istoimenog elementa, koji je došao u 17. stoljeću iz Bosne u Slavoniju.

U Golubince su Hrvati došli na taj način što su bili kao seljaci naseljeni iz nuštarskog vlastelinstva. Kad je jednom hrvatski elemenat negdje došao, nastojao je novim seobama učvrstiti svoj položaj. Tako Golubinci 1770. godine već imaju 80 domova, a obitelji potječu iz Bačke, Dalmacije i Like. To dokazuju i prezimena, na pr. Crnković, Radenić, Krmpoćić i Jerković.

Bilo je dakako prijelaza iz jedne regimente u drugu za vrijeme Vojne Krajine. Tako je 12 obitelji iz otočke regimente naselilo Surčin, a 20 obitelji iz Hrvatske (Platićevo, 1828.).

Naseljavanja Hrvata obavljaju se naročito nakon odlaska Turaka, kad je zemlja jako opustjela.

1836. god. dolazi 11 hrvatskih obitelji iz Hrvatske u Hrtkovce, Kupinovo, Surčin i Bešku.

U Tovarnik su Hrvati došli zato da ne bi bili pod upravom Vojne krajine, a u Šid su došli kao obrtnici u 18. stoljeću kad je Marija Terezija dala tom mjestu status grada (1773.) pa to mjesto s okolicom nije potpalo pod Vojnu krajinu, već je bilo izravno podređeno Beču.

Negdje opet naseobine Hrvata nalazimo prema zapisima o osnivanju rimokatoličkih crkava, ili prema župskim maticama rođenih ili umrlih. Tako se još 1237. god. spominje u Beočinu opatija sv. Grgura i crkva Svih svetih, a katolička župa 1436. godine. Petrovaradin su izgradili katolički redovnici nakon odlaska Turaka.

A SAD NEŠTO NA KRAJU I O MATERIJALNOJ KULTURI HRVATSKOG STANOVNIŠTVA U SRIJEMU

U prvom redu ne smijemo zaboraviti da je Srijem bio u prošlosti pokriven gustom hrastovom šumom. Tek kad se počinju stvarati feudalni posjedi, krče se šume i stvaraju oranice. Najveći je posjed imao u 17. stoljeću knez Odeskalski koji je taj posjed dobio od pape, a obuhvaćao je 35 srijemskih naselja. Osim iločkog, u Srijemu su postojala još i ova vlastelinstva: erdutsko, vukovarsko, daljsko, zemunsko, mitrovačko i karlovačko.

U prošlosti susrećemo u Srijemu dvije vrste kuća. U podgorini imamo kuće u brdu. Te su kuće bile ukopane u brdo tako da nisu imale posebnog krova, već im je brdo bilo nadsvođeno s gornje strane. U ravnici su gradili zemunice u zemlji. Obično je jedan dio bio u zemlji, a drugi dio nad zemljom. Čak je bilo i crkava koje su bile pod zemljom. Dakako da je takvu vrstu gradnje uvjetovala nesigurnost u kojoj se živjelo. Tako imamo naziv mjesta Zemun.

Tek dolaskom Vojne krajine sela su se ušorila i stvorene su ulice (šorovi). Međutim, i dalje nema čvrste granice među gradom i selom. Obično sela počinju tamo gdje završuju gradovi. Vidjeli smo takvo jedno predgrađe Mitrovice koje su naselili Hrvati početkom 19 stoljeća (Kuzmin, Palanka).

Za stanovništvo obiju obala rijeke Save uvriježili su se i neki lokalni nazivi.

Gejaci su nastavali desnu obalu Save, dok su na lijevoj bili, kao na primjer u Mitrovici, paori. To je hrvatsko-šokački elemenat, koji je prilikom naseljavanja u Slavoniji dopro i dovde. To se najbolje vidi po rasporedu i ustrojstvu kuća.

Kuće su dvoredne, a ulici je okrenuta samo uža fasada, takozvana »kalko-fasada« koja stoji malo ukošeno s krovom koji ima izvučene ru-

bove. Obično srećemo i umetnu strehu tamo gdje nad prozorima prestaje zid i počinje zabat. Tu je vijenac crijepa kao nadstrešica za prozor.

Do ulice je odjel za stanovanje, a dalje u dvorištu nižu se ostale prostorije: suša, šupa, kolnica itd. Zatim dolaze svinjci i obori koji služe za tov svinja. Neke kuće su imale i vajat, poseban odjel za mladence.

Na posebnom mjestu stoje čardaci koji se obično mogu nalaziti u dvorištu paralelno sa samom kućom. Oni su ovako građeni: donji dio je pregrađen i služi za spremište pšenice, ječma i drugih žitarica. Gornji je dio od letava i služi za sušenje kukuruza u klipovima.

U nekim se krajevima čardaci nazivaju kotobanje (u selu Bačinci), a starijeg su porijekla i služe za sušenje kukuruza. Obično su od drveta ili pruća, a imaju ukrašen ajat ili gong. Ima ih samo u posavskom dijelu Srijema, a u podunavskom dijelu ih nema. Bili su umjetnički ukrašeni i pokazuju veliko rezbarsko umijeće koje se razvilo u Srijemu, posebno u 18. stoljeću. To rezbarstvo se vezuje uz umjetnost izrade ikonostasa, što srećemo u pravoslavnoj crkvenoj umjetnosti. Najljepše je sačuvana umjetnički izrađena kotobanja u Kupinovu.

Osim ovih naziva spremišta za smještaj žita, susrećemo još i naziv ambar, ali samo za smeštaj pšenice.

Na kraju, ovdje srećemo i salaše. Obično su oni imali stan za mlade i za slugu u samom polju. Opskrbljeni su sa svim gospodarskim zgradama i omogućuju samostalni život izvan sela.

U Srijemu susrećemo salaše u tri kotara: mitrovačkom, rumskom i staropazovačkom.

Ovaj kratki pregled ima svrhu pokazati kolika je potreba da se već jednom prouči duhovna i materijalna kultura Hrvata u Srijemu.

Juraj Lončarević
Zagreb

MIMO SI STAO

*U portalu crkvenom
vidjeh te
s kapom u ruci.*

*Jedan ti se nasmijao
i bacio opušak
u kapu.*

*Mimo si stao.
A ja nisam znao
dal' je bol, ili
mrak,
po tvom licu pao*

SAM

*Večer je.
Ja šetam . . . sam.
Pjevaju ljudi o sreći.
Ja nikome ne smetam.*

*Svi polako odlaze
daleko, u sivu maglu.
A ja . . . sâm
u kasnu večer
šetam
Sam*

Ante Sekulić, mlađi

Motiv uzidane majke u Bunjevačko-šokačkoj narodnoj poeziji

Opće je poznato da je narod u davnoj prošlosti bio vrlo sujevjeran. Tvrdo je vjerovao, između ostaloga, da se jedan veći objekt, kao što je na primjer tvrđava i most, može sagraditi samo u tom slučaju ako u temelj stave nešto živo. U protivnom slučaju će vile ili zli duhovi razvaliti noću sve ono što je danju bilo sagrađeno.

To krivo vjerovanje bilo je rasprostranjeno kod svih naroda koji su stanovali na teritoriju između Atlanskog i Tihog oceana. Nijemci su u tu svrhu upotrebljavali djecu da bi »zdanju« osigurali trajnost i postojanost. Prilikom rušenja bedema hamburške tvrđave (1819. godine) zidari su u temelju pronašli uzidan jedan dječiji lijes (kovčeg).

Kod mnogih evropskih naroda postoje narodne pjesme, u kojima se govori o uzidanju živoga bića u temelj neke tvrđave ili mosta. Tako, na primjer, u narodnim pjesmama Grka, Rumunja, Albanaca, Mađara, Srba i Hrvata spominje se uzidanje žene. Da spomenemo samo nekoliko narodnih pjesama u kojima se opisuje taj strašan i nemilosrdan čin. Uzmimo najprije kao primjer mađarsku narodnu pjesmu »Kömíves Kelemenné« u kojoj narodni pjesnik raskrinkava čovječju gramzivost i lakomost. U toj narodnoj pjesmi prikazuje se kako zidari bez ikakve griže savjesti žrtvuju ženu zidara Kelemena, slijepo vjerujući da će na taj način moći podići tvrđavu Deva, pa će svaki od njih tada zaraditi pola vike (mjerice) srebra i pola vike zlata.

I u srpskoj narodnoj pjesmi »Zidanje Skadra« opisuje se kako mladu Gojkovicu ugrađuju majstori i temelj grada Skadra na rijeci Bojani.

I bosanska narodna pjesma »Ćuprija na Drini« spominje da je u stub toga mosta uzidano živo čeljade.

I u narodnoj književnosti bačkih Bunjevaca i Šokaca obrađen je isti događaj u pjesmi »Uzidana ručkonoša«. No, dok je u srpskoj pjesmi naznačeno i ime grada, uz koji se događaj vezuje, dotle u bunjevačko-šokačkoj narodnoj pjesmi ne spominje se ime grada, već se samo kaže da su tri brata »bili grad gradili«. Ali, sve ono što su braća danju sagrađila, to su vile »noću razrušile«. Braća su se zbog toga zabrinula i počela se među-

sobno dogovarati što bi trebalo učiniti da im izgradnja ipak pođe za rukom. Kako se oni tako razgovaraju, u jedan mah začuje se gromki vilin glas iz planine i ona, želeći zabrinutoj braći priteći u pomoć, savjetuje slijedeće:

»Vi nećete sagraditi grada,
Dok u njega živo ne metnete.«

Kad su braća to čula, odmah se slože u tome da će od svojih žena onu u grad ugraditi, koja im sutradan bude donijela ručak. Potom se sva trojica »zaviriše« da ni jedan od njih neće to kazati svojoj ženi.

Kad je ujutro »bili danak« osvanuo, stara majka je otišla ženi najstarijega sina i ovim je riječima stade buditi:

»Ustani se, Ivanova ljubo,
Ustani se, nosi na grad ručak!«

No, Ivanova ljuba stade se izgovarati svekrvi:

»Ja ne mogu na grad nosit ručak,
Vrlo me je zabolila glava.«

Svekrva zatim ode svojoj srednjoj snahi i, probudivši je, zamoli je da odnese ručak na grad. Ali Stipanova ljuba ne htjede poslušati svoju svekrvu, već se ovako stade izgovarati:

»Ja ne mogu na grad nosit ručak,
Vrlo mi je zagorilo platno.«

Ne preostaje staroj majci drugo, nego ode Mijanovoj ljubi i zamoli je da ona nosi na grad ručak. Mijanova ljuba kao najmlađa i vrlo poslušna odazove se pozivu svoje svekrve te »ode na grad i odnese ručak«. Kad ona tamo stiže, uhvatiše je dva mlada »divera« i odnesoše je gore na gradinu i »zidali je do bilih kolina«. Ispočetka ona misli da je sve to samo luda šala. Međutim, kad se osvjedoči o tome da se tu ne zbija nikakva šala, već da je to žalosna i gorka zbilja, ona moli svoje djeverove i obraća se njima ovim riječima:

»Oj tako vam, moji diverovi,
Ostav'te mi moje bile ruke,
Da privatim moju siroticu!«

Ali »diverovi« kao da su zaliveni, kao da su nijemi, ništa ne govore, već bez ikakvih riječi vrše svoj posao. Uskoro sa blijedih usana zabezeknute majke čuju se ove ganutljive, potresne i rasplakane riječi, koje ona

upućuje svojim djeverovima da ih umilostivi te da joj ispune zadnju molbu. Ona ih moli:

»Ostavte mi moje oči crne,
Da ja vidim moju siroticu,
Kudan će mi Janja prolaziti,
Kada stane tražiti svoju majku!«

No, njezini »diveverovi« su kamena srca i ne ispuniše njenu želju...

Kad se pred veče vraćao Mijan svome domu, pred njega istrči njegova mala sirotica. Vidjela je da nema majke i zato upita oca:

»Kaži, babo, di je moja majka.«

A otac, milujući je po licu i gladeći joj crnu kosu, ovako prozbori:

»Otišla je i odnila ručak.«

Suze mu potekoše niz blijedo lice. Zatim, uvidjevši na svojoj vlastitoj koži da svaka šteta uči čovjeka pameti, uciviljeno i kroz plač ove riječi mu se otmu iz grla:

»Bog ubio svakoga onoga,
Koji svojoj ljubi ne kazuje,
Nego svojoj braći poviruje!«

Stjepan Velin
Hercegsanto
Mađarska

LJETNO VEČE NA RAVNI

*Veče je. Zapad zgasio ljetni dan.
Čovjek dušom slijedi tihi šum polja,
dok uzdah mu laki leti kao san
u nebesa ... do plaveti prijestolja.*

*Sva ravan drhti ... Caruje ljetna spar.
Prostranstva, prostranstva pogledi grle ...
Svu širinom ravni razlila se čar,
traci joj rumeni srcu nam hrle.*

*Nadaleko, mira i spokojstva slijed
dostojanstvom svojim nadahnjuje svijet ...
Neminovno blizu počinka je red ...
Skoro, tiho snit će i čovjek, i cvijet.*

(BILIMIR)

SIĆANJE INA NANU

Aleksa Kokić

Bunjevačka nana

*Usamljen kad idem ispod visokih kuća
gledeć seljanke povezane maramom,
kako prolaze žurnim koracima,
sićam se tebe, nane,
i vidim te zamišljenu, brižnu
na našim uskim
i tihim sokacima.*

*Kad vidim s dičicom srićne matere,
zašto se opet uspomene na te
drage i tople
redaju u dugom nizu?
I osićam, da si ti,
kuća nam, bašča i crkva
očima beskrajno daleko,
a srcu — tako blizu!*

*Kad mi je duša ogledalo oblačnog neba,
meni je u ovoj varoši
kao u grobu.
Misli tugom okovane,
jer ode nikoga nemam,
ko bi me i brez riči razumio
i utišio . . .
kao ti, slatka moja nane . . .*

MAJCI

Marko Vukov
Subotica

*Kad susretnem mladu ženu
sa očima punim pažnje za željeno čedo,
dok kraj nje prolaze poznanici,
očekujući njen pogled,*

*sjetim se
da sam i ja tako bio nošen,
jedini prisutan u mnoštvu
za Tvoje oči.*

*I kad nakon sputanih dana
zaželim jasnoću vedroga neba,
pohadam jutra moga djetinjstva
u koja si me dozivala poljupcima.*

*Dogodi mi se ponekad
(kad zaspem s dobrom savješću)
da sanjam radost prvih koraka
i Tvoje ruke koje me dižu
prije nego što sam posrnuo.*

*Ne znam točno gdje (nije bilo davno)
netko Te je nazvao staricom,
a za mene si uvijek mlada
sa ukrasom majčinstva oko očiju.*

*I danas, kao uvijek, kad Ti dođem,
osjećam da su mi ruke jedno prazne
i usta bez molbe ili zahvale,
jer tko će znati i izreći mjeru.
Tvojih darova.*

NESIGURNOST

*Drhtaj zraka budi slutnju moje nesigurnosti,
Oslobada me misli koje se želim osloboditi
i opet postajem seljak svoga zavičaja.
Promatram zelene barjake kuruzi
kako potamnjuju nakon munje
i nadam se još vedrom jutru
iako znam da tijelo srlja
u ognjeno jedinstvo svega.
Ostajem sam u skačenom vidiku drumu.
Ni jedne ptice kraj puta,
samo glas iznutra potiče: treba hodati!*

Marko Vukov

OSNIVANJE HRVATSKOG KULTURNO-UMJETNIČKOG DRUŠTVA »BUNJEVAČKO KOLO« U SUBOTICI

Za kulturni i nacionalni život bačkih Hrvata svakako je povijesni dan 14. XII 1969. godine kada je osnovano HKUD »Bunjevačko kolo« u Subotici.

Toga dana je u velikoj vijećnici stare Gradske kuće održana osnivačka skupština Društva, a prisustvovalo je preko 350 članova osnivača.

Uvodno predavanje održao je književnik Balint Vujkov, koji je govorio o političkoj i kulturnoj važnosti osnivanja novog Društva.

Zatim su bili pozdravni govori predstavnika pojedinih političkih organizacija i kulturno-umjetničkih društava.

Poslije toga su prihvaćena pravila Društva.

Pored ostalih članova Pravila, osobito je važan 20. član, koji glasi:

»Radi postizanja svojih ciljeva — kulturnog, naučnog, umjetničkog djelovanja — Upravni odbor može prema potrebi i mogućnostima osnovati pojedine sekcije, a to su:

1. Sekcija za dužijancu, radi daljnjeg njegovanja i svake godine manifestiranja tog prastarog žetvenog običaja Hrvata — Bunjevaca,

2. Sekcija za istraživački rad, radi ispitivanja, prikupljanja, obrade i populariziranja povijesti bačkih Hrvata — Bunjevaca i Šokaca, njihove narodne umjetnosti i kulture svake vrste,

3. Sekcija za književnost, čiji rad će se manifestirati u objavljivanju književnih radova, u organiziranju književnih večeri i čitalačkih sastanaka članova i gostiju,

4. Sekcija »Pučke kasine«,

5. Likovna sekcija,

6. Muzička sekcija,

7. Folklorna sekcija,

8. Dramska sekcija,

9. Sekcija za organizaciju i priredbe,

10. Sekcija za organizaciju Društva i propagandu.

Upravni odbor može osnivati pojedine povremene komisije i odbore.«

Iz toga se vidi kako je široko zamišljena aktivnost HKUD »Bunjevačko kolo« i pridružujemo se željama svih iskrenih rodoljuba da Društvo ima što više uspjeha u svome radu.

Poslije prihvatanja pravila Društva izabrani su upravni organi. Za predsjednika je izabran Ivan Stantić, potpredsjednici su Josip Buljovčić i Pajo Pavluković, trajnici su Naco Zelić, Milivoj Prčić i Grgo Bačlija. U Upravni odbor je izabrano 40 članova.

Osnivačka skupština je završena pozdravnim govorom predsjednika Ivana Stantića.

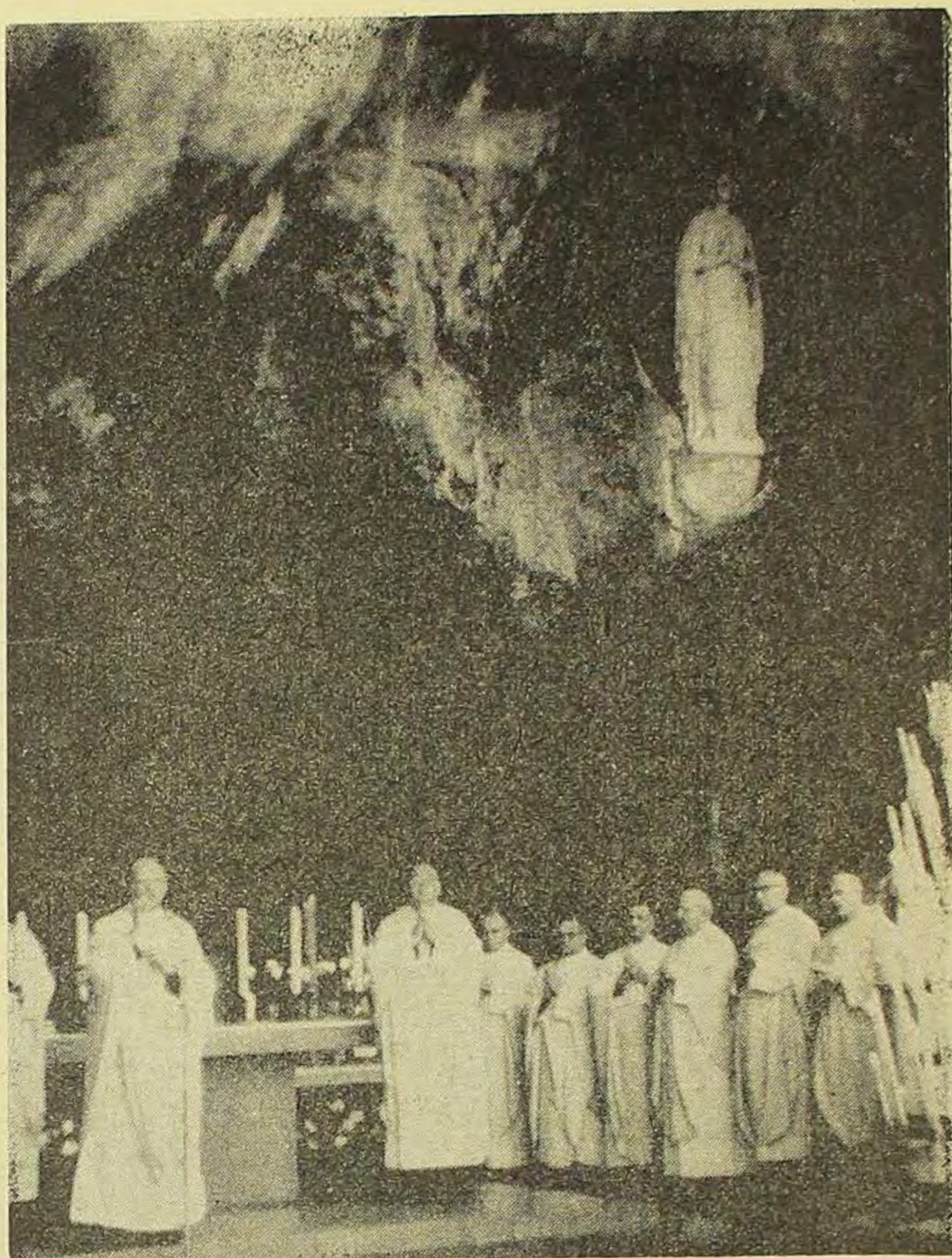
b. g.

Da se ne zaboravi

1967. godina je 1900. godišnjica mučeničke smrti apostolskih prvaka sv. Petra i Pavla koja nije prošla nezapažena ni u našoj Biskupiji. To je bila godina vjere, kada su svi kršćani u raznim zgodama ispovjedili svoju vjeru u Boga. Naša Biskupija je tom zgodom hodočastila u Vječni Grad da na grobovima apostolskih prvaka sv. Petra i Pavla iskaže svoju vjernost Svetoj Stolici. Posebno je značajno napomenuti, da je Bačka po prvi puta pohodila grob sv. Pavla, zaštitnika naše Biskupije, gdje je g. Biskup sa 27 svećenika koncelebrirao sv. Misu. Duboki dojam ostavila je audiencija kod sv. Oca, kada je primio prvu grupu hodočasnika iz Jugoslavije u dvorani sv. Klementa, skupinu od oko 900 hodočasnika i 27 svećenika, sa biskupom M. Zvekanovićem na čelu. Bio je to susret dobrog oca sa djecom, intiman i spontan. Mons. M. Zvekanović pozdravlja sv. Oca, a sv. Otac poslije kratkog nagovora prilazi skupini hodočasnika i pruža ruke na pozdrav svećenicima i vjernicima. Poklanja sjemeništu kalež u znak sjećanja i ljubavi prema Bačkim hodočascima.

Bački hodočasnici u audiciji kod Pape

Subotički biskup Matija Zvekanović prikazao je sv. Misu uz koncelebraciju ostalih svećenika pred Lurdom Gospom u Lurdu

Drugo hodočašće naše Biskupije je pohod Gospi u Lurd, koje je uslijedilo još iste godine u jesen. Grupa od oko 300 hodočasnika i 16 svećenika zajedno sa Biskupom pohada Lurd i moli Gospu za Njezino materinsko posredovanje i zaštitu na Božji narod Bačke.

Treće hodočašće je bilo opet u Rim.

Velika radost je ugodno razveselila naš narod kad smo čuli vijest o proglašenju bl. Nikole Tavelića svetim. Ni ovog puta naša Biskupija nije izostala. Organizirano je hodočašće sa Biskupom na čelu u Vječni Grad sa grupom vjernika od oko 450, da budemo svjedoci velike radosti 20. i 21. lipnja 1970. godine. Veliko mnoštvo iz cijeloga svijeta zadivilo je sv. Oca, jer je osjetio živu vjeru ljudi našeg doba. Ugodni su to i nezaboravni momenti. Sv. Otac dubokim ganućem grli i pozdravlja sve.

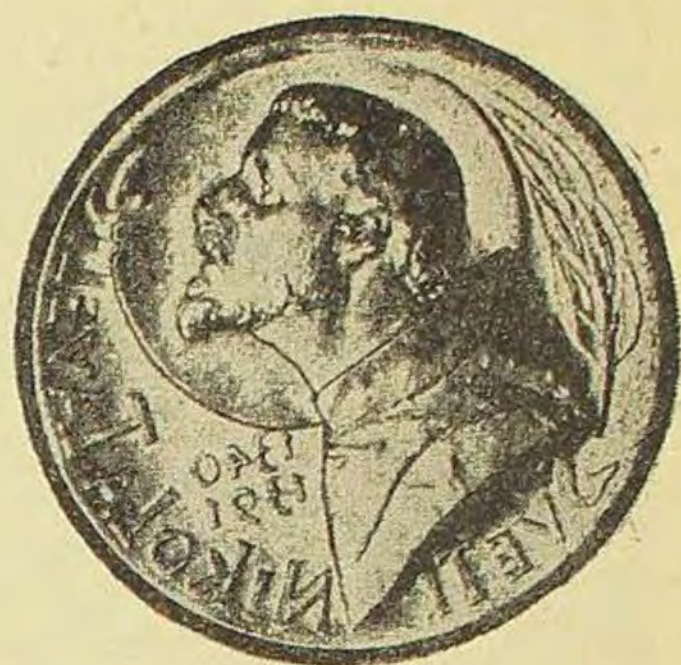
U grupi koja je sa svijećama u ruci pristupila oltaru, noseći darove za prikazivanje, bili su momak i djevojka u bunjevačkoj narodnoj nošnji. To su bili Jelica Prčić i Stipan Vidaković iz Subotice.

Među posebnim darovima Papi nalazio se i dar vjernika Subotičke biskupije. To je simboličan dar: umjetnički izrađena od slame kruna hrvatskog kralja Tomislava sa buktinjom vjere i kupola crkve sv. Petra Ove prekrasne umjetnine izradile su Kata Rogić i Marija Ivković Ivandekić iz Đurđina kod Subotice. Drugi dar su bili plodovi bačke ravnice prekriveni krasnim ćilimom, u koji je izvezen Papin grb, a izradile su ga Šokice iz Bačkog Monoštora.

Iz raznih krajeva Jugoslavije bilo je više grupa u narodnim nošnjama, što je ostavilo vrlo snažan dojam na sve prisutne.

Trodnevni boravak u Rimu ostat će nezaboravni doživljaj svih hodočasnika.

Sv. Nikola Tavelić

Osim Rima bilo je još više mjesta gdje su se hodočasnici kratko zaustavili. Padova, grob sv. Antuna, Leopolda Mandića; Firenca, Asiz, Loreto, Venecija su mjesta gdje su se svi susreli sa dokazima kršćanstva i kršćanske kulture, obogativši svoj duhovni horizont.

Ova tri hodočašća vjernika Subotičke biskupije vrijedno je zabilježiti da se ne bi brzo prepustila zaboravu.

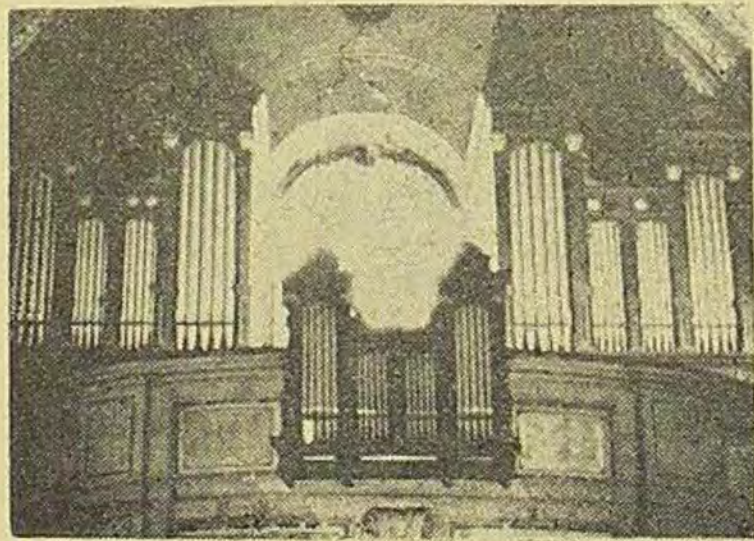
INTERNISTIČKI DANI U SUBOTICI

Od 24 — 28. lipnja 1970. godine održani su X jubilarni INTERNISTIČKI DANI u Subotici.

Desetogodišnja obljetnica ovog danas u zemlji i inozemstvu priznatog stručnog i naučnog skupa liječnika, obilježena je na svečan način. Za vrijeme održavanja Internističkih dana, u gradu je vladalo prazničko raspoloženje. Pored stručnog rada, organizatori, na čelu sa primarijusom Dr Vinkom Perčićem, postarali su se za bogat kulturno-umjetnički program, u okviru kojeg je, pored ostalog, održan svečan koncert u subotičkoj katedrali. Na programu su bile glazbene kompozicije starih glazbenika kao što su G. P. Palestrina, J. S. Bach, W. A. Mozart, Z. Kodály i dr.

Vokalne skladbe izvodio je komorni zbor »Pro musica« iz Subotice pod ravnanjem Egető Gabrielle.

U II dijelu programa bio je koncert na orguljama. Nastupio je sveuč. prof. Anđelko Klobučar iz Zagreba.

Orgulje u subotičkoj katedrali

D U Ž I J A N C A

Dužijanca je bunjevački narodni običaj proslave svršetka žetve.

Dužijanca je kod Bunjevaca nastala kao narodni običaj još u ono vrijeme kad su živjeli u obiteljskim zadrugama. Mladi članovi zadruge su obavili kosidbu i kraj žetve je svečano proslavljen kao izraz općeg veselja što je najveći posao završen i što je osiguran kruh za sve. Djevojke su plele žitni vijenac koji su bandaš i bandašica predali domaćinu.

Dužijanca je nastala kao obiteljska svečanost, ali od 1911. godine ona se slavi kao opća svečanost Bunjevaca — Hrvata u Subotici. Te godine je Blaško Rajić sa bunjevačkim Divojačkim društvom i Momačkim kolom priredio prvu dužijancu u crkvi sv. Roka. Momak i djevojka u pratnji konjanika su donijeli vijenac u crkvu gdje je bila zahvalnica i blagoslov žita.

Kasnije se svečanost dužijance obavljala u crkvi sv. Terezije. Tako se dužijanca pretvorila u narodni blagdan koji je popraćen različitim priredbama i svečanostima.

Dužijanca je slavljena svake godine do prvog svjetskog rata, dok za vrijeme ratnih godina nije održavana.

Poslije rata opet je obnovljena i još svečanije je slavljena do drugog svjetskog rata.

Poslije drugog svjetskog rata, poslije oslobođenja dužijanca se ponovo svake godine slavi u crkvi sv. Terezije, ali nešto malo skromnije. Osim toga slavi se u crkvi i u nekim naseljima u okolini Subotice (Žednik, Đurđin, Mala Bosna i dr.).

Proslava dužijance u crkvi sv. Terezije

1968, 1969. i 1970. godine organizirana je proslava dužijance kao javna i turistička priredba u Subotici.

Pored svečanosti koja je izražena u veličanstvenoj povorci, organizirano je još niz priredaba, i to: takmičenje risara, konjičke trke, kolo, izložbe i skupština risara.

Na svim tim priredbama prisustvovalo je mnoštvo naroda.

Najvažniji i najatraktivniji dio proslave dužijance je svečana povorka, koja ima tri dijela:

U 1. dijelu su prikazane bunjevačke narodne nošnje,

U 2. dijelu su prikazani poljoprivredni radovi,

U 3. dijelu su prikazani pojedini prizori narodnog običaja dužijance, gdje se u središtu pažnje nalaze bandaš i bandašica sa žitnom krunom.

1970. godine je bio u 4 dio povorke, gdje su bili gosti iz pojedinih mjesta, Bunjevci, Sokci i Madari.

Na početku svečane povorke uvijek idu konjanici graničari kao uspomena na to što su Bunjevci bili graničari kad su se doselili u Bačku.

HKUD «Bunjevačko kolo» preko svoje sekcije za dužijancu izvršilo je najveći dio svih priprema zajedno sa Organizacionim odborom.

Svim organizatorima i svim učesnicima treba dati puno priznanje za organizovanje tako veličanstvene priredbe koja ima zadatak da čuva i budi ljubav prema našim lijepim tradicijama i kulturnim vrijednostima.

Ovo nekoliko redaka je samo kratka bilješka o tom starom narodnom običaju, o dužijanci, a za slijedeću godinu «Subotička Danica» će donijeti velik prilog o dužijanci u povodu njene 60. godišnjice.

Petopreg sa bandašom i bandašicom pred «salašom»

Na čelu svečane povorke jašio je konjanik graničar

Bilo je to uoči Nove godine. Debeli plašt snijega već je pokrивao cijelu okolicu. Snijeg je padao već treći dan. Guste pahuljice udarale su jedna o drugu u kovitlanju slabog sjevernjaka, pa su se nekako istovremeno rušile na zemlju.

Ispred kuće, oslanjajući se o dvije štake, prtio je Ivo, probijajući se teško i s mukom. Štaka su mu se čas klizile, čas duboko zabadale u smetove, da ih je teško izvlačio iz debela snijega, ili zadržavao pod pazuhom. Primicao se lagano i mučno kraju grada kuda je naumio stići. Krećući se polako, gdje bi zastao i malo odahnuo. Ali, gle! pao je. Pao je naprijed, licem u snijeg, jer mu se desna štaka iskliznula i nije mogao zadržati ravnotežu tijela. Štaku je ipak čvrsto privukao sebi i držao je uz tijelo. Par trenutaka se mučio i okrenuo na leđa, ali to je učinio jedva i uz krajnji napor. Palo mu je to teško, vrlo teško. Pokušao je da se dignu i tek na četvrti pokušaj mu to uspije. Sa stisnutim prstima, čvrsto držeći štaka, pridigne se, strese snijeg koliko je to već mogao, i progovori samom sebi: »Skoro sam ostao u snijegu. Ali ne, to se ne smije desiti, ja moram stići, moram govoriti s njima još večeras. Svakako još večeras! Moram, moram...« I pošao je naprijed. Pomalo je već malaksao, što od napora probijanja kroz sniježni plašt, što od muke maloprijašnjeg pada. Ali ipak skupi snagu, samo da uspije, samo da stigne...

I, evo, već je blizu cilja... Sumrak se već dobrano spustio, ali još nije bio mrak. Do tastove je kuće bio udaljen kojih dvjesta-trista metara. Baš je prelazio preko puta, ali jao... Skoro su ga pogazile saonice, pune bezbrižnih mladića. »Šta ne ostaneš kod kuće, kad ne možeš ni da ideš? Smetaš samo prolaznicima. Zaustavljaš promet«, — dobaci mu jedan mladić sa saonica, koja su projurila par centimetara pred njim. Ivo samo podiže glavu, pogleda za njima i u oku mu sijevnu iskra prijekora i bola, što umalo pred ciljem ne nastrada. »Zašto me tako svuda odbacuju? Pa još i ovi? Zašto sam svakome na smetnji?« — mislio je Ivo, gledajući za saonicama, koje su skrenule u prvu ulicu i izgubile mu se s vida. Ali su mu se misli nizale i dalje. — Zato, valjda, što sam siromah, zato što sam pošten?... Ne, ne, to ne može biti... Ili zato što sam hrom? Pa, zar sam ja tome kriv? Ne, ne, ... To je teško izdržati.« U tim mislima pređe preko puta: uputi se tastovoj kući, koja je bila blizu kraja grada, a bio joj je već na domaku.

»Napokon!«... uzdahne i malo sustane. »Tu sam, stigao sam.« On je bio pred tastovom kućom. U njoj on još nije bio, a već su prošle pune tri godine što mu je Pero Kuntić, stari čika Pero, kako su ga svi udomaćeno nazivali, bio tast.

Sređujući misli, čekao je nešto . . . Neka ga bojazan ipak zaokupi. Lice mu prekri nemir, a u srce uvuče tjeskoba . . . I tu na cilju izgubi hrabrost, — nije smio unutra. »A toliko sam se mučio dok sam dovde stigao,« — govorio je samom sebi, — »a sada se bojim . . . Zašto sam takav? Zar nije i tast čovjek, kao i drugi ljudi? Zar on nema razumijevanja? Zar . . .?« I tu Ivo zastade, namršti čelo, zamahne glavom i odlučno krene. »Ne smiješ stati pred ciljem, moraš Ivo unutra, moraš . . . moraš . . .« Koraknu odvažno i već je bio pred vratima dvorišta. Otvori vratašca i zakorakne. Morao je prijeći dobrih tridesetak koraka preko dvorišta da bi stigao do zgrade. To par trenutaka ga smirilo. Sabrao se. Nestalo je nemira i tjeskobe koji su ga maloprije još zaokupili. Evo, već je pred kućnim vratima . . . Pokuca . . . Nije se čulo ništa . . . Pokuca i po drugi put. Opet nikakva odziva. On uđe. U predsoblju nije bilo nikoga, te pokuca. I tu se nije čulo ništa. Pokuca još jednom. Nešto nerazumljivo razabra iz sobe. Uhvati za kvaku i lagano otvori vrata . . . U sobi je bilo mračno i Ivo nije vidio ništa.

»Dobro večer« — pozdravi Ivo.

»Dobro večer« — odvrati čovjek pored stola i podigne glavu i okrene se prema vratima. U glasu Ivo prepozna svoga tasta Peru Kuntića.

»Tko je to?« — zapita ovaj. Bio je sam u mraku i tišini.

»Ja sam, oče Pero, ja, Ivo, vaš zet . . .« I pride mu u mraku da ga poljubi u ruku. Dozvolio mu je, nije ga odbio . . . A Ivo je računao da će ga odbiti i istjerati . . . Nadao se da mu neće dozvoliti ni da progovori. A, evo, desilo se drukčije . . . To ga ohrabri . . .

»Došao si, a nisam te zvao« — upita ga tast.

»Da, tata, došao sam . . . Morao sam doći. Oprostite što sam došao. Moram govoriti s vama još večeras. Nisam mogao već izdržati. Teško mi je, tata!«

»Slušaj, Ivo, ja tebi nisam nikakav tata, ti meni nisi nitko i nemoj me nazivati tako. Ja sam tebi, kao i drugima — čika Pero. Je si li me razumio?« — dočeka ga njegov tast.

»Jesam« — odgovori Ivo i riječ mu zastane u grlu. Nije mogao zbog takvog stava čika Pere progovoriti ni riječi. To ga na trenutak iznenadi, te on izgubi sigurnost. Osjetio je da mu neki neprijatni osjećaj prostruji žilama i problijedi kao krpa. Rukom se uhvati za sto da ne bi pao, a štaku je pustio, koja je tresnula o pod . . . Naslonio se na stol. Tast videći to, ponudi ga mjestom, a Ivo poslušao i sjedne . . .

Tek sada Ivin tast ustade i upali svijetlo . . .

»Čime vas mogu poslužiti, gospodine Ivo?« — progovori Ivin tast, čemu se on opet iznenadi. To, što ga je nazvao gospodinom, upravo ga je izbacilo iz ravnoteženosti, koju je maloprije osjetio, kada je stupio u sobu. — »I čemu mogu zahvaliti tu nenadanu sreću?« — zapita čika Pero svoga zeta.

»Hvala vam,« — odgovori Ivo — »što ste me primili. Računao sam da me nećete pustiti. Ni to me nije moglo zadržati kod kuće. Moram s vama još večeras govoriti . . . Zato sam došao. Ne ljutite se što vas uznemirujem« — i ušuti.

Njegov tast je također šutio i gledao ga. Kao da je očekivao da Ivo nastavi. Ali on ne progovori. Ipak se Ivo osmjeli i progovori prvi.

»Došao sam da vam vratim posjetu, koju ste mi učinili prije tri godine, Vi se još, valjda, sjećate?«

»Sjećam se.«

»Onda ste došli« — nastavi glasnije — »onda ste me molili da vam ne oduzmem kćer, molili ste me da se ne ženim Jelkom . . . Da, to ste tražili. A ja sam sada došao da vam je vratim, da, došao sam da vam je vratim . . .« I ušuti ponovo. Čika Pero ustade, primakne se Ivi i zagleda mu se u oči . . . Njegov ovakav pokret poplaši Ivu, oči mu poprime bezizražajan izgled, a odmah zatim se napune užasom i strahom. Videći to, njegov se tast isto tako naglo povuče i ustukne.

»Da, došao sam da vam ponudim Jelku, da vam je vratim, da je primite«, ponovi kasnije.

Iza toga opet zavлада tišina u sobi kao u kakvom grobu, a samo se čulo tiho otkucavanje zidnog sata.

»I vi se još sjećate svega toga?« — zapita čika Pero. — »Sjećate se svega točno? Da li vi to ozbiljno mislite da mi vratite kćer? Dakle, kraj je toj vašoj idili? Rekao sam vam tada da će doći ubrzo kraj . . .«

»Kraj? Jeste, kraj je . . .«

»Rekao sam. Izvršilo se sve ono što sam vam govorio. Tako sam mislio. Znao sam da će se tako dogoditi . . .«

»Nemojte me krivo razumjeti . . . nije baš tako kako vi mislite, jer ja Jelku sada još više volim, nego onda, i prije tri godine. Ona to zaslužuje. Sada je volim nesebičnije, volim je istinski, iz dna moje duše . . . Takvu ljubav onda nisam znao, nisam je poznavao . . . Znadete li vi šta se sve dogodilo od onog vremena? Znadete li šta smo nas dvoje odonda proživjeli? Ako želite i ako mi dopustite ja ću vam sve reći . . . Vi ste iskusan, pa ćete me razumjeti . . . Hoćete li?«

»Hoću«, odgovori mu.

»Vi ste došli upravo prije tri godine k meni i molili me da odustanem od vjenčanja s vašom kćerkom Jelkom. Bilo je to na dan prije našeg vjenčanja. To ste slučajno saznali od matičara. I ja nisam htio odustati. Nisam vas htio poslušati, jer nam se život smješкао. Mi smo nasmijani i vedri išli njemu ususret. Bili smo mladi, veseli, zadovoljni . . . I neobično sretni. Vašu molbu sam smatrao nerazumnom i pomalo glupom. Rekli ste mi da ste joj spremili bolji zalogaj kruha od moga i da ste je obećali drugom . . . To me je uvrijedilo i nisam htio odustati od vjenčanja. Našu potpunu sreću jedino je pomutilo vaše nepristajanje na naš brak. A znate, da vas je Jelka voljela i silno poštovala. Nije imala drugog osim vas, a vi ste prema njoj bili uvijek dobri i nježni. I ja sam vas, usprkos vaše takve želje, i poštovao i cijenio. Vi niste imali nikog osim nas, ipak nas nikako niste htjeli razumjeti, iako sam se ja tome nadao. Vi ste se protivili našoj ženidbi. I otjerali ste Jelku od kuće bez išta, ona je došla k meni i mi smo se vjenčali.«

»Da. Ja sam je otjerao. Nije htjela poslušati. Opirala se mojoj želji . . . Udalala se protiv moje volje, a ja sam joj drugo spremio . . .«

»Nju to nije moglo odvratiti od vjenčanja. I mi smo se vjenčali i protiv vaše volje . . . Vas je to toliko naljutilo, da niste priznali ovaj naš brak. Niste dali vaš očinski blagoslov. Ja znam da ste vi uvijek u Jelki gledali svu svoju sreću, svoju nadu. I ja sam isto to gledao u njoj.«

»Pa mogla je slobodno birati između nas dvojice.«

»I izabrala je. Danas držim da sam tu pogriješio. Bio sam onda veoma sebičan i neuviđavan. Vi ste me tada potražili i rekli mi šta nam se sve sprema ako se vjenčamo. Pristali ste još, da Jelka izabere između nas dvojice, tada veli-

kih suparnika, kome će, . . . Sjećate li se rečenice koju ste mi naročito podvukli tom prigodom. Rekli ste da svijet sreće ne može živjeti na zraku bijede . . .«

»Sjećam se . . . Bio sam iskren. Iskren i razborit!«

»Da, ali ja sam bio drugo, drukčiji nego sada, danas. Ja sam vas držao za svoga neprijatelja, iako sam vas cijenio i poštovao. Držao sam vas za nepravednog. I makar zakašnjeno, ja priznajem da se dogodilo čemu se nisam nadao. Sada vidim da sam trebao odustati od vjenčanja, no ja zbog mladosti to nisam učinio. A to nisam učinio i zbog Jelke! Dočekao sam, evo, evo . . .« — pokazavši nogu i štaku, pa nastavi. — »Proživio sam, čika Pero, puno puno . . . Vi ste imali pravo, a sada vidim da je vaše pravo na Jelku veće . . . Ja sam je, imajući manje prava na nju, ipak uvukao u bijedu. To ja onda nisam shvatao. To nisam vidio, jer se siromaštva nisam bojao, meni je kruh siromaštva bio poznat i on mi nije bio suh i bez ukusa. Ja sam na tom kruhu odrastao, a bolji nisam smio poželjeti. Da, onda sam bio slijep u svojoj sebičnosti. Eto, da sebi stvorim sreću, ja sam porobio i uništio ono što sam najviše volio. Sada vidim da nije siromaštvo za svakoga. Mene to boli, izgriza mi dušu. Mene peče savjest što sam bio nevidavan prema Jelki . . . Ja danas vjerujem da se Jelka nije rodila za bijedu koju sam joj ja pripremio . . .«

»Da, ja sam njoj drugi zalogaj kruha spremio . . . Ona nije za vas.«

»Imate pravo. To tek danas vidim. Čika Pero, oprostite mi, molim vas. Nastavit ću tamo, gdje sam stao . . . Mi smo živjeli isprva veoma sretno. Voljeli smo se i bili zadovoljni, vrlo zadovoljni. Baš kada je prošla godina dana iza našeg vjenčanja, rodio nam se sin Mirko. Bio je to moj sin. Sin i vaše kćeri! Vi ste bili njegov djed, a ni vidjeli ga niste. Mi smo vam poručili, no vi niste htjeli našu poruku primiti na znanje. Bili ste gord i nepopustljiv. Mi smo našeg Mirka silno voljeli . . . on nam je bio sve . . . bio nam je radost i sreća. Ja sam bio ponosit na njega . . . Za našu skromnu kuću Mirko je bio sunce koje nas je neprestano grijalo, ono nam je davalo snage, davalo nam nadu u bolje . . . Bio nam je jednom riječi sve . . . Mirko, dijete moje, jedno dijete . . . Mali moj . . .« — i Ivo za trenutak ućuta, spusti glavu, uzdahne duboko i nastavi. — »Oprostite, raznježio sam se, to ne spada ovamo. A gdje sam ono stao? Da, da . . . znam već. Došao je dan 17. kolovoza prošle godine. To je moj sudbonosni dan. Bila je toga dana strahovita bura. Vjetar je duhao takvom žestinom da je čupao cijela stabla iz zemlje zajedno s korijenom, tresnuvši ih uz strašan lom o ulični pločnik. I krovove kuća je zbacivao uz zaglušenu buku da se čovjeku koža ježila. Duga i razvučena grmljavina, kao stenjanje teških bolesnika, samo je omanji dio ove bure, koja je toga dana vladala. I kiša je padala. Ja sam bio u službi. Svuda kiša, voda, vjetar . . . bura . . . no . . . Vlak je baš trebao stići, kad je bura bila valjda, najžešća. Objavili su već njegov dolazak. Izidoh van da ga i ja pripravno dočekam, kao pregledač kola. U ruci sam nosio lampu i čekao pored tračnica . . . Najednom, kako sam stajao pored pruge, okrenut leđima vjetru, da zaštitim lice i oči, osjetih da me nešto gura odstraga. Okrenuh se da vidim šta je to. Bila je to velika drvena kutija, koju je nosio vjetar, a kako se tu stvorila, to ne znam. I ona je zapela za mene, gurajući me. Da je se oslobodim i da joj dam puta, odskočio sam ustranu. Ali jao! . . . Ja uopće od oluje nisam čuo dolazak vlaka i kako odskočih tako me lokomotiva zahvati i povuče pod sebe . . . I, evo rezultata?! Gledajte mi nogu, odrezana mi je sasvim do buta. Ja sam hrom, idem pomoću štaka. Patio sam mnogo, mučio se u bolnici — izgubio sam nogu. Žena je međutim kod kuće

sve više i više patila i padala u očaj. I dok sam bio u bolnici, razboli nam se i Mirko od upale pluća i — umre. Da, naš Mirko je umro, on je umro, a ja sam, eto, ostao. Vi biste Jelki i Mirku već oprostili, vjerujem . . . Ali, to nije bilo tako, premda to bi bilo pravo. Ja sakat, bijedan, hrom . . . I sada sam pred vama da vam kažem da su me otpustili i iz službe. Šta će sa mnom, kažu. Tek sam četiri godine bio zaposlen, pa im je to tim lakše bilo. Obrazloženje moga otpusta je: nesposoban za rad, a pošto nemam dovoljno godina za mirovinu, jer sam još bio u privremenom svojstvu, ne mogu me dalje zadržati u službi. A osiguran pak nisam bio i — mene su sa ženom bacili tako na prosjački štap. Šta da činim sada . . . i šta ću . . . neprestano mislim, a nikako da nešto pametno namislim . . . I ja vidim da to Jelku silno tišti, ubija joj raspoloženje, volju . . . truže joj svaki zalogaj kruha, kad ga već ima . . .« — i tu Ivo zašuti ponovo. Nešto ga je grizlo iznutra, vidjelo se. Gledao je jedno vrijeme pred sebe nemoćno i tupo da bi uzdahnuo koji put i rekao samo: — »Eto! sad znate sve!«

»Kažite samo, Ivo, to vas najviše boli, što joj taj zalogaj kruha vi pružate, vi dajete, a drugi ne možete.«

»Kunem vam se da je meni stvaralo najveću sreću to što sam mogao raditi za Jelku. Ja sam u radu odrastao, takav je bio moj život, a vi Jelku niste učili da radi, osim kućanstva ništa drugo. Jadna moja Jelka. Ona ne zna šta bi počela. A hoće da radi. Nju to muči i ubija, a svaki dan stvara novu i novu ranu na srcu što ne može dobiti zaposlenja i što ne zna šta bi. A nikako da vidi boljitak. Ja ne mogu raditi, a i ne znam, jer zanata nemam. I sada sam došao k vama da vas molim da primite Jelku natrag, a ja ću već nešto naći . . . možda . . .« — i tu Ivo zastane.

»Vidim vi ste se pokajali . . . Uvidjeli ste da sam vam istinu govorio. Rekao sam vam da vi niste za Jelku. Znate li?«

»Ja ne mogu raditi, vidite i sami. Ni Jelka ne može naći rada i zaposlenja. I osjećam da se podla mnom otvorio ponor, koji će progutati cijeli jedan svijet, najljepši o kome su dva mlada i srećna srca nekada sanjala, samo ako se blagovremeno ne spasi. A ključ spasa je u vašim rukama. Sada vidim to, a prije nisam opažao. Eto, nemam namještenja, umrlo nam dijete, Jelka je očajna . . . Ja nemam ništa . . . Prosjak sam na dvije štake! . . . — učuta . . . Suze mu polako navru na oči, ovlaže se i Ivo zaplače.

Čika Pero je čekao i čekao. Šutjeli su obojica. Nijedan nije rekao ni riječi prilično dugo i dok je čika Pero bio očito potresen sudbinom svog zeta, dotle je Ivo plovio mislima po bespuću, ne znajući ni šta bi, ni kud bi.

»I sada sam došao da vas zamolim da oprostite svojoj kćeri. Ona nije ništa kriva . . . Ona je bila dobra i poslušna dok nije upoznala mene. Ja sam nju pokvario . . . Ja sam je odbio od vas iz sebičnosti . . . I vi joj morate oprostiti!«

»Kako to mislite?«

»Već sam vam rekao . . . Obećajte da ćete Jelku primiti natrag, a ja vam dajem poštenu riječ da ću nestati iz ovog grada i da ću joj vratiti slobodu. Rastavit ću se od nje na takav način kako vi zaželite, samo je primite, molim vas. Kada dođem pokatkad na grob svoga sina, doći ću noću da ne mislite da vas napastujem i uznemiravam. Kunem vam se da ni vama, a ni Jelki neću predbaciti, niti jednom pomisli što je to ovako. Bit ću vam, naprotiv, zahvalan. Znam da vi ne možete biti nemilosrdni i nepravedni kada se radi o vašoj jedinjoj kćeri. Ne možete biti tako tvrdog srca, to znam . . .«

»A znade li o tome moja kćer štogod?«

»Ne, ona ne zna ništa. Ja sam došao od moje volje... Ona je sad kod kuće, kao i drugi put. Uvijek je utučena i samo plače... Vi ste joj otac, a ona vam je jedina kćer i zar možete dozvoliti da toliko pati? Zar dozvoljavate da vaša jedinica toliko trpi i podnosi? Zar baš nemate prema svojoj kćeri smilovanja? Oprostite joj...«

Čika Pera je i dalje šutio, spustivši glavu na prsa, a ni Ivo nije imao više riječi...

Vani se već spustila noć poodavno. A snijeg je još sveudilj padao. Njih dvojica su jedno vrijeme šutjeli, i makar je svijetlo gorjelo, izgledali su jedno drugom kao sjene, kao crne utvare.

»Dakle, kažete da moja kćer ne zna ništa o tome?« — prekide šutnju čika Pero, nekako kao da se prenu iza teških misli i snažnih dojmova.

»Ne zna ništa...« — odgovori Ivo.

»I vi uzimate na sebe da će se ona vratiti?«

»Uzimam« — odgovori Ivo tako muklo kao da mu glas dolazi iz groba. —

»Dobro, pristajem. Recite joj da ću dvije nedjelje čekati...«

»Dvije nedjelje, to je dosta za predomišljanje i — da je uvjerite...« — završi otac.

»Dvije nedjelje,« — ponovi Ivo — »zahvaljujem vam!«

Ivo se diže, poduprijevši se jednom rukom o stol, onda digne štaku, koja mu pri dolasku pala na pod... Metne šešir na glavu i pođe...

»Molim vas još samo jednu riječ... Ja znam šta vi žrtvujete... Ja ne kanim biti nepažljiv... Vi ćete trebati mnogo, a nemate novaca...«

Ivo se okrene naglo, kao da ga netko udario... Iz oka mu sijevnu bijes da se odmah utrne i progovori pokorno, svladavši se:

»Molim vas, čika Pero, samo me sada ostavite na miru. Ne otvarajte mi novu ranu na srcu. Ne kopajte mi raku baš vi... Ne vrijeđajte me, molim vas!«

Ode i ne pozdravivši svoga tasta.

Dvije nedjelje su prošle. Svaki dan je čika Pero Kuntić proveo na prozoru svoje sobe, pazeći i motreći neće li se povratiti njegova Jelka. Nije se vratila...

Petnaesti je dan već bio na izmaku. Noć se polako spustila na gradske ulice.

Čika Pero pođe od kuće. Uputio se svom zetu, prema sredini grada, gdje je stanovao Ivo. Našao se i sada pred istim vratima kao i prije tri godine. Bez kucanja ih otvori i zaustavi se na pragu. U sobi je gorjela samo jedna lojanica, jer drugo nisu imali, a za stolom su sjedili Ivo i Jelka bez i jedne riječi. Kad čika Pero stade na pragu, svi se troje pogledaju, a Ivo i Jelka naglo ustanu u znak poštovanja prema ocu...

»Čekao sam te« — reče tiho čika Pero — »čekao sam te i ti nisi došla... Dvije nedjelje sam te čekao...«

»Znam« — odgovori Jelka.

»Nisi došla?!«

»Nisam,« — odvrati mu.

»Da si došla, Jelka, za ove dvije nedjelje, otjerao bi te natrag i ne bih te primio. Ali sada, sada sam ja došao po tebe...«

U Jelkinu oku opazi suzu, a istovremeno i strah koji se ne može sakriti u ovim trenucima, blagim glasom nastavi iza male stanke: »Da si došla, pustio bih pse da te otjeraju... A sada sam ja došao po vas obadvoje... Oprostite mi...«

Čovik pio — čovik plati

Sadanji vinogradi i voćnjaci u Tavankutu — preko 1.000 jutara — početkom ovoga stoljeća još su bili pusti pašnjaci »atovi«, isprekidani barama i šumarcima.

Između Budanovog, Vukovićevog i Vermešovog kraja pa do »bukta« i atara Kunbaje bili su manji »atovi«, a od Zlatnog kraja do Gornje i Doljnje Čikerije, između »Stare bukta« i sadanjeg »centra« Tavankuta bili su veći atovi.

Tavankučani su onda imali vrlo malo vinograda iako su i tada isto tako volili dobru kapljicu, pa i rakiju, ali su to uglavnom nabavljali kod Švaba u Kunbaji.

Srijedom je tamo bio pijačni dan gdje su vrsni baštovani iz Vermešovog kraja prodavali svoje baštovanske proizvode, a i po koji par pileža i jaja. Na pijacu rano ranili da bi se što ranije vratili na posao u baštu.

Bać Đura Lebović od sviju je najranije odlazio i najranije se vraćao, a uz to bi po kućama prodao par pileža kunbajskim Švabama. Imao je jakih razloga da tako čini. On je inače bio čestit čovjek. Jako je poštovao i držao se starih običaja. Kao što je bio red, nećkao se primiti počašćenje ako ponuda nije bila bar tri puta ponovljena. Jedini izuzetak je znao učiniti ako je bilo ponudeno vino ili rakija. Osim toga, imao je još jednu tjelesnu manu, sličnu onoj koju imaju Daltonisti, koji ne mogu razlikovati crvenu i zelenu boju od ostalih boja. I bać Đura nije znao razlikovati boju kokošiju da li su iz njegovoga ili iz tuđega kokošinjca. Zato kad uhvati po koji par pileža, on vrlo rano urani i gleda da prvom kupcu, kojeg sretne, povoljno proda pa da se već vraća sa pijace kada drugi tek stižu.

Jedne srijede tako rano i dosta jeftino proda pilež jednom Švabi i odnese mu kući. Švabo plati a potom upita bać Đuru: »No, 'očete popiti jedna fićok rakija? Imam vrlo dobra!«

Bać Đura nije htio potarmati bunjevački običaj pred Švabom te se počne nećkati, ali Švabo navalio: »No, uzmite, ja Vami dati ako želite.«

Kad je već toliko navalio nuditi, odluči se bać Đura i »nadušak« popije prvi fićok. Švabo navalio još nuditi... I tako bać Đura isprazni i drugi pa i treći fićok rakije, a onda se spremi na polazak kući i po najsvetijem bunjevačkom običaju (ta, zna on šta je red) zahvali i pohvali Švabinu rakiju: »Baš dobru rakiju imate, komšija Švabo. Baš Vam hvala i nek Vam Bog plati.« i htjede poći...

Na to Švaba stade pred njega te energično reče: »A, ne tako! Ne Bog pio — ne Bog plati! Čovik pio — čovik plati!« To reče i upre prstom u prsa bać Đure.

Šta se moglo? Drugi narod, drugi ljudi iz drukčijeg kraja i drugih običaja. Valjalo je »ččašćenje« platiti.

Ivan Prčić

LJUBAV PREMA RODU

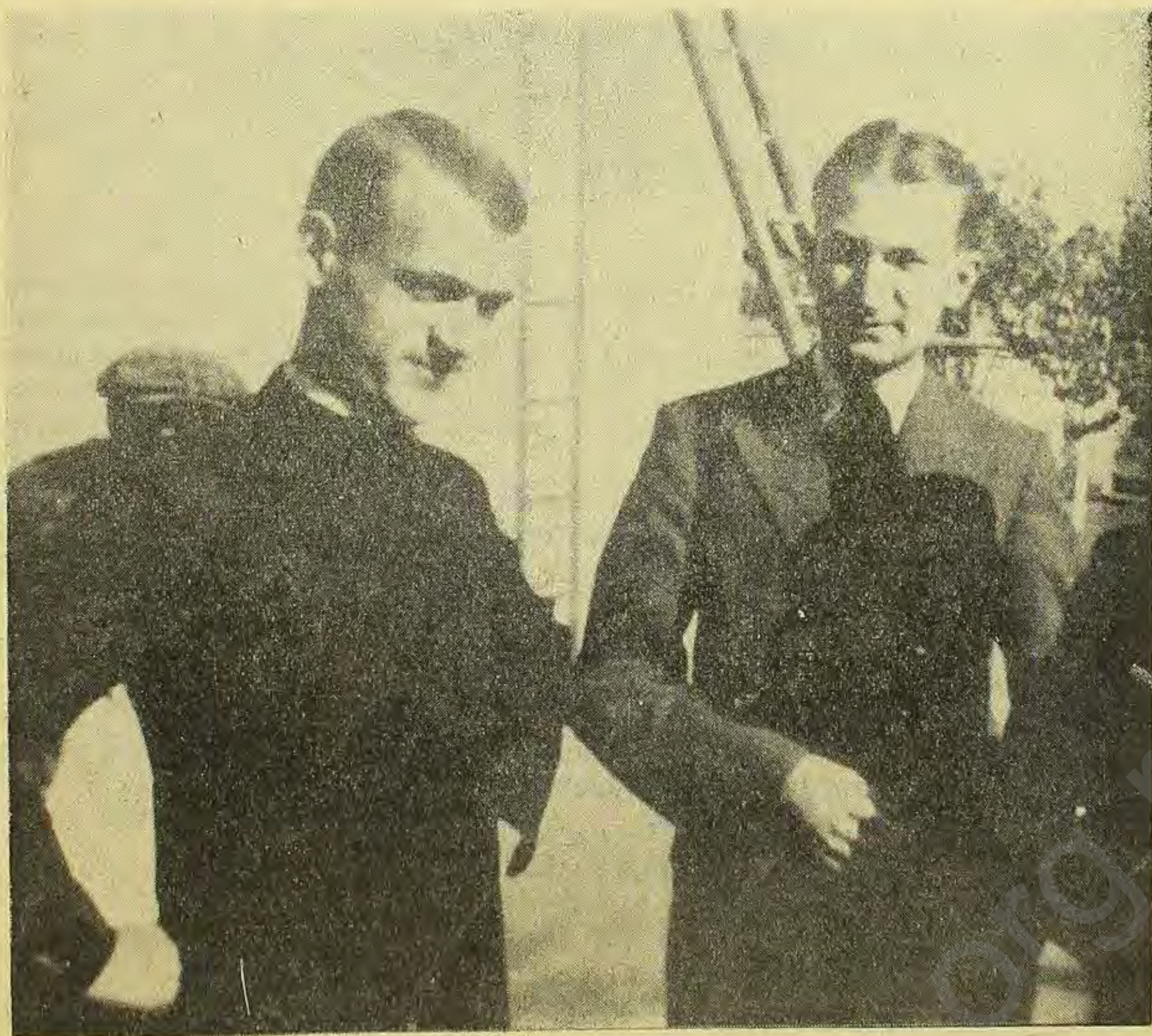
Kako ptica svoje jato voli,
I moje srce ne mož' da odoli.
Bunjevka sam, sa ponosom velim,
Nikog zato vridati ne želim.
Iz svih srca ushit odjekuje,
Svako svoje ljubi i poštuje.
Zato i ja pivam rodu svome,
Bunjevačkom, radnom,

[seljačkome.]

Sitite se pradidova svoji,
Bunjevac se nasilja ne boji.
Ore, kopa, pivajući radi,

I svoj salaš usrid njive gradi.
Odolio nametima teškim
Radinošću i srcem viteškim.
Naši stari pošteni su bili,
Ni s kime se nisu zavadili.
A mi danas za čutku il slamku
Ubili bi i rođenu majku.
Krajnje vrime da se osvistimo
I zablude svoje uvidimo.
Svi na umu triba da imamo:
Brez poštenja nema ni veselja,
Nema, braćo, ljubavi ni sloge.

Marga Stipić
Subotica — Tavankut

*Dva pjesnika Bunjevačko-šokačkih Hrvata.
Aleksa Kokić i Ante Jakšić*

Vidiš Majša?

Pričala mi moja nana:

Jednog dana dva Tota (Slovaka) iz daleke Majše i Palko iz još dalje Kiškunfeleđhaze pođu na put tražiti posla. Idući tako trbuvom za kruvom, dođu i do Žednika. Tu ih uposli jedan gazda.

Kad je došlo vreme ručku, dade im gazda po tanku krišku suvoga kruva. Uzme krov Palko i proba ga zagristi. Uzme ga i Jano, ali ga ne zagriža, nego ga okreće, privrće, zagleda, pa se odjednom okrene na gornjak, digne krov prid oči i pogleda kroz njega prema rodnoj Majši.

— Vidiš Majša? — upita Palko.

— Vidim i Kiškunfilidhazu — odbrusi Jano i pogleda mrko gazdu škrticu.

Ivan Prčić
Tavankut

Višak radne snage

U tursko doba, pored harača i drugih davanja, postojao je i porez na odžake. Da ga ne bi plaćali, Tavankučani su znali kuvati i na sadžaku ili bi na dve ciglje stavili kastronu ispod koje je dim kuljao na sve strane i bez odžaka.

Turske haračlije tako — bar u lito — nisu mogli ubirati porez za odžake.

U naše dane, sada već, osim odžaka, ima i dimnjaka.

Odžake očiste otrcanom korovskom metlom i same domaćice, a za dimnjake dimnjičari po uredbi traže da im se plati, a čistili ga, a ne čistili ga.

Mnogi su sukobi zbog toga izbijali. I zborovi birača su o tome raspravljali... i sudije za prekršaje posla imali... i imaju.

Eto, tako pozvao sudija za prekršaje, po prijavi dimnjačara, i Marka iz Tavankuta koji nije dao dimnjačaru da mu čisti već očišćeni odžak, a nije bio ni voljan da plati za neizvršeni rad.

Upita sudija Marka: — Zašto nisi platio dimnjičaru?

Marko: — Zašto da mu platim kad nije radio?

Sudija: — Nije radio jer mu ti nisi dopustio. Zašto?

Marko: — A mogu li i ja Vas što da pitam?

Sudija: — Izvoli!

Marko: — Jesmo li mi socijalistička zemlja u kojoj postoji radničko samoupravljanje?

Sudija: — Pa, jesmo. A zašto to pitaš?

Marko: — Jer i ja sam bio u jednom radnom kolektivu. Tamo nam je rečeno da niko neće dobivati plaću, nego zaradu, prema radnom učinku. Ko će više i bolje raditi, više će i zaraditi.

Sudija: — To mi je poznato, ali to nema veze sa ovim za što si pozvan.

Marko: — Ima. Radnički savet u kolektivu gdi sam ja radio, pronašao je da boljim rasporedom radnika može taj posao, koji sam ja radio, i bez mene uraditi, pa sam ja postao višak radne snage, pa su me otpustili. Može li ko za to kazniti taj kolektiv?

Sudija: — Ne može.

Marko: — Eto vidite! Ja imam ženu i šestoro dice i malo rdavog pis-ka kojeg obrađujemo, pa smo i mi tu ko niki radni kolektiv . . . zar ne?

Sudija: — Pa, jeste.

Marko: — Ja i žena smo rukovodioci, a sa dicom zajedno naš radnički savet. E, pa naš radnički savet je pronašao da mi taj posao, što bi ga odžaćar radio, i bez njega možemo uraditi. Našli smo da je kod nas odžaćar višak radne snage. Mislim da kad nema uredbe kojom se može kazniti onaj radnički savet, koji je mene otpustio, zašto da onda naš radnički savet može biti kažnjavan.

Ostalo je nepoznato što je sudija na to odgovorio.

Ivan Prčić

Tavankut

RAPSODIJA RISARA

I

*Došlo je doba žetve,
oživjele oštre kose,
žure se noge bose
po zlato svoje sjetve.*

*Zora je puna ruža,
risaruša do risara,
pletu se svježa uža
vrijednoga ratara.*

*Žito se samo zlati . . .
Pune bogate vlati
sunčanu priču zbore.*

*I risar sada zna ti,
da brzo teku sati,
pa urani prije zore.*

II

*Jutros su noge bose,
žilave, poput žive
nemirno gazile njive,
pune srebrne rose.*

*U ruci drvena kuka
svečano pjevanje sluša,
s nadom se stopila muka
i srce risara kuša.*

*Krstine u vis strše,
i radu daljine uče,
od prekjuče i od juče.*

*Sunčeve zrake prše . . .
»Da ne bude kiše, tuče,
dok žito se ne ovrše!«*

Jakov Kopilović

Bude prisnac — ne bude prisnac

Pričala mi moja nana:

Jano je bio vridan i marljiv. Stalno je imao posla u okolini Subotice te je doveo i svoju Marušku iz Majše. Složno su radili, škrtarili i kupili su kolibu u Purarluku sa jednom motikom vinograda. Teško je bilo siromahu kuću kućiti.

Kad nije bilo posla kod gazda, Maruška je s dana u dan kuvala na paprikaš krumpira i u njemu »linih valjušaka«, a samo pokatkad grava sa sitnim valjuščićima.

Zato su se radovali kad su mogli raditi kod onih, bunjevačkih gazda koji su radnike dobro hranili. Bilo je i takvih. Kod njih su saznali za »čistu« kokošiju čorbu sa tankim rizancima... krumpiraču s divenicom i krvavicom... masnu lepanju... pokljukušu... tanku i debelu uzli-vancu... gerginje... pogačice sa žmarama... lakumiće... debelu pogaču s makom, sirom, osivkama, jabukama... bundevaru... baratfile s pekmezom i drugo. Sve su volili, ali najvećma tašaka sa sirom, a više od svega prisnac.

Tvrdo se zarekli Jano i Maruška da će — kad se malo okrljaju — i oni praviti prisnaca. Zato je Maruška krišom motrila kako to gazdarica oteže, razvlači isto za prisnac, kako stavlja sira i skorupa, kako savija u tanko tisto i tako peče prisnac.

Došao je i taj dan. Jano i Maruška kupili sira, skorupa, i svega što triba za prisnac. Velik je to bio trošak. Jano malo posumnja te upita:

— A, je li, Maruška, znat ćeš ti napraviti prisnac?

— Ta, kako ne bih znala? Gledala sam ja to. To je prosto! Otegni, zategni, zavrni... i bude prisnac.

Ode Jano kopati vinograd. Od dragosti nije ni doručkovao. Ta, bit će prisnaca!

Dva sata se mučila Maruška, ali nikako da se tisto na tanko razvuče, već ostade debelo pa se kida u komade.

Dode Jano gladan te odmah s praga upita:

— No, Maruška, je li gotov prisnac?

Maruška tužno odmahne glavnom:

— O, Jano... Jano, ne bude prisnac.

— A čo bude, Maruška?

— A bude tašaka!

Ode Jano opet kopati. Dobro. Voli on i taške. I to je sa sirom. Vratio se u podne i zapita:

— No, Maruška, je li skuvano? Bude li tašaka?

Odgovori mu Maruška:

— O, Jano... Jano, jeste skuvano, al' ne bude tašaka!

— A čo bude, Maruška?

— Bude halušaka, čo mi i naučili — odgovori Maruška.

IVAN PRČIĆ

HALABALA JOKA

— ILI FRATAR NEPOMUK

U KOLARNICI

Dok je vani februarski vjetar istrajno sušio zemljinu koru i stalnim milovanjem tanjio njen bijeli, sniježni pokrivač, malo društvo okupljeno u toploj kolarnici u živom razgovoru kratilo je vesele i polasvetačke pokladne dane. Ljudi kao uvijek i sada rado su se sjećali događaja iz prošlosti, svojih doživljaja iz vremena kako prije, tako i iz nedavno minulog svjetskog rata. Još uvijek su mnogi naši, iako osolobođeni, nosili vidne tragove tuđinskog odgoja, tuđeg mentaliteta, pa se čestoput morao povesti razgovor i o pitanjima, koja su snažno zasijecala u naš narodni život. Naše novine, naša »Subotička Danica« donášale su članke sa ciljem da bude uspavanu svijest kod mnogih naših i da doprinesu što više u prilog ubrzanom prosvjećivanju i narodnom preporodu bačvanskih bunjevačko-šokačkih Hrvata.

Naše baće čvrsto držeći među zubima svoje duže-kraće kamiše sa lulama, kao najmljeni puštali su bijele kolutove gustog dima i »zaprašili« njime cijelu kolarnicu, a u mislima su lutali tamo daleko po kršnoj Dalmaciji, ponosnoj Bosni i junačkoj Hercegovini, gdje im preci, gdje im »dido-vi« vječni san snuju. Povod je dao za to naš bać Lazo Čurčija, bistar otre-sit i svijestan rodoljub, koji opazivši »Subotičku Danicu« uzme je, stade je prelistavati i na navaljivanje ostalih počne čitati, tako da se kolarnica pretvori u malu čitaonicu. Svi su rado i sa interesovanjem slušali članak, u kojem se rapravljal o staroj postojbini, o porijeklu, o seobi i etničkoj pripadnosti bunjevačkih Hrvata, samo je Poldika Bošnjak, poznat po nadimku »Korteš«, nadojen tuđinskim duhom, kao bivši korteš (agitator kod izbora) vlade propale Monarhije, nešto nervoznije premještao kamiš lule sad na jednu, sad na drugu stranu, dok najzad pljućne, rukavom obriše uprs-kani »košuljac«, a zatim prozbori:

— Ostavite kérlek to čitanje, koga to érdekelni?

— Ako tebe Poldika ne zanima naša narodna stvar, pusti bar nas na miru. Radujemo se da imamo prilike čuti: ko smo, što smo, odakle smo — reče starina dida Niko.

— Ta, ni ne razumim kérlek sve što se čita, pa mi je dosadno već, sve sam idegeš — veli opravdavajući se naš Poldika.

— Ne čudim se što ne razumiš dobro naški, jer se još uvijek tuđiš našeg, jer ti je još uvijek milije tuđe, još se uvijek tuđim perjem kitiš, radije se »gospoćkim« jezikom služiš, tuđe novine, tuđi kalendar čitaš, kao da mi nemamo na našem milozvučnom jeziku štampanih lipih knjiga, kalendara, i raznih novina — odvrati naš bać Lazo.

— Tušta smo mi siromašni u našim knjigama. Malo imamo pisaca veršova, a još manje imamo regenja, — sa omalovaženjem će Poldika.

— Pa, tebi, da bome, da nemamo naših pisaca, pisnika, naših romanopisaca, jer se ni ne trudiš, da ljucki naučiš naš lipi maternji jezik, a kamo li da upoznaš naše narodne, ili recimo baš hrvacke pisce — bać Lazo će.

— Šemmi közöm za Horvate — odgovori sve žučnije Poldika.

— Ne znaš ni sam šta si, baš ko Joka Halabala, o kome ću vam kasnije reći, kako je jâdan prošo. Ti bi sada i bio neki mâmin, zabunjen, nazovi Bunjevac. I ne bi bio kađ kako tvoji interesi žele, samo baš da nisi ono, što po krvi, po poriklu i u stvarnosti jesi. Ti se odričeš svojih predaka — i opet će bać Lazo.

— Ja kažem da sam Bunjevac, a nisam Horvat! — upada i opet Poldika.

— Da, sada kažeš — nastavi bać Lazo — da si Bunjevac, a prije nekih godina čak si i to zatajivao, i kamo sriće, kad bi iskreno govorio. Jer, ako si zaista Bunjevac, onda si zapravo već i priznao da si Hrvat, jer Bunjevac znači Hrvat i samo pod uplivom tvojih bivših gospodara, čiji je interes bio, da što prije nestanemo, da se utopimo, možeš da tvrdiš, da nisi Hrvat. Jer, znaj, da narod bez prošlosti, bez kulture, nije dugog vika, nestaje bez traga. Dok svistan narod, koji zna ko je, šta je, ponosan na svoje kulturne tekovine i prošlost svoju, moći će da živi i znaće da izgradi svoju lipšu budućnost. A tvrditi da Bunjevac nije Hrvat, onda kada su nas i u starim spisima i maticama uvijek Illirima i Dalmatama nazivali, skroz je zlonamirno. Isto tako smišno bilo reći, da nam ni braća Šokci nisu Hrvati ili da Sikilji, Čangovi ili Paloci nisu Madžari, Bavarci, Švabi, Prusi, Austrijanci da nisu Nimci. I kao što se Bunjevci oko Sinja ili u Lici, ili oni u Istri drže Hrvatima, tako isto bačvanski Bunjevci pripadaju hrvatskom ogranku, jugoslovenske grane slavenskog stabla. Svaki ko poriče to, odriče se sebe, svoje prošlosti, svojih didova, taj se odriče i svoje budućnosti, jer će nestati, biće progutan, kao što male ribe bivaju progutane od velikih riba.

— Ja znam da smo mi Bunjevci, a ono drugo je politika, — prekine opet Poldika bać Lazu.

— Ni mi ne poričemo — dalje će bać Lazo — da nam je pokrajinsko ime Bunjevac, kao što su naši u Dalmaciji: Dalmatinci; u Istri: Istrani; u Bosni i Hercegovini: Bosanci i Hercegovci, ali, kao što su svi oni Hrvati, tako smo i mi bunjevački ili bački Hrvati, a zajedno sa braćom Srbima, Slovencima i Makedoncima Južni Slaveni, bez da bi to imalo veze sa politikom. To je stvarnost, a priznata ne samo od naših rodoljuba, vođa u učenicima sinova, nego i od svakog nepristrasnog čovika. Nega, ti, Poldika, uzmi malo truda, možda nisi toliko ni sam kriv, što to do sada nisi učinio, pa nauči, pa nauči potpuno svoj milozvučni jezik, jezik svoje nâne, jezik tij nama najmiliji i najlipši na velikom svitu, te što više čitaj i vidićeš da i

mi imamo književnike, pisnike i odlične pisce, da i mi imamo kulturu; da ni mi nemamo u tom pogledu čega da se stidimo. Tada ćeš i sam priznati i ponosno tvrditi, da si ti kao slavske Majke sin, kao Južni Slaveni ne samo po krvi brat i onih dičnih Hercegovaca, Bosanaca i Dalmatinaca, odakle i sam potičeš, a koji sebe Hrvatima drže i nazivaju, nego ćeš i ti radosno se hvaliti svakom i svima: »Jeste, Hrvati smo i ponosni smo, da smo Hrvati«.

— Ta, pa kad je bio regrut u Pešti, Poldika mi je to jednom sam pričao — upada bać Joso — i kada su ga za naciju pitali, nisu znali šta je to Bunjevac, nego kad je reko, da je Hrvat, onda su ga o'ma razumili, šta je. Je li tako Poldika?

— Ono je drugo, — zbunjeno će Poldika.

— Zar još uvik ne priznaješ, da su Bunjevci Hrvati? — upita Poldiku dida Niko.

— Toliko znam, a čuo sam i od drugih da je to samo nika gospočka munetva — odvrati zlovoljno Poldika.

— Ta pravi si munetva ti sa tvojim odrodima, koji se tuđite svoga roda, pa ste ko neki Halabala Joka, koga su pijanog obukli za fratra, pa kada se otriznio, nije znao da li je Halabala Joka, ili kao što su mu drugi kazali, da je neki fratar Nepomuk — i opet će bać Lazo.

— Pa, da čujemo šta je to bilo s tim Halabalom, — odjednom će i više njih da navale na bać Lazu.

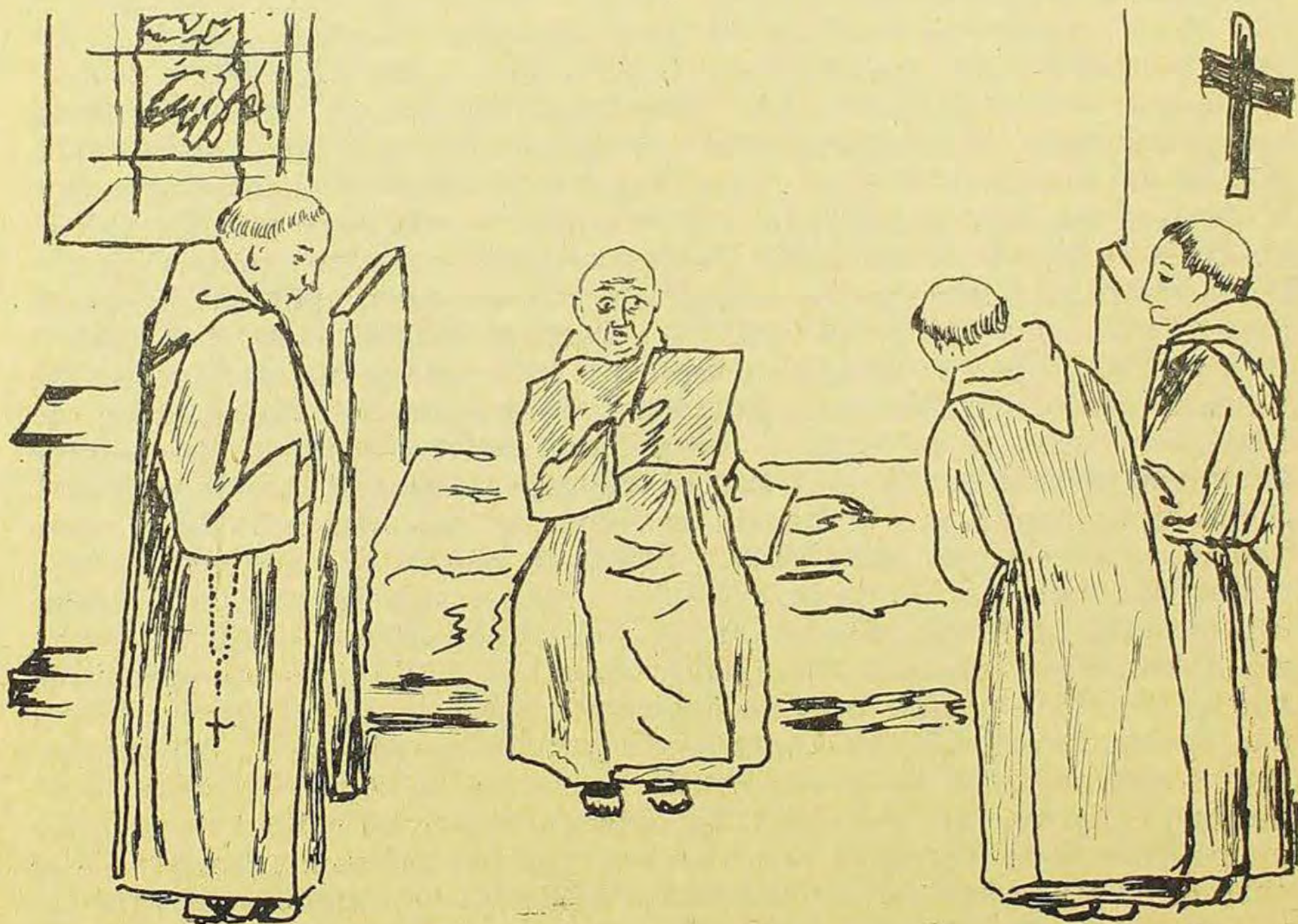
— Pa, dobro, — bać Lazo će. To j' tako bilo. Halabala Joka bio vam je vrlo prost i dosta neuk čovik, a uz to volio je i piti. Nije bio, s proštenjem, lud, ali daleko je bio i od pametnog. Po zanatu: krpario je obuču seoske sirotinje. Ali, šta je zaradio, od toga mu je kuća imala slabe fajde. A kuća mu bila puna društva, 'di se moglo reći: »Glava boli, kruv ne stoji!« E, donle dotle, dok se naš Joka nije zavitovo, da više neće piti. Pa, čak je obećo da će iz pokore čak u Jud hodočastiti. Što zareče, to i učini. Nije čekao ni korizmu, nego, pošto se ovrimenilo, par dana prije poklada krene on sam pišice, uzme put priko Dunava i Baranje. Stigne u Jud baš nekako uoči poklada. Umoran od puta prispava u štali jednog birtaša. Drugi dan, na same poklade, obavi on svoju pokoru, vrati se na svoj stan, ogladnio je i izvadi iz torbe još priostalo četvrt samuna kruva i nešto šunke, zaokruži svojom bricom-budlikom, i komad zalogaja po komad i čovik se nasiti. Slana bijaše šunka, sve je drečala za vinom, ali naš Joka zalivaše je samo vodom, te neće on da prikrši zavit. Sve bi to bilo dotle u redu, da nema i obišenjaka na svitu. Umiša se naš Joka u niko veselo društvo, koje ga počelo peckati, pa tentati. Da ne duljim: Joka bi i izdržao kušnjju, da šunka nije tako zdravo žedala za vilanjskim vinom. I sviđalo li se to kome ili ne, naš se Halabala pokaže pravim slabićem: pogazi zavit, osramoti i sebe i cilu Bačku. I sve još kojekako, samo da ga tužan — nisu opili. Ali opio se, ljudi moji, naš Joka ko dudla. Prosto, nije znao za sebe. Nije znao ni da mu briju brkove, nije znao ni da ga oblače u fratarsko odilo, zaboravljeno na popravci kod jednog u tom veselom društvu prisutnog krojača. Nije znao ni da su ga kolima odneli i stavili prid sam ulaz samostana, prid samostanska vrata judskih fratara. Nije znao ni da štuca, a na štucanje ga samostanski vratar opazi i sa nekim bratom redovnikom uvuče i namisti

na tvrdi krevet jedne samostanske sobe ili kako kažu, ćelije. Probudi se na neki razgovor i drmanje. Pogleda... i ima šta da vidi... samo fratarske glave. Ćipi sa ležaja... pogleda sebe... kad evo za čudo... i on je fratar... baš kao i ostali. Trista čuda i pokore! — pomisli, — pa šta je sad ovo? Mora da sanja, ... ali trgne se, kada ga samostanski poglavar blago upita: »Brate, redovniče, ko si, odakle si?« Naš novi fratar, Joka, samo je zabezeknut zinuo, ali rič ni da mu prolomi kroz usta od velikog čuda. »Brate, redovniče, razaberi se i reci nam ko si,« upita otac poglavar nesretno-prošlog, opito-nađenog fratra. Ali on pogleda samo sad na jednog, sad na drugog, pa na trećeg... a zatim na sebe... i onako svojom mamurnom i malo ćaknutom glavom pomisli: »Pa ja možda i nisam Halabala Joka, nego kojom nesrićom baš fratar, ... kada sam jevo med fratarima... u fratarskom ruvu.«

— I dok je on u sebi tako razmišljao, jedan ga fratar, kome se činilo kao da mu je poznat i opet upita:

»Nisi li ti brat Nepomuk iz Baje?«

»Ta kaki ne... po Muk, pa još zašto ne po, dosta je zlo, ma da moram biti i frtalj Muk?« — pomisli Joka u sebi, ali još se ne usudi da kaže: ni »da«, ni »ne«. »Ko zna — jesapi u sebi — možda imaju i pravo, da nije on više Halabala Joka, nego baš fratar Mukija manje od pola, a više od frtalja, te koji ne zna ni muk kazati?«

(Crtež Matilde Probojčević)

— Kad je vidio, da fratri jedan drugog samo pogledaju i čude se, što su natrapali na fratra, koji je izgubio i dar govora, najednom on iznenada prozbori: »Dajte mi ogledalo«! — Fratri i opet zbunjeni sa mukom nađu jedno polupano ogledalo, što donesu od jednog redovnika, koji se sam brije. Joka se pogleda u ogledalo i vidi pravog fratra bez brkova, . . . i nika-ko da pripozna sam sebe.

»Zbilja nisam Joka! — pomisli. To bi još jedino žena mu, Verka mogla da rekne, možda bi ga poznala po glasu, da li je on Joka, ili zbilja onaj Muk fratar. Ali di je Verka? Digod u Trantaliji. Ko bi do nje moglo doći?«

— Kada su fratri vidili, da sa novim bratom ne mogu da izađu na kraj, da kod njega nešto nije u redu, pridali su ga jednom ocu redovniku, koji je našeg Joku izadustirao tako, da se nesvisno odreko i svoga imena, svoje žene i dice i postade zaista fratar Nepomuk, krpar — šuster judskog franjevačkog samostana.

— No, znam da se usrićio s njime samostan. Upao Joka med fratre, ko Pilat u virovanje — upada u rič uz smijeh ostalih dida Niko

— Pa Joka ko Joka — nastavi bać Lazo ni ne osvrćući se mnogo na upadicu — dugo je siroma' lupio glavu, kako to čudo da se on jedno jutro pritvori u fatra, ali šta je mogo? . . . on fratar, te fratar . . . , a uz to bezbrižan život, pa se na kraju i umirio u čudo čudnovato. Žena ga ko isprva tražila i tražila priko vlasti, ali sve uzalud, dok najzad i ona se umiri. Držala je u sebi: »Mora da je jadan Joka nigdi, možda baš u Dunavu, zaglavio«. A kada su došli Duhovi i Verka s prošijunom krene i stigne u Jud. Raspitivala se doduše za Jokom, ali o Joki niko ništa, ni traga mu, ni glasa.

Bać Lazo tu malo zastane, učini par koraka u kolarnici, naglo se okrene, kao da bi htio najaviti neki preokret u pričanom događaju, pa nastavi:

— No, desi se čudo. Kad je fratar Nepomuk kupio med narodom lemozinu, on opazi i pripozna svoju Verku među ostalim hodočasnicima, svojim zemljacima. Opazi i to da ga niko pripoznao nije. Ama, ko bi i pomislit mogo, da jedan Joka Halabala može biti u fratarskoj mantiji, i to još na svetom mistu, u Judu. Dosta to, da je naš Joka, sada fratar Nepomuk, strašnu kušnju preživljavao. I opet je ositio u sebi, da je on zaista Joka, iako se pomalo već uživio u fratarsko stanje. Istina, nije se mogo opijati, ali godio mu sređen i bezbrižan život, pa ko da se malo i strašio stvarnosti, da je on ipak samo Halabala Joka, seoski krpar — šuster, a ne fratar Nepomuk. No, makar da je i bolji život med fratrima, probudi se u njemu ipak ljubav za dicom, za svojom porodicom, pa se naglo odluči, da sebe prid ženom otkrije.

Vidiš Poldika, — upadajući dobaci bać Joso, — krv se nije smišala s vodom. Ljubav prema svojim još i fratra Nepomuka je svladala i primorala ga da prizna da je on samo Halabala Joka. A ti Poldika, nikako da priznaš, da si ono što su i tvoja jednokrvna braća, nego htio bi silom, da prikriješ što si, nego da si ti nešto sasvim drugo, da ti zapravo tuđe više ciniš, bolje voliš nego svoje.

Poldika je šutio i zamišljeno zurio ispred sebe. Vidilo se da i on vodi borbu u sebi, da li da se vrati svome jatu, ili da i dalje ostane u laskavom, u njegovom zamišljeno »gospockijem« tuđinskom mentalitetu.

— Nego čujmo, Lazo, što je bilo dalje sa fratrom Jokom — prekine trenutni tajac dida Niko.

— No, pa on se riši, da će pustit brkove, te vratit se i opet svojim milima — nastavi i opet bać Lazo. Klimne glavom Joka Verki, da pođe za njim na stranu, malo dalje od svita. Ali Verka, ne znajući šta 'oće njomekar taj fratar, sva zbunjena, dakako da nije htela poći za njim, a mrsko bi joj bilo i od naroda. Ko, ne bi htela biti svitu na jeziku. Ali, kada je fratar nju već i imenom nazvao, ona se okuraži i usudi da pođe za njim u stranu, ali još uvijek ni na kraj pameti joj, da je fratar za kim ide, njezin Joka. Kada su već malo dalje bili od svitine i kada joj Joka progovori, pripozna ga po glasu. Sva se pripala i jedva je došla k sebi od čuda. I kad se pribrala Verka u čudu usklikne: »Trista čuda i pokore! Od kud se ti Joka zafratrio?«

— Znam — Joka će — što znam, više ne znam, nego što znam. Znam da sam došao u Jud, a s kakvim čudom čudnovatim sam se na novo rodio i posto fratar, to ni sada ne znam. Kada sam vidio na sebi fratarsko ruvo i da nemam brkova, ni sam nisam virovo, da sam Joka, pa sam se umirio, da sam fratar Nepomuk. A, bome, nije baš loše ni fratar biti.«

— Ali svako čudo za tri dana, a ovo se proteglo i na neka tri miseca, pa je naš Joka objasnio ocu poglavaru, da je on ipak samo onaj, što stvarno i jeste: Halabala Joka, a ne fratar Nepomuk. Pa, jevo, pojavi se i živi svidok, njegova desna ruka i kućno slime: dobra mu žena, Verka. Istina, nije znao objasniti, »kako su ga anđeli« mogli priobući u fratara, a da nije znao ni kako, ni za što. No »zuc tu — zuc tamo« pa puklo i to dilo na vidilo, i digod kasnije doznali i fratri, kako se sve to sa Jokom desilo. Ali kako j', naš se Joka rafrati, lipo se od svoje braće oprost i vrati srićan i veseo svojim milima.

— Pa, to je baš čudo za pripovitku, a lipo bi bilo da bi i svaki onaj, koji je silom ili milom odrođen, u tuđinca priobučen, vratio se svojoj dražoj Slavskoj majci, svojim milima, kojima po krvi i poriklu i pripada — reče bać Joso na Poldiku ciljajući.

Na Poldiki se vidila borba, jer nije on bio potpuno odrođen, ta volio je on svoje, samo baš društvo u kojem se kao korteš, kao partijski navijač vrzao, obuklo ga u tuđe, na oko otmenije »gospockije« — rekli bi — odijelo, pa nesvijestan vrijednosti kulturnih tekovina svoga naroda i ostalog narodnog bogatstva, miline majčinog jezika, krasne narodne nošnje i lijepih običaja, dao se donekle, iako još ne potpuno, otuđiti od svoga milog Roda. I dok su u očekivanju preobražaja uprti bili svi pogledi u Poldiku Bošnjaka, on nije mogao doći do riječi, jer upade u kolarnicu sinčić mu mali Ivo, star oko 4 godine i pozove oca kući »jisti«, jer veli: »Nana su rekli: gotova je užina«.

Bać Lazo uhvati malog Ivu za plundre, povuče ga k sebi i upita: »Je l' Ivo, znaš li nam reći: šta si ti? Jesi l' Turčin, Francuz ili Švabo? Ako nam znaš reći, dobićeš dinar.«

Čim je Ivo čuo za dinar, razdragan sjetio se, da su mu u igri veća djeca već bila postavljala isto pitanje, na koje je morao određen odgovor dati i odvažno reče:

-Znam.-

-Pa ded onda reci nam- — i opet će bać Lazo.

-Ja sam Hujat- (Hrvat), reče šepRTLjajući jezikom mali Ivo, isto onako, kako je i u igri svojim starijim drugovima običavao reći.

Prisutni ne bijahu spremni na takav odgovor, u čudu se samo pogledahu, zatim svi pogledi uprti bijahu na oca, na samog Poldiku, koji iako se nešto zbunio, ipak radostan i sa nekim ponosom je posmatrao svoga hrabrog i odvažnog malog sinčića.

Ali bać Lazo će znatiželjno i dalje da pita:

-A, je l' Ivo, odkud ti to znaš, da si Hrvat?-

-Pa, . . . tako . . . čuo sam od dice, koji idedu u škulu.-

-Pa, kako si ti to čuo?- navaljiva i dalje bać Lazo.-

Mali Ivo sasvim odlučno stavi se u položaj -mirno-, ili kako to neki vele: -haptak- i boreći se sa izgovorom -r- glasa, hrabro izrecitira zadnji red poznate Kokićeve pjesme, kako je to od djece čuo:

-Hujati bili smo uvijek, Hujati ćemo i od sada biti!-

Svi prisutni razdragani pljeskali su malome Ivi. I dok ga je baća Lazo visoko digao i poljubio u čelo, ocu Poldiki su dvije krupne suze skotrljale niz od sunca i vjetra opaljenog mu obraza. Bać Lazo još jednom čvrsto stisne k sebi u vis podignutog malog Ivu, spusti ga zatim, dade mu dinar, uhvati ga za ruku, odvede Poldiki, i reče mu ganutljivim glasom:

-Evo ti, Poldika, sin! . . . tvoja i naša lipša budućnost. Čuo si, šta nam već i dica znadu, šta ti i sam sinak veli:

-Hrvati bili smo uvik, Hrvati ćemo i odsada biti!- — Uhvati ga lipo za ruku i neka te vodi kući, neka te vrati svojim, našem dragom Rodu.

Poldika Bošnjak, nazvan -korteš-, osramoćen od svoga sinčića, uhvati ga za ruku, svojim još uvijek suznim očima baci pogled na prisutne i vidno ganut jedva izmuca:

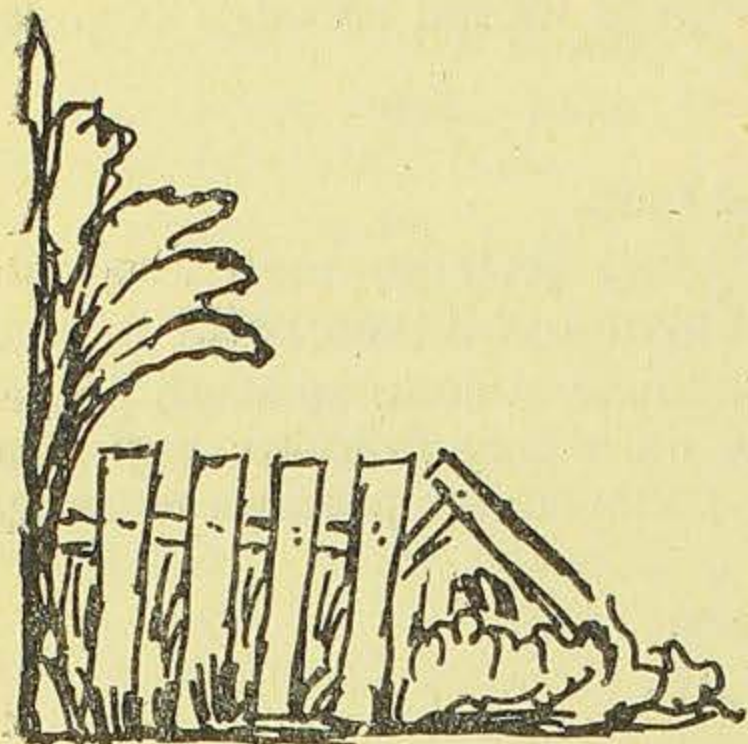
-Ljudi! . . . Braćo! . . . kao da bi htio reći: -Prostite mi, nemojte mi, zamiriti!- — -S Bogom!- . . .

-S Bogom!- — nježno odvrate ostali. — -I mi ćemo! . . . - —vele.

I za čas osta prazna kolarnica. Moj otac lupi sjekiru u panj, pa i on otide -jisti!-

Ilija Džinić
S o m b o r

Centarfor „Bačke“

— Pivaj »Bačka«, veselo,
nek se ori glas . . .

Zagušljivo je, cigani sviraju, pjesma se ori, vino se toči, sve je pijano i veselo.

»Bačka« je pobijedila. Slavi se i pije nekoliko dana. »Bačka« je izgubila, pije se od žalosti opet nekoliko dana.

»Bačka«! »Bačka«! »Bačka«!

Za boju crveno-bijelu igralo se, veselilo i tuklo. Đačke knjižice su bile često »crne«, a mnoge žene su proplakale noću, čekajući svoje muževe.

Pjevaj, »Bačka« veselo . . . što se tu moglo pomoći? Sve za »Bačku«, sve za nju. Školu, profesiju i zdravlje za nju.

Bliži se kraj prvenstva. Našla su se dva velika protivnika na zelenom polju. SAND i »Bačka«.

Nedjelja popodne. Igralište je krcato navijača. Pronose se glasovi: — Netoj ne igra. Netoj je bolestan. —

— Ne može biti. Noćas sam ga vidio u kavani.

Da li igra ili ne? Komentari, izgubljene nade. Konačno igrači izlaze, zadnji s bijelom kapicom na glavi sitnim korakom poskakuje Netoj.

— Netoj! Netoj!

Kape lete u zrak, navijači se grle i viču:

— Netoj! Netoj!

On je tu, sve je u redu, on je sve, sva nada.

Sudac gleda na sat. Tišina je. Čula bi se i muha da naleti. Jablanovi šušte, visoko i ponosno su digli glave, njišu se i kao da šapuću:

— »Bačka«, »Bačka«, »Bačka« . . .

Reski zvuk pištaljke prekida tišinu.

— Naprijed, »Bačka«!

— Hura SAND!

Približava se kraj utakmice. SAND vodi sa 1:0. Veliki golman Šifliš brani sve. Sve je izgubljeno? Ili ne?!

Netoj je u akciji. On tribla jednog, drugog, dvojica na njega, svi su tamo, a on juri, leti kao strijela, njegova mala noga je u zraku, udarac, Šifliš se baca, ali uzalud, lopta ostaje u mreži u samim rašljama, kopreca se kao ulovljena riba. Urnebes, ljubljenje, prodavač bombona Kaplar baca djeci bombone i kikiriki.

— Netoj! Netoj! »Bačka«, »Bačka« . . .

Još nekoliko minuta pa je utakmici kraj. Netoja čuvaju, svi su tamo. On se smiješka, vara ih, bježi sa loptom, sprema se da puca, ali . . . pada kao da je pokošen, previja se na travi. Sudac fućka. Publika provaljuje na igralište. Policija tjera, a Netoja nose napolje. Navijači skidaju sa sebe kapute, bacaju ih na blatnjavu zemlju, čuvaju Netoja, sve za njega.

— Ustani, Netoj! Moraš, Netoj! Tko će pucat? Tko? Netoj!

On ustaje, hrama na desnu nogu, ne mari, pucat će lijevom, ulazi, smiješka se i namješta loptu oko 20 metara od gola. Ispred njega se postavio »živi zid«, a u vratima je slavni i veliki Šifliš, ispred svih mali Netoj, a iza njega hiljadu srca njegovih navijača i obožavatelja nogometa. Sudac gleda na sat. Još jedna minuta. Tišina je. Kao da su se i jablanovi prestali njihati, stalo je vrijeme, sve je stalo, samo lupaju srca . . . Gol . . . gol . . . Kao munja iz vedrog neba. Netoj . . .

Pobjeda!! »Bačka« je pobijedila!! Netoja nose na ramenima. Pjevaj, »Bačka« veselo . . .

Netoj ovamo, Netoj onamo. Pij, Netoj! Uvreda . . . moraš i sa mnom, moraš, moraš za »Bačku«, za boju crveno-bijelu . . . moraš još samo sa mnom . . .

On, uvijek veseo, nasmijan, dobar. Svakom će ispuniti želju, nikoga neće uvrijediti, suze su mu u očima i jedna riječ — »Bačka«.

—

Rado je bio sa djecom. Ta, on je bio tako malen i čista srca kao dijete

Dolaze menadžeri iz drugih klubova.

— Djeco, da li je tu Kopunović Nestika — Netoj.

On ustaje. Gospodin sa žutom torbom se čudi:

— Pa to je još dječak, tako je mali. Oni odlaze malo dalje od nas.

— Ne! Nikako! Nikada! Nipošto!

Okupljamo se oko njega. Gospodin odlazi. Netoj se smije.

— Da napustim »Bačku«.

Gleda okolo, kao da okom miluje travu i zeleno polje, tribine i stare jablanove. Napustiti Suboticu, »Bačku«, crveno-bijele boje. Nikada.

Takav je bio naš Netoj. Ni za sto hiljada, ni za milion dinara. Nitko i ništa ga nije moglo odvući iz Gata i njegove »Bačke«.

Godine su prolazile. Slava, najnevjernija žena bila je, kao i obično, nestalna i nemilosrdna. Nova era profesionalizma je prodirala. On to nije mogao shvatiti. Bolest, godine, nesretna ljubav i alkohol, a najviše dobro-namjereni navijači su ga gurali u sigurnu propast.

Netoj je igrao. Slavni Netoj je igrao i blistao, ali to su bili zadnji naponi i trzaji velikog, neumornog borca.

— Treba staviti mladeg! Prestani, Netoj! U penziju, Netoj!

A zatim najstrašnija riječ:

— Napolje, Netoj!

Njegova draga publika je zaboravila sve. Sve je palo u zaborav, zasluge, borba i slava. Igrao je do zadnjeg daha, do kraja.

Epoha »Bačke«, SANDA i drugih je prošla.

Prošlo je doba amaterizma. Italija, Engleska, Francuska, Evropa, Amerika, cijeli svijet pozna nogomet. Plaća se i igra. Igrači se kupuju i prodaju.

Došli su novi majstori lopte, njihova imena su prešla granice naše domovine. Mnogi su bili prije, a još više ih ima poslije Netoja, pa ipak . . .

Mladiću! Fiskulturniče! Ako slučajno pođeš na groblje i po uskoj stazi dođeš do jednog groba i spaziš na njemu kamenu loptu i sliku, stani i pogledaj. Jedan plavokosi mladić u crveno-bijelom dresu smiješi se tužnim osmijehom. Skini kapu, pokloni se, odaj počast nesebičnom i poštenom drugu, malom ali ipak velikom nogometašu, amateru, vođi navale, centarforu Netoju . . .

Pavao Bačić
Subotica

UMJETNOST KLASJA

Impresije o svojevrsnoj umjetnosti bunjevačkih žena umjetnica

Reklo se i napisalo mnogo o umjetničkom oblikovanju bunjevačkih žena. Spominjana su imena šest umjetnica, raspravljalo se o elementarnoj radosti i tuzi, što je utkano vlatima slame u impresivne slike, pisali o nježnom klasju koje sadrži poeziju jedva zonatog života i tradicije na žitorodnim prostorima naše Bačke.

A meni se čini da još uvijek nije naglašena umjetnička vrijednost tih slikarskih ostvarenja, likovni postupak naših hrvatskih žena umjetnica, koje su u svojim vezovima slamom posvjedočile istinu o povezanosti s voljenim i dragim oranicama, na kojima su razvile svoje živote od »gušćarica« do jedinstvenih umjetnica.

Znam: umjetničko oblikovanje slamom je jedno od raznih načina manifestiranja umjetničkog doživljavanja i stvaralaštva. U povijesti umjetnosti raznih naroda, na raznim kontinentima zabilježeni su tragovi i spomenici ove vrste tradicionalne, gotovo uvijek naivne umjetnosti.

Naše su se umjetnice uključile u taj povijesni proces razvoja umjetnosti i svi smo ostali iznenađeni, oduševljeni, snažno impresionirani svježinom, strpljivošću i preciznošću rada. Još više: otkrili su posjetioci da je Bačka otvorila svoja njedra

izuzetnoj ljepoti i darovala rijetko umjetničko doživljavanje svima, koji vole životnu istinu i koji su dobre volje.

Imao je pravo jedan komentator kad je istaknuo da te naše umjetnice, te nježne čuvarice domaćeg ognjišta i vestalke naših običaja, klasjem pšenice i vlatima nježnih stabljika dočaravaju život ove grude naše zemlje, život dug od ljupkog ritma u njihaju zipke do turobnog podrava u baladi naricaljke...

A mi volimo tu umjetnost i taj život svoje djedovske grude. U ovim umjetničkim ostvarenjima vidimo puninu i jednostavnost bačke ravni ce i naših salaša, jer je i svaka od tih naših umjetnica utkana u život u kome je malo radosti, a mnogo rada, napora, odricanja i patnje. Ako se pak iz radosti pruža pogled na beskrajne prostore zlatnog, sazrelog klasja, tada se može osjetiti ljepota i sreća života. Naše umjetnice su raspjevanost svoga i narodnog bića pretočile u jednostavna i divna ostvarenja svojih vezova slamom. Posvjedočile su istinu da život nudi svoju svakidašnjicu i svoje sadržaje svima koji imaju oči za promatranje ljepote i srce za osjećanje sreće.

Svi oni, koji su htjeli objasniti ova umjetnička ostvarenja, polazili

su od narodnog običaja bunjevačkih Hrvata, poznatog pod imenom »dužijanca«.

Ovaj narodni običaj je opisan u više različitih varijanti i sa različitih polazišta. Svakako, ovaj je običaj stvorio narodno stvaralaštvo od slame i klasja. Najprije su pleteni vijenci, žitne krune i slično, a zatim je došlo do stvaranja slika od klasja i slame.

Dodao bih još nešto:

Govorimo o savršenoj tehnici u radu ovih umjetnica i o pletenju kako se rade ukrasi i predmeti koji podsjećaju na skulpture i reljefe. Držim da treba naglasiti nešto drugo. Upravo ono što sam malo prije spomenuo: Njihova su umjetnička ostvarenja izraz potrebe da se ostanu na domaćem tlu, vijeran povijesnim i narodnim tekovinama. Iza njihovih radova zaista ne stoji samo etnografski značaj, već i jedna kultura, određeni stav prema životu i njegovim pojavama.

Po motivima i sadržajima ova umjetnička ostvarenja su različita, jer je život nudio sve te sadržaje i motive. Okvire toga stvaralaštva odredila je naša ravnica, zatim obitelj, dom i svakidašnjica.

Ima u tim ostvarenjima dinamike i statike, smisla za naturalizam i profinjenog zanosa. Prepliću se boje slame s bogatstvom nijansi. To je poezija u slami i himna životu koji protiče na beskrajnim prostorima dragih ravnica.

Neće biti suvišno upozoriti na jednu činjenicu koja je ponekad spomenuta u prikazima ovih naših umjetnica.

Rečeno je da se ova umjetnost temelji na svakidašnjem životu i pod snažnim je uticajem kršćanstva. Zato držim da je nužno pokazati svima, koji vole ovu umjetnost, sve ono

što je ostvareno u vezi s crkvom i bogoslužjenjem. Pojedine ove umjetnice su izradile mnoštvo kršćanskih simbola. To su svojevrsna vrijedna ostvarenja, koja se čuvaju u župnim dvorovima.

Danas smo svi dovoljno zreli da stvari postavljamo na prava mjesta. Tako upotpunjen prikaz njihovog stvaralaštva posvjedočio bi njihov razvojni put od simbolike do suvremenih tema.

I na kraju:

Za bačke oranice vežu me najljepše uspomene: djetinjstvo i mladost, prvi otkosi zrelog klasja... i najdraži grobovi moje majke i majke moga jedinca.

K tomu:

Životna istina je htjela da prvi put budem zabilježen u knjigu živih baš u Tavankutu, a da najljepše dane provedem na žedničkim oranica i dolovima. Životna je igra htjela da budem intimno vezan upravo za ona hrvatska sela Bunjevaca gdje se razvila i oplemenila ova umjetnost klasja. To me ispunjava ponosom i srećom. Susret s umjetničkim ostvarenjima ovih jednostavnih naših umjetnica rađa u meni čežnju za zavičajem i tihu sjetu za onim što je nepovratno prošlo.

Ante Sekulić

Da književnost bačkih Hrvata ne bude nepoznata

Svaka knjiga, koja govori o pojedinim razdobljima kulturne povijesti našeg naroda ima svoju određenu vrijednost. Rijetko se pojave u nas knjige koje prikazuju povijesna i kulturna zbivanja naših perifernih pokrajina. Tu su posebni uvjeti i posebne opasnosti kroz koje su naši ljudi prošli. Stajati na mrtvoj straži i gledati kako se redom gase vatre ognjišta bilo je uvijek najteže i za posebnom zahvalnošću sjećamo se onih koji su izdržali i ostali.

Te su nam misli pale na srce kad smo uzeli u ruku novu knjigu dr Ante Sekulića »Književnost bačkih Hrvata« (izdanje Kritike, sv. 5, Zagreb, 1970. Nakladni zavod Matice hrvatske).

Poneseni burom ratnih zbivanja pojedini dijelovi hrvatskog naroda našli su se daleko od svoje stare domovine. Tako je naseljavanje Bunjevaca i Šokaca u Podunavlje bilo posljedica stalnih turskih napada i osvajanja. U tom nemirnom kovitlacu događaja tražili su mirnije i sigurnije mjesto pod suncem.

I pored mnogih istraživanja i poslije nekoliko knjiga, koje govore o tom periodu povijesti bunjevačko-šokačkih Hrvata, ima još mnogo nejasnoća o seobi, o porijeklu Bunjevaca i Šokaca, a to je dalo mogućnosti raznim političkim zloupotrebama pojedinih hegemonističkih režima.

Da ne nabrajamo ostale seobe naroda sa Balkana u Panoniju od 15. stoljeća pa do 17. stoljeća, spomenut ću samo onu seobu Bunjevaca koja je bila za vrijeme rata Austrije i njenih saveznika protiv Turske od 1683. do 1699. godine.

Poslije turskog poraza kod Beča 1683. godine Austrija je nastavila rat da oslobodi srednju Evropu i Balkanski poluotok od turske vlasti. Po-

slije oslobođenja Ugarske, austrijska vojska je prešla na turske teritorije na Balkanskom poluotoku, gdje su svi naši narodi mislili da je došao čas oslobođenja. U Slavoniji, Bosni, Hercegovini, Srbiji i Makedoniji počinje niz ustanaka za oslobođenje, ali je za mnoge sve bilo uzalud jer poslije niza uspjeha i neuspjeha austrijske vojske sklopljen je 1699. godine mir u Sremskim Karlovcima, gdje su određene turske granice na Tisi, Dunavu, Savi i Uni. (Kasnije je oslobođen i Banat, tako da je turska granica mnogo godina bila na Dunavu, Savi i Uni.)

U tim nemirnim godinama bila je seoba jedne veće grupe Bunjevaca koji su se nastanili u pojedinim gradovima u Ugarskoj (1667. god.). Tada su se Bunjevci našli u novim političkim i društvenim prilikama. Njihova stara domovina Bosna, Hercegovina i sjeverna Dalmacija ostale su pod turskom vlašću. Hrvatska je

bila ujedinjena sa Ugarskom i skupa sa Ugarskom u sklopu Austrije, ali bila je odvojena kao posebna pokrajina sa svojim posebnim političkim statusom i privilegijama. Tako su Bunjevci i Šokci u Ugarskoj bili teritorijalno i politički odvojeni od ostalih Hrvata. U prvim godinama poslije karlovačkog mira bili su u sastavu i službi austrijske Vojne krajevine na granici prema Turskoj, a kasnije su imali svoje slobodne kraljevske gradove sa prostranim pustarama. Ta politička i teritorijalna odvojenost bila je kobna za dalji kulturni i nacionalni razvitak Bunjevaca i Šokaca. Tokom povijesti austrijski centralizam je sve činio da spriječi razvijanje nacionalne svijesti pojedinih naroda. Jedno od sredstava za razjedinjavanja bilo je upotrebljavanje pokrajinskih i plemenskih imena u javnosti, u upravi i administraciji, pa su se tako ustalila i udomaćila imena: Bosanci, Hercegovci, Slavonci, Dalmatinci, Bunjevci, Šokci i dr.

Puštajući po strani ostala imena, zadržaćemo se kod imena Bunjevci i Šokci. U ovom momentu nije važno kako su ta imena nastala i šta znače, ali narod ih je sačuvala kroz vjekove u želji da sačuva svoju posebnost u stalnoj opasnosti da će se izgubiti i nestati među drugim narodima. Zato su ta pokrajinska ili plemenska imena bila najsnažnije povezana s našim narodom, jer time je on želio

izraziti svoje postojanje. Tako su Bunjevci i Šokci čuvali i sačuvali svoje ime u teškim povijesnim uvjetima, želeći na taj način očuvati svoj jezik i svoje postojanje.

U 19. stoljeću se kod svih naroda javlja vrlo snažno buđenje nacionalne svijesti i težnja za ujedinjenjem. Ta težnja naroda u pojedinim krajevima imala je nacionalne okvire, a zatim se širila na sve Južne Slavene, zastupajući ideju bratstva svih Slavena.

Hrvatski narodni pokret i nacionalni pokreti ostalih naroda u okviru Austrije imali su najveći svoj zamah u prvoj polovini 19. stoljeća i to je nužno dovelo do revolucionarnih događaja 1848. godine, ali zbog nesretnih sticaja okolnosti i zbog nerazumijevanja vođa pojedinih pobunjenih naroda, Austrija je uspjela savladati sve pobune i još kratko vrijeme zadržati centralizam i apsolutizam u okviru svoje velike države.

Ne može se rast slobode zaustaviti. Bečka je vlada morala ukinuti apsolutizam ministra Baha i svim narodima dati njihova ustavna prava. Kod svih naroda pa tako i kod Hrvata je nastavljena još odlučnija borba za nacionalno ujedinjenje i politička prava.

Ugarska je uspjela da dobije državno i nacionalno priznanje stvaranjem austro-ugarske nagodbe, po kojoj je Mađarima priznata njihova nacionalna i državna individualnost (1867. godine). Buđenje vrlo snažnog mađarskog nacionalnog pokreta izazvalo je kod Hrvata još odlučniji otpor i borbu za svoja nacionalna prava.

Ta nacionalna kretanja i politička zbivanja imala su odjeka među Bunjevcima i Šokcima u Bačkoj i Baranji. Osobito je austro-ugarska nagodba dala podsticaja za buđenje

nacionalne svijesti Bunjevaca i Šokaca. Mađarski nacionalni pokret bio je na vrhuncu. U zanosu narodnog preporoda javlja se kod Mađara želja da svi narodi u Ugarskoj prime mađarski jezik pa tako postanu pripadnici velike mađarske nacije i sinovi velike mađarske države. U tome su imali mnogo uspjeha, ali se toj ideji javlja otpor svih naroda u Ugarskoj, pa tako i Bunjevaca i Šokaca. Nosioći nacionalnog bunjevačko-šokačkog pokreta i preporoda bili su Ivan Antunović, Bozo Šarčević, Kalor Milodanović i dr.

U narodnom pokretu i preporodu Bunjevaca i Šokaca javlja se pitanje nacionalne pripadnosti. To je pitanje bez potrebe ponekad postavljano i kasnije, a na žalost i u naše dane. Sve je to bilo zbog nepoznavanja ili pogrešnog tumačenja povjernih uvjeta razvijanja svijesti o nacionalnoj pripadnosti.

Tokom vremena zbog teritorijalne i političke odvojenosti od ostalog hrvatskog naroda, kod Bunjevaca i Šokaca je bio vrlo snažan osjećaj o nacionalnoj posebnosti, o čemu smo ranije govorili. Zato vidimo da svi nosioći narodnog preporoda ističu posebnost Bunjevaca i Šokaca, ali se može uočiti da su oni jasno i često puta naglasili da su Bunjevci i Šokci dio hrvatskog naroda. Ukoliko zbog političkih prilika nisu mogli to previše naglašavati, ipak se iz cjelokupnog rada vidi ideja i svijest o hrvatskoj nacionalnoj pripadnosti Bunjevaca i Šokaca.

Zbog teritorijalne rascjepkanosti i političke neujedinjenosti, kod svih rodoljuba javlja se iskrena želja za ujedinjenjem svih Južnih Slavena. U idealističkom i plemenitom oduševljenju ističe se jedinstvo svih naroda slavenskog juga. Ideja o jedinstvu Južnih Slavena vrlo je snažna i kod

bunjevačko-šokačkih preporoditelja. Zato oni ističu jedinstvo saradnje sa Hrvatima i Srbima.

Dakle, u uvjetima tadašnjih političkih prilika i pod utjecajem nacionalnih ideja razvijala se svijest o nacionalnoj pripadnosti Bunjevaca i Šokaca.

Tako je to bilo sve do kraja prvog svjetskog rata kada su Bunjevci i Šokci 1918. godine jasno izrazili svoju pripadnost hrvatskom narodu i želju da se ujedine sa ostalim Južnim Slavenima.

Nade su bile plemenite, a stvarnost nove politike u Kraljevini jugoslaviji brzo je sve nade razorila. Mjesto jugoslavenske države ravnopravnih naroda, o kojoj su sanjali najplemenitiji sinovi svih Južnih Slavena, vidovdanskim ustavom 1921. godine ozakonjena je politika velikosrpske buržoazije i zavladao je hegemonija jednog vladajućeg kruga nad svima narodima u državi. Da bi opravdali svoju politiku i svoju hegemoniju, pobornici režima su nastojali što više pokrajina proglasiti srpskom zemljom. Tako je sva današnja Vojvodina proglašena srpskom pokrajinom. Da bi se to postiglo, trebalo je dokazati da su Bunjevci i Šokci Srbi katoličke vjere i time se razlikuju od ostalih Srba u Vojvodini. Tako je ponovo postavljeno pitanje o nacionalnoj pripadnosti Bunjevaca i Šokaca u Kraljevini Jugoslaviji.

Na temelju povijesnih uvjeta i povijesnog razvitka nacionalne pripadnosti Hrvata lako se može zaključiti da su Bunjevci i Šokci dio hrvatskog naroda koji je svoju nacionalnu svijest formirao u određenim kulturnim i političkim prilikama.

Bilo je pojedinaca koji su bili pod utiskom ideje i svijesti Bunjevaca i Šokaca kao posebnog naroda sa naglašenom nacionalnom individualnošću. Oni su govorili i pisali da Bunjevci i Šokci, kao poseban narod, nemaju veze sa Hrvatskom i nisu dio hrvatskog naroda. Možda je ta misao bila za neke privlačna, ali ona je dovela do slabljenja i cijepanja nacionalnih i političkih snaga. Kod Bunjevaca i Šokaca treba razvijati i njegovati ljubav prema svemu što je bunjevačko i šokačko, ali sa sviješću o hrvatskoj nacionalnoj pripadnosti. To je uvjet da se Bunjevci i Šokci mogu razvijati u političkom, ekonomskom i kulturnom pogledu, a kao osnovni demokratski princip mora im biti da poštuju političke i kulturne vrijednosti svih ostalih naroda u našoj državi i u svijetu.

Premda nam je iz povijesne perspektive jasno kakav moramo imati stav o nacionalnoj pripadnosti Bunjevaca i Šokaca, ipak možemo razumjeti stav onih koji ističu posebnost Bunjevaca i Šokaca, jer vjerujemo da su dobronamjerni, ali ne možemo opravdati one koji su upotrebljavali sve svoje intelektualne sile propovijedajući ideju integralnog jugoslavenstva koje je vodilo brisanju svih nacionalnih oznaka pojedinih naših naroda, svodeći ih na oznake plemena u želji da se stvori jugoslavenska nacija. Oni su za Bunjevce govorili da su Srbi katoličke vjere. Ne možemo objašnjavati zašto su pojedinci zastupali te ideje kod Bunjevaca i Šokaca, ali su te

ideje morale biti odbačene, jer su vodile slabljenju nacionalne svijesti i primanju svega što nam dolazi pod firmom bratske saradnje.

Takve političke prilike imale su snažan uticaj na razvitak književnosti bunjevačko-šokačkih Hrvata od prvih početaka pa sve do propasti Kraljevine Jugoslavije. Glavna oznaka te književnosti u tom dugom periodu je borba za prosvjećivanje naroda i borba za nacionalna prava. Te dvije misli su isprepletene i naizmjenično naglašene, pa ih je nemoguće mimoći prilikom ocjenjivanja uloge i vrijednosti književnosti bačkih Hrvata. Te misli je želio naglasiti dr Ante Sekulić kad je sastavljao svoju knjigu »Književnost bačkih Hrvata«.

Uza svu vrijednost i važnost te književnosti, njena sudbina je da ostane nepoznata i nepriznata na širem području nacionalne kulture premda to ne zaslužuje.

Zato je dr Ante Sekulić prvom članku u svojoj knjizi dao naslov »Iskrena riječ o našoj nepoznatoj književnosti« da naglasi kako ta književnost ne smije ostati nepoznata, pa želi prikazati njene glavne karakteristike i upoznati nas sa predstavnicima svih generacija pisaca. Poslije ovog uvodnog članka knjiga je podijeljena na dva dijela:

- I. Književnost bačkih Hrvata;
- II. Antologijska panorama književnosti bačkih Hrvata.

Prvi dio podijeljen je na slijedeća poglavlja: Na rubovima prošlosti, Prilozi hrvatskom jezikoslovlju, Hrvatski književnici iz Bajskog Trokuta, Kulturni i književni poslenici, Pjesnik bunjevačkih bijelih salaša (Aleksa Kokić), Šokačka pjesnička grana, Subotički književni krug, Narodna bunjevačka književnost, Nekoliko misli o književnom radu Josipa Andrića, Zaboravljeni podaci i poruke. (Ovo posljednje poglavlje daje prikaz bunjevačko-šokačkih novina i časopisa.)

Prikaz književnosti bačkih Hrvata A. Sekulić počinje prikazom rada franjevca Mihajla Radnića, koji je 1863. godine u Rimu objavio prve knjige za bunjevačko-šokačke Hrvate. Zatim slijedi prikaz rada franjevca Lovre Bračuljevića, Stjepana Villova i Emerika Pavića, koji su u svojim djelima imali glavni cilj da prosvjećuju i moralno pouče narod, ali i danas ta djela imaju veliku kulturnu vrijednost jer se u predgovoru često nalaze uputstva o načinu pisanja i o pitanjima pravopisa. Ante Sekulić je dao naučno i svestrano objašnjenje njihovog doprinosa u razvitku hrvatskog jezikoslovlja i u rješavanju pravopisa. Osobito je zanimljivo nastojanje fra Lovre Bračuljevića koji je u predgovoru svoje knjige »Uzao serafinske goruće ljubavi« (1730) postavio prve osnove našeg fonetskog pravopisa davno prije reforme pravopisa Vuka St. Karadžića i Ljudevita Gaja.

Dalje slijede prikazi pisaca od najstarije do najmlađe generacije, a podijeljeni su po grupama prema mjestu djelovanja (npr.: Hrvatski književnici iz Bajskog Trokuta, Šokačka pjesnička grana, Subotički književni krug itd.). Tu je učinjen veliki napor da se dade što potpuniji prikaz pojedinih pisaca. Posebno možemo napomenuti da je to prva knjiga te vrste koja je objavljena o književnosti bačkih Hrvata. (Knjiga dr Matije Evetovića »Kulturna povijest Hrvata u Vojvodini« još je u rukopisu i nije objavljena, a napisana je, odnosno, završena je 1940. godine.) Priznavajući velik trud i stručno poznavanje građe, ipak se može primijetiti da su pojedini pisci i pjesnici, osobito noviji, obrađeni previše općenito bez detaljnije analize, a uz to je potrebno neke manje poznate, osobito starije pisce, barem spomenuti radi potpunosti.

Naslov knjige može dovesti do zabune jer to nije povijest književnosti bačkih Hrvata, nego to je pregled književnosti bačkih Hrvata. Razlika pojmova je očita.

Neka poglavlja (npr. »Na rubovima prošlosti« i »Prilozi hrvatskom jezikoslovlju« (obrađena su vrlo detaljno sa punom znanstvenom ozbiljnošću i mislim da se tu više nema šta dodati. To je napisano toliko stručno da je, možda, preteško za širu čitalačku publiku, ali za poznavaoce tih pitanja je vrlo korisno. Međutim, kako smo spomenuli, neka poglavlja zahtijevaju izvjesnu dopunu jer o pojedinim piscima treba dati opširniji prikaz. Pored ovih sitnih primjedbi mora se naglasiti da je objavljivanje ove knjige bilo potrebno i korisno, jer je upoznala širu javnost sa književnošću, koja je do sada bila malo poznata i u Bačkoj, a

pogotovo u drugim našim krajevima.

Drugi dio knjige je veći i sadrži antologijsku panoramu književnosti bačkih Hrvata.

U prvom poglavlju »Starinska naša pobožna i poučna riječ« dat je izbor odlomaka starijih pisaca koji su utirali puteve razvitku umjetničke književnosti. Zatim slijedi antologija književnosti, a podijeljena je na nekoliko poglavlja.

Svaka antologija je jedan od mogućih načina prilaza i izbora primjera iz neke književnosti. Svaki autor antologije ima neki određen cilj i kriterij prilikom izbora. Jedan autor će više naglasiti jednu vrstu pjesama pojedinih pjesnika, a drugi će naglasiti drugu vrstu. Ta napomena vrijedi i za ostale vrste prozne i dramske književnosti.

Antologija A. Sekulića je uspjela u svojoj svestranosti, ali o nekim pjesnicima bila bi slika jasnija da je uvrštena još koja pjesma druge vrste. To je bilo nemoguće zbog skućenog obima knjige. Autor antologije je uzeo abecedni red pisaca. Međutim, bilo bi bolje da je uzeo kronološki red, tj. po starini, radi lakšeg uočavanja razvitka književnosti.

Imam dojam da je u izboru iz djela dramskih pisaca i pripovjedača uvijek nađen karakterističan primjer za dotičnog pisca, ali sa istom primjedbom o neprikladnosti abecednog reda autora.

Bački Hrvati imaju neobično bogatu i vrlo razvijenu narodnu književnost gdje se mogu naći vrijednosti koje treba uvrstiti među najljep-

ša ostvarenja narodne književnosti u drugim našim krajevima. Zato je bila sretna misao da se i primjeri bunjevačkog narodnog stvaralaštva uvrste u antologiju. Da je bilo više prostora, bilo bi više primjera toga našeg narodnog blaga, ali svakako je trebalo uvrstiti koji primjer iz šokačke narodne književnosti.

U posebnom poglavlju je izbor ocjena i prikaza. U tom izboru primjera, većim dijelom, nije bio cilj da se daje prikaz autora tih članaka i da se navode primjeri njihovog pisanja i stila, nego izabrani su članci ili odlomci koji dopunjuju sliku o pojedinim razdobljima povijesti književnosti bačkih Hrvata ili posebno osvetljaju djelovanje nekog pisca.

Za sve one koji će se baviti proučavanjem književnosti bačkih Hrvata ili će proučavati djela pojedinih pisaca, korisno će poslužiti prilozi i dodaci u knjizi, a to je bibliografija pojedinih pisaca, literatura o književnosti i kulturi bačkih Hrvata i registar imena. U napomeni autor kaže da su tu mogući propusti. To je velik rad pa zato neke sitnije propuste nije potrebno isticati. Tako i u ovom prikazu nije cilj da se ističu nedostaci, nego da se ukaže na potrebu i korist ove knjige, koja će pomoći poznavanju kulturne tradicije i nacionalnih vrijednosti bačkih Hrvata.

Bez svoje krivice mlade generacije ne poznaju što su stvorili naši stari i što su nam ostavili. Zato ova knjiga treba da dođe u ruke mladoj generaciji i da u njoj pobudi zanimanje za naše kulturno nasleđe i tradiciju.

B. G.

PRILOG „SUBOTIČKE DANICE“ 1971.

PREGLED POVIJESTI
HRVATA BUNJEVACA

Napisao

Matija Poljaković

zkh.org.rs

NAPOMENA AUTORA

Ovaj pregled povijesti Bunjevaca nema nikakvih znanstvenih pretenzija.

Autor nije znanstvenik i istraživač, nego želio je dati na pristupačan način pregled povijesti Bunjevaca, kako bi se najširi narodni slojevi mogli upoznati sa najvažnijim podacima iz naše prošlosti.

Prilikom pisanja ovog pregleda upotrebljeni su podaci koje su ranije objavili Ivanji Ištvan, Petar Pekić, Matija Evetović, Rudolf Horvat, Stjepan Pavičić i dr.

U naše vrijeme zbog nedostatka bilo kakve povijesti Hrvata Bunjevaca, osjeća se velika potreba da se mladoj generaciji pruži prikladna knjiga, gdje bi bila prikazana naša prošlost.

Ako ovaj prikaz uspije da potakne srca čitalaca da još više vole i cijene sve ono što smo lijepo i vrijedno naslijedili od naših predaka, tada će biti ispunjena najveća moja želja.

U ovom prikazu nije opisana povijest Hrvata Šokaca. To nije bilo moguće učiniti u ovako skučenom obimu i svakako želim da se to ne uzme za zlo.

Povijest Bunjevaca i Šokaca je zajednička i uvijek se prepliće.

Ima naselja gdje su Šokci primili bunjevačko ime, a ima naselja gdje su Bunjevci primili šokačko ime.

Da se donekle nadoknadi nedostatak ovog prikaza, u ovoj »Danici« štampam je članak Krunoslava Tkalca o porijeklu i seobi Šokaca (str. 167.)

TKO SU I OTKUDA SU BAČKI HRVATI — BUNJEVCI

1.

Pouzdana se zna za dvije veće seobe Bunjevaca u Podunavlje; za onu oko **1610. godine**, kada je iz Ličkog sandžaka u ove krajeve prebjeglo oko 10.000 duša, te za onu općepoznatu seobu **1687. godine**, kada su po odobrenju bečkog dvora fra **Andelko Šarčević** i vojni zapovjednici **Dujam Marković** i **Juraj Vidaković**, preveli i naselili oko 5.000 duša iz Bosne i Hercegovine u okolinu Segedina, Baje, Sombora i Subotice, gdje su pak tokom stotinjak godina vršili dužnost graničara prema još uvijek moćnoj turskoj carevini.

Statističari bi nam lako mogli reći koliko bi danas već trebalo da ima Bunjevaca, ali ne zavaravajmo se, preostalo nas je svega oko 100.000, zajedno s Bunjevcima u Mađarskoj, koji nestaju. Pa gdje smo to nestali i nestajali? Da li nas je desetkovala skoro stogodišnja borba protiv Turaka, ili pak učestvovanje u skoro svim evropskim ratovima koje je vodila Austrija između 1687.—1809. godine, ili u revolucionarnim vremenima 1949. godine, prvom svjetskom ratu ili u našem zbilja dostojnom učešću u narodnooslobodilačkom ratu 1944.—1945. godine? Ili nas je progutala mađarizacija u drugoj polovini 19. stoljeća do oslobođenja 1918. godine? Uglavnom vidimo, ova nam vjetrometina nije baš pogodovala, a pored svih većih nabrojanih nedaća, stjetimo se i toga, da smo na ovom tlu mi bili narod kojemu je uskraćeno pravo na jezik i škole u vremenima kad su se diljem Evrope stvarale moderne nacije (u 19. stoljeću).

No, o svemu ovom poslije i podrobnije.

Bolje prijedimo na pitanje koje nas u prvom redu interesira: zapravo, **tko smo mi BUNJEVCI, otkuda smo i što**

nas je pokrenulo iz postojbine u ove nove krajeve?

Prvo ćemo pokušati utvrditi otkuda smo pošli. Kad to ustanovimo, vjerovatno ćemo lakše dobiti odgovor i na druga dva pitanja: tko smo i zašto smo krenuli »u svit«.

I, naravno, progovorit ćemo ponešto i o tome, što smo tu radili tokom skoro već četiristotine godina bistvovanja. I kako nam je bilo.

2.

Kako bismo najlakše mogli ustanoviti iz kojih smo krajeva naše domovine krenuli u ovo naše današnje prebivalište, u **PODUNAVLJE?**

Ako negdje u našoj domovini osim nas podunavskih Bunjevaca **IMA JOŠ BUNJEVACA**, tamo gdje oni još i danas žive, tamo bi nam trebala biti pradžomovina i put kojim smo se kretali da bismo se konačno nastanili na području Sombor—Subotica—Bajski trokut i uzduž Dunava do ispod Budimpešte.

A ima li još negdje Bunjevaca osim nas?

Ima. Ima ih u Hrvatskom primorju oko Sv. Jurja, Liča, Krmpotana, odnosno između Senja sve do Bakra do padina Velebita; potom, ima Bunjevaca i u Lici u bezbroj sela; pa u Dalmatinskoj Zagori, u zaleđini Ravnih Kotara i Pozrmanja do Velebita i Dinare, a južno do crte Sinj — Šibenik.

Pa dobro, **jesmo li onda iz Hrvatskog primorja, iz Like ili iz Dalmatinske Zagore?** (Vidi karte br. 1 i 2.)

Neosporno je dokazano da su i lički Bunjevci i Bunjevci iz Hrvatskog primorja pošli u svoje nove krajeve iz Dalmatinske Zagore, pa ako se još ima u vidu i to da smo naše posebno ime

BUNJEVCI stekli u POZRMANJU, tamo negdje u pozadini ZADRA, onda je neosporno da su svi oni Hrvati, koji nose i svoj posebni naziv BUNJEVCI, pošli u svoje nove krajeve u Hrvatsko primorje, u Liku i u Podunavlju iz Dalmatinske Zagore, iz Pozrmanja i kroz Pozrmanje.

Dakle, da li nam je Dalmatinska Zagora pradomovina ovdje na Balkanu? Nije. **I u Dalmatinsku Zagoru smo se naselili iz drugih krajeva naše domovine**, jer u Dalmatinskoj Zagori mi nismo (uvjetno rečeno) prastanovnici već doseljenici.

Pa, odakle smo krenuli u Dalmatinsku Zagoru, gdje nam je pradomovina?

Da bismo našli svoje izgubljene tragove, mislimo da će nam u tome pomoći **naš jezik, »bunjevački divan«** — da ga tako nenaučno nazovemo zbog lakšega traganja.

Naravno, da svi nabrojani Bunjevci govore istim jezikom kao i mi u Subotici, istim ikavskim dijalektom. Naravno, danas ima manjih odstupanja koja su nastala tokom stotina godina otkad smo se razišli na »sve strane svijeta«. Mi ćemo tragati na taj način što ćemo postaviti pitanje: **ima li još negdje HRVATA koji nemaju, kao mi, svoj posebni naziv »BUNJEVCI«, a ipak govore kao mi, dakle, »bunjevački«?**

Najveći dio Hrvata govori ikavski, ali nam je književni jezik ijekavština. No, ima ikavaca, štokavaca i čakavaca. Bunjevačka ikavština je štokavska i najbliža je književnom jeziku, a naučna definicija za »bunjevačku ikavštinu« jeste, **da je štokavski ikavski govor s novom akcentuacijom dinarskog tipa (oko planine Dinare).**

Pa sad, ako ima još negdje Hrvata koji govore »bunjevački«, a ne nazivaju sebe našim posebnim imenom »Bunjevci«, zar nije jasno da smo se od tih Hrvata prije vijekova odvojili i prošli »u svijet«, pa stigli u Dalmatinsku Zagoru, a u okolini Pozrmanja primili i naše posebno ime »Bunjevci«?

A gdje to ima Hrvata koji »bunjevački divane«, a sebe ne nazivaju Bunjevcima? **Eno ih u Bosni i Hercegovini.** Oblast u kojoj oni i danas žive mogli bismo omeđiti planinom Dinarom na zapadu, Livnom, Duvnom, Imotskim, Vrgovcem i slivom Neretve južno, Ljubuškim, Mostarom, Konjicom, Prozorom, Bugojnom i Travnikom na istoku, a crtom Travnik-Dinara na sjeveru. (Vidi geografsku kartu br. 1.)

Uostalom, tko se od nas ne sjeća Hercegovaca koji nam dolaze u berbu kukuruza? Zar taj hercegovački Stipan, Mate, Joso nije baš tako »divanio« kao i mi kod kojih je brao kukuruze?

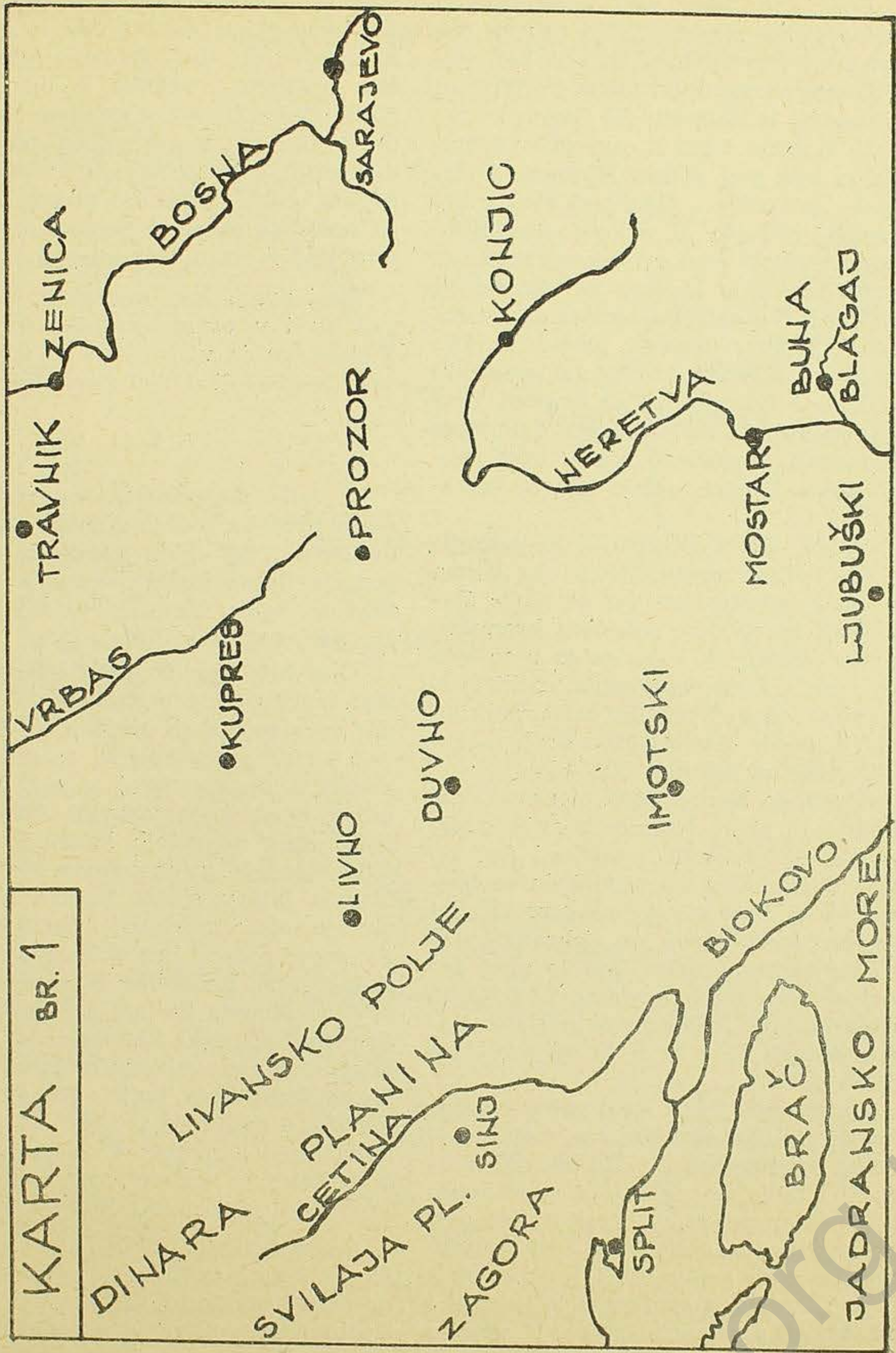
3.

A što bi nam ta pradomovina i danas još mogla ispričati? To je krš, sam kamen, neplodan kraj, prekrasan u svojoj divljini, ali zahtijeva preveliki trud da tamo čovjek prehrani sebe i svoju obitelj.

A na tom tlu su naši preci bili pastiri s neobično brojnim obiteljima Ovisni od ispaša kojima ti krajevi oskudevaju, morali su tražiti bolje i bogatije ispaše da bi se prehranili i održavali. U tom traženju su se već početkom 15. stoljeća počeli prebacivati **preko Dinare u Dalmatinsku Zagoru.**

Dakle, već su se i u predturska vremena mnogi naši selili iz Bosne i Hercegovine na nova prostranstva, bogatija ispašom. Dio Dalmatinske Zagore, gdje su se naši preci naseljavali, mogli bismo omeđiti na sjeveru planinom Bukovicom, rijekom Zrmanjom; istočno: planinama Prominom i Svilajom; južno: crtom Sinj-Šibenik, a zapadno: Ravnim Kotarima i Skradinom. (Vidi geografsku kartu br. 2.)

A počevši od turskih nadiranja na Balkan, a pogotovo kad su veći dio naših krajeva osvojili, a u vremenu od 1522—1527. godine doprli sve do Gackog, ovo preseljavanje naših predaka je bivalo sve brojnije i brže.

Područje Bosne i Hercegovine, gdje je pradomovina Bunjevaca. Prva seoba bila je u Dalmatinsku Zagoru.

Pokrajine, koje smo naseljavali u Dalmatinskoj Zagori, prije nas su nastanjivali isto Hrvati, ali oni koji govore čakavskom ikavštinom. Pa gdje su oni nestali iz Dalmatinske Zagore?

U vrijeme turskih najezda Dalmacija je bila pod vlašću Mlečana, a Hrvatsko primorje i Lika pod vlašću hrvatskih velikaša u sklopu Austrijske Carevine, koja je u ovim krajevima uspostavila Vojnu krajinu za obranu od nadiranja Turaka. Pa budući da su čakavski Hrvati ratovali protiv Turaka na strani Mlečana, na strani hrvatskih velikaša i Austrije, to su se pred Turcima morali povlačiti prema dalmatinskoj obali, u gradove, pa je tako Dalmatinska Zagora ostala pusta, nenapučena.

Dakle, Turci su osvojili te pokrajine, ali ovako opustjeli baš su njima nanosili najveće štete jer nije bilo življa koji bi stvarao potrebnu hranu za tursku vojsku. A kako su se u to vrijeme baš u ovim krajevima vodili stalni ratovi, to su Turci bili primorani dovlačiti hranu iz udaljenijih krajeva, što u to vrijeme baš nije bilo lako.

Turci, da bi prekratili ovu svoju oskudicu u hrani i snabdjevanju svoje vojske, oni su sami podsticali naš življaju u Bosni i Hercegovini da se preseljava u Dalmatinsku Zagoru, da bi stvorio mogućnosti za ishranu vrlo brojne turske vojske. Ovo je opet dalo podstreka našim precima da napuste stare krajeve i da se sele u Dalmatinsku Zagoru koja je u to vrijeme bila skoro pusta.

Osim toga, Turci su u vojnim pohodima i stalnim osvajanjima vodili ratove na nepoznatom tlu. Da bi lakše prodirali i bolje se snalazili u nepoznatim krajevima, oni su za svoje vodiče uzimali pastire starosjedioce, koji su dobro poznavali svoju bližu i dalju okolinu. Tako su za svoje vodiče uzimali i naš svijet, a vremenom ih sve brojnije uzimali u svoju pomoćnu vojsku t. zv. MARTOLOZI, koji su pratili tursku vojsku u vojnim pohodima, često učest-

vovali u borbama, a kad bi Turci osvojili nove pokrajine i gradove, ova pomoćna vojska bi održavala posadu u tim mjestima i branila ih od eventualnih upada. U ove martoloze su Turci uvrštavali sve starosjedioce, pa tako i naš svijet, a po ustaljenim turskim običajima oni bi dobili dio plijena i mogli su voditi sa sobom i članove svoje obitelji kao i svoju stoku i svu imovinu.

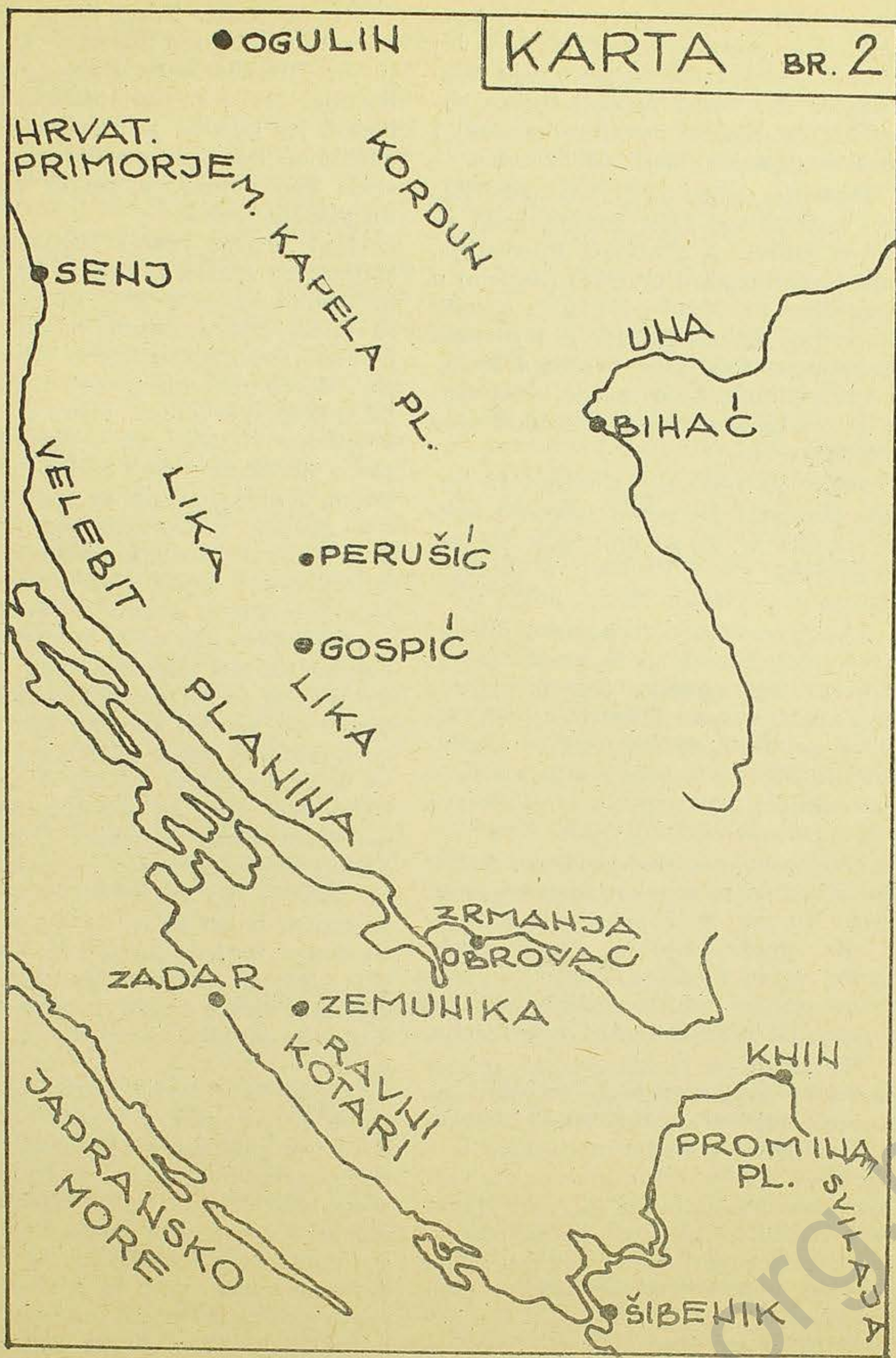
Naši preci, kao martolozi, učestvovali su i u osvajanju Like na strani Turaka, pa je vjerovatno da su mnogi onda već ostali u Lici i naselili je.

4.

A sada da pokušamo pratiti život naših predaka u Dalmatinskoj Zagori i da vidimo, što ih je podsticalo da napuštaju Dalmatinsku Zagoru, te se, bar dijelom, sele u Hrvatsko primorje i Liku, pa još dalje u Podunavlje.

Oko 1526. godine Lika i Krbava su već zapravo bile pod turskom vlašću, a u osvajanju ovih krajeva su učestvovali i naši preci, koji su se ranije nastanili u Dalmatinskoj zagori. Dok su bili u Bosni i Hercegovini, bilo im je teško zbog neplodnih kamenjara i rijetke ispaše, a tu na novoosvojenom tlu moraju biti u službi Turaka kao pomoćna vojska-martolozi i boriti se protiv svoje rođene braće. Pastiri i seljaci iz Cetine, Radobilja, Brodarića, te iz okoline planina Svilaje i Promine, bili su u službi Turaka kao martolozi, a pod komandom su vojvode cetinskih martoloza, Muratbega, koji je isto sin našeg naroda, a rodom je iz Šibenika gdje je imao brata kanonika. Osvajaju tih godina Zakrčaje i Pozrmanje, dakle, krajeve koje su nastanila njihova subraća.

Zbog ovakvih teških prilika, kad se moraš boriti protiv svojih rođenih, a ne možeš se oduprijeti Turcima, koji te i prinudom uvrštavaju u pomoćnu vojsku-martoloze, narod iz Dalmatinske Zagore, većinom dakle naši preci, traže svojoj nevolji lijeka i sele se što u

Područje Ravnih Kotara, Hrvatskog primorja i Like, gdje je nastavljena seoba Bunjevaca.

manjim što u većim grupama na teritorije gdje prestaje turska vlast. U toj seobi ih pomažu i čak nagovaraju Mlečani, jer ako narod napusti turske oblasti, ti će dijelovi ostati neobrađeni i opustošeni, dakle, štetit će Turcima.

Poznatije seobe iz Dalmatinske Zagore su bile već 1538. godine, kada su naši iz Obrovca, u oblasti Pozrmanja, pošli prema planini GVOZD (Kapela) u Hrvatskom primorju gdje su ih naselili na posjed Nikole Zrinjskog i Stefana Frankopana Ozaljskog u selima Prilišće i Rosopajnik. Za ovima je pošla druga grupa 1558. godine iz sela Muškovca kod Obrovca.

Pri ovim seobama u oblasti Hrvatskog primorja još nema spomena imena »Bunjevci«, ali su im prezimena već bunjevačka kao: Pavičići, Milinovići, Šimunovići, Vlašići, Božići itd.

U ovim seobama ih pomažu njihovi oci franjevci, koji su ih pratili još iz Bosne i Hercegovine. Napomenimo i prvu seobu iz sela Muškovca kod Obrovca već 1540. godine, kad su se preselili u SIČ, u Gradište u Austriji, a 1544. godine druga grupa iz Muškovca pak naseljava okolinu rijeke Kupe.

Ove seobe, napuštanje turske teritorije slobodno možemo nazvati otporom protiv Turaka, ali ovo još nije smišljeni vid otpora, nije još otpor protiv turske vojne moći, nije otpor našega življa protiv tuđinske vlasti, moći i kulture, još nema svijesti i organizacije.

Na čudan će način senjski uskoci probuditi svijest našega svijeta, pogotovo onih u službi Turaka, martoloza. Uskoci iz Senja prodiru na tursku teritoriju vrlo duboko, sve do Trogira kroz Dalmatinsku Zagoru. Napadaju turske posade, ruše im utvrđenja, pale i pljačkaju tursku imovinu. Ali, i imovinu onih, koji služe Turcima (kao martolozi).

Pa tako stradava ne samo imovina naših u Dalmatinskoj Zagori, već i oni sami, jer i njih napadaju, budući da služe u turskoj pomoćnoj vojsci.

Prema tome, Turci ih ugnjetavaju iako njima služe, a uskoci ih kažnjavaju jer Turcima služe. Dakle, dvostruka nevolja. Jedne se nevolje moraju osloboditi, jer i jedna je previše, a kamoli obadvije. Turci ih prisiljavaju da im služe kao vojnici, a uskoci traže da im plaćaju danak.

Kad je već postalo nepodnošljivo stanje, fra ANĐEO, koji je bio rodom iz Trogira, pođe u Grac da se zauzme za živalj pod turskom vlašću. On je ponudio vojnim vlastima u Vojnoj krajini, da će Austriji plaćati danak ako ih uskoci ostave na miru. A ponudi krajiškim vlastima da s uskocima zajedno napadnu turske posade u Klicu, Solinu i Sinju, ali da se onda naš narod povuče iz Dalmatinske Zagore i preseli na tlo Austrije, odnosno na tlo gdje prestaje turska vlast i neka im se tamo obezbijedi zemlja i prebivalište.

Dogovoreno je da će naši s grupom uskoka napasti Klis s kopna, a drugi dio uskoka će napasti Klis s mora. Godine 1583. senjski kapetan Đuro Daničić povede tri galijske uskoka prema Klisu, a druga grupa uskoka pođe preko Dalmatinske Zagore, suhim putem, prema Klisu. Kako su uskoci na galijama doznili zbog nevremena na moru, a naši i uskoci, koji su trebali napasti Klis sa kopna, bojali su se da Turci ne doznadu za zavjeru pa izvrše napad na Klis. Pobiju stotinjak Turaka, ali se glavnina turske vojske uspjela skloniti u utvrdu, pa tako napad nije u cijelosti uspio.

Da ne bi dočekali tursku odmazdu, jedna grupa naših od oko 860 duša pođe s uskocima na krajišku teritoriju i budu nastanjeni na imanju grofa Zrinjskog iznad Bakra, u Hrvatskom primorju. Kako se ova grupa bojala turske odmazde, razumljivo je da je strah potjerao mnoge naše iz ove oblasti na sjever prema slobodnoj teritoriji u Vojnoj krajini. Tako su se onda mnogi naši povukli u Liku iako o tome nema pismenih podataka kao što je ovaj podatak o seobi ovih 860 duša.

Fra ANĐEO nije mirovao, pripremao je drugi ustanak. No, Turci su sada već bili oprezniji, pa su vođe ustanka Mikula Stojanović i Ivan Matijević odustali od namjeravanog ustanka i povelili još 200 porodica na imanje grofa Zrinjskog iznad Bakra. Ovom prilikom mnogi naši su pošli u Senj, gdje se i danas većina izjašnjava za Bunjevce i imaju bunjevačka prezimena. **Ali prilikom te seobe još nigdje nije zapisano naše posebno ime »Bunjevci«.**

Broj Bunjevaca u Hrvatskom primorju povećan je dobro organiziranom seobom s prostora oko rijeke Zrmanje, iz POZRMANJA. Naime, senjski kapetan Danijel Frankol je izvijestio nadvojvodu Ferdinanda 1605. godine da su mu iz POZRMANJA, iz mjesta Kotara, došli izaslanici mjesnog živilja tražeći da im pomognu kako bi se mogli preseliti sa turske teritorije na teritorije pod vlašću Vojne krajine. Po pristanku nadvojvode, kapetan Frankol sa 400 ljudi senjske posade upadne u KOTARE, te pomoću našega živilja, koji su bili u službi Turaka kao martolozi, spale ZEMUNIKU. S tog pohoda Frankol povede sa sobom 700 preseljenika, koji su naseljeni u LIČU na kraškom polju kod Fužina u Hrvatskom primorju.

Ovom prilikom su izbjegli dijelovi plemena Krmpotana, Vojnića i Sladovića; prvi su povelili sa sobom pedeset obitelji, drugi petnaest, a treći dvadeset, a prezimena su im bunjevačka kao: Skorupovići, Markovići, Šimunovići, Mihovilovići, Petkovići, Božići, Matijevići, Karanovići, Martinovići i td.

Ova grupa iz Dalmatinske Zagore je već ponijela sa sobom u Hrvatsko primorje i svoje posebno ime »BUNJEVCI«. Seoba Bunjevaca u Hrvatsko primorje ovim još nije okončana, ali bismo mi već sada morali pokloniti više pažnje onim Bunjercima, koji su se iz POZDRMANJA, dakle iz Dalmatinske Zagore, selili za Liku jer je **jedna grupa Bunjevaca, doseljenih u Liku negdje 1610. godine pošla iz Like u Podunavlje.**

O našim Bunjercima u Hrvatskom primorju napomenimo još samo to, da su se u novonaseljenim mjestima u Hrvatskom primorju pobunili i protiv grofa Zrinjskog koji je tražio da mu plaćaju danak i da mu postanu kmetovi kao i ostali njegovi seljaci na posjedima. Morao je intervenirati bečki dvor, a grof Zrinjski je morao Bunjercima priznati svojstvo slobodnih ljudi.

OTKUD NAM IME »BUNJEVCI«

O Bunjercima u Dalmatinskoj Zagori i Hrvatskom primorju govorili smo onoliko, koliko smo našli podataka o njima i pogotovo zato da bismo ukazali na isto porijeklo Bunjevaca u Dalmatinskoj Zagori, u Lici, u Hrvatskom primorju i ovdje u Podunavlju.

Ali da bismo bolje upoznali sudbinu, porijeklo i put Bunjevaca u Lici i Podunavlju, prvo se pozabavimo pitanjem, otkud i kako je nastalo naše posebno ime: BUNJEVCI.

Sigurno je samo jedno, da je naše posebno ime BUNJEVCI nastalo na tlu

POZRMANJA, koje se proteže ispod rijeke Zrmanje na prostoru u dubini od Zadra do Šibenika, odnosno u njihovoj zaleđini, u RAVNIM KOTARIMA. (Vidi zemljopisnu kartu br. 2.)

Govori se da smo svoje posebno ime dobili po BUNJAMA, vinogradskim kućicama, kolibama u kojima smo stanovali u blizini dalmatinskih gradova, između Zadra i Šibenika. Naime, kao martolozi Bunjevci nisu mogli podizati sebi kuće, jer su ih Turci svaki čas pokretali u svojim ratnim pohodima, pa su sebi gradili samo privremene na-

stambe. Mislimo da je ovo mišljenje netačno. I sami Zadran i Šibenčani su imali bunje u svojim vinogradima i na pašnjacima, pa zašto i oni nisu poprimili to posebno ime Bunjevci?

Potom, misli se da smo svoje ime dobili po rijeci BUNI koja protiče u blizini Mostara. Sada već znamo da se Bunjevci nisu doselili u Dalmatinsku Zagoru samo iz okolice rijeke Bune, već sa mnogo većeg prostranstva Bosne i Hercegovine, pa zašto bi baš po ovoj rijeci dobili svoje posebno ime?

Ima još i drugih pretpostavki, no nama se čini da je najbliža istini ona pretpostavka koja tvrdi da smo svoje ime BUNJEVCI dobili po osobini ljudi sa krša, koji su opori, tvrdi, skloni borbi, otporu, buni... a životni put Bunjevaca iz Bosne i Hercegovine do POZRMANJA nije bio lak i jednoličan: bili su ugnjetavani od Turčina, izloženi životnoj opasnosti i od svoje subraće uskoka, morali su tražiti svoj put da se oslobode svakodnevnog neimaštine i biološkog istrebljenja, ulazeći iz rata u rat, bunili se protiv takve sudbine i protiv najvećeg krivca za tu sudbinu, Turaka.

Zar se nije taj turski vojnik-martoloz urotio u nekoliko mahova protiv Turaka, zar nije pošao u nove seobe. Vičan je bio teškom životu i oskudici, stalno pod oružjem i u borbama, a svakako manje civiliziran nego njegova subraća na obalama Jadrana, neobuzdan se odupirao i pomisli da ga kao slobodnog seljaka-pastira svrstaju u red kmetova, kao što je to htio grof Zrinjski. Nije čudno što su ga starosjedinci u Dalmaciji i Dalmatinskoj Zagori nazvali: neobuzdani, skloni bunjenju, buni... Bunjevci, BUNJEVCI.

Zadarski biskup je 1603. godine izvršio vizitaciju područja POZRMANJA i u svom izvještaju veli, da je pored starosjedilaca tu zatekao i »pastire koji su izvanredno tvrdi i opori«, dok stotinu godina docnije senjski biskup Brajković za ove iste pastire u POZRMANJU veli, »da su tvrdi i opo-

ri«, ali on te pastire već naziva BUNJEVCI. A kapetan Like i Krbave J. F. Rambschüsell 1701. godine kaže, »Bugneuzzi, gente efferene — Bunjevci, narod neobuzdan« i čini mi se da je Dr. Smodlaka zapisao, da je u Dalmaciji pojam BUNJEVAC pojam za čovjeka prgavog, svađalicu, bundžiju. Da je ime Bunjevac nastalo od kolibe-bunje, ime bi bilo porugno, ne vjerujemo da bi ga sa sobom Bunjevci ponijeli u Hrvatsko primorje, u Liku i Podunavlje... Vjerujemo da su dolazeći s turskog teritorija, bježeći ispred turske vlasti, na slobodnoj teritoriji za sebe govorili da su pobunjenici-bunjenici protiv Turaka, i da su ih dočekavali kao bunjevce protiv Turaka, BUNJEVCE... slično kao što su govorili za uskoke da su uskoci, za partizane da su partizani...

Ime BUNJEVCI JE PRVI PUT zapisao župnik ŠIMUN MATKOVIĆ u SOMBORU 1622. godine, a u KRMPO-TANIMA i LIČU u Hrvatskom primorju, ime BUNJEVCI je zapisano prvi put tek 1700. i 1701. godine, a u POZRMANJU, u Dalmatinskoj Zagori, nekako istih godina zapisuje ime BUNJEVCI i senjski biskup Brajković.

Ali kad je to naše posebno ime, Bunjevci, nastalo? Naši preci koji su iz Dalmatinske Zagore 1538. i 1558. godine pošli u Hrvatsko primorje i zaleđinu, još nisu ponijeli sa sobom to naše posebno ime, kao ni oni koji su se 1540. godine preselili u SIČ u Austriji i u okolinu rijeke KUPE. Ali, oni naši preci koji su s uskocima zajedno napali KLIS 1583. godine, pa 1605. godine spalili ZEMUNIKU i potom pred turskom odmazdom pošli s uskocima i naselili se u Hrvatskom primorju, već su morali ponijeti to naše posebno ime koje se održalo do danas, pa je vjerovatno da je bilo poznato u Dalmatinskoj Zagori negdje oko 1583. godine, što je tim vjerovatnije kad već 1622. godine to naše ime srećemo u SOMBORU!

OD POZRMANJA DO LIČKOG SANDŽAKA

Izvještaj o opisu Ličkog sandžaka sa stanjem oko 1620. godine donosi i podatak, da je prije kratkoga vremena u Ličkom sandžaku bilo mnogo više življa, ali se otuda u PODUNAVLJE »preselilo oko 10.000 duša«. A taj živalj, koji se oko 1620. godine iz Like preselio u PODUNAVLJE, župnik Šimun Matković u Somboru 1622. godine naziva i zapisuje kao BUNJEVCE.

To je bila ta prva seoba Bunjevaca iz Like u Podunavlje kad se u ove krajeve doselilo oko 10.000 duša.

No, kad i kako su ti BUNJEVCI iz Dalmatinske Zagore došli u LIKU?

Turci su 1527. godine osvojili LIKU i KRBAVU ne svojim regularnim trupama, već skoro isključivo svojom pomoćnom vojskom martolozima. U Liku su Turci upali iz Bosne i Dalmatinske Zagore gdje su naši preci bili martolozi. Prema tome, oni i martolozi iz Bosne su osvojili Liku i Krbavu.

Martolozi su i u ratne pohode vodili sa sobom svoje obitelji, gonili stoku, ponijeli pokretnu imovinu. Kad su osvojili Liku, oni su tu ostali da čuvaju novoosvojene krajeve, oni su bili posada u gradovima i vojnim utvrđenjima. Tada su se naši preci nastanili u Lici, bez obzira da li su tada već imali svoje posebno ime Bunjevci ili još ne.

Još prije preuređenja Vojne Krajine 1577. u Hrvatskoj, Turci su doveli oko 5.000 martoloza sa svojim porodicama, pa je vjerojatno i ovom prilikom povećan broj Bunjevaca u Lici.

Lika je otvorena prema Dalmatinskoj Zagori, i onda su ljudi održavali vezu sa svojom rodbinom koju su napustili i odselili se u nove krajeve. Razumljivo je da su se mnogi vraćali u Dalmatinsku Zagoru, drugi pak iz Dalmatinske Zagore pošli za svojima u Liku. A ta seoba iz Dalmatinske Zagore u Liku morala je biti još intenzivnija kad su se naši urotili s uskocima

protiv Turaka, kad su napali Klis, spalili Zemuniku. I svijet koji nije učestvovao u napadu na Turke, povlačio se u Liku, bojeći se turske odmazde, koje su bile poznate po svojoj okrutnosti. Turci su ugnjetavali naš živalj i onda kad im je služio kao martolozi, a kako su bili okrutni onda kad su morali ugušiti urotničke sklonosti svojih podanika. A Pozrmanje je na korak Lici, takorekuć u susjedstvu; ako su u Pozrmanju naše nazvali Bunjevcima, kako ne bi poprimili to ime i oni naši u Lici, s kojima su u uskoj rodbinskoj i sudbinskoj vezi.

Naši preci kao martolozi su došli i osvojili Liku i Krbavu, a ostali su kao martolozi na tlu Like i Krbave. No, nije sav naš narod bio u službi Turaka kao martolozi, nego samo oni sposobni za vojsku. Ostali svijet, njihova rodbina i porodica, živjeli su svoj običan život kao pastiri i seljaci. A kakav im je bio život, ovisilo je od toga kako se prema njima odnosio lički aga i ostali turski dostojanstvenici i vojni komandanti.

Negdje oko 1610. godine beg Ličkog sandžaka bio je beg Memibegović. On je zaveo takav zulum u Lici da je život postao prosto nepodnošljiv. Naš se svijet urotio protiv bega i podigao ustanak da se oslobodi tog teškog zulumma.

Begu Memibegoviću je uspjelo ugušiti ustanak.

I što je ostalo ovome svijetu? Da dočeka odmazdu i još gori zulum? Ili da bježi ispred odmazde?

Kad govorimo o našim precima, uvijek treba da se sjetimo da su njihovi stalni pratioci, dušobrižnici, savjetnici i vođe bili franjevci-ujaci. A oni su održavali dobre veze s Turcima i imali svoje samostane rasijane po Bosni i Hercegovini, Dalmatinskoj Zagorji .Bi-

li su dobro obavještavani i iz turskih i iz redova svoje franjevačke subraće

Znali su koji je aga u kojem sandžaku — do srca Evrope, do iznad Budimpešte. Kakav je i kako se odnosi prema svojim podanicima.

Tako su franjevci u Lici došli u vezu s franjevcima u Podunavlju, koje je bilo opustošeno i nenapučeno, pa su doznali ne samo da je aga u Podunavlju podnošljiviji, već da bi rado primio živalj iz Like da nastani opustošene krajeve Podunavlja. Naime, od nase-

ljenosti je ovisio i prihod ovih aga, pa je njihova želja bila da sve pokrajine budu dobro naseljene i privredno jače.

Dobivši privolu age u Podunavlju, franjevci su pokrenuli naš svijet iz Like u Podunavlje da bi već i na taj način izbjegli odmazdi i teškom zulumu bega Memibegovića.

I tom je prilikom, tamo negdje 1610. godine, kako to piše u opisu Ličkog sandžaka, iz Like pošlo u Podunavlje oko 10.000 duša naših predaka, Bunjevaca.

BUNJEVCI U PODUNAVLJU

Pa tko je živio u Podunavlju prije nego što su se Bunjevci tu nastanili, jer neko je tu morao biti jer su i franjevci obitavali u Podunavlju i imali svoje samostane. A tvrdili smo da su ovi krajevi bili pusti, da je aga baš zato i dozvolio da se Bunjevci presele iz Like u ove krajeve.

Podunavlje je bilo u sklopu Ugarske. Nesumnjivo je da su mnogi današnji gradovi, sela i pustare bile vlasništvo mađarskih velikaša. Tavan-
kut, Subotica, Madaraš bili su u vlasništvu Hunyadi Jánoša i njegovog mlađeg brata, te kroz nasljedstva ili nove kraljevske dodjele u nasljedni posjed — fidei commissum — dođoše ovi krajevi u posjed Török Balinta oko 1527. godine. No, tko se nastanjivao u tim krajevima? Da li Mađari ili Hrvati i Srbi? Nesumnjivo da je tu bilo malo Mađara, a pogotovu za vrijeme turske vladavine 1542—1686. godine. Jer da nije tako, zašto bi temišvarski grof Kinizsi Pál nakon upada u Srbiju 1470. godine doveo sa sobom oko 50.000 Srba da nastane opustjele krajeve. Srbe je predvodio knez Pavao Branković.

Da je već i u vremenu od XI—XVI stoljeća bilo mnogo Slavena u Bačkoj i Banatu svjedoče baš današnja imena gradova, sela, naselja, pustara, rječica:

Bač, Monoštor, Sonta, Sombor, Bajmok, Tavankut, Zabatka-Supodizze-Subotica (svi su korijeni riječi slavenski) Senta, Kanjiža Moravica, Vrbas, Kula, Baja, te Palić, Ludoš, Krivaja, Križ-Körös, te da samo usput spomenemo i zapisana imena iz toga doba, kao palatin Rade 1056., sudija Uroš 1092., palatin Bela 1156., vlastelin Uroš 1251. godine.

A pojavu Hrvata na ovom tlu, naših Dalmatinaca, možemo pratiti s godinom 1241., kada se mađarski kralj Bela IV. vraćao u Mađarsku nakon izbjegništva u Dalmaciji, gdje je pobjegao ispred mongolske najeзде na Mađarsku. Vraćajući se u Budimpeštu, poveo je sa sobom veliki broj Hrvata, koji su mu pomogli oko ponovne izgradnje porušene Budimpešte, a poslije su imali vrlo vidnu ulogu u javnom životu Mađarske. Ne iznoseći drugo, samo da napomenemo da je Hrvat sačinio prvu mađarsku gramatiku.

Dakle, Dalmatinaca je već bilo na tlu Podunavlja kad su naši pošli u ove krajeve. To se vidi i po tome što je Stipan Prčić već 1595. odlikovan zbog hrabrosti, a prema Analima, izdatim u Đakovu 1437. godine, u Bačkoj stanuju Raci katolici i Raci šizmatici t. j. Hrvati i Srbi. I tu se kriju veze koje su omogućile Bunjevcima da napuste Liku i zulum bega Mehmedbegovića.

Pa što to znamo o bivstvovanju Bunjevaca u Podunavlju od vremena doseljenja negdje 1610. godine do druge seobe 1687. godine?

Prilično malo. Do sada smo uporno tvrdili da smo se doselili 1687. godine, pa je na period od 1610. do 1687. godine malo obraćana pažnja. Ovaj period očekuje da ga naši povjesničari ispituju.

Iz tog vremena znamo da je svećenik Ivan Matković 1612. godine zvao Isusovce u Bačku da bi tu djelovali, znamo da je župnik Šimun Matković 1622. godine u Somboru prvi zapisao ime Bunjevci.

Znamo da je papa Inocent X. naimenovao 1649. godine beogradskog biskupa Marina Ibrišimovića za bačkog vikara, koji je već iste godine obišao svoju pastvu i izvještava papu: da je 12. X 1649. godine u Bajmoku krizmao 584 duše, 14. i 15. X u Jankovcu 325 duša, 16. X u Meljkutu 129 duša, 17.—22. X u Santovu 350 duša, a potom 23. i 24. X krzmao je u Somboru pa u Baču, Sonti, Bukinu gdje su se sakupili i vjernici iz Monoštora, Koluta, Gare i Bačkog Brega i td.

Poznato je da su Bunjevci već 1657, 1660. i 1668. godine slali svoju djecu na školovanje u Segedin, gdje su Hrvati i Srbi u većini. Jure Ševarac u franjevačkoj crkvi podigao je 1715. godine veliki oltar. Grad je tek u docnijim vremenima dobio svoj današnji naziv: Szeged. Gdje su Bunjevci iz Segedina? Ili su se odselili ili su pomadarenjeni kao i oni u Čantaviru, Baji i Kaloči, gdje je biskup Patarčiš dao batinati svakoga onog Bunjevca tko bi progovorio svojim jezikom, a ne mađarski. Zato i jesu Kaločane zvali »Botmagyarok«, batinom stvoreni Mađari.

Znamo i to da su fra Jeremije Gunganović i Nikola Kopunović rođeni 1660. godine u Ludošu, a i sam Iványi István u svojoj povijesti grada Subotice veli da u ova vremena tu nije bilo Mađara, tek su se pojavili 1688. godine, dok su Raci t. j. Hrvati i Srbi već držali i zakup od Turaka Kunbaju,

Bajmok, Tavankut, Tompu, i druge livade i pašnjake, te se kao i u prado-movini i tu bavili stočarstvom.

Isti Iványi navodi, da su Bunjevci dobrovoljno učestvovali u ratnim pohodima Turaka prema sjeveru Mađarske, što je razumljivo kad se zna da su i u Dalmatinskoj Zagori i u Lici isto morali služiti kao martolozi, a od te dužnosti age u Podunavlju svakako ih nisu oslobodili.

Još su 1542. godine Turci podijelili Mađarsku na sandžake i nahije, a segedinski sandžak se sastojao iz subotičke, bajske i titelske nahije u kojima su se nalazile turske posade. Subotica je čak imala i muslimansku džamiju od koje je kasnije izgrađena franjevačka crkva, a oko džamije je bilo utvrđenje. Život je tekao po turskim zakonima, nameti i porezi su bili bezbrojni i teški, a sva je zemlja bila u vlasništvu turske carevine. Po beskrajnim pustarama naši su se bavili stočarstvom, ribolovom i za sve što je bilo moguće, plaćali su »desetinu«, »glavarinu«, »kućarinu« Turcima. Poznato je da su se u tim vremenima naši koristili i varkom da ne bi plaćali »glavarinu« koja se plaćala za svaku odraslu mušku glavu i to tako, da su muška djeca sve do ženidbe hodala u košuljama kao da su još uvijek djeca. Vidjeli smo, Bunjevci su služili Turcima kao pomoćna vojska, morali su kolima prevoziti sve snabdjevanje za tursku vojsku. Čvrsto su Turci držali svoju vlast, još i kuće su samo takve mogli graditi kakve im Turci dozvole, tako ih obojiti kako im odrede, pa nije čudo što su se naši radije podvlačili u pustare i živjeti u zemunicama da bi se što bolje skrili ispred Turaka i njihovog zulumata.

A sud je bio samo na strani Turčina. Ako bi Turčin rekao na sudu pred kadijom da je djevojka od njega primila jabuku, kao znak pristanka da se uda za njega, kadija bi dosudio djevojku Turčinu, pa je li to bila istina ili ne. Zato su naši djevojke udavače

skrivali na selima i pustarama do udaje, gdje bi ih fratri i vjenčali, pa se tek onda usudili da mladu donesu u grad. Iz toga vremena i jeste običaj da svatove prate mastalundžije, koji su, ako je trebalo, i oružjem branili mladu od Turaka, koji su ih otimali.

Mnogo podataka iz ovih vremena nemamo zbog zablude da je naša seoba uslijedila tek 1687. godine, ali želimo još ponešto reći o zbivanju na ovim prostranstvima prije 1610. godine t. j. iz vremena kad su ove krajeve nastanjivali potomci onih Dalmatinaca koji su došli za vrijeme povratka u Mađarsku Bele IV. Kad su snage austrijskog carskog dvora 1598. godine oslobodile Ostrogon (Esztergom), Pálfi Miklos, tadašnji zapovjednik grada pozvao je Slavene iz Bačke da nasele grad, tako da su neka naselja ostala skoro pusta (Gara, Kačmar, Leđen, Ivanka, Šebešić, Tavankut). Međutim i Hrvati i Srbi su napustili Ostrogon zbog slabe zemlje i nevoljnih uvjeta pa su se vratili u stara mjesta. Otud su neka naša prezimena nastala po mjestu stanovanja na sjeveru Mađarske kao Peić Tukuljac, po Tukulji, Ostrogonac, po Ostrogonu, Budimac i Budimčević po Budimu gdje je kolonija Dalmatinaca postojala sve do XIX stoljeća, pa Pantelinac i t. d., a interesantno je i to da su se skoro do kraja XIX. stoljeća i u Subotici građani nazivali Dalmatincima, a seljaci Bunjevcima, a i misa na našem jeziku se služila na »dalmatinskom jeziku«.

Iz vremena »katoličkih i šizmatičkih Raca« t. j. iz vremena do 1610. godine moramo napomenuti i zbivanja oko CARA IVANA CRNOG ili CARA

JOVANA NENADA, čija je prijestonica bila u Subotici. Nakon bitke kod Mohača 1526. godine, gdje su Turci potukli ne samo mađarsku vojsku već i hrvatsku i mnoge srpske jedinice, oni koji su preživjeli, nagnuli su u krajeve gdje još nisu zavladaali Turci pa su i nadalje davali otpor Turcima. U okolini Subotice je otpor Turcima pružio CAR IVAN CRNI. On je u svojoj vojsci imao i Srba i Hrvata i Mađara, što se najbolje vidi po tome što mu je vojvoda bio Radoslav Čelnik, a kaštelan grada Subota Vrlić, dakle, obojica Srbi, dok mu je savjetnik bio Fabijan Literata i Ivan Dolić (tadašnji oblik prezimena Dulić), obojica Hrvati. Tu u Subotici je skupio oko 15.000 vojnika. No, on se nije morao boriti samo protiv Turaka, već i protiv mađarskih velikaša Török Bálinta, Csáki Lászla pa i erdeljskog vojvode Zapolje. Török Bálint je bio »vlasnik« Subotice i htio ju je dobiti, a kazali smo da je IVAN CRNI Suboticu proglasio za svoj glavni grad, pa su se oni sukobili kod Subotice. Tu ga IVAN CRNI razbije, a potom i Csáki Lászla kod Csome. Nakon toga ga je napao vojvoda Zapolja, koji je 1527. godine s vojskom uputio vojskovođu Perényia protiv IVANA CRNOG, jer se u borbi za prijestolje IVAN CRNI nije htio opredijeliti za Zapolju, već za cara Ferdinanda, ali IVAN CRNI potuče Perényia kod Seleša na Tisi. Novom vojskom, koju je Zapolja uputio protiv IVANA CRNOG, zapovijedali su velikovaradinski biskup Cibák Imre i pomenuti Perényi, te kod Sedija pobijede IVANA CRNOG, ali ga ne razbiju potpuno. No tada prijevaram IVANA CRNOG domame blizu Sente i tu ga iz zasjede ubiju.

DRUGA SEOBA BUNJEVACA

Da ponovimo: Bunjevci su iz svoje domovine u Bosni i Hercegovini preko Dinare naseljavali Dalmatinsku Zagoru, u Pozrmanju su poprimili svoje poseb-

no ime Bunjevci. Iz Dalmatinske Zagore su se selili u Hrvatsko primorje i u Liku, otkud je grupa Bunjevaca, oko 10.000 duša, oko 1610. godine pošla u

Podunavlje gdje su se naselili između Sombora i Subotice, u Bajski trokut i uzduž Dunava sve do Budimpešte, a tu su im najsjevernija naselja Hanzebeg i Erča. Mislimo da je dovoljno jasno ukazano na hrvatsko porijeklo Bunjevaca.

Druga seoba Bunjevaca je uslijedila 1687. godine. Prilikom druge seobe došlo je u Podunavlje oko 5.000 duša. Uglavnom su naselili područja između Sombora—Subotice—Baje i Segedina. Oni su se u Podunavlje doselili iz istočne Bosne, iz Dubočca, Velike, Majeveca, Modriča, Sevčine i Čuzmadagnja, a doveli su ih franjevci iz Bosansko-srebrničke biskupije, kako je to zapisano u spisima biskupa Nikole iz Plumbe, odnosno, iz OLOVA. Dakle, odmah upada u oči da ovi naseljenici nisu sa one teritorije Bosne i Hercegovine otkuda su Bunjevci porijeklom, i to da su ih doveli franjevci koji su im bili pastva u istočnoj Bosni, o čemu ćemo poslije još iznijeti neke podatke.

Prema tome, nesumnjivo je da oni nisu imali naše posebno ime Bunjevci, ali je još manje sporno da su i oni Hrvati kao i prvi doseljenici Bunjevci. Po podacima njemačkog zemljopisnog leksikona iz 1786. godine Geographisch-Historisches un Produkten Lexikon von Ungarn von Johann Mathias Krobin-sky, Pressburg 1786. u Maria Theresio-polisu, dakle u Subotici, katolički Raci se dijele na: Dalmatince, Hrvate, Šokce, Bunjevce, Bosance, Kalotnjake i Ciprovace (Dubrovčani iz Bugarske gdje su imali trgovinsku koloniju, a povukli su se ispred turske najezde u Suboticu). Još kad znamo i to, da su i u XIX. stoljeću građani u Subotici sebe nazivali Dalmatincima, a seljaci Bunjevci-ma, to je jasno da su se i Dalmatinci i Bosanci u Subotici pobunjevčili.

Prije nego što ćemo opširnije govoriti o ovoj drugoj seobi Bunjevaca, treba da znamo i to, da seoba Bunjevaca iz Like nije okončana našom seobom 1610. godine, već su se Bunjevci iz Like

selili što u grupama što pojedinačno i kasnije. Naseljavali su se sve do Petrovaradina, pa čak i u Bosnu, pogotovu u derventski kotar, a od 1730. godine lički Bunjevci su naseljavali novski kotar, Golubince, Novi Slankamen; u Baranji: Trapinku, Trnavu, Levinovce, Rodin, Potok, Brezovačke krčeve, a potom u 18. stoljeću i Vinkovce, Čačince, Pauline. pa zatim po Slavoniji i Srijemu.

O našoj drugoj seobi su postojale čak verzije da su u godinama 1687. i 1688. bile tri seobe: jednu da je predvodio fra Anđelko Šarčević sa osamnaest otaca franjevaca, drugu Dujam Marković i Juraj Vidaković, a treću je predvodilo šest otaca franjevaca, i to sve sa teritorije Bosne, Hrvatske i Dalmacije.

Međutim, kako ćemo kasnije vidjeti, radi se o jednoj seobi, o istoj seobi. To nije ponovno doseljavanje Bunjevaca, već seoba katoličkog življa iz istočne Bosne.

Kad je austrijska carska vojska pod zapovjedništvom bavarskog kneza izbornika Maksimilijana Emanuela 1687. godine zauzela Segedin, Turci su se povukli iz Bačke, a prema zapisima u franjevačkom manastiru u Gyöngyösu u to je vrijeme u Bačkoj bilo oko 150 bunjevačkih porodica. Ovaj podatak o broju Bunjevaca je svakako netočan, jer sjetimo se samo podataka beogradskog biskupa Marina Ibrišimovića, koji je 1649. godine u Bajmoku krizmao 580 duša, u Jankovcu 325 i Meljkutu 129, a to su mjesta gdje su naseljeni Bunjevci. Nema podataka o krizmanima u Somboru, Subotici i drugim mjestima gdje su naseljeni Bunjevci.

Dana 9. lipnja 1687. godine neki od ovih Bunjevaca stupe pred kneza izbornika i zamole ga da dozvoli preseljenje mnogih katoličkih porodica iz Bosne gdje im je život pod Turcima skoro onemogućen. Zatim mole da se tim izbjeglicama ustupe tri grada koje bi oni izgradili, a tvrđave gradske popravili.

Uskoro potom stupe pred kneza izbornika, koji je svoj štab smjestio u Sizaru blizu Segedina, i izaslanici tih Bosanaca Dujam Marković i Juraj Vidaković. Oni ponove istu molbu koju su prethodno već podnijeli knezu izborniku subotički Bunjevci, tj. da dozvoli preseljenje 5.000 katolika iz Bosne, da im se ustupe tri grada, gdje bi oni sebi izgradili kuće i popravili utvrđenja, kao i zemljište da bi obrađivanjem sebi obezbijedili prehranu, a oni bi se obavezali da bi se pod zapovjedništvom austrijskih generala borili protiv carskih neprijatelja.

Ratno vijeće u Beču je 1. kolovoza 1687. godine prihvatilo molbu Dujma Markovića i Juraja Vidakovića, te je naložilo knezu izborniku Maksimilijanu Emanuelu, odnosno njegovom generalu Caraffiju, da ove prebjeglice iz Bosne smjesti u Subotici, Begedinu i Baji.

Kao što vidimo, ovo su dvije identične molbe knezu izborniku, jednu su mu podnijeli usmeno subotički Bunjevci, jer pismenih tragova uopće nema, a drugu su pismeno podnijeli vojne vođe ovih bosanskih prebjeglica Dujam Marković i Juraj Vidaković. O nekoj molbi fra Anđelka Šarčevića nema ni traga, a kako vidimo bez dozvole bečkog dvora on uopće ne bi mogao dovesti nikakve izbjeglice sa turske teritorije. Nesporazum je među povjesničarima, mislim, u tome što se gubilo iz vida da su ove prebjeglice morale biti vojno or-

ganizirane da bi se osigurale protiv Turaka prilikom napuštanja Bosne, što im Turci svakako ne bi dozvolili. Fra Anđelko Šarčević i osamnaest franjevac su povelili svoje župljane i organizirali njihov prebjeg iz Bosne. Franjevci su u Bosni održavali dobre odnose s turskim vlastima, pa je razumljivo da fra Anđelko Šarčević nije mogao podnijeti molbu bečkom carskom dvoru za dozvolu ovoga prebjega, jer bi to vjerovatno Turci doznali, a to bi imalo neželjenih posljedica za franjevce u još neoslobođenoj Bosni, pa su zato u ime ovih katolika iz Bosne molbu podnijeli Dujam Marković i Juraj Vidaković.

Važni su podaci u zapisima biskupa Nikole Plumbe, tj. Nikole iz Plumbe: (franjevci su najčešće označavali svoje ime s oznakom iz kojega su mjesta, a Plumba je današnje OLOVO): otac Andrija Dubočac, franjevac iz dubočačke župe je prilikom te seobe doveo u Bačku 2700 duša, otac Mihovil Velika iz Velike 2300, otac Ivan Sočanin iz Majevca 1500, otac Ilija Dubovac i Šimun Rončanin iz Modriča 650, otac Zgodanin iz Sevčine 4500, otac Đurađ Turbić iz Čuzmadagnja 5300 duša. Kao što vidimo, prema ovom zapisu prilikom ovog preseljenja je pošlo iz Bosne 16.950 duša, što je naravno preuveličano pa se više mora vjerovati podacima koje su Dujam Marković i Juraj Vidaković naveli u svojoj molbi bečkom dvoru, tj. da će iz Bosne prevesti u Bačku 5.000 duša.

BUNJEVCI KAO GRANIČARI

1.

Kad su se naši preseljenici iz Bosne, njih oko 5.000 duša, još iste 1687. godine smjestili u Subotici, Segedinu i Baji, za vojsku sposobni su uvršteni među graničare u Vojnoj krajini, koju je Austrija uspostavila na svoj granici prema Turskoj da bi spriječila Turke da upadaju i pljačkaju na austrougarskoj te-

ritoriji. Nakon oslobođenja Bačke, Vojna krajina se u njoj protezala od Titela i Petrovaradina do Segedina, a uskoro su u Vojnu krajinu uključena još i sljedeća mjesta: Martonoš, Senta, Bečej, Ada, Kovilj i Žabalj, kao i Sombor, koji je oslobođen 1687. godine. Naši preci, ove prebjeglice iz Bosne i Bunjevci, koji su se ranije doselili, služili su kao graničari u posadama u Sege-

dinu, Subotici, Baji i Somboru, ali izgleda da su uskoro bili skoncentrirani u posadama Bača, Sombora i Subotice.

Viši oficiri graničara bili su Nijemci, a niži pak, kao kapetani i poručnici, većinom su bili Hrvati mještani. Kao što vidimo, iz postojećih popisa graničara u Somboru i Subotici, u Somboru su graničari bili Hrvati i Srbi, otprilike u istom broju, dok je u Subotici više bilo Hrvata u jedinicama. Mađara među graničarima na ovom području nije bilo.

Prava graničara su konačno utvrđena 1701. godine kada je ustrojen sastav i brojčana jačina ljudstva u jedinicama. Pješadija se sastojala od 1100 ljudi, a konjica od 900 vojnika. G. 1702. je izvršena i podjela zemlje graničarima: veliki kapetan je dobio 354 jutra zemlje, kapetan 192, poručnik 112, vodnik 92, konjanik 24, pješak 18 jutara, a imali su i novčani dodatak za kupovinu graničarske uniforme.

Da vidimo kako je započela graničarska služba Bunjevaca.

Već te 1687. godine naši graničari učestvuju u oslobađanju Sombora i protjerivanju Turaka iz čitave Bačke.

Prvi graničarski kapetan u Subotici je postao Luka Sučić, rodом iz Bosne koji je, navodno, imao sedmoro braće, a kapetan je bio od 1687—1714. godine. Za to je vrijeme učestvovao u dvanaest vojnih pohoda. Prema tadašnjim opisima imao je toliku dugu kosu da bi mu se u jurišima protiv Turaka kosa tako raspršila da je već i time zadavao strah Turcima.

Istovremeno u Baču je bio kapetan već pomenuti Juraj Vidaković, a u Somboru Dujam Marković.

Kolika je bila hrabrost i zasluga ovih ljudi u borbi protiv Turaka dokazuje već i ta okolnost, da im je austrijski car Leopold I. već 1690. godine dodijelio plemstvo. A kao znameniti borci i oficiri iz tih vremena se pominju još i Marčetić, Kaić i Vujević, graničarski poručnici.

2.

Turci su već 1687. upali u tek oslobođene krajeve i doprli su sve do Segedina i napali Bajju, a naš svijet morao se spasiti u izbjeglištvu. Ipak Turci su protjerani iz Bačke. Prema zapisima franjevačkog samostana u Subotici, do 1690. godine tu je vladao relativan mir. Istina, Austrija se toliko slabo pobrinula za naše prebjeglice da ih je mnogo pomrlo od neimaštine i nebrige. Ipak, već 1. XII. 1687. godine, dakle u toku ovih nemirnih vremena zbog seobe, smještaja i turskih upada, fra Bartul Benjović krsti u Subotici prvu bunjevačku djecu, zapravo djecu novih pridošlica. Prva se pominje Katica, kćerka Ivana Parčetića i Marte Bilogrivića, pa Anđelka, kćerka Nikole Kubatovića i Jelene Vuković; Ana, kćerka Andrije Dumentića i Agneze Tentodarevića; Marijana, kćerka Martina Raića i Kate Milković, pa Marta Jurić, Tome Pastorović, Ana Margetić, Tome Ivković i drugi.

Godina 1691. je opet nemirna, obiluje turskim upadima i uznemiravanjem ovih krajeva. U to su vrijeme Turci ponovno zauzeli Lipu na Marošu, Oršovu i Beograd na Dunavu. Naravno da su i naši graničari upućeni protiv Turaka. I baš te godine Ljudevit Badenski potuče Turke kod Slankamena blizu Petrovaradina, ali su Turci ipak 1692. godine zauzeli subotičku utvrdu, kako to stoji u zapisima subotičkog samostana. Opet su blizu zli dani po neboračko stanovništvo, opet izbjeglištvo i obezglavljenost. To se ponovilo i 1695. godine, opet se sklanjao svijet, napuštao jedva stečeno i obrađeno, jer su Turci opet zauzeli Titel, a prethodne godine Mošorin.

Da nenaoružani svijet, neboračko stanovništvo ne bi još više stradalo, mnogo su im pomagali franjevci. Spomenimo samo fra Aleksandra, fra Bernardina Spaića i fra Evetovića, koji su čak ispod Budimpešte, iz Tukulja, došli

preobučeni kao Turci, te izvijestili naš živalj kako i kuda da se sklanja, pošto su bili dobro upućeni u kretanje turske vojske. A naši su se sklanjali u Segedin, Baju, sve do jankovačkih šuma, ali su se najčešće sklanjali u ritove oko Ludoškog jezera, ugnjurili u vodu, disali kroz trsku dok se Turci nisu dosjetili i dozivali taj nesretni svijet uzvicima: »Kate, Mare, Bare, otišao je prokleti Turčin, izlazite«. A kad bi izašle, oni bi ih odvodili.

Preokret je nastupio 1697. godine. Sultan Mustafa je s ogromnom vojskom zauzeo Titel, a potom je namjeravao poći na Segedin da bi došao do tamo nagomilanog ratnog materijala. Svijet se sklonio u Baju. Ali umjesto da sultan Mustafa napadne s cijelom vojskom Segedin, polovicom pređe u Banat, pa čak sruši most na Tisi kod Sente, tako je i sebi time spriječio povratak u Bačku. Ovo je iskoristio Eugen Savojski, slavni austrijski vojskovođa, napadne preostalu tursku vojsku kod Sente i razbije je. Poslije ovoga poraza su Turci bili primorani da u Sr. Karlovcima sklope 1699. godine mir i tim mirovnim ugovorom se konačno odrekli Bačke.

U bici kod Sente su se odlikovali i naši graničari pod vodstvom Luke Sučića i Dujma Markovića, a kapetan Luka Sučić je 1705. godine odlikovan zlatnim lancem zbog hrabrog držanja u borbi protiv Turaka. To je svakako bilo i priznaje našim graničarima koji su s njime učestvovali u ratovima protiv Turaka; sjetimo se da je Luka Sučić učestvovao u dvanaest ratnih pohoda protiv Turaka, a s njime i naši graničari.

3.

Da za čas prestanemo pratiti život naših graničara i njihove ratne pohode, a da se podsjetimo i na druge nevolje našega življa u novim krajevima. Njihova je nesreća bila pogotovu u tome, što su im porodice ostale nezaštićene dok su se oni kao graničari borili na sve strane Bačke i Vojne krajine.

U ta taška vremena nisu Turci jedini njihovi neprijatelji, već i mađarski ustanici. Tököli Imre sa svojim kurucima i Rákoczi sa svojim ustanicima.

Tököli Imre, nezadovoljan austrijskom prevlašću u čitavoj Mađarskoj, podiže bunu i sa svojim kurucima, seljačkim ustanicima, napada sve one koji su bili odani Austriji, a naši su uz to bili i graničari u službi Austrije. Tako se 1694. godine naš svijet sklonio u ludoški rit na vijest da će doći do novog turskog upada u Suboticu, a tamo ih iznenade Tökölijevi kuruci. Neborci su pružili otpor, koji kuruci svladaju i pobiju sve one koji se na vrijeme nisu sklonili u sam rit da bi noću izlazili i sklanjali svoje mrtve i ranjene. Pogotovu je ostao u nemilom sjećanju Tökölijev kapetan Virág, koji je po gradu ubijao sve što je živo, a nije se sklonilo; preko trideset mrtvih je ostalo za njim, a narod se nije usudio mrtve sahraniti u groblju, već ih sahrani u samom gradu i tu 1738. g. podigne kapelicu sv. Roke u znak sjećanja na te žrtve. A za kurucima je ostalo sve spaljeno, opljačkano. I u buduće se narod nije više usuđivao sklanjati u ludoški rit, već se povlačio prema Baji i u jankovačke šume na vijesti da će biti turski ili drugi upadi u Suboticu.

No, nakon Tökölijevog pada i turske katastrofe kod Sente 1697. godine nastupa kratak predah i mir. Ali već 1703. godine izbije Rákoczijeva buna protiv austrijske vladavine. On pozove Srbe i Hrvate da mu se priključe, a kad su naši graničari to odbili, pođe Rákoczi s vojskom na Bačku. Kod Titela se sukobi s našim graničarima, pobijedi ih jer su graničari bili bez pomoći austrijske vojske, pa su Rákocziju bila otvorena vrata Bačke. Narod su ubijali, stoku otimali i žito spaljivali. Zato se narod sklonio 1704. godine u Petrovaradin, gdje su ih povelili franjevci i tamo su ostali sedam godina, sve dok se nije stišala i okončala borba u Bačkoj. Kad je Rákoczi zauzeo Segedin, otuda su njegove čete krstarile Bačkom, vrše-

ći odmazdu nad Srbima i Hrvatima koji mu se nisu htjeli priključiti. Ovom prilikom su kuruci spalili ludoški rit gdje je izginuo onaj dio naroda, koji se tamo sklonio.

No austrijska vojska je dobila pojačanje, Rákoczi se morao povlačiti i braniti. Gubi teren, a kapetan Virág se sa svojim kurucima utaborio pored Kečkemeta. Kad je ovo doznao subotički kapetan Luka Sučić, pođe sa svojim graničarima protiv kapetana Virága koji je po zlu bio poznat Subotičanima. Sučić se ušanči pred Kečkemetom, a poručnik Kaić se uvuče među kuruce i tu dozna za ratni plan kapetana Virága, koji je drugoga jutra htio da napadne Sučićeve graničare. Sučić iznenadi svojim napadom kapetana Virága i njegove kuruce, razbije ih, a kapetan Virág pogine. Potom kapetan Sučić opustoši okolinu Kečkemeta i Nagy Kö-rösa, izvrši odmazdu na tamošnjim življem zbog Virágovih zlodjela u Subotici. Dugo se negodovalo zbog ove krvave odmazde, ali takva su to bila vremena.

Nije dugo vladao mir. Nesretne 1709. godine javila se još veća nevolja: kuga, koja je pokosila veliki broj Subotičana.

4.

Kad je Rákoczi uvidio da bi daljnje ratovanje protiv Austrije bacilo i mađarski narod u nevidene nesreće, on sklopi mir 1711. godine s Austrijom, a time je bar s mađarske strane prestala opasnost za naš živalj, jer Turci nikako nisu mirovali, pa naši graničari nisu bili besposleni.

Mađarskim plemićima nije bilo pravo što naši graničari ne potpadaju pod njihovu vlast kad već žive i djeluju na mađarskom tlu, već su potčinjeni Austriji izravno. Zato su počeli poduzimati sve mjere kod austrijskih carskih vlasti da se ukine Vojna krajina i graničari potpadnu pod mađarsku civilnu vlast. Turci su još bili na pragu pa, naravno, da Austrijanci nisu prihvatili ove mađarske zahtjeve.

Skoro ništa nismo govorili o graničarima u Somboru, kojima je od 1687. godine bio kapetan Dujam Marković.

Sombor je do dolaska novoga življa iz Bosne bio nastanjem Srbima i Hrvatima Šokcima, a manjim dijelom Bunjevcima, iako je baš tamo 1622. godine Šimun Matković, somborski župnik prvi put zapisao ime Bunjevci. A postojao je i tamo franjevački samostan kao i u Subotici, Baji, Baču, Kaloči, jer je svećenstvo Bunjevaca od vajkada bilo franjevačko. Oni su ih i doveli iz Like i tu ih zbrinuli, učili ih pismenosti, pomagali u nevolji kako su to i inače radili na teritorijama, zaposjednutim i osvojenim od Turaka.

Kako smo do sada vidjeli, malo je podataka o borbama naših graničara protiv Turaka. Iványi István, koji je napisao povijest grada Subotice, služio se nesumnjivo objektivnim činjenicama koje je otkrivao u našoj prošlosti, iako je kao Mađar pokušavao mjestimice našu povijest tretirati s mađarskog velikodržavničkog stanovišta, pa otuda i to da se nije mnogo upuštao u ispitivanje i veličanje teških graničarskih vremena, već ih je samo ovlaš, čak s potcjenjivanjem i osudom tretirao.

Zato ćemo još manje moći progovoriti o našim graničarima u Somboru. Naravno da su i oni morali učestvovati u istim borbama u kojima i subotički graničari, jer potpadali su pod istu austrijsku komandu, a poznato je da su se baš oni posebno isticali u glasovitoj bici protiv Turaka kod Slankamena 1691. godine, kao i u borbama kod Sente 1697. godine, gdje su učestvovali pod komandom svoga kapetana Dujma Markovića, a u toj je borbi izginulo više od 20.000 Turaka.

Sombor je davao dvije konjičke i dvije pješadijske graničarske satnije, u kojima su služili Bunjevci i Srbi. Navest ćemo ljudstvo druge pješadijske satnije da bismo se upoznali s prezimenima i imenima naših ljudi u tim vremenima. Naravno da ima i pogrešno zapisanih, jer su ovaj popis izvršila

dva Mađara. Kapetan svih somborskih graničara je Dujam Marković. Stražmeštar: Jurica Ferenčović, kaplari: Uten Francuzlija, Vukašin Strizović, Mato Bošnjaković, Petar Marković, Ivan Vukelić; prosti pješaci: Josip Knečović, Krsta Matorucki, Stipan Rakić, Ignjat Brkić, Mijat Gabilov, Jovan Manojlov, Koušca Stankov, Radivoj Belarović, Mihajlo Vikadinović, Živko Popović, Radovan Milićev, Subota Čevap, Todor Čurčić, Živan Duzadžić, Marko Fitričević, Gabrila Garan, Miško Rupčević, Antun Bošnjaković, Nikola Kulić, Mato i Josip Čutrović, Stipan Stoličić, Marko Margitić, Josip Proposović, Petar Lungubec, Nikola Paštrović, Josip Mitanović, Miško Božić, Luka Hajduk, Jakob Bogasić, Franjo Dević, Antun Tomišić, Stipan Pušibrko, Franjo Bertić, Franjo Gojtan, Pavao Buković, Jakob Ivanović, Ilija Apić, Nikola Knežović, Ivan Frančijević, Grgo Matija, Mijo, Božić, Matko Suhadnić, Matija Beretić, Nikola Božić. Među prezimenima susrećemo bunjevačka prezimena, a i nova prezimena bosanskih doseljenika.

5.

A sada da se opet vratimo na ratove protiv Turaka u kojima i nadalje učestvuju bunjevački graničari, naravno s graničarima Srbima koji su bili brojniji u drugim graničarskim jedinicama van ovih u Subotici, Somboru i Baču. Srba ima više u jedinicama u Segedinu, Martonošu, Adi, Kovilju itd.

Kad se austrijski car opet zapleo 1716. godine u rat protiv Turaka kao saveznik Mlečana, Turci dopru do Slankamena. Austrijska se vojska tu sakupljala dok su Turci mirovali, ali je okolni živalj bio preopterećen davanjima austrijskoj vojsci. Srećom, uskoro stiže i princ Eugen Savojski koji kod Petrovaradina prijede Dunav i pobijedi Turke. I odmah se vrati u Sentu, prijede Tisu i 1717. godine kod Temišvara pobijedi Turke, pa nastavi prema Beogradu i zauzme grad. Tako se istovremeno oslobodio i Banat i dio Sri-

jema pa je time opasnost od Turaka za Bačku prestala. Ne treba posebno naglašavati da tamo gdje se bori Eugen Savojski i austrijska vojska, tamo ne izostaju ni naši graničari.

1736. godine opet se Austrija uplela u rat protiv Turaka. I naši su graničari pozvani pod oružje. Okupili su se oko svojih oficira Jakoba Sučića, Milaka Bukvića, Ignjata Vukovića, Ivana Budinčevića, Grgura Vidakovića, Ilije Crnkovića, Luke i Stipana Vojnića, Tome Rudića, Jerka Vukovića, Šimuna Antunovića, Ilije i Josipa Kopunovića. Jedan dio graničarske vojske bude poslat u Banjaluku, drugi manji dio u šabačku utvrdu. Ovi iz šabačke utvrde napadnu jednu tursku četvu i zlo su prošli. Izginulo je oko četrdeset graničara, a druge su Turci zarobili i povelu u Zvornik u zarobljeništvo. Za 1700 forinti Turci puste Pavla Skenderovića, pa je ovaj u Subotici skupljao otkupninu i za druge zarobljenike.

Da nevolja bude veća, u to vrijeme opet izbije kuga u Subotici i pokosi 313 duša.

Godine 1739. je opet rat protiv Turaka. Jakob Sučić pošalje pred Beograd na carske galije 150 graničara kao posadu na ovim galijama. Ovi su dobili i pismeno priznanje zbog učešća u ratovima oko oslobađanja Beograda i Niša. Tom su prilikom naši graničari doprli sve do Vidina u Bugarskoj. Ovo priznanje bečkog dvora govori o mnogim izginulim i zarobljenim našim zemljacima.

Zadnji podatak o vojnim pohodima naših graničara jeste onaj, kad je jedna konjička i jedna pješadijska satnija upućena u Rumuniju gdje su Rumuni dizali ustanak.

Završit ćemo vrijeme graničarsko s time, da ćemo se sjetiti da je kapetan Luka Sučić od 1687. do 1714. godine učestvovao u dvanaest ratnih pohoda s našim graničarima, a njegov sin Ilija Sučić, koji ga je naslijedio kao kapetan graničara, bio je na toj dužnosti od 1714. do 1724. godine, a unuk Jakob

od 1724. do 1743. godine. Vidjeli smo da su graničari ratovali na strani Austrije sve do 1743. godine. Možemo pretpostaviti koliko je našega svijeta izgi-

nulo u tim nemirnim vremenima.

A time još ni izdaleka nije završeno učestvovanje Bunjevaca u ratovima koje je Austrija vodila.

BUNJEVCI U RATOVIMA VAN SVOJE DOMOVINE

Graničari su bili dužni da učestvuju i u ratovima Austrije van njenih granica, ali su ih mogli zadržati u tim ratovima najduže šest mjeseci.

Prvi put su se naši graničari našli van granica svoje domovine 1733. godine, za vrijeme francusko-španskog rata, gdje je učestvovao Jakob Sučić s jednom konjičkom satnijom.

Kad se Austrija uplela u rat oko pitanja poljske dinastije 1734. godine, jedan dio naših graničara pod komandom Jakoba Sučića bude upućen na šlesku granicu, a u ovim ratnim sukobima su se posebno istakli graničari konjanici. Ovom prilikom su na šleskoj granici boravili po jedna satnija pješadije i po jedna satnija konjice iz Subotice i iz Sombora.

A kad je poslije smrti austrijskog cara Karla III. na prijestolje Austrije

1740. godine stupila Marija Terezija, tada Prusi, Francuzi i Bavarci odmah zarate protiv nje. U tim ratovima od 1740. do 1741. godine na šleskoj granici opet učestvuju naši graničari.

Dok su već slijedeće 1742. godine pod zapovjedništvom kapetana Ševića i Vuića poslani u Moravsku, a 1743. godine u Bavarsku sa 1510 ljudi, što pješadije, što konjice.

Iste godine, 1743, general Engelshofer uzme još 200 graničara da ih povede u Slavoniju, ali se ovo ljudstvo pobunilo i otišlo među graničare na obale Save, pa se još ni 1745. godine nije znalo gdje su nestali.

I konačno 1743. godine prestaje služba graničarska. Mađari su uspjeli isposlovati kod bečkog dvora da se ukinu Vojna granica i prestane graničarska služba, pa tom godinom prestaju naši da služe kao graničari.

SUBOTICA POVLAŠĆENI KAMERALNI GRAD

Granica prema Turskoj se pomakla na Savu i Dunav, svrha Vojne granice je prestala pa je ukinuta 1741. godine, ali je ipak živjela do 1743. godine.

Onda je bilo pitanje, koje će svojstvo dobiti Subotica, jer o tome da li će joj se priznati svojstvo kameralnog grada, ovisila je njena budućnost, tj. da li će napredovati pa da sudbinom odlučuju sami građani, ili će postati ovisni od nekog drugog administrativnog centra.

Građani Subotičkog šanca upute 1743. godine delegaciju u Beč carici Mariji Tereziji. Na čelu delegacije je bio Petar Jozić, bilježnik šanca. Marija Terezija udovolji njihovom zahtjevu te 7.

V 1743. godine potpiše privilegiju, kojom je Subotica postala povlašćeni kameralni grad pod imenom »Szent Maria«, a pripadale su joj pustare Verušić, Čantavir, Tompa, Ludoš, Zobnatica, Žednik, Pavlovac, Đurđin, Bajmok, Tavankut, Šebešić i Kelebija.

Povlastica je određivala da članovi gradske uprave mogu biti samo katolici. Tada je u Subotici bilo malo Mađara, pa je uprava sastavljena od samih Hrvata; knez je postao Stipan Vojnić, a njegovi savjetnici Ilija Bukvić, Ivan Vojnić, Grgur Križanović, Josip Jaramazović, Marko Skenderović, Josip Kopolović, Mihovil Perčić, Andrija Palaušev, Petar Mukić, Ivan Mačkov, Miho-

vil Bačin i Grgur Vidaković. Kao što vidimo prezimena Mačkov-Mačković i Bačin-Bačić su bila pogrešno zapisana ili su sebe isti tako zvali. Ovo je nažalost dovelo do nesporazuma između Hrvata i Srba, pa se Srbi većinom isele u šajkaška mjesta 1746—1747. godine, ali su se poslije nekoliko godina mnogi vratili nazad i dobili svoje posjede.

U to izbije spor i među Bunjevcima, između onih koji su dobili plemstvo i ostalih bez plemstva; plemići su odbijali da plaćaju poreze, pa je i carica morala intervenirati. Porez im je smanjen na svega 300 forinti godišnje, ali mnogi ni to ne htjedoše plaćati, već se presele na pustaru Miletić i Matević i odonda je Miletić i dobio svoje ime Nemeš Militić, tj. plemeniti Militić, odnosno Lemeš, kako ga naš svijet zvaao.

I Sombor je pošao putem Subotice, pa su 17. II 1749. godine i oni dobili privilegiju slobodnog kraljevskog grada. Gradonačelnik je postao Martin Parčetić, gradski kapetan Jovan Živonović, bilježnik Andrija Ribenji, a senatori Josip Merković, Martin Kekešević, Marko Bogišić, Jovan Damjanović, Gabrijel Pavlović, Stipan Karalić, Abraham Rasković, Anastazije Popović i Anastazije Stojšić.

No, graničari su se tu vrlo teško snalazili u novim, mirnim prilikama; nisu se mogli odvići od vojničkog života. Zato su mnogi graničari iz Sombora, a priključili su im se i iz drugih mjesta, pa su pošli u Rusiju, te u Jekaterinskoj guberniji osnuju svoju koloniju i tamo utemelje gradove Suboticu, Sombor i mjesta s drugim našim nazivima iz pradomovine. Naravno, da su ti naši Srbi i Hrvati tamo nestali, danas su već Rusi.

Navest ćemo sada i ona mjesta u kojima su se Bunjevci naselili, gdje ih i danas ima bar djelimice:

ALJMAŠ u Mađarskoj. Podataka o današnjem broju življa nemamo, kao ni u ostalim mjestima u Mađarskoj. Znamo da su se mnogo bolje održali do

1941. godine, kada su još imali svoje škole, negoli danas kad su im ukinute škole, a za vrijeme Kominforma bili su izloženi progonu, preseljavanju, razvlaštenju.

Položaj im se poboljšava, ali su u međuvremenu cijele generacije bile prisiljavane da govore samo mađarski, tako da je omladina u nestajanju.

Od 1740. godine pominju se slijedeća prezimena: Abramović, Agatić, Antunović, Apić, Babić, Balažić, Belinović, Crnković, Čović, Dulić, Evetović, Guganović, Ikotić, Jasenović, Jagić, Kovačević, Krekić, Mandić, Mihalović, Parčetić, Piuković, Rogić, Rudić, Šarčić, Šišković, Tumbas, Vidaković, Vuković, Zelić.

BIKIĆ je za vrijeme Turaka bio ravan Subotici. Prvi je u ovom mjestu dobio posjed Grašalović. Od 1771. godine pominju se: Asić, Bačić, Dujmović, Benić, Latinčić, Latinović, Milanković, Pančić, Šimić, a docnije i Goretići, Jasenovići i Volari.

ČAVOLJ u Mađarskoj, koji su poslije 1750. godine naselili Bunjevci iz Baje i susjednih pustara. Od 1748. godine evidentirane su porodice: Ivanković, Jelačić, Kumanović, Matišić, Mandić, Milašin, Pekić, Poljaković, Peštalić, Plavšić, Stuparić, Svrakić, Vidović, Gragović, Trnakov, Tucić, Zomborčević.

ČONOPLJA je osnovana 1747. godine, evidentirane su porodice: Antolović, Bertić, Burnać, Džinić, Palić, Đurković, Raić, Tubić, Koprić, Kupković, Vidaković.

GARA u Mađarskoj je vrlo staro naselje, župa je od 1735. godine, ali je tek od 1750. godine više naseljavana. Naša porodična imena: Aladžić, Barić, Dujmović, Guganović, Jasenović, Karagić, Kričković, Kubatović, Somborčević, Šibalić.

GORNJI SVETI IVAN u Mađarskoj se pominje već 1396. godine, a 1590. već ima 22 oporezovane kuće. Od 1770.

godine porodica Grašalković gradi crkvu u spomen sv. Ivana. Prvi stanovnici su bili: Andrašević, Andrović, Babić, Bendžulić, Bundić, Berkić, Čelić, Delić, Dorić, Frnkčević, Francić, Garić, Hutović, Marušić, Markulin, Patarica, Pekić, Poljaković.

KAĆMAR u Mađarskoj, gdje se Hrvati sele tek od 1740. godine. Prvi stanovnici su: Alagić, Andrašine, Batinović, Barišin, Begović, Bertić, Cernić, Čeliković, Detković, Filipović, Gunić, Ispanović, Jerkić, Kečić, Kraljivić, Lamić, Latinović, Marijanović, Marušević, Petreš, Radić, Tomašević, Zelić, Zvekanov.

MATEVIĆ u Mađarskoj, koji od 1747. godine dobija u posjed Ivan Piuković, a i mjesto je naseljeno Piukovićima.

BAJMAK je bio, a i sada je u sastavu subotičke općine.

LEMEŠ ili danas SVETOZAR MILETIĆ, koji su naselili plemići iz Subotice, odbijajući da plaćaju porez: Knezi, Piuković, Kijević, Vujević, Mandić, Kujundžić.

VANCAGA u Mađarskoj, predgrađe Baje. Poznate su porodice: Ikotići, Šamani, Grgići, Vuići, Štifani.

BAJA u Mađarskoj, prije jedno od najvećih bunjevačkih naseobina, skoro potpuno pomadarena s dosta naših još nepomadarenih prezimena.

VAŠKUT u Mađarskoj, 1580. g. već ima 28. oporezovanih kuća, a 1752. godine Grašalkovići osnivaju posebnu općinu. Prezimena: Kulišić, Bešlić, Zorić, Peštalić.

ERČA kod Budimpešte još ima našega življa.

TUKULJA kao i HANZABEG u blizini Budimpešte još imaju ponešto nepomadarenog življa.

ČANTAVIR u blizini Subotice, sada priključen Subotici, danas već potpuno pomadaren.

KALOČA, još u 18. stoljeću ima našega življa, ali su bili batinani ako su progovorili naški. Potpuno su nestali.

SEGEDIN danas već ima samo koju srpsku porodicu, a Hrvati su potpuno nestali, kao i u Budimu.

POPISI STANOVNIŠTVA U SUBOTICI

Da vidimo samo još to iz ovih starih vremena, koliko je kojega življa bilo u Subotici.

Godine 1748. Subotica broji 586 oporezovanih bunjevačkih kuća, 64 srpske kuće, 56 mađarskih i 51 njemačku, ali detaljnijeg popisa iz tih vremena nema.

Postoje popisi i 1765, 1770, 1778, 1780. i 1783. godine, ali ti popisi navode stanovništvo po vjerskoj pripadnosti.

Popis iz 1788. godine iskazuje da SUBOTICA ima:

Ilira, tj. Hrvata i Srba	17.043
Mađara	3.024

Nijemaca 80

Od Ilira je 1/10 Srba, a 9/10 Hrvata.

U docnijim popisima ne govori se više o stanovništvu mađarske narodnosti, već o dijelu življa koje se priznaje za Mađare. Naime, tko bi izjavio da zna mađarski, evidentiran je kao Mađar. Tako je prema popisu 1850. godine Subotica imala 29.858 stanovnika koji se priznaju za Mađare, 13.895 Dalmatinaca, 2.676 Srba, 826 Nijemaca. Falsifikat je sasvim očit.

PONOVNI RATOVI I UČEŠĆE BUNJEVACA

Na molbu mjesnih velikana 22. I 1779. godine Subotica je proglašena slobodnim kraljevskim gradom, što je donosilo mnoge privilegije, a svoje zvanično ime »SZENT MARIA« je promijenjeno prema odobrenju carice Marije-Terezije u MARIATHERESIAPOLIS, ali je naš svijet Suboticu i nadalje zvao svojim narodnim imenom Subatica.

Car Josip II 1787. godine sklopi s ruskom caricom Katarinom II krimski savez protiv Turaka, pa bez objave rata pokuša zauzeti Beograd što mu ne uspije i tek nakog toga objavi i zvanično rat Turskoj. Ovaj trogodišnji rat nije donio nikakve promjene, Jest, da je Beograd zauzet, i srušen, ali po sklopljenom miru 1790. godine svi su ostali u svojim starim granicama.

Pošto je glavni vojni stan bio u Futogu, vojska nebrojena — samo je u Banat Josip II nagrnulo sa 40.000 vojnika — te je Subotica morala davati na stotine kola za prevoz, na tisuće radnika za obnovu Beograda i za radove u Petrovaradinu, za popravke putova, zatim sve vrste ljudske i stočne hrane. To je sve stajalo 10.846 forinti, ogromni iznosi u ta vremena, pogotovu ako napomenemo da su samo brašna morali predati 1.470 meteri. Iványi govori o tome da je grad pored raznih kuluka imao briga i oko vojne regrutacije, ali ništa određeno za sada ne znamo da li i koliko je vojnika dao ovaj grad za taj rat. Jedino se zna da je među prvima za odlikovanje caru Josipu II predložen fra Nikola Milašin, rodom iz Čavolja, koji je vršio dužnost vojnog svećenika, a posebno se istakao svojim junaštvom i u samoj borbi. Za stečene zasluge car ga je postavio za stolnobeogradskog biskupa.

Godine 1792. car Franjo I se upleo u duge i nesretne ratove s Francuzima, a rat je izbio zbog Italije. Kad ga je Napoleon protjerao iz Italije i već zauzeo Korušku i Štajersku, Franjo I po-

zove i plemstvo Austrije i Ugarske u pomoć. Bački su plemići opremili tri plemićke kohorte, jedna je bila skoncentrirana u Subotici, druga u Baji, treća u Somboru. Zapovjednik sve tri kohorte je bio Šalamun Vojnić. Kapetan je bio A. Rudić, natporučnik Baltazar Sučić, poručnici prve čete Köröskenyi Miklos i Gombos Pál, kapetan druge čete Josip Vojnić, natporučnik Stipan Antunović, potporučnici Vermes Sándor i Császár Ferenc, kapetan treće čete Beno Piuković, natporučnik Danca Marton, poručnici Filip Piuković i Stipan Fratričević. Ukupni broj boraca je iznosio 506 lica, velikom većinom Hrvata. Ovi plemići pođoše do Murske Subote, ali nisu bili ubačeni u borbu, pošto je uskoro car sklopio mir s Napoleonom.

No, opet Francuzi iz Italije 1800. godine napadnu Austriju i razbiju carsku vojsku. Car opet pozove plemiće u pomoć. Subotica je poslala sama jednu četvu koju je predvodio kapetan Maksimilijan Sučić, a natporučnici su mu bili Time Kuzmanović i Antun Kalofatić, poručnici pak Đurađ Antunović i Josip Lovász. Oni pođu da brane Beč, ali kad su ih htjeli baciti u bitke van domovine, ova vojska otkaže poslušnost, jer nije bila obavezna da se bori van granica. Glavni zapovjednik austrijske vojske pošalje za njima jednu diviziju konjice, ali se ovi upuste u boj s tom konjicom i kad su bili potisnuti, većina se rasula i vratila svojim kućama.

U slijedećem sukobu Austrije s Francuskom 1805. godine Subotica je opet poslala jednu četvu konjice i jednu četvu pješadije, ali vjerojatno nisu učestvovali u ovom sukobu, jer je opet uskoro uspostavljen mir kada je Napoleon potukao austrijsku i rusku vojsku kod Austerlica.

Uslijedila je i 1809. godine, Napoleon je prodirao u austrijske zemlje.

Bački plemići su dodijeljeni novogradskoj pukovnici čiji je zapovjednik bio Ignjat Garčik. Pod zapovjedništvom Stipana Sučića dana 14, 16. i 17. lipnja kod Pardaja i Kis Mária-Celle sukobe se s francuskom konjicom i pješadijom i natjeraju ih u bijeg. Lovro Antunović je čak uhvatio jednog višeg oficira i jednog glasonošu, a naročito su se istakli u borbama Josip Kajić, Ivan Alaga, Mate Vujević, Luka Vidaković, Juraj Marković, Maksim Sarić, Nikola Vojnić, Filip Milašin, Petar-Josip Piuković, Marko Mandić, Mihovil Markulin, Mihovil Vojnić i drugi.

JAVNI ŽIVOT U SUBOTICI

Doseljavanje Mađara većinom je bilo pojedinačno, osim možda veće seobe Mađara iz okoline Debrecina, no Čantavir, Tompa, Kelebija su kolonizirani što Mađarima, a još više Slovaca kao i susjedna Bačka Topola, Bajša i druga mjesta u Vojvodini. Dok su se Slovaci protestantske ili evangeličke vjere dulje održali, Slovaci katoličke vjere su se uskoro i vrlo brzo pomađarivali. I sam Iványi napominje da su po prestansku turske okupacije Bačke prvi Mađari u Subotici: Horváth János, Kecskés Ferenc, Kovács János, Máté i Lukács.

A sada bismo mogli vidjeti tko je vršio javne službe u Subotici od 1687. do 1848. godine, tj. do mađarske revolucije.

KAPETANI grada SUBOTICE za vrijeme Vojne krajine:

od 1687. do 1714. g. LUKA SUČIĆ,
od 1714. do 1724. g. ILIJA SUČIĆ,
od 1724. do 1743. g. JAKOB SUČIĆ.

GRADSKE SUDIJE po prestanku Vojne krajine:

1743. g. STIPAN VOJNIĆ,
1745. g. GRGO KRIŽANOVIĆ,
1747. g. MIHAJLO BAČIN (BAČIĆ),
1748. g. TOMO RUDIĆ,

1750. g. IVAN VOJNIĆ,
1752. g. GRGO KRIŽANOVIĆ,
1753. g. TOMO RUDIĆ,
1754. g. LUKA VOJNIĆ,
1756. g. PETAR MUKIĆ,
1758. g. IVAN VOJNIĆ,
1760. g. JEREMIJA VUKOVIĆ,
1762. g. LUKA VOJNIĆ,
1764. g. TOMO RUDIĆ,
1766. g. JOSIP VIZIN,
1768. g. JEREMIJA VUKOVIĆ,
1770. g. LUKA VOJNIĆ,
1772. g. JOSIP MAMUZIĆ,
1774. g. PETAR JOSIĆ,
1776. g. LUKA VOJNIĆ
1778. g. JOSIP MAMUŽIĆ.

GRADONAČELNICI SLOBODNOG

KRALJEVSKOG GRADA:

1779. g. LUKA VOJNIĆ, glavni sudija
1781. g. IVAN SUČIĆ, glavni sudija
1783. g. ŠIMUN PERČIĆ, glavni sudija
1786. g. KOVÁCS KÁROLY, nije biran već vrši dužnost
1788. g. ANTUN PATARČIĆ, glavni sudija
1796. g. BRUNO SKENDEROVIĆ, glavni sudija
1796. g. IVAN SUČIĆ, gradonačelnik
1798. g. ANTUN MILODANOVIĆ, gradonačelnik
1800. g. IVAN SUČIĆ, gradonačelnik
1802. g. JAKOB SARIĆ, gradonačelnik
1809. g. CSORDA FERENC, gradonačelnik
1813. g. ANTUN MILODANOVIĆ, gradonačelnik
1816. g. TOMO KULUNČIĆ, gradonačelnik
1820. g. CSORDA FERENC, gradonačelnik
1828. g. ŠIMUN MUKIĆ, gradonačelnik
1834. g. JOSIP ŠARIĆ, gradonačelnik
1844. g. JOSIP ŠARIĆ, gradonačelnik
1847. g. STIPAN KULUNČIĆ, gradonačelnik
1848. g. STIPAN KULUNČIĆ, gradonačelnik

1849. g. ARNOLD FRIDRICH, privremeno vrši dužnost
 1849. g. PAJO ANTUNOVIĆ, privremeno vrši dužnost
 1849. g. PAJO ANTUNOVIĆ, izabrani gradonačelnik

Naravno da su francuski ratovi mnogo unazadili Austriju. Privredno i finansijski je skoro bila uništena. Nameti su bili teški, ali mještani na čelu gradske uprave, kako vidimo skoro isključivo Hrvati, znali su ne samo mimoići carska naređenja, već ih nepoštovati da ne bi gradu nanijeli još veće štete, nego što su i inače nastale uslijed ratova. Od najzaslužnijih gradskih sudija, za vrijeme dok je Subotica bila povlašćeni kameralni grad (tržište), naročito je bio zaslužan za unapređenje grada Šimun Mukić, koji je postao i gradonačelnik pa i narodni poslanik kad je Subotica postala slobodni kraljevski grad. Spominju se po dobru još Josip Antunović i Josip Šarić.

Bunjevci su imali značajan utjecaj i u Somboru i Baji, kao i u municipijskoj upravi Bačke. Od 1825. godine je podžupan bački Albert Antunović, stric biskupa Antunovića, a potom Josip Sučić. Benjamin Latinović bio je veliki bilježnik.

Znamo da je nama danas pojam plemstva prosto neinteresantan, možda čak i smiješan, ali ako znamo da su ovi obični ljudi plemstvo dobili zbog naročito hrabrog držanja u ratovima, onda im bar moramo priznati osobine koje uvijek nailaze na razumijevanje i pohvalu ako su bile usmjerene na borbu za pravične ciljeve. To im pak ne možemo osporiti kad je bila u pitanju borba za oslobođenje ispod turskog jarma. Pored već spomenutih lica, koja su stekla plemstvo, u periodu od 1625.—1835. godine plemstvo je steklo još 48 boraca.

Najvišu vojnu karijeru stekao je Ignacije Fratričević, general, a đakovački biskup Pavao Sučić je bio sin Subotice, te da druge zasluge i nema, on je uzeo pod okrije kasnijeg đakovačkog biskupa Juraja Strossmayera, velikana hrvatske kulture.

U to vrijeme je kuga opet desetkovala subotičko stanovništvo, pa je 1831. godine samo je u Subotici kuga pokosila 2590 lica, te u selima, pa u Baji, gdje je nakon kuge požar uništio skoro cijeli grad, a poznato je da je Baja bila s najbolje razvijenom trgovinom; izgorjelo je šest crkava, franjevački samostan, gimnazija, bolnica i preko 2.000 zgrada.

MADARSKA REVOLUCIJA 1848. GODINE

Teško bi se danas pravilno moglo ocijeniti što je Bunjevce ovih krajeva navelo da se 1848. godine priključe mađarskoj revoluciji, iako su se vojvođanski Srbi odlučili protiv. Možda blizina Mađara, vjerojatno su utjecale i ideje o kojima se govorilo. To su ideje o slobodi i jednakosti. Pod njihovim utjecajem bunjevačka inteligencija se odlučila za revoluciju. Josip Rudić, veliki župan, biskup Antunović, Vinko Somborčević, Ambrozije Šarčević bijahu protiv mađarske revolucije, a za su-

radnju sa Srbima i Hrvatima u ostalim krajevima. Tokom četrdesetosmaških zbivanja, koja su tekla svojim tokovima određivanim iz Beča odnosno iz Budimpešte, nažalost je došlo do bratoubilačkog rata između Hrvata i Srba kod Kaponje, blizu Bajmoka, budući da su Bunjevci bili u redovima mađarske revolucionarne armije, kojom prilikom su masovno i jedni i drugi izgignuli.

Nakon kapitulacije, mađarska revolucija je ugušena, ali je bar za vojvo-

đanske Srbe urodila plodom: stvorena je srpska Vojvodina. Sastojala se od Bačke, od Banata, naseljenog srpskim življem; od iločkog i rumskog okruga u Srijemu. Bački komesar je bio Izidor Nikolić, a podžupan postaje Karlo Latinović, Bunjevac iz Starog Leđena. Za gradonačelnika Subotice je imenovan Pavle Antunović, a Stevan Blagojević njegovim zamjenikom; za senatore su postavljeni: Šimun Markulin, Mihovil Vojnić, Benedikt Mačković, Martin Šarčević, Juraj Zarić, Svetozar Milutinović, Juraj Vilov, Franjo Hoffmann i Antun Hofbauer.

No, političke igre Austrije nisu išle za tim da učvrste Srbe na vlasti u ovoj novoj pokrajini, već i da dalje što bolje zamute oprečne interese. Već 1860. godine se ukida srpska Vojvodina i Tamiška banovina, pa Bačka opet dobiva svoju samostalnost kao županija. Velikim županom Bačke bude imenovan barun Josip Rudić, ali se već 1861. godine ukida velikožupanstvo i postavljen je carski komesar Augustin Piuković, koji pak imenuje Antuna Kovačića prvim, a Trifuna Atanackovića drugim podžupanom.

Samovolja ovih vlasti nije bila manja od one iz Bachove ere poslije slova revolucije, pa je subotička gradska uprava na čelu s gradonačelnikom Ivanom Mukićem pokušala da se odupre naplati neodobrenih poreza. Gradonačelnikov stan, kao i stanove senatora, danima je vojska opkoljavala da ih privoli da isplate carskoj blagajni neodobrene poreze.

I opet slijede nesreće za nesrećom; poplava u Bačkoj 1865. godine, te velika suša i glad, pa 1866. godine kolera u Baji, Bikiću, Čavolju, Gornjem sv. Ivanu, Čonoplji, u mjestima naseljenim Bunjevcima.

I tada uslijede još i zbivanja, koja su donijela slobodu i ravnopravnost mađarskom narodu, jer je 1867. godine sklopljena austrijsko-mađarska nagodba, ali, kako ćemo vidjeti, slobodu i ravnopravnost, koju su Mađari sebi opravdano priželjkivali i borili se za nju, nisu pružili i ostalim narodima na tlu Mađarske. Pogotovo ne nama, Hrvatima. Mađarski se nacionalizam razbuktao, stvarala se mađarska nacija, mađarizacija je poprimila neslućene razmjere.

PREPOROD HRVATA

Učešće Bunjevaca na strani mađarske revolucije 1848. godine, uspjela nagodba Mađara s Austrijancima 1867. godine, a vjerojatno i podgrijavanje kaponjskih zbivanja od strane mađarona bilo je pogubno po Bunjevce i zamračivalo im budućnost na ovome tlu.

Da li da posebno istaknemo da osim rijetkih osnovnih škola nismo imali nikakvih drugih škola na našem jeziku, da su gimnazije na mađarskom jeziku, da nam intelektualci većinom studiraju u Budimpešti. Srbi već imaju karlovačku pa novosadsku gimnaziju i bogosloviju, pojam srpske Vojvodine se već uvriježio, kretanja u Srbiji su ih podsticala, a pored Budimpešte i Novi

Sad ima jak kulturni i nacionalni centar. I dok će, kako ćemo vidjeti, nama biti oduzeto pravo i na osnovno školstvo, ni u Subotici nikada nije prestala raditi srpska osnovna škola.

Mađarski nacionalni život, kulturna stremljenja i preporod kulminiraju. Sjaj i raskoš mađarske aristokracije fascinira naše intelektualce koji od svojega samo kulturnu bijedu i zapuštenost mogu da uoče.

Zar je čudo što su mađaroni pre-rasli svoju mizeriju, odričući se svoga porijekla i izjašnjavajući se za Mađare?

No, baš ovo je pomođarivanje pobudilo otpor u onima, kojima je bio

drag rod iz kojega su ponikli, koji im je omogućio da se izdignu.

Ivan Antunović je prvi uočio opasnost od mađarskih nasrtaja, pomađarivanja Bunjevaca. Za svoju namjeravanu borbu za nacionalno samoodržanje već je godine 1865. dobio potporu i suradnju biskupa Strossmayera, Ivana Mažuranića, Franje Račkog i Ilije Okrugića, a od domaćih sinova prvi mu se pridružio odvjetnik Ambrozije Šarčević, župnik Blaž Modrošić, Dr. Lazar i Augustin Mamužić, Karlo Milodanović i pučki pjesnik Stipan Grgić.

1868. godine sastanu se predstavnici i starješine Bunjevaca, te odluče da će i nadalje zadržati svoj nadimak Bunjevci, jer ako se odluče za svoje hrvatsko ime, još bi više bili izloženi pritiscima i proganjanju Mađara. A 1869. godine sastanu se u župnom stanu župe svete Terezije u Subotici Ivan Antunović, Boza Šarčević, te Dr. Franjo i Vinko Somborčević, Matija, Stipan i Ljudevit Antunović i Ivan Probojčević i brat mu Filip, te još nekoliko svećenika. Antunović ih obavijesti o namjeravanom patriotskom radu i borbi protiv mađarizacije, ali Dr. Franjo Somborčević mu reče: »Brate Ivo, zakasnio si s tvojim prijedlogom. Mi smo se već pomađarili«. A isti taj Dr. Franjo Somborčević bijaše ne samo rodoljub u prethodna vremena, već i član ilirskog pokreta u Zagrebu. Boza Šarčević i Ivan Antunović bez riječi napustiše ovaj skup.

No, uz Antunovića i Bozu Šarčevića priđu dr. Ago Mamužić i brat mu Lazo, te drugi uglednici, pa odluče da pokrenu »Bunjevačke i šokačke novine«. I 1870. godine izađe prvi broj novina, suradnici mu postadoše pored Dr. Boze Šarčevića Dr. Ago Mamužić, Blaž Modrošić, Stipan Grgić, župnik Ivan Palić, fra Stipan Vujević i drugi, te iz Banovine biskup Strossmayer, Ilija Okrugić i td.

Karlo Milodanović pokreće 1872. godine političko-zabavni list »Misečna

Kronika«, a profesor bajske učiteljske škole Ivan Mihajlović je napisao čitanku za pučke škole i »Gramatiku ilirskog jezika«.

Naravno da je uslijedio mađarski pritisak, pa dođe do prekida između Bunjevaca i Mađara u čitaonici NÉPKÖR, koja je dotada bila zajednička, te naši napuste ovu čitaonicu.

Zabranjene su pučke škole u Subotici i Somboru, a u drugim mjestima samo djelomično; zabranjeno je izdavanje naših udžbenika. Naravno da su nosioci pritiska mađaroni, porodice Vojnić i Latinović; Latinovići da pokažu prijezir prema svom porijeklu, spale čak sve knjige svojih djedova. Stanje je bilo gore nego li za vrijeme apsolutizma, jer je zabranjeno i udruživanje i zborovanje da bi što prije sproveli svoju ideju pomađarivanja svih Bunjevaca. Uzalud su naši koristili sve pravne mogućnosti. Mađaroni, potpomognuti nosiocem mađarizacije gradonačelnikom Ivanom Mukićem, našli su puta kako da naše spriječe da izbore svoja čak i zakonima zagaran-tirana prava.

Zato predloži Dr. Boza Šarčević braći Mamužić, da Ivana Mukića politički sruše, a kad ga otklone, bit će manja smetnja njihovom pokretu. Da bi ovaj svoj politički pokret oživotvorili, sastanu se Dr. Ago Mamužić, Bariša Vidaković-Božanov, Ivan Ružić, Josip Manić-Jukić, Đeno Dulić i Veco Vidaković 1877. godine, te odluče da osnuju BUNJEVAČKU PUČKU KASINU, otkuda bi povelili namjeravanu političku akciju protiv Ivana Mukića. No, po naredbi ministra unutarnjih poslova veliki župan Dezider Gromom zabrani i raspusti Kasinu, ali konačno je ipak odobri ministar unutarnjih poslova Tisza Kálmán, ali pod uvjetom da se ne smije zvati »bunjevačka«, već samo PUČKA KASINA i ako mu Bunjevci pruže obećanje da će poduprijeti vladinu stranku. I tako je 15. prosinca 1878. godine otvorena PUČKA

KASINA, a prvi je predsjednik bio Đeno Dulić, dok je već 2. veljače 1879. godine priređeno prvo VELIKO PRELO, koje je otvoreno poznatom pjesmom »KOLO IGRA, TAMBURICA SVIRA...« koju je napisao Nikola Kujundžić, a uglazbio Stipan Mukić. Kasinaši, koji su uspostavili kontakt s ministrom unutarnjih poslova Tisza Kálmánom, uspiju smijeniti velikog župana Dezidera Gromona i isposlovati da se na njegovo mjesto postavi Aurel Janković, a kad je Dr. Franjo Somborčević u gradskom predstavništvu predložio da se izglasa žaljenje zbog odlaska Gromona, ovaj mu prijedlog jednoglasno odbiju.

1880. godine su bili izbori za mađarski parlamenat. Kasinaši osnuju političku stranku, BUNJEVAČKU STRANKU, koja pozove Bunjevce na okup protiv košutovca i mađarona Mukića i narodnog zastupnika Ernesta Nace Mukića. Na dan izbora 28. lipnja Naco Mukić jedva spasi mandat, a Subotičani su izabrali za svog zastupnika Dr. Lazu Mamužića. Za naše svakako nije bilo bitno koja je stranka manje reakcionarna, da li vladina stranka kojoj je pripadao Tisza Kálmán ili tzv. košutovci, ali se pokazalo da će pomoću Tisze moći izboriti bar svoja neka najminimalnija prava.

Košutovac i mađaron Ivan Mukić je još uvijek ostao gradonačelnik. Kasinaši na prijedlog vlade 1883. godine obore na općinskim izborima Mukića, jer je Dr. Lazo Mamužić pobijedio u šest kotareva, dok je Mukić uz podršku Srba pobijedio u dva. 12. siječnja 1884. godine veliki župan povjeri vršenje dužnosti gradonačelnika Mihovilu Prčiću. Uskoro bude isti jednoglasno i izabran za gradonačelnika, koju je duž-

nost trebao da vrši dok ne istekne mandat u parlamentu Dr. Lazi Mamužiću, te tako 30. kolovoza 1884. godine Lazo Mamužić bude izabran za gradonačelnika. Predsjednikom siročadskog stola bude izabran Mihovil Prčić, velikim bilježnikom Josip Kujundžić, glavni fizikom Antunović, a glavnim računovodnikom Tit Mačković.

Ove političke pobjede su imale toliki odjek među Hrvatima diljem Vojvodine, da su i u drugim mjestima Hrvati prema mogućnostima i brojčanom stanju izvojevali svoje zastupstvo u općinskim vlastima, kao u Bregu, Plavni, Baču itd.

Za čas da se vratimo gradonačelnicima SLOBODNOG KRALJEVSKOG GRADA SUBOTICE, jer smo ih prethodno nabrojali samo do 1849. godine.

- 1851. g. PAJO ANTUNOVIĆ je izabran za gradonačelnika,
- 1858. g. FLATT ENDRE, naimenovani gradonačelnik,
- 1861. g. IVAN MUKIĆ, izabrani gradonačelnik, mađaron,
- 1862. g. FLATT ENDRE, opet naimenovani gradonačelnik,
- 1867. g. LENARD MATE, izabrani gradonačelnik,
- 1872. g. IVAN MUKIĆ, izabrani gradonačelnik,
- 1878. g. IVAN MUKIĆ, izabrani gradonačelnik,
- 1884. g. LAZO Dr. MAMUŽIĆ, izabrani gradonačelnik,
- 1890. g. LAZO Dr. MAMUŽIĆ, izabrani gradonačelnik,
- 1902. g. BÍRÓ KÁROLY, izabrani gradonačelnik,
- 1918. g. Dr. STIPAN MATIJEVIĆ, u kraljevini SHS.

DALJNI PRITISAK MAĐARA — UKIDANJE ŠKOLA

Mađarska je 1868. godine zakonskim člancima regulirala narodnosno pitanje na njenoj teritoriji, čak vrlo napredno, jer prema tim propisima »Svaki učenik treba da na svom maternjem jeziku dobije školsku obuku«, ali su svi ti zakoni doneseni zbog inozemstva, da se uvjeri svijet kako je Mađarska tolerantna. A zbilja bijaše druga, po nas gorka. A da se Evropa ne bi dosjetila kako Mađarska ubrzano radi na mađarizaciji nemađarskih naroda, pritisak na nemađarske narode je bio čas podmukao, čas otvoreno agresivan. Školama je stavljeno u zadatak ne postizavanje što kvalitetnije obuke, već što uspješnija mađarizacija. Plan je bio, prvo pomađariti gradove, a onda će sela doći na red, jer selo neće imati svog kulturnog centra.

Već su sedamdesetih godina ukinuli sve škole u Subotici na hrvatskom jeziku, a 1876. godine prvo ukidaju gradske škole, a potom i periferne u Somboru. Ista sudbina je zadesila i Hrvate u Baji, gdje su naše škole ukinute 1883. godine. Uzalud su bili protesti, pozivanja na zakon, jer je čak i kaločki nadbiskup odbio da intervenira, pa se naši obrate direktno kralju. On ih sasluša, odredi ministru prosvjete da stvari izvidi, ali je konačna odluka glasila da nisu potrebne škole na hrvatskom jeziku, budući da naš svijet zna mađarski jezik.

To ponuka naše na novi otpor. Mijo Mandić pokreće 1884. godine u Baji mjesečni list NEVEN, ali sila je sila, nestaju škole u Aljmašu, Bikiću, Čavolju, Vaškutu, Gornjem sv. Ivanu, Santovu, Nemeš Miliću, Čonoplji. Nestaje našega jezika iz škole i crkve u Vancagi, Dušnoku, Baćinu; nestaje ga u Santovu, gdje iz protesta veliki dio Šokaca prijeđe na pravoslavnu vjeru, tako da su i dan-danas tamo Šokci dijelom katolici, dijelom pravoslavne vjere.

1894. godine konačno u svim pučkim školama u Subotici zabranjuje se naša riječ. Dr. Lazo Mamužić podupre naše borbe za hrvatski jezik u školama, a 1885. godine je čak određena i komisija da prouči bunjevačko pitanje, koja na koncu i odluči da se upotrebljavaju mješovite čitanke i udžbenici t.j. na mađarskom i našem jeziku. Većina učitelja ne samo da je pružila otpor i nije nabavljala ovakve udžbenike, već je djeci zabranjivala i razgovor na hrvatskom, pa i pozdravljanje.

Da bi se pružio bar kakav-takav otpor, očuvala nacionalna svijest kod Bunjevaca, Dr. Stipan Matijević, Beno Sudarević, Dr. Ivan Budinčević i drugi 1896. godine osnivaju KOLO MLADEŽI radi njegovanja i širenja bunjevačke pjesme, glazbe, igre.

Učenik biskupa Antunovića, Pajo Kujundžić podnese zahtjev 1. prosinca 1895. godine školskim vlastima radi uspostavljanja našega jezika u školama, ali pod pritiskom i prijetnjama vlasti odbor odbije prijedlog. To ga još više ogorči, okuplja oko sebe istomišljenike, pa podnesu žalbu Kraljevskom školskom nadzorništvu u Subotici i naravno da budu odbijeni. Sada se Pajo Kujundžić obraća narodu, skuplja potpise, te 1.200 potpisnika upute molbu Ministarstvu prosvjete. Svi očekuju uspjeh, ali baš onda crkvene i političke vlasti zatraže izgon Paje Kujundžića iz Subotice. Da ne dužimo, konačno je odbijena i ova molba naših potpisnika. Dr. Vojnić Hajduk Josip javno protestira, ali je pritisak tim više rastao. Pod izlikom da KOLO MLADEŽI širi panslavizam, ukinu i to društvo 20. studenog 1900. godine. Ostade samo PUČKA KASINA.

I nadalje se ukidaju još preostale škole na našem jeziku, prestaju predavanja na našem jeziku u Učiteljskoj školi u Baji, a 1894. g. zabrane školska nadzorništva upotrebu hrvatskog

jezika u Gari, Kačmaru i Bajmoku, ali ih tamo ne poslušaju. U Bajmoku učitelj već i zlostavlja djecu ako progovori naški, u drugim mjestima se izgoni naš jezik i iz crkava.

Gavro Patačić, nadbiskup kaločki je iz crkve izagnao naš jezik u Kaloči i Sükösdü batinom i globom; za prekršaj ako progovoriš svojim jezikom dvanaest batina ili 12 forinti.

Govorili smo već o zbivanjima u Santovu gdje je dio Šokaca prešao na pravoslavlje zbog mađarskog pritiska.

Tada uslijedi i napad na našu štampu u želji da i zadnje tragove našega jezika potru. Napad na list DANICU započne 1900. godine u mađarskom parlamentu, kao na veleizdajnički list. Poslanik RÁTKAI se služio običnim lažima, što je i utvrđeno, ali to ništa nije smetalo da se odmah preduzmu mjere i protiv NEVENA.

U to Bunjevce zadesi težak udarac smrću Dr. Ambrozija Šarčevića. On je jedan od preporoditelja kod Bunjevaca i pisac Ilirskog rječnika i drugih knjiga. Tek što je 1899. godine sahranjen Dr. Boza Šarčević 1902. godine umre i Augustin-Ago Mamužić, borac za uvađanje hrvatskog jezika u škole, dok protiv njegovog popularnog brata Dr. Laze Mamužića započne hajka, koja se završi njegovim padom. Uz pomoć Dr. Stipana Matijevića on osnuje stranku, ali prosinca 1902. godine na općinskim izborima pretrpi poraz, te za gradonačelnika bude izabran Biro Károly, koji je 1905. godine s prijezirom odbio prijedlog Dr. Josipa Vojnić-Hajduka da barem jedan od policijskih kapetana treba da zna naš jezik. Tih dana mađarske novine u Subotici, Szabadkai Közlöny, slave pobjedu pomadžarivanja grada, slave zakonodavstvo koje je to omogućilo i vesele se što hrvatski roditelji ne mogu razumjeti svoju djecu koja se već služe mađarskim jezikom.

Kad je ugarska vlada 1906. godine odredila izbore, tridesetak naših ugled-

nih odluče da osnuju samostalnu bunjevačku stranku. Vođa stranke bude Dr. Franjo Sudarević, a poslanički kandidat njegov brat Beno Sudarević, a stranci pristupiše Dr. Josip Vojnić-Hajduk, Pavao Kujundžić, Dr. Ivan Somborčević, Marko Dulić, Mate i Alojzije Skenderović, Ivan Malagurski, Pavao Čović i drugi. Hajka protiv ove stranke prije izbora je bila tolika, da su proturili glasove da će svatko biti zatvoren tko glasa za njih, pa se rezultat može zamisliti. Zar se treba čuditi kad se program stranke sastojao u zahtjevu za slobodom govora i dogovora, tiska i udruživanja, te pravo uporabe hrvatskog jezika u školama, bar u osnovnoj nastavi, kao i u svim granama javne uprave. Naravno da je košutova stranka spriječila da ova stranka, osim u Subotici, igdje nastupi.

Pritisak mađarizacije je bio sve veći; sve je više djece pohađalo gimnazije i više škole. Ako prelistavamo naše žalosne podatke, vidjet ćemo da se svećenstvo najbolje oduprlo mađarizaciji, kao i oni koji su završili više škole. Nažalost oni s nepotpunim srednjim školama ili samo sa srednjim školama su najviše otpadali, osobito zanatlije i radnici, koji su zanat izučavali kod mađarskih ili njemačkih zanatlija ili su pak bili uposleni u radionicama, tvornicama, koje su držali doseljenici.

Pajo Kujundžić je osjetio da mu je jedini preostali način borbe širenje knjiga, pogotovo među seljaštvom koje je bilo najbrojnije i najvitalnije, kao i otvaranjem čitaonica. Šire se SVE-TOJERONIMSKE knjige, osniva 1910. godine KOLO MLADIH NEVENAŠA, a u Baji Ljudevit Budanović, budući biskup, iste godine otvara KRŠĆANSKU ČITAONICU. Odobrenje pravila je kasnilo, pa i odbijeno, ali jedna delegacija je isposlovala odobrenje. A 1912. godine uslijedila je NARODNA ČITAONICA u Bikiću i Aljmašu, pa ČITAONICA u Bregu.

Nažalost, Bunjevci nisu u ovim po njih teškim vremenima i prilikama nailazili na razumevanje Srba u Vojvodini. NEVEN koncem 1912. godine sve više zauzima politički stav da bi koristio u borbi za prava Bunjevaca; ističe svoje geslo borbe za prava hrvatskog jezika među Bunjevcima, na što novosadska ZASTAVA prebacuje Srbima oko Matice srpske, što se nije svela propaganda među Bunjevcima da bi se priznali za Srbe, dok istovremeno NEVEN priznaje jedinstvo sa Srbima, a njihov jezik kao i svoj. O pobjedi Srba protiv Turaka 1912. godine piše se oduševljeno, a sve to diže i nacionalni duh među Bunjevcima i Šokcima.

Pajo Kujundžić, ugledajući se na Nijemce, odluči da se preduzme akcija za

otvaranje bar privatnih škola na našem jeziku. Godine 1913. na masovnom skupu izaberu odbor, čiji su članovi Pajo Kujundžić, Blaško Rajić, Fabijan Malagurski, Dr. Mirko Ivković-Ivandekić, Dr. Stipan Matijević, Dr. Stipan Vojnić-Tunić, Mijo Mandić, Mate Dulić, Dr. Josip Prčić, Nikola Matković, Bašo Vukmanov, te je osnovana PRVA ŠKOLSKA ZADRUGA U SUBOTICI. Pajo Kujundžić 1914. godine podnese zadružna pravila s 1155 potpisnika na odobrenje ministarstvu unutarnjih poslova, ali ih odbiju, no svibnja 1914. godine na opće iznenađenje ministarstvo prosvjete odobri narodnim manjinama uporabu njihova jezika. No, to je opet bilo samo obećanje, jer je izvršenje ovisilo od mjesnih organa, koji to naravno nisu sproveli.

PRVI SVJETSKI RAT

Mladi bunjevački intelektualci su već 28. srpnja 1914. godine morali poći u rat koji je započeo napadom na Srbiju. NEVEN obustavlja izlaženje, ali zahvaljujući ratu, naša omladina dolazi više u dodir sa Srbima i Hrvatima, nacionalna svijest se još više budi, Bunjevci glasno i javno govore gradom hrvatski, što naravno izaziva Mađare.

Lazo Mamužić, koji je umro tokom rata 1916. godine, hrabri svijet da će centralne sile izgubiti rat, omladina prati rad Jugoslovenskog odbora, rastu nade za ujedinjenje južnoslavenskih naroda.

Nažalost, ova vremena već ni pop Pajo Kujundžić neće doživjeti, jer umire 1915. godine.

Da li je potrebno da posebno govorimo o žrtvama među Bunjevcima tokom ovoga rata? Od srpskog fronta, Karpata, Galicije i Piave, gdje nije naš svijet ginuo, kad znamo da je bila izvršena totalna mobilizacija i u ovim

krajevima da se još zadnji pet »za tužca boriju«.

Grof Károlyi Mihály 6. studenog sklapa primirje s Francuzima u Beogradu, obavezuje se da povuče mađarsku vojsku na demarkacionu liniju Moriš, Tisa, Horgoš, Subotica, Baja, Pečuh i Barč.

Znamo da je Hrvatska još 29. listopada 1918. godine prekinula faktički državotvorni odnos s Austro-Ugarskom. Na ovoj historijskoj sjednici u prostorijama Hrvatskog sabora u Zagrebu, gdje je izrečeno otcjepljenje od Austro-Ugarske i stvaranje jugoslovenske države prisustvovao je iz Subotice i Blaško Rajić.

Po povratku u Suboticu on stupa u dodir sa srpskim i hrvatskim rodoljubima, dok su u Zagrebu ostali Dr. Mirko Ivković-Ivandekić i Dr. Stipan Vojnić-Tunić kao članovi Narodnog vijeća.

5. studenog 1918. godine u domu Vladislava i Jovana Manojlovića zasje-

la je uža konferencija, na kojoj osim spomenute braće prisustvuju Blaško Rajić, Dr. Josip Vojnić-Hajduk, Dr. Josip Prčić, Ilija Kujundžić, Lazar Orčić, Andrija Mazić, Gavro Čović, Dr. Jovan Petrović, Marko Protić, Dr. Rada Miladinović i Bogdan Svirčev. Tada je odlučeno da akciju za ujedinjenje i oslobođenje započne PUČKA KASINA, a za održavanje reda u prvim danima da se osnuje bunjevačko-srpska NARODNA GARDA, koja je imala 354 momka.

Uprava PUČKE KASINE sazove narodnu skupštinu 10. studenog 1918. godine da izreknu otcjepljenje i prestanak mađarske vlasti u ovome gradu. Omladinci istaknu hrvatsku zastavu na toranj gradske kuće, prethodno manifestirajući s njom kroz grad, a potom okupljenoj masi svijeta Dr. Stipan Matijević saopći narodnu odluku o samoopredjeljenju prema Vilsonovim načelima. Predsjednik ove manifestacione skupštine bio je Šimun Milodanović, izvjestitelj Dr. Jovan Petrović, a prevodna Dr. Josip Prčić, dok je prvi govornik bio pop Blaško Rajić. Dr. Jovan Petrović je pročitao i rezoluciju po kojoj ujedinjeni Bunjevci i Srbi odlučuju da svoju sudbinu sami rješavaju, te izaberu Bunjevačko-srpsko narodno vijeće za očuvanje javnog reda i mira. Izabrani su kao predsjednik Šimun Milodanović, pa Blaško Rajić, Dr. Jovan Manojlović, Dr. Jovan Petrović i Dr. Josip Prčić.

Na zasjedanju Bunjevačko-srpskog narodnog vijeća 13. studenog 1918. godine, kojoj je prisustvovao i kraljevski mađarski komesar Dr. Luka Plesković, dođe vijest da je srpska vojska već u Žedniku, dakle, na teritoriji grada Subotice.

Narod je dočekaio srpsku vojsku, a u ime vojske narod je pozdravio potpukovnik Ante Živulović.

18. studenog 1918. godine komandant mjesta pukovnik Krupežić saopćio je mađarskom senatu, da ih po zapo-

vjesti vrhovne komande razrješava dužnosti i postavlja novu gradsku upravu i to: Dr. Stipan Matijević, gradonačelnik, Dr. Stipan Vojnić-Tunić, podnačelnik, nadodvjetnik Dr. Mirko Ivković-Ivandečić, glavni kapetan Ivan Ivković-Ivandečić, veliki bilježnik Lazar Orčić, glavni računovođa Petar Gencel, šef por. ureda Mato Dulić, zamjenik Miladin Nedeljković, ekonom. savjetnik Time Vojnić-Tunić, senator za prehranu Aleksandar Rajčić, vojni senator Dr. Josip Prčić, školski referent Mijo Mandić, rač. oficijal Dušan Manojlović.

I već 19. studenog započinje nastava na hrvatskom jeziku u pučkim školama, prof. Ivan Vojnić-Tunić organizira našu gimnaziju, BUNJEVAČKU GIMNAZIJU, Kata Taupert-Sudarević uvodi naš jezik u građansku školu, novi život započinje.

Narodno vijeće u Novom Sadu poziva sva narodna vijeća u južnoj Mađarskoj da izašalju dva delegata na zasjedanje u Novom Sadu, pa od Subotičana budu određeni Dr. Stipan Matijević i Dušan Manojlović. Odbor za izradu rezolucije, u kojoj je bio i Dr. Stipan Matijević, donese rezoluciju da se Bačka, Banat i Baranja otcjepljuju od Mađarske. Kongres Narodnog vijeća u Novom Sadu je zakazan za 25. studeni, na koji iz Subotice pođe delegacija od 75 članova. Na kongresu je bilo delegata iz 211 općina, njih ukupno 757, od kojih 578 Srba, 89 Hrvata, 62 Slovaka, 21 Rusina, 6 Nijemca i 1 Mađar. Odluka kongresa je bila da se Bačka, Baranja i Banat otcjepljuju od Mađarske i prisajedinjuju Srbiji, iako je, prema riječima Jovana Hranilovića, odluka trebala da glasi da se priključuju jugoslovenskim zemljama, ali da je ovu formulaciju Jaša Tomić samovoljno promijenio.

Tako je počeo novi život u novoj državi Južnih Slavena.

SADRŽAJ

ČLANCI

	Str.
Prva riječ poslije šutnje — — — — —	17
Matiša Zvekanović: Povijesni osvrt od Bačke nadbiskupije do Subotičke biskupije — — — — —	19
Proglašenje Subotičke biskupije — — — — —	30
Pismo Pape Pavla VI o osnivanju Subotičke biskupije (latinski) — — — — —	31
Pismo Pape Pavla VI o osnivanju Subotičke biskupije — — — — —	33
Marin Vakoš: Subotička biskupija — — — — —	35
Ante Sekulić: Cjelovit lik Lajče Budanovića — — — — —	41
Ante Sekulić: Na raskrižju svjetova — — — — —	51
Ante Sekulić: Jedna kasna subotička jesen — — — — —	55
Ilija Džinić: Moji susreti sa Blaškom Rajićem — — — — —	58
Matija Evetović: 100 godina »Bunjevačkih i šokačkih novina« — — — — —	69
Blaško Vojnić H.: Ambrozije Šarčević — — — — —	81
Blaško Dekanj: Imaju li ova pitanja odgovor — — — — —	89
Lazar Krmpotić: Poslijekoncilске dileme Crkve u Bačkoj — — — — —	92
M. Bosnić: Razgovor ugodni... razgovor neugodni... — — — — —	99
Anđelina Kujundžić: Družba sestara »Naše Gospe« — — — — —	105
Dionizije Andrašec: Čudotvorna crna Gospa u Subotici — — — — —	111
Š — d — c: Služenje u svećeništvu — — — — —	116
L. K.: 50 godišnjica crkve na Bikovu — — — — —	118
E. Strogončev: Ive Prčić — — — — —	121
I. S. I. P.: Jedna obljetnica — — — — —	124
Stjepan Velin: Stipan Grdenić — — — — —	127
Juraj Lončarević: Josip Andrić — — — — —	129
Ž. Beršek: Simpozij o dr Josipu Andriću i otkrivanje biste — — — — —	134
Ivan Kujundžić: Aleksa Kakić — — — — —	137
Juraj Lončarević: Jubilej Ante Jakšića — — — — —	149
Blaško Dekanj: Svećenički lik Ivana Kujundžića — — — — —	155
B. G.: Ivan Kujundžić kao kulturni radnik — — — — —	158
Pavao Bačić: Albe Vidaković — — — — —	163
Krunoslav Tkalec: Porijeklo i kretanje Šokaca — — — — —	167
Juraj Lončarević: Hrvatska naselja u Srijemu — — — — —	171
Stjepan Velin: Motiv uzidane majke u bunjevačko-šokačkoj poeziji — — — — —	175
Osnivanje HKUD »Bunjevačko kolo« — — — — —	180
Da se ne zaboravi (hodočašća) — — — — —	181
Internistički dani u Subotici — — — — —	184
Dužijanca — — — — —	185
Ante Sekulić: Umjetnost klasja — — — — —	209
B. G.: Da književnost bačkih Hrvata ne bude nepoznata — — — — —	211

PJESME

J. Kopilović: Bunjevac, Moja baka — — — — —	50
T. Smerdel: Anđeo u zvuku angelusa — — — — —	68
B. Jegić: Moj grad; Bio bih sretan — — — — —	86

J. Kopilović: Kolo igra, tamburice nema	— — — — —	87
S. Vojnić Purčar: Sonetni vijenac	— — — — —	88
L. Perušić: Nada, Dolazim Ti	— — — — —	97
N. Liane Kuman: Odjednom se dogodi nešto; Mi ususret nama	— — — — —	98
Ž. Beršek: Bačka	— — — — —	103
A. Đarmati: Čudni su putevi jutra; Sinulo proljetno sunce	— — — — —	104
F. Vidaković: Da Tebe nije; Osmjeh dana	— — — — —	110
Uzidana ručkonoša (narodna pisma)	— — — — —	120
F. Vidaković: Rodnoj grudi; U očekivanju	— — — — —	123
J. Kopilović: U brazdi rođen	— — — — —	133
S. Kovačević: Dragim bačkim Hrvatima	— — — — —	136
A. Jembrih: Pozdravljenje	— — — — —	136
A. Kokić: Tuga našega šora u ljetno veče; Radost mladog srca	— — — — —	146
Magla se spušta na ravnicu	— — — — —	147
Ljudi nizine; Ponosu mirisnih njiva	— — — — —	148
A. Jakšić: Ti koji bdiš nad mojim snom i javom; Ruku tišine; Bože, spusti		
na me	— — — — —	152
Hvala Ti, Gospodine; Bez Tebe, Bože	— — — — —	153
B. Jegić: Ivanje (Ivanu Kujundžiću)	— — — — —	154
Bilimir: Maj	— — — — —	162
A. Sekulić, mlađi: Dobar moraš biti	— — — — —	162
R. Francišković: Majko: oprost mi	— — — — —	165
M. Vukov: Nepoznatom bratu; Večeras	— — — — —	166
S. Bešlin: Kako je teško; Što imamo od života	— — — — —	170
A. Sekulić, mlađi: Mimo si stao; Sam	— — — — —	174
Bilimir: Ljetno veče na ravnici	— — — — —	177
A. Kokić: Sićanje na nanu	— — — — —	178
M. Vukov: Majci, Nesigurnost	— — — — —	179
M. Stipić: Ljubav prema Rodu	— — — — —	195
J. Kopilović: Rapsodija risara	— — — — —	197

PRIPOVIJESTI

B. Rajić: Nova žutica	— — — — —	66
Lj. Vujković Lamić: Povratak	— — — — —	188
I. Prčić: Čovik pio — čovik plati	— — — — —	194
Vidiš Majša; Višak radne snage	— — — — —	196
Bude prisnac, ne bude prisnac	— — — — —	198
Ilija Džinić: Halabala Joka ili fratar Nepomuk	— — — — —	199
Pavao Bačić: Centarfor »Bačke«	— — — — —	206

POSEBNI PRILOG

Matija Poljaković: Pregled povijesti Bunjevaca Hrvata	— — — — —	217
---	-----------	-----

zkvh.org.rs

